

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Konstantin Paustovski

TEDİRGİN GENÇLİK

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>
Bir hayatın romanı e yayınları

BİR HAYATIN ROMANI

2. TEDİRGİN GENÇLİK

Konstantin Paustovski

Çağdaş Klasikler Dizisi : 2

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Konstantin Pautovski, 1892 yılında Moskova'da doğdu. Babası, Ukrayna asıllı bir demiryolu memuruydu. İlk hikayesi 1911 yılında yayınlandı. Ama yazar olarak kendini kabul ettirmesi için 1925 yılını beklemesi gerekti. 1950 yılının ortalarına kadar, daha çok insanın doğayı değiştirmesini konu alan destansı eserleriyle dikkati çekti. En ünlüleri **Kara Boğaz, Kuzeyin Öyküsü, Ormanların Öyküsü, Bir Denizin Doğuşu**'dur. Bunların dışında, hikayeler, biyografiler ve iki tiyatro oyunu yazan Paustovski'nin baş eseri, yazarlığının doğru, altı ciltlik otobiyografisidir: **BİR HAYATIN ROMANI**.

Nobel edebiyat ödülüne de aday gösterilen Paustovski, 1967 yılında öldü.

BİR HAYATIN ROMANI

2. TEDİRGİN GENÇLİK

Konstantin Paustovski

Türkçesi: Müntekim Ökmen

Dizgi, Baskı : Güryay Matbaası

Kapak : Kemal Kaldı

Cilt : Çağ Ciltevi

Baskı tarihi : 1975, İstanbul

Birinci Baskı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

paustovski

BİR HAYATIN ROMANI

2. TEDİRGİN GENÇLİK

e yayınları

Türkçesi: Müntekim Ökmen

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

«BURADA HIÇ OTURUYOR»

Profesör Gilarov'un üniversitedeki odasının kapısındaki bakır levhanın üzerinde «Burada hiç oturuyor» diye yazılıydı.

Felsefe tarihi okutuyordu. Saçı başı ağarmış, suratında bir günlük sakal, ceketi sarkmış, üstü başı sigara külü içerisinde bir adamdı. Kürsüye kısa ve hızlı adımlarla yürür, damarları fırtlak elleriyle kürsünün iki yanına yapışır, kısık sesiyle, istemeyerek konuşuyormuş gibi anlatmaya başlardı; söyledikleri güç anlaşılırdı.

Amfinin pencerelerinin dışında parklar ve bahçeler altın kızılına kesmiş; sanki bir yangın, alev alev...

Sonbahar uzuyordu Kiyef'te. Güney yazı bahçelere güneş ışığı ve yeşillik doldurmuş, çiçek kokuları biriktirmiş. Bunları sonbahara bırakıp gitmeye gönlü razı olmuyor gibi... Hemen hemen her yıl gitmemek için ayak diriyor, takvimleri şaşırtıyordu.

Ama Gilarov söze başlayınca, biz dışarısını unuttuyor, hocamızın ağzından homurtu gibi çıkan sözlerin bir tekini bile kaçırmamak için dikkat kesiliyorduk. Düşüncenin enginliği karşısında büyülenmiş gibiydik. Gilarov, sanki bir çeşit öfkeyle ve hiç acele

etmeden açıklıyordu onu bize. Derslerinde çağlar art arda geçiyor, birbirine ekleniyordu. Anlıyorduk ki düşünce bir akıştır, parçalara bölünemez; felsefe şurada biter, şiir şurada başlar gibi bir ayırım yapılamaz, şiirle günün gerçekleri arasına belirgin bir sınır konulamaz.

Meşin kabına —bilgelik simgesi olarak— baykuş resmi basılmış bir defteri vardı; Gilarov onu ara sıra çeketin sarkık cebinden çıkarır, dersini pekiştirmek istercesine birkaç satır okurdu:

Bir gün eğer güneş yanılıp da
Günlük yolculuğunu bitirmese,
Yarın bir deli çıkar ortaya,
Düşüncesiyle aydınlatır dünyamızı.

Kimi zaman, ama pek seyrek, sık sakalları kir-pileşir, buruş buruş gözleri gülerdi. Söz gelimi, «Kendini Tanıma» dersinde... İnsan kafasının sınır tanımaz gücüne inancım o günden başlamıştır. Bize şöyle çıkmıştı: «Olanaklarınızı yerde bırakmayınız. Kendinizi zorlamalı, size verilmiş olan bir şeyden bin şey çıkarmaya çalışmalısınız. Usta bir orkestra şefi gibi her sesi değerlendirmeli, çalgıcıyı elindeki çalgıdan en güzel sesleri çıkarmaya zorlamalısınız.»

«İnsan yaşama anlam katmalıdır,» diyordu; «insanın görevi, yaşamı daha güzel yapmaktır.»

Ama idealizminde bir acılık vardı, bu doktrinin günden güne hızla sönüşü karşısında kederleniyordu. «İdealizmin çöküşü ve idealist düşüncedeki bunalım» sözleri ağzından düşmez olmuştu.

Dış görünüşüyle Emile Zola'ya benzeyen bu yaşlı profesörün varlıklı burjuva ile ve çağının liberal aydını ile başı hoş değildi; ikisini de beğenmez, küçümserdi.

Bu, odasının kapısına koyduğu, insan varlığını hiçe saydığını gösteren yazıdan da belliydi zaten. Gerçekte yazıyı oraya çaktırmasının tek nedeni, saygıdeğer komşularını kızdırmaktı.

«İnsanın görevi yaşamı daha zengin yapmaktır,» diyordu bize. Nasıl yapacaktık bunu? Ben, kendi hesabıma kısa sürede şu sonuca vardım: Tek çare insanın «kendini» halkın içinde, onun ayrılmaz karışımında eritmiş olması, «kendini» orada dile getirmesidir. Ama nasıl? Ne ile? Bence en güvenilir yol, yazarlıktı. Önünde sonunda tutacağım yol bu olmalıydı; vardığım sonuç buydu.

Ve bu sonuca varmakla erginlik çağına adım atmış oluyordum: Sevinç ışığının pek az aydınlatıldığı, tedirgin ve insanın düşünürken kafasını bulandıracak kadar karmaşık, zor bir çağa...

Lisenin son sınıflarında başlayan tasasız gençlik çağımlı Birinci Dünya Savaşı ile sona erdi. Oysa daha uzun sürebilirdi. Ama bizim kuşak çok çileli bir kuşaktı. İki büyük dünya savaşına katılmış, nice hükümet darbelerine tanık olmuş, belalara uğramış, birbiri ardı sıra umut, çalışma ve sevinç görmüş, kâh sevinmiş, kâh yerinmişti; dedelerimizin birkaç kuşak boyunda görebildiklerini biz kendi kısa ömrümüzde görmüş, yaşamıştık.

Jüpiter'in güneşin çevresinde bir kez dönebildiği süre içerisinde başımıza o kadar çok şey geldi ki... Bunların bir teki bile insanı kahretmeye yeter de artardı. Bizden sonra gelenler bizleri, insanlık tarihinin bir büyük dönemecinin aktörleri ve tanıkları olduğumuz için, kuşkusuz ki kıskanarak anacaklardır.

Kiyef'te öncü, ilerici düşüncenin merkezi olan üniversiteydi. Başlangıçta, her yeni öğrenci gibi, alar-gada kalıyor, eskilerle ve özellikle «kıdemli öğrenci»

lerle yüz yüze gelmek istemiyordum. Bu saçlı sakallı, göğüs bağır açık kıdemliler bizlere, birinci sınıfın toy çocuklarına, köpek yavrularıymışız gibi davranıyorlardı.

Liseden yeni çıkmışız, orada devam zorunlu; buradaysa isteyen geliyor isteyen gelmiyor, derse girip girmemek serbest, ister evde otur dersine çalış, oku, istersen çık, gez, dolaş, kimse karışmıyor. Bu duruma uzun süre alışamamıştım.

Ama alışacak ve yavaş yavaş bağlanacaktım üniversiteye. Beni asıl ilgilendiren ve bağlayan, derslerden hocalardan çok ('iyi' denilebilecek profesörler çok azdı) üniversitenin özgür havası, üniversite yaşamıydı.

Amfi biçimi salonlarda ders verilirken uzun, loş koridorlarda öğrenciler kendi gürültülü yaşamlarını sürdürüyorlardı. Sigara dumanları arasında bitmez tükenmez tartışmalar yapılıyor, mitingler düzenleniyor, bölgesel birlikler kuruluyor, parti hizipleşmeleri oluyordu.

Sosyalist-ihtilalci'ler ve Menşevik'lerle Bolşevik'ler arasındaki karşıtlığa ilk olarak orada tanık oldum. Yahudi ihtilalcilere, Ermeni sosyalistlere, Gerçek Ukraynalılara ve benzeri örgütlere ilk kez orada rastladım. Ama bütün bu partiler ortak düşman karşısında birleşiyorlardı. Ortak düşman, aşırı gerici bir örgüt olan Akademik Birlik'in üyeleri, «Beyaz Astarlılar»dı. Ikide bir dövüş oluyor, sille tokat birbirlerine giriyorlardı. Hele Kafkas Birliği de işe karışırsa, büsbütün kiryasıya bir dövüş başlıyordu.

Bu olaylar, ne zaman ve nasıl geleceği belli olmayan yeni bir çağın habercisiydi. Koridorlarda millet birbirine girerken birkaç adım ötedeki amfilerde ak saçlı, saygıdeğer hocaların, tasalı, kuşkulu bir ses-

sizlik içerisinde, aralarında ortak pazar kurmuş olan Alman kentlerinin ekonomisinden ya da filolojiden söz etmeleri insana garip, olmayacak bir şey gibi geliyordu.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda büyük bir fırtınanın gelmekte olduğunu sezenlerin sayısı çoktu, ama onun dünyayı nasıl büyük bir güçle vuracağını kestirebilen pek yoktu. Rusya ve bütün dünya bora öncelerine özgü o boğucu, pis havayı duyuyordu; ama şimdilik gök gürültüleri işitilmiyordu ve kısa görüşlü kimseler kendilerini bununla oyalıyorlardı.

Kiyef banliyösünün sisli sabahlarını ürperten alarm düdükları, grevler, toplu tutuklamalar, sürgün kafileleri, el altından dağıtılan kitaplar, broşürler... Bunlar, şimdilik uzaklarda çakan, daha sesi duyulmayan şimşeklerdi. 1914 yazında ilk yıldırım düşüp çatladığı zaman bütün dünyanın korkuyla ürpermesinin nedeni budur.

Liseden çıktıktan sonra, içtiğimiz anda rağmen, birbirimizi gözden kaybetmiştik. Arkadan savaş geldi, sonra ihtilâl. Arkadaşlarımdan hemen hiç birisini bir daha göremedim. Tümü de gözden yitip gitmişti: Şakacı, neşeli Staniszevsky, filozof Fisovsky, ağırbaşlı Şmukler, lemfatik Matusseviç, cıva gibi Bulgakov. Kimbilir nerelerdeydiler!

Kiyef'te yalnız yaşıyordum. Annem, kızkardeşim Galia ve Teknoloji Enstitüsü'nde okuyan ortanca ağabeyim Dima, Moskova'daydılar. Büyük ağabeyim Boria Kiyef'teydi ama görüşmüyorduk.

Boria, turna kuşları işlemeli mor bir Japon kimonosuna bürünen, kendini maskara eden bodur, tombul bir kadınla evlenmişti. Bütün gün beton köprü taslaklarıyla uğraşıyordu. Meşe taklidi duvar ka-

ğitları kaplı çalışma odası zank kokuyordu. Yağlıbo-
ya çekilmiş taban tahtaları insanın ayağına yapışıyor-
du. Duvarlarda o günlerin moda güzeli Lina Cava-
lieri'nin resimleri asılıydı.

Boria, benim felsefe ve edebiyat merakımı hoş
karşılamazdı:

«İnsanın kendine bir yol açması gerekir,» derdi.
«Babam gibi senin de aklın havada. Hiç bir şeyi
önemsemiyorsun, keyfinden başkasını düşündüğün
yok.»

Ona göre edebiyat insanın boş zamanlarını hoş
geçirmesi için uydurulmuş bir eğlenceliktir. Onunla
tartışmaya girmiyordum; zira edebiyata karşı duydu-
ğum ilginin zedelenmesini istemiyordum. Bu yüzden
de artık ona gitmiyordum.

Büyükanneyle birlikte Kiyef'in yemyeşil bir ban-
liyösü olan Lukianovka'da, bir bahçenin dibindeki
pavyonda oturuyordum. Odam küpeçiçeği saksılarıyla
doluydu; günlerim okumakla geçiyordu. Akşamları
hava almak için bahçeye çıkıyor, sonbaharın diri ha-
vasını dolduruyordum ciğerlerime. Yaprakları dökül-
müş dalların üzerinde yıldızlar pırıldıyordu.

İlk zamanlar büyükanne kızıyor, beni içeri sok-
mak için uğraşıyordu. Sonradan, başa çıkamayacağı-
nı anlayınca, üstüme düşmekten vazgeçti. Artık «so-
nunda verem olacaksın,» diye kulağımı bükmeyle ye-
tiniyordu.

Yeni dostlarıma, Puşkin'e, Heine'ye, Fet'e, Le-
conte de Lisle'e, Dickens'e, Lermontov'a karşı elin-
den ne gelirdi zavallı kadının!

Sonunda benden umudu kesip o da odasına ka-
pandı. Lale biçimi pembe lambasını yakıp Kraşevsky'
nin bitmez tükenmez Lehçe romanlarına daldı. Ben
öbür odada şiir okuyordum.

**Büyülü bir çağrı gibi gökyüzünde
Altın kirpikleri titreşiyordu yıldızların.**

Ve yeryüzü, bana yıldızların altın kirpiklerine benzeyen hazinelerle dolu gibi geliyordu. Gelecekteki günlerin benim için nice güzel şeyler, nice rastlantılar hazırladığını içimde duyar gibi oluyordum. Önümde sevgiler, acılar, sevinçler ve üzüntüler vardı; gençliğimin büyük mutluluğu bu bekleyişti. Umduklarımı bulacak mıydım? İlerisi gösterecekti bunu.

Ama şimdilik, eski zaman oyuncularının oyunundan önce söyledikleri gibi, «size beklenmedik olaylar göstereceğiz, bunları göreceksiniz, düşüneceksiniz, yerine göre ağlayacaksınız, yerine göre güleceksiniz.»

EŞSİZ BİR SONBAHAR

Vagonun dar ısıtma yerine sığınmış üç kişiyiz: Orta yaşlı bir mühendis, başına ince beyaz yünden bir Orenburg atkısı sarmış genç bir kadın, bir de ben.

Kadın, sönmüş küçük font sobanın üzerinde oturuyordu. Mühendisle bense, yerde nöbetleşe oturmuyorduk. İkimizin birden oturmamıza yetecek kadar yer yoktu.

Taş kömürü kırıntıları çitirdiyordu ayaklarımızın altında. Kadının atkısı kömür tozuna batmış, kararmıştı. Pencere sımsıkı kapalıydı, dışarıyı görünmüyordu. Kömür tozu çamur gibi sıvamıştı camı. Yalnız Sukiniçi yakınlarında bir yerde, bütün gökyüzünü kaplayan kan rengi bir gün batışı görebildiğimizi anımsıyorum.

Bu, gün batışını seyrederken mühendis orada, sı-

nırda Almanlarla çatışmanın başlamış olabileceğini söyledi. Bu söz üzerine kadın atkısını yüzüne sarıp ağlamaya başladı. Tver'e gidiyordu kocasını görmeye. Ama kocasını orada bulabilecek miydi? Belki de çoktan cepheye gönderilmişti.

Ben, Moskova'ya gidiyordum; Dima'ya güle güle demek için. O da silah altına çağırılmıştı. Ben askere alınmıyordum. Çünkü, önce miyoptum; ikincisi, ailenin en küçük oğluydum; ayrıca üniversitede okuyordum. Zamanın yasalarına göre küçük oğullar ve yüksek öğrenim yapanlar askere alınmıyorlardı.

Trende bulunduğumuz yerden dışarı çıkmak olanaksızdı. Seferberlik zamanıydı, vagonun içi dışı ıskarça asker doluydu. Damda, sahanlıkta, basamaklarda üzüm salkımları gibi sallanıyorlardı. İstasyonlarda kadın çığlıkları, akordeon yaygarası, asker türkûleri ve düdük sesleriyle karşılanıyorduk. Tren bir kez durunca rayların üzerine yapışıp kalıyor, yeniden yürütebilmek için katara çift lokomotif koşmak gerekiyordu. Ve yine çığlıklar, gürültülerle uğurlanıyorduk.

Rusya sarsıntı geçiriyordu. Savaş bir deprem gibi koca ülkeyi temellerinden koparıp ayırmıştı. Binlerce köyde seferberlik çanları çalınıyordu. Yurdun en ücra yerlerinden binlerce insan, kurada beygirler üzerinde demiryolu kavşaklarına doğru akıyordu. Batıda düşman, Rus topraklarına girmişti; doğudan batıya doğru büyük bir insan seli kopmuş yürüyordu, onu geriye atmak için.

Bütün Rusya asker kampı haline gelmişti. İnsanların yaşayışı berbat olmuştu. Günlük alışkanlıklar, gelenekler göz açıp kapayıncaya kadar uçup gitmişti.

Kiyef'ten Moskova'ya kadar üç kişi bir tek üzüm-

lü taş gibi ekmeği ve bir şişe bulanık suyu paylaştık.

Belki yolculuk böyle sıkıntılı geçtiği için, Briansk garında Moskova'ya ayak bastığım sabah başkentin havası bana öylesine hafif ve güzel kokulu geldi. 1914 yazı, ürkünç ve sinir yıpratıcı bir yaz, sona ermek üzereydi. Moskova'da sonbaharın hafiften tatlandığı bir hava, bir koku dalgalanıyordu; solgun yapraklardan ve durgun göl sularından yükselen bir koku...

Annem Büyük Presna'da, tam bu durgun gölcüklerden birisinin yakınında oturuyordu. Evin hayvanat bahçesine bakan pencerelerinden Presna mahallesindeki evlerin —aralık 1905 ayaklanmasında topa tutulmuş olan— kırmızı tuğladan sağır duvarları, hayvanat bahçesinin çıplak yolları ve kara bir suyun doldurduğu göl görünüyordu. Çamur rengi su, güneş ışıkları altında sarı-yeşil renkli yansımalar yapıyordu.

Annemin Presna'daki evi kadar, içinde oturanların yaşayış düzenine uygun düşen bir yer daha görmemişimdir. İçinde eşya diye bir şey yoktu; birkaç hasır iskemle ve mutfaktaki tezgah, hepsi o kadar. Hemen hemen çıplak yani... Dışardan yüzyıllık kara ağaçların gölgeleri düşüyor içeriye; odalar loş, soğuk. Masanın üzerindeki gri muşamba da öyle. Soğuk, buz gibi.

Annem şimdi de masa muşambalarına merak sarmış. Yoksulluğunu yüzüne vuran eskimiş masa örtülerinin yerine bunları kullanıyor. Bütün derdi evin temizliği, düzeni. Bunsuz yapamıyor ve bunu koruyabilmek için olanca gücünü harcıyor.

Ben geldiğimde evde Galia ile yalnızdı. Dima, Gavernovo poligonuna gitmişti; erlere atış talimi yaptırıyorlardı.

Ben görmeyeli, yani iki yıldan bu yana, annem çökmüş, yüzü kırış kırış olmuştu; rengi sarıya çalıyordu. Ama yine eskisi gibi çeneleri sımsıkı kenetli, ele güne karşı, kötü niyetlilere, alçaklara ve düzenbazlara karşı ekini belli etmek istemiyor, baş eğmiyor, belki bir gün bütün bu çilelerin arkada kalacağını, hepsinden yüzünün akı ile çıkacağını düşünüyordu.

Galia da eskisi gibi iskemlelere çarpa çarpa oradan oraya dolaşıyor, Kiyef-Moskova bileti şimdi kaç para, istasyonlarda yine hamal bulunabiliyor mu, yoksa hepsi askere mi gitti... gibisinden incir çekirdeği doldurmaz sorularla baş ağrıtıyordu.

Yalnız annem, son gördüğümde bu yana biraz daha yatışmış gibiydi. Böyle olacağını hiç beklemiyordum. Savaş başlamıştı, Dima bugün yarın cepheye gidiyordu, böyle bir zamanda bu dinginlik, hatta umursamazlık neyin nesiydi? Anlayamıyordum bir türlü. Bir gün kendiliğinden açıkladı:

«Şimdi durumumuz daha az kötü, Kostik,» dedi, «Dima teğmen oldu, subay yani. İyi aylık alıyor. Para sıkıntımız azalacak.» Tedirgin bakıyordu yüzüme. «Savaşta herkes ölür diye bir kural yok, biliyorsun. Dima'yı geri işlerde bırakacaklarını sanıyorum. Üstleriyle arası iyi.»

Doğru. Savaşta herkes ölür diye bir kural yok. Elinde böyle dayanaksız bir avunma kalmış, ne diye onu da çekip almalı elinden fukaranın!

Kimsesiz bir insan için gündelik yaşama yükünün ne demek olduğunu ve bir insanın bir lokma bir hırka da olsa, bir dam altının sağlayacağı güveni ne kadar aradığını, şimdi anneme bakarak daha iyi anlıyordum. Ama bu güvenin ona oğlunun hayatı pahasına sağlanmış olduğunu düşünemediğine ina-

namıyordum, inanamazdım. Bunu bilmesin, anlamasın olamazdı. Sadece düşünmek istemiyor, düşünmemeye çalışıyor, kendini kandırıyordu. O kadar...

Dima geldi; yüzü iyice yanmış, kendine güvenli... Yıldız kabzası pırıl pırıl yeni kılıcını çözüp astı. Akşam olup da ışık yandığı zaman bu yoksul evin tek lüksü niteliğiyle ışıklar saçmaya başladı.

Annem daha önce söylemişti ağabeyimin evlenmediğini. Annemin deyimiyle Marguerite'den hiç hoşlanmamıştı zaten. Ben de sesimi çıkarmadım.

Birkaç gün sonra Dima'yı Navagin Piyade Alayı'na verdiler. O kadar çabuk toparlanıp gitti ki, annem neye uğradığını anlayamadı. Oğlu gittikten iki gün sonra ağlamaya başlayabildi ancak.

Ağabeyimin alayı Brest-Litovsk garından yola çıkıyordu. Rüzgarlı, sarı, tozlu, gökyüzü yere inmişçesine sıkıntılı günlerden biriydi. Hiç bir önemli olayın yer almayacağını sandığımız, sıradan bir gün.

Dima, alayın trene bindirilmesi işiyle uğraşıyordu; arada fırsat buldukça yanımıza gelip bir iki sözcük konuşabiliyordu. Bize hoşça kalın deyişi de aceleye geldi. Katar yürümeye başladıktan sonra, son saniyede vagona atlayabildi; karşıdan gelmekte olan bir tren araya girdiği için çabucak gözden uzaklaştı.

Ağabeyim gittikten sonra Kiyef Üniversitesi'nden Moskova Üniversitesi'ne geçtim. Annem, ağabeyimden boşalan odayı Tramvay Kumpanyası mühendislerinden Zakharov adında birisine kiraladı. Bu adamın bizim apartmanın nesini sevdiğini hâlâ anlayamamışımdır.

Zakharov Belçika'da okumuş, uzun yıllar Brüksel'de oturduktan sonra savaştan az önce Moskova'ya dönmüştü. Küçük kır sakallı, güler yüzlü, neşeli bir adamdı. Usta elinden çıkma bol bir ceket giyi-

yordu; gözündeki gözlükler bakışlarındaki keskinliği daha da artırmaktaydı sanki. Odasındaki masa kitaplarla doluydu. Ama bunların arasında teknik kitap pek yoktu. En çok anı kitapları, romanlar ve **Connaissance** dergileri vardı.

Verhaeren, Maeterlinck ve Rodenbach'ın kitaplarını ilk olarak bu masada görmüştüm.

O yaz herkes Belçika'dan söz ediyordu; Almanlar ilk olarak bu küçük ülkeyi çiğnemişlerdi. Liège savunucuları üzerine türküler yakılıyordu.

Almanlar Belçika'yı iki üç gün içerisinde ezip geçmişlerdi. Belçika bir kurban sayılıyordu. Katedrallerinin gotik dantelası, teuton çizimleri ve top arabalarının demir tekerlekleri altında birer toz toprak yığını oluvermişti.

Verhaeren'i, Maeterlinck'i ve Rodenbach'ı okuyor, Belçikalıların gösterdikleri yiğitliğin gizini bulmaya çalışıyordum. Ama, ne eski dünyayı yadsıyan Verhaeren'in karmaşık şiirlerinde, ne Rodenbach'ın buz altında kalmış otlar gibi cansız romanlarında, ne de Maeterlinck'in düşte yazılmış izlenimi veren oyunlarında bulabiliyordum aradığımı.

Bir gün Tver bulvarında Zakharov'a rastladım. Eski bir dost gibi koluma girdi, birlikte yürüdük. Bana savaştan, uygarlığın yıkılışından ve Belçika'dan söz etti. Dili hafif Fransızca çalışıyordu.

Moskova'nın güzel günlerinden biriydi, göz kamaştırıcı bir güz hüküm sürüyordu. Altın yapraklar topların üzerine dökülüyordu. Cepheye gönderilmek üzere top, tüfek ve cephane sandıkları istif edilmişti yol kenarlarına.

Olağanüstü, saydam, mavi, pırıl pırıl bir gökyüzü, göçmen kuşların yolu; batıya inen güneşin aydınlığı ve damların, yolların, yaya kaldırımlarının üze-

rinde düşen, durmadan düşen yapraklar, gelip geçenlerin ayakları altında, kapıcıların süpürgeleri... Sanki insanlara unutmış oldukları bu dünyanın varlığını hatırlatmak için... Ve bu dünyanın, hatta bir tek örümcek ağının hatırı için o taze, aydınlık ufukların, ağaçlardan düşen küçücük dalların ürpertiği suların, sarı söğütlerden yayılan kokunun, damları ot örtülü izbaları, köyleri, ırmakları, mavimsi sisleri, geçmişi ve geleceği ile bütün Rusya'nın hatırı için dünyanın bütün namuslu insanları el ele verecek, büyük bir çabayla savaşı durduracaklardır, demek istiyorlarmış gibi...

Ben de biliyordum: Elbette böyle bir umut yoktur, bunların hepsi ağabeyim Boria'nın deyişiyle donkişotizm'den başka bir şey değildir ve halkımıza, uygarlığımıza karşı kılıç çekenler belki aynı kılıçla kahrolacaklar... Ne var ki, hiç bir zaman o kılıcı kendiliklerinden kınına sokmayacaklar....

Savaş, önüne durulmaz bir hızla her gün biraz daha yaklaşıyordu. Moskova'nın üzerini sanki onun tutuşturduğu yangının dumanları sarmıştı. Ama gerçek yangın dumanlarıydı bunlar; sonradan öğrendik ki Tver dolaylarındaki turb yatakları alev almış, ormanlar yanıyor...

Sabahları uyanınca gözlerim önce pencerelere kayıyordu (yerde yatıyordum), camlar ardından düşen yaprakları seyrediyordum. Üst ucundan iniyor, camın alt çizgisinde kayboluyorlardı. Yere kadar düşüklerini göremiyordum.

Bu her gün, yavaş yavaş düşen yapraklar, görüp göreceğim son yapraklar olabilirdi. Bu düşüncüyü bir türlü kafamdan atamıyordum. Bir de sanki hep savaştan kaçıyormuşçasına batıdan doğuya doğru uçuyorlardı.

Bugün bu kuruntuları açığa vurmaktan utanmıyorum; çok gençtim, kendimi uydurduğum şeylerin lirizmine kaptırıyordum. Hatta o zamanlar bütün bunların yaşamın özü olduğuna bile inanıyordum.

«Ne dersiniz dostum,» diyordu Zakharov, «artık zamanı gelmedi mi bulutlar içinde yüzen düşüncelerinizi sağda solda gezdirmekten vazgeçmenin? Anneniz söyledi, bu hafta yine Arkhanjelskoye ve Ostankino dolaylarına gitmişsiniz gezinmek için.»

‘Gezinmek’ sözcüğünü çok önemsiyormuşçasına üstüne basa basa söylemişti. Zaten iyice alışamadığı öbür Rusça sözcükleri de böyle söylerdi.

«Evet. Arkhanjelskoye’ye ve Ostankino’ya gittim. Ama bulutlar içinde yüzen düşünceler dediğiniz de nedir?»

Zakharov sinsi bir alayla güldü:

«Sanki bu dünya yalnız size ilginç düşünceler sağlamak için yaratılmış gibi davranıyorsunuz,» dedi.

«Evet, ne olmuş yani?» dedim sertçe.

Kızmaya başlıyordum. Neden herkes ağız birliği etmişçesine beni ağırbaşlı olmamakla, her şeyi hafife almakla, yaşam karşısında bir çocuk gibi davranmakla suçluyordu?

Zakharov, beni yumuşatmak ister gibi:

«Gırtlığınıza kadar modern şiirle dolusunuz,» dedi. Keyifle, «Gırtlığınıza kadar» diye üsteledi. «Kıtaplarınıza bakılırsa, siz de tramvay edebiyatını seviyorsunuz,» dedim.

«Belçika’da tramvay çok da ondan. Bir de mistik şiir... Beni dışarıya gönderdikleri zaman daha lise öğrencisiydim. Kendimi birdenbire Belçika’da buldum, oraya alıştım ve Liège’de, merkez okulunda yap-

tım öğrenimimi. Ama konumuz bu değil. Ben savaş-tan söz etmek istiyordum. Bakınız...”

Kutsal Hafta alanından marşlar ve hurra sesleri geliyordu. Cepheye sürülecek yedek birlikler toplanıyordu.

«Az önce oradan geçiyordum. Rusya’yı unutmuşum. Kabahat bende değil. Kalabalığın arasından süzülüp öne geçtim askerleri görmek için. Ekmek kokuyorlardı. Dünyanın en güzel kokusu, benim için. Bu kokuyu alınca insan, Rus halkının boynunu kimsenin bükemeyeceğini daha iyi anlıyor.»

«Ya Belçika?» dedim.

«Ne Belçika’sı? Anlamadım ne demek istediğinizi?»

Ben de bilmiyordum ne demek istediğimi, birden şaşırmıştım. O anda aklıma geleni söyleyiverdim:

«Nasıl oldu da Belçikalılar bu kadar yavuzca karşı koyabildiler Almanlara?»

«Ohoo... Belçika geçmişteki şanın şerefine anısıyla yaşayan küçücük bir yer. Bunun için beğenirim onları. Maeterlinck’i alalım söz gelimi. Bakışları kadar düşünceleri de sisli, mistik bir şair. İhtiyar Katolik Tanrı sinirine dokunuyor; gerçekten de bu Tanrı onun gibi ince bir adama göre değil, çok kaba. Bundan ötürüdür ki, onun yerine öbür dünyayı koyuyor, kuşkusuz biraz daha modern, biraz daha şiirsel bir dünya. Dinden daha etkili bir zehir. Bütün bunlar doğru. Ama öte yandan Maeterlinck aynı zamanda bir yurttaş. Eğitim açısından, gelenek açısından. Ve bir yurttaş olarak tüfeği alıp mistik parmaklarıyla ateş ediyor, hem de kralın en iyi nişancıları kadar iyi atıyor. Şair Maeterlinck’in yavaş yavaş sönmekte olan düşüncelerine kimsenin aldırış ettiği yok ama, iyi yurt-

taş Maeterlinck, bütün Belçikalıları ilgilendirir. Daha ne söyleyeyim! Sevimli bir ülkedir. Denizden esen rüzgar, sevinçlere sevinç katar. Bir de şu, herkes çalışır. Daha öğrenmek istediğiniz bir şey kaldı mı Belçika üzerine? Yeter mi? İyi, öyleyse bırakalım artık Belçika'yı da sizin için önemli olan şeylere geçelim.»

Zakharov'un, «sizin için önemli olan şey» dediği şuymuş meğer: Bana Moskova tramvaylarında vatmanlık yapmamı öneriyordu. Vatmanların ve biletçilerin çoğu askere çağırılmış. Koca kent savaş zamanı tramvaysız bırakılamazmış. Yeni vatman ve biletçi alınacaktı.»

Şaşaladım biraz. Tek adımda Maeterlinck'den vatmanlığa atlayıvermiştik. Pek hızlı bir geçişti doğrusu...

Daha lise sıralarından beri aklım fikrim hep yazar olmaktaydı. Başımdan geçenler, bu meslek için öğrenmek zorunda olduğum derslerden başka bir şey değildi. Şimdi bunu her günkü iş haline getirmektir söz konusu olan, küçümsememek gerekiyordu. Kim bilir neler görecekti, neler yaşayacaktım! İçinden nice düşünceler, konular, imgeler ve sözcükler çıkarabileceğim bir dağarcık edinebilecektim.

Ayrıca şimdilik annemi de bırakamazdım. Bir süreye yanında kalmalı, yardımcı olmalıydım. Hemen elimin altında bir kazanç belirliyordu; kabul ettim.

Anneme, vatman oluyorum dediğim zaman derin bir soluk aldı ve hemen ömründe hiç bir işi küçük görmediğini ve bizi de öyle yetiştirmek için elinden geleni yapmış olduğunu söyledi. Galia ise biraz tasalanmıştı; «sakın elektrik akımına kapılıp da ölme yesin,» diyordu. «Bir yerde okumuştum, sirk fili akıma

çarpılıp ölmüş, ya seni de elektrik çarparsa...” Olmaz böyle şey deyip yatıştırdım.

Heyecandan yerimde duramıyordum, çıkıp Kudrino sokağındaki içkili yerlerden birisine gittim. Çaydanlıklardan tüten buğuyla doluydu havası.

Mekanik bir org (meyhane makinesi), davullu zilli bir hava tutturmuştu.

**Ana Volga boyunca koşup giden
Kış, ayağına çabuk troyka...**

Yandaki masada ceketinin yakasını kaldırmış ihtiyar bir adam oturuyor, ikide bir kalemını hokkaya batırarak bir şeyler yazıyordu.

Benim de içimden bir şeyler yazma isteği kabarıyordu, bir dosta, bir arkadaşına, yaşayışımda bir değişiklik olduğunu bildirmek, vatmanlık yapacağımı haber vermek hevesi uyanıyordu. Ama kime? Yazacak kimsem yoktu ki!

**Arabacı sustu ve elinden
Deri kamçısı düştü...**

diye uluyordu «makine»; tokuşturulan bardaklar çınlıyordu...

BAKIR YOL

Miyuski deposuna vatman yazıldım. Ama kısa süre sonra biletçiliğe geçtim.

Miyuski Tramvay Deposu, Koru sokağında, duvarları kömür dumanıyla kararmış kırmızı tuğla yapılardan oluşuyordu. Biletçi çiraklığına başladığım günden beri bu sokaktan tiksiniyorum. Bugün bile Moskova'nın en tozlu, en sapa semti bence orasıdır.

Sabahın köründe deponun demir kapısından çıkan tramvay arabalarının gacırtıları ve insanın omuzunu kesen ekşi deri kokulu biletçi çantasıyla bu so-kağın anısı bende iç içedir. Avuçlarımızın içi yeşil bir kabuk bağlamıştı. Bütün gün alıp verdiğimiz bakır bozukluklar yüzünden. Hele «Bakır Yol»da çalışanların elleri.

Bu yol, Bahçeler kuşağını izleyen yoldu; «B yolu» deniliyordu. Moskovalılar, belki acıdıkları için, «Hayvancık» adını takmışlardı bu yola, ama biz biletçiler sevmiyorduk. A yolunu, yani «Gümüş yol»u, Bulvarlar kuşağını izleyen yolu seviyorduk.. Moskovalılar, öbürüne «Hayvancık» adını taktıkları gibi buna da «Anet» diyorlardı. Bu lakaba diyecek yoktu, oysa «B yolu»nu sevimli bir hayvancığa benzetmek düpedüz gülünç bir şeydi.

B yolu kalabalık istasyon meydanlarından, toz toprak içindeki kenar mahallelerden geçiyordu. Birbirine takılmış iki vagonlu tramvaylar çalışıyordu bu yolda; ağır yüklerle de binilebiliyordu. Yolcularının çoğu kentin dışındaki semtlerden geliyorlardı; içlerinde zanaat sahipleri, kente zerzavat indiren bostancılar, sütçüler filan vardı. Bunlar bilet almak için hep bakır ufaklıklar verirler, gümüşü ceplerinin dibinde saklarlar, oradan çıkarmak istemezlerdi. «Bakır yol» sözü oradan geliyordu.

A yolu, tersine, kibar bir yoldu; tiyatroların, büyük mağazaların müşterilerini toplardı. Tek araba çalışır, yani tramvayın ardına ikinci bir araba takılmazdı. Yolcusu da öbürününkine benzemezdi; eli yüzü düzgün, hali vakti yerinde insanlardı. Bakır ufaklıklara el sürmez, gümüş ya da kağıt para kullanırlardı.

«A yolu» arabalarının açık pencere camlarından bulvardaki ağaçların yaprak hışırtıları duyuluyordu;

arabalar kentin içinde ağır ağır ilerliyor; Gogol'ün, Puşkin'in tasasız heykelleri önünden geçiyor, kuş cıvıltılarının hiç eksik olmadığı Trubny çarşısından, Kremlin kulelerinin altın kubbeli Kurtarıcı İsa kilisesinin önünden dolanıyor, suyu azalmış olan Moskova'nın üzerindeki eşek sırtı köprülerden aşıyordu.

İşte sabah erkenden yola çıkıyor ve gece yarısından sonra saat birde, hatta kimi zaman daha geç dönüyorduk. Toplanan paranın hesabını vermek de epeyce vaktimizi alıyordu. Ancak ondan sonra eve dönebiliyordum. Gece yarısından sonra omuzuma asılı boş deri çantayla Moskova sokaklarından, Georgi bulvarından geçiyordum. Gömleğimin üzerindeki krom biletçi numarası, gaz lambalarının bulanık ışığında pırıltılar yansıtıyordu. O zamanlar yalnız büyük caddeler elektrikle aydınlatılırdı.

İlk zamanlar ufaklık saymak için çok vakit harcıyordum; eski bir biletçi olan ustam Babaev bana bir kolaylık öğretti. Ben de artık hesabı, sayılması çok daha kolay olan kağıt ve gümüş paralarla vermeye başladım.

Sistem kolaydı. Depoya dönmeden iki saat kadar önce, biraz da saygısızlığa vurarak, ufaklıklardan kurtuluyorduk; bunun çaresi, büyük paraların üstünü bakır ufaklıklarla vermektir. Yolculardan almak istemeyen olursa, şikayete filan kalkmasın diye fazla üstelemiyorduk. Babaev'in bilgeliği sayesinde işim epeyce kolaylaşmış oluyordu.

«Şu sıralarda yolcuların sinirleri gergin,» diyor du Babaev, «Onun için fazla üstlerine varmaya gelmez. Hatta kimi kez kaçaklara bile göz yummalı. Bak, ben kaçak yolcuyu daha arabaya binişinden çakırım. Oysa onun aklında beni atlatmaktan başka bir şey yoktur. Belli ki parasız gitmek zorunda, senin

gözünden kaçmak istiyor, çünkü cebinde metelik yok. Haa, işte o zaman üzerine varmayacaksın, bileti kesilmiş gibi atlayacaksın. Her meslek insanlara karşı bir dereceye kadar hoşgörü gerektirir, hele biletçilik... Bizim işimiz bütün kentle. Ne yapalım ki böylere Moskova'da denizdeki kum kadar çok.»

Babaev bana biletçiliğin bütün girdi çıktısını öğretmişti; bilet nasıl kesilir, haftanın her günü için değişik renkler hangileridir, yolcu dünkü bileti sokuşturmasın diye ne yapılır? Ayrıca takım şefine hesap verme, yolcuların yürüyen tramvaya en çok nerelerde atladıkları, oralarda bir kaza olmasın diye gerektiği zaman tramvay nasıl durdurulur gibi konular ve buna benzer şeyler.

On gün uğraştı beni yetiştirmek için. Ondan sonra sınavdan geçtim. En zoru kentin haritası üzerine sorulardı. Bütün meydanları, caddeleri, sokakları, tiyatroları, tren istasyonlarını, kiliseleri, çarşıları bilmek gerekiyordu. Hem yalnız adlarını bilmek de yetmiyordu, falan yerden filan yere nasıl gidildiğini de açıklamak gerekiyordu. Bu konuda bir biletçiyle ancak araba sürücüleri boy ölçüşebilirdi.

Tramvaylardaki çıraklığım sırasında çeşitli yüzleri olan bu karmakarışık kenti bütün yolları, sokaklarıyla öğrenmiştim: Zatsepa, Stramynka ve Lenivka'yı, Bojedomka bulvarını ve sokağını, Yauza rıhtımını, Annenhof korusunu, Nojevaia caddesini, bütün hastaneleri, çeşmeleri, Dullar Yurdu'nu, dış mahalleleri, Krestovskaia kulesini...

Sınavı uzun ceketli, kısacık boylu, zehir gibi bir ihtiyar yapıyordu. Bir yandan soğuk çayını içiyor, bir yandan şaşırtmaca sorular soruyordu:

«Maria Korusundan Khamovniki'ye, Kokarca yolu ile en kısa nasıl gidebilirim? Ne? Bilmiyor musu-

nuz? Rica ederim, biz hiç bir semtimize Kokarca diye kötü bir ad koyabilir miyiz? Moskova hiç bir zaman kokan bir kent olmamıştır.»

İhtiyar bizi döndürmek için elinden geleni yapıyordu. Adayların yarısı dökülmüştü.

Dökülenler, sinek kaydı tıraşlı, yapmacıklı bir baycık olan baş mühendis Polivanov'a başvurdular. Ortadan bir çizgiyle ikiye ayrılmış kır saçlı kafasını eğip, biletçilikte her şeyden önce kenti iyi tanımanın gerekli olduğu yolunda bir cevap verdi:

«Biletçi, yalnız bilet kesen birisi değildir, aynı zamanda bir kılavuzdur. Kent çok geniş. Saçını burada ağartmış bir ihtiyar Moskovalı bile her yanını bilemez. Yolculara yardım edecek birisi olmazsa, düşünün ne kargaşalık çıkar bu bir sürü girdi çıktısı olan kentte.»

Polivanov'un hakkı vardı, kısa sürede ben de anlamıştım bunu.

Sekiz numaralı yola verdiler beni. İstasyon meydanlarından yolcu toplayan, «B yolu»ndan da berbat bir yol. Brest garından başlıyor, Sukharev meydanından ve iki Bojedomka'dan geçerek üç garı, Nikolaievsk, Iaroslav ve Kazan garlarını kapsayan Gözetleme Kulesi meydanına ulaşıyordu...

Iaroslav garında sık sık Sergei manastırından boşalan hacıların üzerine düşüyorduk. Tramvay, bütün kiliseleri tek tek ziyaret etmeyi kafalarına koymuş olan üstü başı lime lime, yırtık pırtık hacılarla doluyordu. Moskova'nın hiç bir yerini bilmiyorlardı; tavuk gibi her şeyden ürken kütkafa insanlardı.

Bunlarla uğraşmaktan usanmıştık, her gün aynı şey geliyordu başımıza: Birisi «Tavuk Ayaklı Nikola» kilisesine gitmek istiyor. Öbürü «Damlacık» kilisesine, üçüncüsü «Ermiş Georgi»ye... Büyük bir sabırla

her birine nerede ineceğini, sonra nereyi soracağını açıklamak gerekiyordu, ancak söylediklerinize akıl erdirebildikten sonradır ki, ihtiyar ellerini eteğinin cebine atıp dört beş düğüm vurulmuş bir mendil çıkarıyorlardı. Düğümlerden birinde bir kopeklik, ikincisinde iki kopeklik, üçüncüsünde beş kopeklik ufaklıklar vardı.

Hele ihtiyar kadınlar! Düğümleri çözmek için canları çıkıyor, diş tırnak güç bela çözüp büyük bir cimrilikle sayıyorlardı bileti parasını. Ama telaştan hangi düğümü çözeceğini şaşırırlar çoktu. O zaman çözdükleri düğümü yeniden ve özenle bağlıyor, yine dişleriyle sıkıp pekiştiriyor ve bu sefer öbür düğüme geçiyorlardı.

Bu kadınlar biletçiler için tam bir musibetti. Kızıl Meydan'a varmadan bütün biletleri kesmiş olmamız gerekiyordu ama, ihtiyarlar işimizi geciktirdiklerinden, bilet kesme işini bitiremiyorduk. Oysa Kızıl Kapı durağında denetçi gelecek ve işi ağırdan aldığımız için ceza kesecekti.

Bir gün Babaev beni evine götürdü. Paveletz garı yakınlarında, ev demeye bin tanık ister bir kulübede, yağlıkçılık yapan kızıyla birlikte oturuyordu.

Babaev evin eşiğinden adım atar atmaz:

«Sonya, bak sana bir nişanlı getirdim!» diye bağırdı.

Bölmenin öbür yanından bir bez hışırtısı duyuldu. ama kız görünmedi.

Odanın alçak tavanından gazete kağıtlarına sarılmış kuş kafesleri sarkıyordu. Babaev kağıtları kaldırdı; kanaryalar sıçrayıp ötmeye başladılar.

«Bu kanaryalar sayesinde biraz insan gibi dınebiliyorum. Yolcu bize karşı o kadar iyi davran-

mıyor. Terslikleri üstlerinde. Bu yüzden de insanlar için pek parlak şeyler düşünemiyoruz.»

Doğru söylüyordu. Tramvay yolcuları, başka hiç bir yerde rastlanamayacak kadar kaba davranıyorlardı. Nedenini bilmiyorduk, anlayamıyorduk, ama durum buydu. Hatta en tatlı insan bile tramvaya binince bir terslik illetine yakalanıveriyordu.

Önceleri şaşırmıştım; sonra da bunalmış ve gide-rek öyle yıkılmaya başlamıştım ki, «insanlardan büs-bütün nefret etmeden kurtulabilsem şu işten hayırlı-sıyla» diye fırsat kollamaya başlar olmuştum.

Kemikli bir kız girdi içeri, Sonya olmalıydı; ba-sıyla selamladı, tek söz söylemeden masanın üzerine kırmızı bayraklı bir gramofon koydu, kolunu çevirdi, iğneyi plağın üzerine indirdi ve çıktı gitti. Bir daha da görünmedi.

Oda Rigoletto ile dolmuştu:

Rüzgara kapılmış tüy gibi

Aklı havalarda olur kadının...

Kanaryalar susup çalgıya kulak verdiler.

«Kanaryalar için aldım bu gramofonu. Türkü öğ-reniyorlar. Kanarya her şeyi çabucak kapar.»

Kanarya alıp satanların kendi tavernaları varmış, pazar günleri gözde kanaryalarını getirip yarıştırlar-mış. Yüksek sınıflardan meraklılar da gelir dinlerler-miş. Hatta bir sefer Şalyapin ve milyarder Mamontov gelmişler. Önemli, ünlü kişiler; ama aslında kanar-yadan pek o kadar anlamıyorlar. Üstelik kaç para et-tiğinden de haberleri yok. İki kanarya için büyük pa-ralar vermeye kalkmışlar. Ama kuşbazlar özür dile-mişler, satılık değil, demişler. Gönülleri razı gelmi-yor kuştan anlamayan birisine kanarya vermeye. Ku-şu yetiştireceğim diye o kadar eziyet çek, sonra böy-

le birisine verip rezil olmasına göz yum, olacak iş değil doğrusu. Ayrıca kanarya dediğin süs değil ki, yoluyla yordamıyla bakılması gereken değerli bir kuş. İki ziyaretçi anlayamıyorlar tabii durumu. Sonunda Şalyapin, Tanrı gazabı gibi bas sesiyle **Kral Savaş Gidiyor**'a sivanıyor mu gümbür gümbür! «O zaman görecektin, zavallı kanaryacılar kafesleri kapıp nasıl sokağa uğradılar, korku içinde,» diyor Babaev. Çünkü kanarya sinirleri ince bir kuş, korktu mu bir daha hiç ötmez, bir delik metelik kadar değeri kalmaz!

Sonbahar, yerini inatçı bir yağmura bıraktı. Biletçiler için sanırım en zor dönemdi bu. Arabanın içinde hava akımı oluyor, yerler çamur içinde, ıslak üstlüklerden yayılan ekşi kokular, pencerelerden sıran sular... Camların arkasında sıra sıra karanlık tah-ta barakalar, yağmurun kamçılادیğı toptancı tabelaları...

Böyle günlerde insan sinirli oluyor, en küçük şeyden cin ifrit kesiliyor. Hele yolcuların aptallıkları büsbütün batıyor; camdaki buğuya parmakla çizgi çekmeleri, ıslak biletlerini koca burunlarına yapıştırma-ları...

Şamatacı müşteriler arabayı bir koğuş haline getiriyorlardı. Moskova kendi üzerine kapanmış, kara şemsiyelerin altına, pardesülerin kalkık yakaları içe-risine sinmiş, büzülmüştü. Yollar boşalmıştı. Canlı olarak yalnızca, kara bir insan denizi gibi dalgalanan Sukharov pazarı kalmıştı.

Tramvay burada, bağırp çağırان alıcılar ve satıcılar kalabalığı arasından ağır ağır, zar zor bir yol açabiliyordu kendine. Tramvay tekerleklerinin hemen yanında gramofon gıcırtiları ve Vialtzeva'nın iç gıcık-layıcı sesi:

Hey Troyka, karanlık gece
Ve incelik kar, çevremizde...

Gaz ocaklarının horultusu gramofonu bile bastırıyordu. Mavi alevler, sabırsız, ısıklar çalarak gökyüzüne doğru atılıyor... Bunların gürültüsü pazarın bütün öteki seslerini boğuyordu.

Rutubetten şişmiş mandolinler, kulak paralayan bir sesle 'can veren' anilin kırmızısı yanaklı kauçuk şeytanlar, koca koca mangallarla cızırdayan börekler, ortalığı saran gübre, et, tahta ve kuru ot kokusu, yapmacıklı bir öfkeyle pazarlık eden, el sıkışıp helalleşen adamlar...

Bir de arabaların şamatası, ter içinde kalmış, ıslak burunlarından buğular saçarak giden atlar...

Kaldırımlara çömelip el çabukluğu marifet numaraları yapan Çinliler, kiliselerin, Sukharov kulesinin kemerleri altında

Solgun ellini koy
Sızlayan yüreğine...

diye hiçkırma hiçkırma ağlayan kadın sesine karışan çan sesleri...

Koluna göstermelik bir pantolon atmış kimi yankesiciler kalabalığın içinde kol geziyor, kaçamak bakışlarla vurulacak enayi arıyorlar. Bir de acı polis düdükları... Çocukların ellerinden kurtulup ağır kanatlarını çırparak fırlayan güvercinler...

Samoteka meydanından Kızıl Kapı'ya kadar uzanan bu Moskova pazarı sözle anlatılır gibi değildir. Ve burada satılmayan şey yoktur. Üç tekerlekli bisikletten, ikon'dan Siyam horozuna, Tambov jambonundan sarı renkli kuzey ahududu konservesine kadar ne ararsan bulunur. Ama hepsi de kurtlu, paslı, kurt yenikli, kusurlu mallar...

Dilenci, yersiz yurtsuz serseri takımı, kapkaççı hırsız, madrabaz... Rusya'nın dört bucağında ne kadar it kopuk, karanlık, kirli adam varsa hepsi burada. Sukharov pazarı, kolay kazanç peşinde koşanlarla bir dilim ekmek parası için didinen insanlarla doluydu.

Tramvaylarda da öyle. Akla hayale sığmaz bir insan kalabalığı... Tramvaya beleşten binmeyi kollayan, gözleri çukura batmış, boynuna zincirler kuşanmış Hazreti İsa meczubundan tutun da yeşil başlıklı, keçi sakallı şaire, yalınayaklarıyla kaldırımın kenarına toplaşmış, çamuru yoğuran hırçın ve atak bakışlı Lev Tolstoy çömezinden eteklerini kaldırarak aynı çamur içerisinde kayan sımsıkı korseli bayanlara kadar her çağdan ve her sınıftan derlenmiş insanlar...

Karanlık, yağmurlu bir gün Katerina meydanından birisi bindi; fes rengi dana derisinden eldivenli, pardesüsü yukardan aşağı ilikli, kara şapkalı bir adam. Bakımlı yüzünde Moskova'nın çamuruna, öbür yolcuların çekişmelerine, bana ve herşeye karşı taş gibi bir ilgisizlik okunuyordu. Ama belli ki çok görgülü bir adamdı. Biletini aldı, şaşkınlıktan dilleri tutulan yolcuların meraklı bakışları arasında şapkasını çıkarıp teşekkür etti.

Adam, Kızıl Kapı'da tramvaydan indi. O zaman her kafadan bir ses çıkmaya başladı, ileri geri söylentiler duyuldu. Birisi, «top atan tiyatronun oyuncusu,» dedi; öbürü «von baron,» diye alay etti. Benim de merakımı uyandırmıştı adam, bakışı üstten olduğu kadar çekingendi de; bir bakıma pek ince görünüyordu ama, bir taşralı yapmacıklığı da vardı üzerinde. Karışık bir şeydi sözün kısası.

Birkaç gün sonraydı; bir yolunu bulup gece işin-

den kurtularak Politeknik Müzesi'ne, Igor Severianin' in şiir resitaline gitmiştim.

Sahneye çıkan kara redingotlu adamın birkaç gün önceki yolcum olduğunu fark edince çaptan düşmüş yazarların deyişiyle «nasıl derin bir şaşkınlığa düşmüş olduğumu anlatamam.» Sırtını duvara vermiş, önüne bakıyor, coşkun hanım kızların çığrışmalarının durmasını, alkışların sonunun gelmesini bekliyordu.

Çiçekler, kırmızı güller yağıyordu ayaklarının dibine. Ama o hep öyle heykel gibi duruyor, hiç kımıldamıyor, eğilip bir çiçek bile almıyordu. Derken bir adım ileri çıktı. Salonda ses kesildi ve r'leri genzinden çıkararak, pek monden, ama pek müzikal dizeler okumaya başladı:

Şampanya, içinde bir zambağın,
Bir zambak şampanyanın içinde...
Kendi arılığı ile kutsallaştı şarap!
Minyon ve Eskamilyol (Bir daha.)
Şampanya, içinde bir zambağın,
Kutsal bir şaraptır.

Bir çeşit büyük yok değildi bu dizelerde; makamla söylenen bu anlamdan yoksun sözler bir müzik etkisi yapabiliyordu. Ancak müzikle var olabilen bir dil... Ve başka hiç bir şey. Düşüncenin bir incik boncuk bakılmasına, bir kokulu ipek hışırtısına, deve kuşu tüyünden bir yelpazeye, şampanya köpüğüne dönüştürülmesi...

Insanı pek şaşırtan bir densizlik, edepsizlik... Binlerce ve binlerce Rus köylüsü siperler içinde, altı çamur üstü yağmur, tüfek elde, canını dişine takmış Alman saldırısını durduracağım diye didiniyor ve burada eski Çerepovetz Teknik Okulu öğrencisi Lotarev, öteki adıyla «Dâhi» Igor Severianin, Nelly'nin yatak odası üzerine düzülmüş şiirler okuyor...

Arkadan savaş üzerine kırıtkan dizeler sıralamaya başladı. Eğer, diyordu, son Rus generali de yeni-
lirse, sıra kendisine Severianin'e gelecek ve o za-
man...

Ben, sizlerin sevgiliniz, bir taneniz,
Sizleri alıp Berlin üzerine yürüyeceğim.

Ama gerçek öylesine güçlüdür ki, en kalp ada-
mı bile, eğer yüreğinde az buçuk şiir dağarcığı varsa,
önünde sonunda yola getirir. Nitekim bu adam da za-
manla üzerindeki yaldızdan, pırıltıdan yakayı sıyırdı,
sesi biraz daha insan sesine benzedi. Kırlarımızın arı
havası, «engin ekin tarlalarımıza esen rüzgar» onun
dizelerine de işledi ve o yapmacıklı, edalı, kırıtkan
hava yerini lirik bir yalınlığa bıraktı:

O söze sığmaz sevgi, o tatlılık,
Yüzünü çevreleyen, aydınlatan...

Böyle serbest kalabildiğim akşamlar pek seyrekti.
Bütün günüm ve gecenin de yarısı ayak üstü, sar-
sıla sarsıla, itiş kakış, bağırtı çağırtı içinde geçiyordu.
Korkunç yoruluyorduk hepimiz. Çok bunaldığımız za-
man idareye baş vurup birkaç gün için «küçük va-
pur»a, yani buharla çalışan tramvaya vermelerini is-
tiyorduk. Bu tramvay Savelov garı ile Petrovsko-Razu-
movsk Tarım Akademisi arasında işliyordu. Biz bi-
letçiler için en rahat tramvay buydu; yoluna da «Ke-
yif yolu» diyorduk.

Semavere benzeyen küçük bir lokomotif, ocağı
mocağı hepsi bir maden sandık içerisine yerleştiril-
miş... Düdük çalmasa, bir de buhar püskürtmese var
mı yok mu belli bile olmayacak. Ama peşinde dört
banliyö vagonu sürüklüyordu. Geceleri mumla aydın-
latılan küçük vapurda daha elektriğin zerresi yoktu.

Bu yolda sonbaharda çalışmışım. Çabucak biletleri keser, üstü açık sahanlığa çıkıp oturur, elini ayağını çekmekte olan güzün seslerine kaptırırdım kendimi. Kaynağacı korularından ıslak yaprak kokuları vururdu yüzüme.

Az sonra koruluklar biter, önümüzdeki solgun renkleriyle altın bir sessizliğe bürünmüş olan Akademi Parkı aydınlanırdı. Yer yer akçakavakların limon sarısıyla beneklenmiş koyu renk ıhlamlar ve akça- ağaçlar... Üzüntülerin semtine uğramadığı parlak, rahat bir ülkenin eşiğindeymişiz gibi. Sonbahar ve onun değişken, uyumlu renkleri burada insan iradesinin ve yaratıcı gücünün ortaya çıkardığı bir şeydi. Rus bahçe sanatının ustaları olan ünlü bitki uzmanlarımızın elinden çıkmıştı bu park.

Kendimi bildim bileli doğa sevgisiyle dolup taşarım. Zaman zaman bu duygu öyle sivri bir hale gelirdi ki, yakınlarım epeyce korkarlardı. Briansk ormanlarından ya da Kırım'dan dönüp de okula başladığım zaman, geçirmiş olduğum yazın özlemi yüreğimi bir sıla tutkusu gibi yakardı. Uykularım kaçır, benim benzim solardı, incelir, süzülürdüm. Ama kimseye belli etmek de istemezdim. Çünkü bu halim onları biraz şaşırtıyordu, o kadar. Anlamıyorlardı, çoktan farkına varmışım bunun. Bir kere «ciddî olmamak» damgasını yemiştım ve onlar için hep öyle kalacaktım.

Onlara nasıl anlatabilirdim ki, benim doğa karşısındaki durumum yalnızca ona karşı, onun bütünlüğüne, kusursuzluğuna karşı basit bir hayranlık duy-mak değildir, ondan daha öte bir şeydir. Benimkisi doğaya yönelen meraklı bir bakış da değildi; onu, insanoğlunun onsuz gelişemeyeceği, onsuz hiç bir işe yaramayacağı zorunlu bir çevre, bir ortam saymak ve

öyle almaktı. Genellikle insanlar doğaya kafa dinlendirmek için başvuruyorlardı; oysa benim için doğanın bağrında yaşamak, insan yaratılışının sürekli bir gereksinimesiydi.

Şimdi bunları yeniden düşünüyorum, çünkü o 1941 güzünde, doğayla bağdaşma, bağlaşma ve dayanışma, onunla bütünleşme gereğini çok güçlü olarak duymuş ve yaşamıştım. Savaştan o da zarar görüyordu (Moskova'da değil, ötede, batıda, Polonya'da) ve ona karşı duyduğum tutku büsbütün derinleşiyor, her geçen gün yüreğim biraz daha eziliyordu.

Küçük lokomotiften tüten ve sararmış ağaçlıklara yayılan dumana bakıyordum. Akşamlar ağaçların ötesinde başkentin mavimsi ışığı yanıyordu. Moskova'yı çevreleyen bu koruluklar, bende Rusya üzerine, Çehov, Levitan ve Rus halkının yapısı üzerine, halkın içinde saklı duran yaratıcı güç üzerine, yurdumun geçmişini üzerine ve onun —hiç kuşkusuz ki gerçekten olağanüstü bir niteliğe dönüşecek— geleceği üzerine düşünceler uyandırıyor.

SAVAŞIN UZAĞINDA

Bugün, o savaştan günümüze dek yarım yüzyıla yakın bir süre geçti. Ben, bu kadar yakınımızda olan o dönemi düşünürken kimi şeylerin uzaklarda kaldığını, geçmişin sisleri arasında gölgelendiğini anlıyorum; bir tek insan ömrünün iki dönemi arasına belalı, gürültülü, koskoca bir yüzyıl sığmış gibi...

Ansızın güçlü bir el bir tokat vurmuşçasına her şey yerinden oynadı, yer değiştirdi. Değerler sıralanması alt üst oldu. Dün o kadar önemseydiğimiz şey-

lere bugün gülüp geçiyoruz. Geçmişteki budalalıklarımızın, olayların, insanlar arasındaki ilişkilerin yoğun karmaşıklığı içerisinde kayboluşumuzun, kendimizi bile açık bir gözle göremeyişimizin üzerinde durmuyoruz artık. Kısacası, 1917 öncesine, o zamanlar benim kuşağım yirmisini aşmış olduğu halde, bir çocukluk çağı gözüyle bakıyoruz.-

1914 savaşı, insanları, daha sonra gelecek olaylar kadar etkilememişti; Rusya, savaştan habersizmişçesine yaşıyordu. Politeknik Müzesi'nin konferans salonu dolup taşıyor, herkes fütüristleri, Igor Severianin'i dinlemeye koşuyordu. Gönüllerde Rabindranath Tagor hüküm sürüyordu. Sanat Tiyatrosu darda kalmıştı; yeni bir Hamlet arıyordu. Moskova'da «Edebiyat Çarşambaları» her zamanki gibi sürüp gidiyordu. Savaştan söz eden yoktu. Dinsel felsefe, diyorlardı: tanrı, sembolizm, diyorlardı; yeniden moda olan Yunan felsefesinden dem vuruyorlardı. Bütün bunlar yükselmekte olan devrimci düşünceye karşı savaşa sokuluyor, düşünen başlar etki altında tutulmaya çalışılıyordu.

Ben, orta tabaka bir aydın çevreden geliyordum. Babam istatistikçiydi; o çağıdaki meslektaşlarının çoğu gibi, o da bir liberaldi.

Çocukluğumdan beri babamdan ve arkadaşlarımdan hep o bereketli «özgürlük» sözünü işitiyordum; devrimin eli kulağında olduğunu duyuyor, halkımızın «işe yaramaz» bulunuşuna tanık oluyordum.

Bu konuşmalar genellikle çay saatinde, yemek salonunda geçiyordu; annem ikide bir gözleriyle biz çocukları gösteriyor; böyle konuların bizim yanıımızda konuşulmasını hoş görmediği için, babama:

«Coştun yine Georges!» diye uyarıda bulunuyordu.

Ben o zamanlar halk denilince köylüyü anlıyordum. Bir işe yaramaz dedikleri, onca eziyet çeken ve sayıları düzinelerle milyonu aşan halk onlardı. İşçiler üzerine pek az bir şeyler duymuştum. Bizim çevrede proletarya sözü pek seyrek geçerdi. Ara sıra atelyelerde ve fabrikalarda çalışanların da adları geçiyordu, ama bunlar da bana yalnızca Kiyef'in dış semtlerinde, daracık kovuklarda yaşayan kimselerle grevleri düşündürürdü.

Ne zaman proletarya ve işçi sınıfı sözlerini duysam, neden bilmem, Rusya'da proletaryanın Petrograd'da ve onun kocaman iki fabrikası olan Putilov ve Obukhov'da toplanmış olduğunu düşünürdüm.

Ta Şubat İhtilali'ne kadar işçilerin devrimci eylemine ilişkin herhangi bir şeyden hemen hemen hiç haberim olmadı; şiir ve edebiyat merakıyla yukarda söylediğim çocukça düşünceler beni bu işlerle ilgilendirmekten alakoymuştu.

«İhtilalci» sözü, benim için aşırı atılganlık katı ve canını vermeye kadar varan bir özveri anlamı taşıyordu.

Ama yine de bu eylemlerin yeniyetmelik çağımın pek o kadar uzağından geçtiği söylenemez. 1905 olaylarının tanığı olarak, Moskova'daki Aralık Ayaklanması'nı, Kazan demiryolları örgüsündeki yangınları, **Potemkin** ve **Oçakov** isyanlarını ayrıntılarıyla biliyordum. Teğmen Schmidt'e büyük saygı besliyordum. Ama beni asıl saran, olayların romantik yanıydı: Gizli eylemin uyandırdığı ilgi, el altından basılıp dağıtılan yazılar, dinamit, cehennem makinesi, Sibirya'dan kaçan sürgünler, ateşli söylevler...

Olayların derininde yatan temel öz, uzun süre, —belirgin bir kavram olmayan— «Özgürlük Savaşı»ydı benim için.

Bu işlere bu gözle bakışım 1914 savaşına kadar sürmüştür. İçinde yaşadığım çevrede geçen toplumsal olayların gücünü, ancak savaş başladıktan sonra ve güçlkle, yavaş yavaş kavrayabilmişimdir.

1914'de Moskova, uzak cephe gerisiydi. Bize savaşı anımsatan şeyler yalnızca yollarda rastladığımız yaralılar ve kara yaslara bürünmüş kadınlardı.

Bir akşam yine «Edebiyat Çarşambası»na sızmışım, göze görünmeden. Yazarlar Georgi Bulvarı yakınındaki bir sokakta bulunan eski bir konakta toplanıyorlardı.

En arkada bir yere oturdum ve sonuna kadar yerimden kımıldamadım. Farkına varıp da dışarı atarlar diye korkuyordum. Benim gibi daha pek çok genç vardı ama, ben kendimi kaçak bir yolcu gibi duyuyordum. Onlar rahat rahat oturuyorlardı ve onların bu kaygısızlıkları bendeki tedirginliği daha da artırıyor-du.

Yüzüm ateş gibi yanıyordu; yazarları ilk olarak bu kadar yakından görüyordum. Onların da herkes gibi giyindiğini, herkesin konuştuğu gibi konuştuğunu görmek boşunaydı; onlarla bizim gibi sıradan insanlar arasında büyük bir ayırım bulunduğu düşüncesini kafamdan atamıyordum. Bu ayırım ve yetenek, duygu, düşünce üstünlüğü, sözcükleri kullanmada varmış oldukları kolaylık... Benim için bunların hepsi büyüclük gibi herkesin yapamayacağı şeylerdi. Bu adamların her birine Turgenyev'in, Çehov'un, Lev Tolstoy'un çocukları, yurdumun edebiyat geleneğinin koruyucuları gözüyle bakıyordum. Yazarların ve şairlerin «dünyanın son insanları»nın sonuncusu olduğunu söyleyen Puşkin'in bu sözlerini, o zamanlar kimse bana kabul ettiremezdi. Yazarı eserinden ayırmak elimden gelmezdi.

Saf görünümlü Aleksî Tolstoy, diken gibi saçlarıyla bir çeşit tırtıla benzeyen İvan Şmelov, yumuşak bakışlı Zaytzev, bize biraz kısık sesi ile Mezamir adlı öyküsünü okuyan buz gibi Bunin... Hepsine aynı ilgi ve heyecanla bakıyordum.

Maksim Gorki'yi de görebileceğimi ummuştum. Gelmedi. Nereden bilebilirdim yirmi yıl sonra onunla bir arkadaşlık havası içinde, ustamla konuşur gibi konuşacağımı!

Yanımda yüzü kırış kırış yaşlıca bir adam oturuyordu. Veremliydi herhalde. Elinde kara bir mendil, durmadan öksürüyor, gözleri pırıl pırıl yanıyordu; ateşi olmalıydı. Yazarların toplanmış oldukları yere kulak veriyor, dikkatle dinliyordu. Sonunda bana dönerek:

«Ne kadar güzel Rusya'mız, ah ne kadar güzel!» dedi.

Birlikte çıktık. Presna Kapısı'nın ötesinde oturuyordu, yolumuz birdi.

Kırağı çalmış bir ay asılıydı çıplak dalların üzerinde. Ayaklarımızın altında buz tutmuş yapraklar çıtırdıyordu. Yol arkadaşımın astragan kalpağına pencerelerden ışıklar düşüyordu. Adı Elize Sverçkov'du, Sytin basımevinde mürettipti.

Öksürük nöbetleri yüzünden sık sık durarak anlattı:

«Taşrada büyüdüm. Kaşın'de. Küçük yaştan başlar yazıya merakım. Ama kendim bir şey yazacak güçte değilim. Sözcükleri mat edemiyorum. Dediklerini anlıyorum, tadına varıyorum, bütün özelliklerini biliyorum, ama onları dilediğim gibi kullanamıyorum. Her birinin birçok ve ayrıntılı anlamı var, bir sözcüğü öbürünün yanına öyle getireceksin ki okuyucunun yüreğindeki tel titreyecek... İşte genç arkadaş, yazarın

görevi budur. Bu da bir yetenek işi, esin işi. Yazar sözcük aramaz, seçme yapmaz, gerekli söz kaleminin ucunda hazır, nasıl mürettip istediği harfi kasadaki gözünden, bakmadan, aramadan alırsa, o da öyle. Ve bir kez sözcüğü yerine koyunca, tamam, sımsıkı tutar onu, Yoksa az gevşek tutsa bütün dizgi dağılır gider.»

«Denediniz mi yazmayı?» diye sordum.

«Denemesine denedim, yine de deniyorum. Ama neye yarar. Âdet edindim, bayram günleri Tretiakov Galerisi'ne ya da Rumiantsev Müzesi'ne giderim. En sevdiğim tablolardan birisinin karşısına geçer ve o tabloda kendimi ararım. Söz gelimi Savrassov'un **Ekin Kargaları** tablosu, ya da Levitan'ın **Mart** tablosu. Savrassov, tablosunda benim bütün çocukluğumu vermiştir. Gübresi, çamuru, su birikintileriyle, serin rüzgarları, iyice alçalmış gökyüzü, kocaman bulutları ve suya batmış bahçeleriyle bütün Rus baharı vardır bu tabloda. Levitan'ın **Mart**'ı başka, değişik bir bahar, ama o da bizden; ormanlar üzerindeki mavi gökyüzü ve düşen damlacıkların oyunları ile o da Rus baharı. Biliyorsunuz, buz sarkaçları erimeye başladığı zaman nasıl damlar, tıp, tıp, tıp... ve bu damlacıkların her biri bir güneş yağmurunun damlacıkları gibi ışıklıdır. Bunları görüyorum, hepsini çok iyi görüyorum. Bu tabloları seyrediyorum, sonra eve gelip defterimi açıyorum ve bütün bu gördüklerimi bir de ben çizmek ve boyamak için uğraşıyorum, tabii sözcüklerle; ressamın boyayla yaptığını ben sözle yapmak istiyorum. Bu tabloyu ömründe görmemiş olan bir kimse, benim yazdıklarımı okuyunca görmüş gibi olsun; affederseniz, ilkbahar gübresinin kokusunu, kargaların sesini duysun... Belki yüz tane yazdım böyle. Sonunda götürüp, —adı gerekli değil— bir yazara gösterdim. He-

yecandan titriyordum, kendime acıyordum. Okudu ve şunları söyledi: ‘Şüphesiz hiç de fena değil, dil bakımından da doğru yazılmış, diyecek yok, ama gereksiz bir iş. Ben bir tabloyu merak edersem, onu sizin yazdıklarınızdan okuyacağıma, gider tablonun kendisini görürüm, daha iyi. Niye Savrassov’la, Levitan’la ya da Korovin’le yarışa kalkıyorsunuz? Bunlar öyle sizin bildiğiniz insanlardan değil.’

«Bu söz üzerine tepem attı, dedim ki: ‘Ben sözü evrensel kapsamda kullanmak istiyorum, resimdeki renk gibi.’ O da bana, ‘Öyleyse siz kimseye aldırış etmiyorsunuz,’ dedi. Ben de bu kimseye aldırış etmiyorsunuz sözü üzerine çıktım gittim. Diyeceğim, ben sözcükleri kullanmasını beceremiyorum. Yazık oldu. Ben de pekâlâ büyük bir şeyler yapabilirdim.»

Evinin kapısına kadar götürdüm. Paslı, demir karyolalar yığılı dar bir avlunun dibinde oturuyordu. Avluda bir karyola yapımevi vardı.

Ayrılırken ara sıra kendisine uğramamı rica etti:

«Burada karyolalar arasında yaşıyorum ama, kendim tahta kerevet üzerinde yatıyorum. Eski karyolaları toplayıp onarıyor ve asker hastanelerine satıyorlar, savaş için. Aslında ben bu savaştan da bir şey anlamıyorum. Sırf biz birlik olmadığımız için çıkıyor bu savaşlar. Eğer bizler, sokak adamları ne istediğimizi bilsek ve birlik olabilsek, gereken o tek sözü söyleyebilsek, ‘hayır’ desek, bu kanlı maskaralık ortadan kalkar. Hep bunu kurarım kendi kendime, kim öğretecek bize birlik olmayı? Acaba böyle birisi çıkmayacak mı?»

Sverçkov alçak pencerenin camına vurdu. Kimse cevap vermedi, yalnız öfkeli kadın hıçkırıkları duyuldu içerden:

«Anlamıyor,» diye içini çekti basımevi işçisi. «Za-

yıf cins... Şurada belki bir yıllık ömrüm kaldı. Ama, hayır; anlamıyor işte. Bağışlayınız beni delikanlı.»

Hoşça kalınız, deyip ayrıldım. Bütün Büyük Pres-na boyunca öyle yoğun bir sessizlik vardı ki, gece bekçilerinin esnemeleri bile duyulabiliyordu. Gece fenerlerinin ışığında sütçü Çiçkin'in dükkanının ve Blandov'un mavi beyaz çini kaplamaları ölgün yansımalar yapıyordu. Nerede Çiçkin'in beyaz çinileri görünse hemen karşısına rakip firma olan Blandov'un mavi çinileri gelir yerleşirdi...

Evde herkes yatmıştı. Zakharov'un odasında bile ışık yoktu. Odama girip yer yatağına uzandım. Sokak fenerlerinin hafif ışığı odayı biraz aydınlatıyordu.

Yattığım yerde bu Kaşın'lı hasta basımevi işçisini düşünüyordum. Ama bu düşünce bende bir hüznü uyandırmıyordu, tersine, yatıştırıcıydı. Rusya'nın kıyısında bucağında kimbilir ne kadar vardı bunun gibileri... Binlerce mi, on binlerce mi, yüz binlerce mi? Yurdunun güzelliğine güzellik, zenginliğine zenginlik, sevincine sevinç, zaferlerine zaferler katabilecek nice insan...

Evet, mürettibin hakkı vardı. Rus diliyle harikalar yaratmak eldeydi. Bu dille anlatılamayacak, söylene-meyecek bir şey olamazdı, ne dışımızdaki gerçek yaşamda, ne de kendi içimizde, bilincimizde ve vicdanımızda... Müzik sesleri, sahne ışıkları, ışık oyunları, bahçelerin gölgeleri ve sesleri, bir düş dalgası, kasırganın kükreyişi, bir çocuğun ağzından çıkan ilk sözler, çakıltaşlarının deniz kıyısına çarpışı... Ses, renk, imge, karmaşık ya da dümdüz bir düşünce... Bizim dilimizde tastamam yerine oturmuş özel bir karşılığı vardı her birinin...

Garajlardan, yolcu istasyonlarından, yük istasyonlarından gelen lokomotif düdükleri, kaldırımlarda

takırdayan demir araba tekerlekleri... Bir büyük kent böyle sesli gecelerinde düşüncelere dalmaktan daha kolay ne var!

Yataktan kalkıp pencereye gittim hayvanat bahçesine bakmak için. Çevresini hafif aydınlık evlerin kuşattığı göz kulak işlemez bir karanlık...

Arkama dönünce masanın üzerinde beyaz bir şey gördüm. Annem bir not bırakmış olmalıydı. Kağıdı alıp, bir kibrit çaktım, eğri bir yazıyla yazılmış bir telgraf, Kiyef'ten:

«İstihkam alayı batıya hareket adresimi sonra bildiririm meraklanmayınız öperim seni Galiayı Kostiki Boria».

Demek Boria da. Ve korkunç bir utanca kapıldım o anda. Neyimle büyükleniyorum ağabeyime karşı? Sanata karşı belli belirsiz eğilimimle mi? Daha doğru dürüst bir satır yazmadan kendimi adam yerine koymaya kalkışıyordum. Utanmadan eğlenmişim kendi kendime Boria'nın eviyle, beton köprüleriyle, düşünceleriyle. Nesi vardı gülünecek? Her şeyden önce doğru bir adamdı, yük hayvanı gibi çalışıyordu; tek kelime yalan söylemeyen, hiç bir yükümlülük karşısında kaytarmayı düşünmeyen bir insandı. Henrik Sienkiewicz'i Çehov'dan üstün tutuyorsa ne olmuştu yani, günaha mı girmişti, Ben ki önyargılardan o kadar yakınırdım, kendim önyargıların en aşağılarına düşmüşüm meğer.

Bir kibrit daha çakıp telgrafı yeniden okudum ve düşündüm; niçin annem beni beklememişti ve telgrafı masanın üzerine bırakmıştı? Ne düşünmüştü acaba? Belki de ağabeyime karşı duygularımı biliyordu, belki de yüzümde oh olsun gibilerden bir şeyler görmekten korkmuştu; böyle bir şey, böyle güç bir anda, kuşkusuz ki pek zor olurdu onun için.

Sırtıma bir şey geçirip yanına gittim. Uyumuyordu. Yanına oturdum, öyle durduk. Beyaz saçlarını okşuyor, başka avutacak bir şey yapamıyordum. Galia'yı uyandırmamak için, sessiz sessiz ağlıyordum.

O zaman anladım; gençlik, isterse pek soylu düşünceleri olmakla övünsün, kimi zaman pek hoyrat ve haksız şeyler yapabiliyor.

Annem ancak sabaha karşı dalabildi. Odama gidip biletçi üniformamı giydim, boş çantayı omuzuma takıp çıktım.

Pencerelerin kirli camlarından merdiven trabzanlarına gri bir ışık süzülüyordu. İhtiyar kedi tüylerini kabartmış, basamaklara yatmış, horulduyordu.

Georgi mahallesinde, Brest yük garından doğru yeşil sandıkları üzerinde kızıl haçlar boyalı iki tekerlekli hasta arabalarının sesleri geliyordu. Hayvanat bahçesinden kuru leylak yaprakları düşüyordu kaldırımların üzerine. Bu morumsu, tozlu yaprakların ve arabaların üzerinde sabah yağmurunun iri damlaları...

YÜZ RUBLELİ İHTİYAR

Herkesin bildiği bir şeydir, ömürleri yollarda geçenlerin, makinistlerin, denizcilerin, havacıların ve şoförlerin boş inançları vardır. Moskova tramvaylarında çalışan biletçiler de bunlardandır.

Biz en çok «yüz rubleli ihtiyar»dan ürküyorduk. Yüz rublelik kağıt paralara «Katerincik» derlerdi o zamanlar; üzerinde İkinci Katerina'nın gösterişli, tom-bul bir resmi vardı.

Aslında sevilmeyecek bir adam değildi o: Dinç,

tatlı dilli, okumuş bir adamcağızdı. Pardesüsünün cebinden zamanın liberal gazetesi **Rus Bülteni**'nin ucu görünürdü; özenle katlanmıştı.

Sabahları sefere çıkarken bize para üstü ödemek için altmış kopek verirlerdi; yalnızca altmış kopek, fazla değil.

İhtiyar tramvaya biner ve tatlı, nazik bir gülümseyişle biletçiye bir yüz rublelik uzatırdı. Tabii parayı bozamazdık. O da hiç üstelemez, ilk durakta iner, arkadan gelen tramvayı beklerdi.

Ve öbür tramvayda da aynı şey olurdu.

Bir arabadan öbürüne ine bine çalıştığı yere kadar bedavadan gitmenin yolunu bulmuştu. Ve bu, günlerdir, aylardır böylece sürüp gidiyordu.

Hep aynı paraydı elindeki. «B yolu» biletçileri paranın numarasını ezberlemişlerdi: 123715. Kimi kez kızardık:

«Hadi 123715 sayılı Katerinciği göster ve git başımdan,» derdik alay ederek. Hiç güceniklik göstermezdi. Hemen parayı çıkarıp gösterir ve her zamanki gibi nazik ve kibar, kimseyi rahatsız etmeden geçer, ilk durakta inerdi. Kısacası, inatçı bir beleşçiydi ve en azgın denetçiler bile âciz kalıyorlardı karşısında.

Adamı sevmiyorduk, 123715 numaralı parasından ötürü değil. Uğursuzluğundan ötürü; onu yıllardan beri tanıyan biletçiler, «uğursuz» olduğunu söylüyorlardı.

Ben bu tramvaylarda çalıştığım süre içerisinde dört kez terslikle karşılaştım. İlkten vatman olarak «B yolu»nun iç çizgisinde araba sürüyordum. Belalı bir işti. Art arda iki araba, yani römorklu tramvay. İlerlerken ön ve arka vagonların arası geriliyor ve her duruşta arkadaki öndekine çarpıyor, sarsıntı olu-

yor, arka arabadaki yolcular bağırmaya başlıyorlardı.

Bir gün Smolensk bulvarında sütçü Çiçkin'in beyaz kamyoneti tam benim arabanın önünde tramvay yoluna girdi. Şoför, belki de sütler dökülmesin diye, pek yavaş sürüyordu. Bu yüzden ben de pek yavaş gitmek zorunda kalıyordum. Çok vakit kaybettim. Duraklarda usanmış bir yolcu kalabalığı birikiyor, sabırsızlıkla tramvay bekliyordu.

Benden sonraki tramvay geldi yetişti, ardıma takıldı, sonra bir ikinci, sonra bir tane daha ve bir dördüncü... Dördü de çan çalıyor, ortalığı inletiyordu. O zamanlar tramvaylarda zil düzeni yoktu; kaynana zırlıtısına benzer bir şeyle donatılmışlardı.

Tıkanıklık artıyordu. Ama bizim sütçü hiç istifini bozmuyor, sağa sola da dönmüyor, yavaş yavaş gidiyordu.

Böylece Kudrianskaia bulvarını, Tver caddesini, Küçük Dimitrovka'yı ve araba hali'ni geçtik. Öfkeden deli olmuştum, durmadan zırlıtyı bağırttırıyor, dışarı eğilip şoföre sövüp sayıyordum; ama o hiç aldırımıyor, karşılık olarak pencereden bol sigara dumanı savuruyordu.

Arkamızda tıklım tıklım dolu dört tramvay kıyame-ti koparıyordu; vatmanlar sövüp sayıyorlardı. En son-daki arabadan başlayan gürültü büyüye büyüye bana kadar geliyor ve şiddetli bir dalga halinde geriye te-piyordu.

Artık dayanamadım; Samoteka'ya inen bayırda sanki fren tutmuyormuş gibi yaparak ve durmadan bağırarak inip süt kamyonuna tosladım.

Gök gürültüsü gibi bir ses oldu. Kamyonetin arkası ezildi. Beyaz dumanlar çıkarmaya başladı. Yere atlayan koca bıyıklı şoför cebinden bir düdük çıkarak ciğerlerini parçalayacakmışçasına öttürdü. İş-

te bunu hiç beklemiyordum! Samoteka alanından kılıçları ellerinde bir jandarmayla bir polis koşmaya başladılar bize doğru.

Uzatmayalım, ertesi gün vatmanlıktan alınıp biletçi kadrosuna verildim.

Ama başıma gelenler bu kadarla kalmadı. Kamyonet olayından kısa bir süre sonra, tiyatro meydanından geçerken arka sahanlıkta oturdum diye ceza yedim. Bu meydan en kalabalık yerlerdendi, inen binenin hesabı yoktu, biletçinin ayakta durması gerekirdi.

Bir başkası da şu: Biz genç biletçiler, iş arasında biraz soluk alabilmek için bir kurnazlık icat etmiştik. Vatmanlarla da anlaşıp son duraktan iki üç dakika önce kalkıyorduk; buna «aralıkları sallamak» deniliyordu.

Vatman hızı biraz artırıyordu ve az sonra bizden önceki tramvaya yetişiyorduk. Ondan sonrası rahattı. Bütün yolcuyu bizden öndeki arkadaş toplarken biz arkada keyif çatıyorduk. Arabamızda büyük bir sessizlik oluyordu; hatta gazete bile okuyorduk.

Bu yöntemin bizce aksayan bir yönü olamazdı. Ama her zaman olduğu gibi ayağımızın altında muz kabuğu vardı. İş tadında bırakamadık. Üç sefer, dört sefer boş gidip döndüğümüz oluyordu. Öbür biletçilerin topladıkları para arttı, bizimkiyse düştü. Şefler kuşkulandılar, bir dalavere dönüyordu besbelli, sonunda kurnazlık çakıldı, suçüstü yakalandık ve büyük ceza yedik.

Bu tersliklerin «yüz rubleli ihtiyar»la bir ilgisi yoktu. İhtiyar bir gün benim' arabaya binmişti; suratı her zamankinden daha kuşku verici geldi bana, içime bir sıkıntı çöktü. Sanki suratında başıma bir şeylerin geleceğini gösteren bir işaret vardı. Acaba beni atlatıp

ilk durakta inmemişti de ikinciye kadar mı gitmişti? İhtiyâr arabadan inince hiç laf etmeyen ters adamın biri olan vatman kapıyı hızla itti ve bana:

«şimdi gözünü dört aç biletçi!» diye seslendi. «Başımıza bir uğursuzluk gelmesin.»

Sonra yine gürültüyle kapıyı kapadı.

Bütün gün acaba bir şey olacak mı diye bekledim. Olmadı. İçimdeki sıkıntı geçti. Gece yarısı artık son sefer için laroslav garından çıkıyorduk.

Arabada epeyce yolcu vardı, ortalıkta üzüntüyü gerektirecek bir durum yoktu. Günün modası olan bir türkü mırıldanıyordum:

Ah kuşlar, küçük kuşlar
Paracıklarımı bozun benim...

Orlikov geçidinin sonundaki durakta sırtında şal yakalı bir pardesü, başında yeni bir melon şapka bulunan güçlü kuvvetli birisi tramvaya bindi. Her halinden bir büyük burjuva olduğu anlaşılıyordu; hafif şiş gözkapakları, sigara kokusu, ithal malı beyaz boyun atkısı, gümüş saplı baston, hepsi tamamdı.

Nikrisliler gibi biraz güçlükle bastonuna dayana dayana yürüdü ve iniş kapısının yanına çöker gibi oturdu. Yanına gittim. Gözleri dışarının ışıklarının kayıp geçtiği pencerede, suratıma bile bakmadan:

«Paso,» dedi.

«Kartınız lütfen,» dedim kuru bir sesle.

Ağır gözkapakları yüzüme doğru kalktı. Ezici, hor gören bir bakışla süzdü beņi:

«Beni tanımadınız mı dostum?» dedi öfkeyle. «Ben Briansky'yim, Belediye Başkanı.»

«Alnınızda yazıyor mu Belediye Başkanı olduğunuz? Lütfen kartınızı göreyim.»

Kızdı. Kart mart gösteremem, dedi. Arabayı dur-

durdum, inmesini rica ettim. İnmedi. Bu sefer öbür yolcular laf atmaya başladılar.

Arkalardan doğru öfkeli bir ses:

«Başkanım diyor, başkan olsa kendi atı arabası olur, bunu bilmeyecek ne var.»

«Sizi ilgilendirmez!» diye kükredi melon şapkalı bay.

Yanında elma sepeti bulunan bir yaşlı kadın:

«Ey Tanrım!» dedi. «Nasıl da bağırıyor. Bu zenginler hep böyle cimri olurlar zaten. Beş kopek bilet parasını vermeye bile elleri varmaz. Böyle bir kopek yarım kopekle biriktirirler sermayelerini.»

«Galiba cebinde havadan başka bir şey yok,» diye alay etti kasketli bir delikanlı. «Bilet parasını ben vereyim de burada beklemeyelim bari. Al biletçi, paranın üstünü de ona ver, gitsin karnını doyursun.»

Öfkeyle kapıyı çarpıp indi arabadan. Camlar zangırdadı. Vatman da ardından epeyce bir şeyler söyledi; ne cimriliğini bıraktı, ne melon şapkasını, ne de kellesini.

İki gün sonra Miyuski depo şefinin huzurundaydım. Çok gür, çok sarışın, sakallı ve çok alaycı bir adam. Gök gürültüsü gibi bir sesle:

«217 numaralı biletçi, işte ikinci olayınız,» dedi. «At şuraya imzanı. Tamam. Git şimdi İver Bâkiresine mum yakıp dua et de başına geleceklerden korusun seni. Görülmüş şey mi, bir belediye başkanını arabadan atmak, hem de gece yarısı, hem de insanın gündüzün bile geçmeye korktuğu Üçüncü Dükkanlılar sokaklarında.»

Olayı ayrıntılarıyla anlatmamı istedi. Anlattım, arada «yüz rubleli ihtiyar»dan da söz ettim, bu adamı biletçilerin uğursuz saydıklarını söyledim.

«Bu herifin sözünü daha önce de işitmiştim. Nasıl kurtulmalı bu artistten?»

Sekiz numaralı yolda çalışan biletçiler nice zamandır bu ihtiyara kötü bir oyun oynamayı kuruyorlardı. Her birinin kendine göre bir planı vardı. Ben de kendi planımı açtım şefe. Hoşuna gitti, kahkahayla güldü.

Ertesi sabah bir alındı imzalatıp yüz ruble saydılar elime.

Üç gün bekledim. Dördüncü gün geldi.

Her zamanki gibi rahat, sevimli, bir şeyden kuşku yok. Katerincik'ini uzattı. Aldım, inceledim, ayrı ayrı iki yüzüne baktım, ışığa tuttum, sonra katlayıp çantaya koydum. İhtiyarın şaşkınlıktan çenesi düşmüştü.

Ağır ağır, çalımla çıkarıp doksan dokuz rubleyi, sonra doksan beş kopeği tıklar tıklar sayıp verdim. Zavallının yüzü korkunçtu. Morla kara arası gözlerinde öyle bir acı yanıyordu ki, تنها bir sokakta rastlasam korkardım.

Hiç ses çıkarmadan parayı aldı, pardesüsünün cebine koydu ve kapıya doğru yürüdü.

«Nereye gidiyorsunuz bayım?» dedim pek terbiyeli. «Bu kez biletiniz var, dilediğiniz yerde inebilirsiniz.»

«Yılan!» dedi boğuk bir sesle, ön sahanlığın kapısını açtı, çıktı ve —belki de eski alışkanlığına uyarak— ilk durakta indi.

Tramvay kalkarken elindeki koca bastonla tramvaya vurdu:

«Yılan!» diye bağırdı. «Dolandırıcı! Gösteririm ben sana.»

Bir daha rastlaşmak fırsatı olmadı. Başka bilet-

çiler görmüşler, yine öyle gazetesi cebinde, yürüyerek gidip geliyormuş işine.

123715 numaralı yüz rublelik ganimet Miyuski tramvay deposunun bildiri levhasında seyre çıkarıldı. Günlerce kaldı. Biletçiler gelip seyrediyor, hınçlarını alıyor, gülüyorlardı. Bu olay benim adımlı «becerikli»ye çıkardı; hoş bir san değil elbet. Ama sonradan işime yaradı, başka bir olayda kovulmaktan kurtardı.

Geceydi. Iaroslav garından yirmi asker bindi tramvaya. Yeni kaputlarının üzerinde kayış kemerler, kütüklükler. Tüfekleri de ellerinde. Taşradan gelme, rüzgar yanığı yüzlü, saçlı sakallı yedeklerdi. Yüzlerinde acemisi oldukları büyük kentin verdiği şaşkınlık okunuyordu. Iaroslav garından Brest garına gidiyorlardı, oradan gönderileceklerdi. Üç de kadın vardı yanlarında. Gözlerine kadar yün atkılara bürünmüşler, kocalarını geçirmeye gelmişlerdi. Erkeklerinin koluna yapışmışlardı; sessizdiler. Askerler de susuyorlardı.

İki suç birden işliyordum, askerlerden ve kadınlardan para almamıştım, bu bir; bir de tramvaya silahla binmek yasaktı. Katerina alanından denetçi bindi.

«Hiç zahmet etmeyiniz,» dedim, «biletleri yok.»

«Danimarka kralının hesabına mı taşıyorsunuz?» dedi.

«Evet. Danimarka kralının hesabına.»

Birkaç gün sonra yeniden kızıl sakalın karşısındaydım.

Kaşlarını kaldırıp baktı, süzdü yukardan aşağıya, ne düşündüyse düşündü, bu sefer sizli bizli konuşarak:

«Yolcularla başa çıkamıyorsunuz, bu artık belli oldu. Şimdiye kadar üç uyarma cezası aldınız.»

«İyi ya, atın beni öyleyse.»

«Atmak, işin kolayı. Sizi sağlık servisinin gece işine veriyorum. İstasyonlardan hastanelere yaralı taşıyacaksınız. Üniversite öğrencisiymişsiniz, öyle mi?»

Kabul ettim. Bana çok daha uygun bir işti. Yollarla didişmek yok, bilet kesmek, para almak, üstünü saymak filan yok.

Rahatlamıştım; para çantasını ekip şefine teslim edip eve döndüm.

Georgi bulvarından geçiyordum. Rüzgar, sokak fenerlerini sallıyordu. Hafif gaz kokan gece havası bana yeni gelecekler, yolculuklar hazırlıyor gibiydi.

LEFORTOVO GECELERİ

Brest garı, kaynak ışığına benzeyen tebeşir beyazı renginde ve yanarken ses çıkaran elektrik arkalarıyla aydınlatılmıştı. Burası Moskova'nın en önemli askerî garıydı. Cepheye gönderilen asker kafileleri buradan yola çıkarılıyorlardı. Geceleri iodoform kokulu trenler gelip karanlık rıhtımlara yanaşıyor, yaralıları boşaltıyordu.

Her gece sabaha karşı saat ikide, başkentte herkes çoktan uykuya dalmışken, biz beyaza boyanmış tramvaylarla buraya geliyorduk. Arabaların içerisine altlı üstlü ranzalar yapılmıştı.

Uzun süre bekliyorduk kimi zaman. Arabaların yanında durup sigara içiyorduk. Geniş atkılara bürünmüş kadınlar geliyor, yaralıların ne zaman yükleneceğini soruyorlardı. Bu «yaralı yükleme» sözü, savaşın doğurduğu geniş ilgisizliği yansıtan şeylerden birisi-y-

di; mermilerle vurulmuş, ama diri, yaşayan insanların arabaya bindirilmesine cansız tüccar malından söz edilirmişçesine «yükleme» deniliyordu.

«Bekleyiniz,» diyorduk.

İçlerini çekerek gidiyor, garın ağır demir kapısına gözlerini dikerek, hiç ses çıkarmadan bekliyorlardı.

Buraya koca, kardeş, oğul aramak için geliyorlardı; ya da bunları tanıyan birisine rastlamak umuyla, haber almak için...

Değişik yaratılıştta, değişik düşüncelerde, yaşını başını almış tramvaycıların, bu kadınlardan birisi yaralılar arasında bir yakınına raslayacak diye, ödleri kopuyordu.

Garın kapısında sedyeler görünür görünmez kadınlar üstlerine atılıyor, deli gözlerle yaralıların şişmiş gözlerini inceliyor, ellerinin arasına elma, kuru üzüm ve tane ile satılan ucuz sigaralar sıkıştırıyorlardı. İçleri acıyor, ağlıyorlardı. Kendi iniltilerini susturan yaralılar, onlara doğrudan doğruya yüreğe işleyen bir tek sözle umut vermeye çalışıyorlardı. Rusya'nın halk adamları böyle sözleri böyle güç günlere saklarlar ve yalnız kendileri gibi halktan birisine emanet ederler.

Yaralılar tramvaylara yerleştirildikten sonra, Moskova gecesinde uzun bir yolculuk başlıyordu. Vatmanlar yavaş ve dikkatli sürüyorlardı.

Yaralıları çoğunlukla Lefortovo Asker Hastanesi'ne götürüyorduk. Lefortovo'nun anısı, benim için, o zamandan beri soğuk güz gecelerinden ayrılmaz olmuştur. Aradan bunca yıl geçti ama, ben hâlâ orada gecelerin hep öyle olduğunu ve asker hastanesi pencerelerinde aynı tasalı ışıkların yandığını sanırım. Bu izlenimden kurtulabilmeme olanak yoktur, çünkü

—ne o zaman ne de sonra— asker hastanesini ve üzerinde kurulmuş olduğu geniş alanı gündüz göz-
züyle görmüş değilim.

Hastaneye geldiğimiz zaman ağır yaralıları ameliyat salonlarına ve bahçenin şurasına burasına serpiştirilmiş barakalara taşımak için hasta bakıcılara yardım ediyorduk. Bir çukurun dibinden klor kokusu yayılıyordu. Hastalar yavaş taşınıyordu. Çoğunlukla sabahın ilk saatlarında ayrılıyorduk hastaneden.

Arada yaralı Avusturyalıları taşıdığımız da oluyordu. O zamanlar Rusya'da Avusturya'ya «Parçalı Bohça İmparatorluğu», Avusturya ordusuna ise «Çingene Pazarı» derlerdi. Çeşitli halklardan kurulmuş olan bu ordu, ilk bakışta karayağız ve şaşılacak kadar kara kuru insanlardan derlenmiş izlenimini veriyordu. Sırtlarında mavi kaput, başlarında rengi kaçmış kasketler vardı; kasketlerin altında, ikinci çocukluğunu yaşamakta olan Avusturya imparatoru François-Joseph'in arması olan «F.J.» harfleri kazılı maden bir levhacık bulunuyordu.

Tutsaklarla konuşuyor ve bu orduya kimlerin katılmış olduklarını görüp şaşıyorduk. Çek, Alman, İtalyan, Tirol'lu, Polonya'lı, Bosna'lı, Sırp, Hırvat, Karadağ'lı, Macar, Çingene, Slovak... Hepsinden bulunurdu Avusturya ordusunda. Lisede coğrafyam çok kuvvetli olduğu halde bu adların içinde hiç duymadıklarım vardı.

Bir gece Rus yaralılarıyla birlikte gri dolaklı, sırtık gibi bir Avusturyalı getirdiler bizim tramvaya. Boğazından yaralıydı; kımıldayamıyor, sarı gözlerini döndürerek hırıldayıp duruyordu. Yanından geçerken elini kımıldattı. Su mu istiyor acaba, diye eğildim; tıraşı uzamış, yüzü kağıt gibi bembeyazdı, bir şey fısıldı-

yordu. Bana Rusça konuşuyor gibi geldi, şaşırdım. Eski Slav diliyle:

«Ben Slav,» dedi. «Büyük bir savaşta tutsak düştüm, kardeşim.»

Ve gözlerini kapadı. Bu sözlerin onun için, benim anlayamadığım bir önemi olmalıydı. Bunu söyleyebilmek fırsatını bulabilmeyi, o dakikayı kimbilir ne kadar beklemişti. Sonra düşündüm; boynu kurumuş kandan kaskatı olmuş sargı beziyle sarılı, can çekişmekte olan bu adam neyi anlatmak istiyordu acaba? Niçin inildemiyordu, niçin su istemiyordu, niçin öbür tutsaklar gibi cebinden üzerinde kimliği ve adresi yazılı olan asker plakasını çıkarıp vermiyordu? Herhalde kardeşlerine karşı silah çekmesinde kendisinin bir sorumluluğu bulunmadığını anlatmak istiyordu. Son demlerini yaşamakta olan kafasında, bu düşünceyle birlikte yalnızca Prusyalıların zoruyla katılmış olduğu kanlı savaşın ve doğruca içinden çıkıp geldiği köynün anısı da uyanmış olmalıydı. Bayram günleri yüzlerce yıllık ulu ceviz ağaçlarının gölgelediği köy alanında barbari orgu çalarak Illirya ayısı oynattıkları köynün anısı...

Lefortovo'da yaralıları indirmeye başladığımız sırada, kızıl saçlı Vologda'lı bir yaralı asker:

«Önce Fritz'i götürün,» dedi, «dayanacak hali kalmadı. Bizi sonra alırsınız.»

Avusturyalıyı kaldırdık. Ağırdı çok, yolda usul usul iniyor, sızlanıyordu: «Oy, oy, oy... Matka moiya. Oy, oy, oy... Matka moiya, Mariya.»

En sondaki barakaya getirdiğimizde ölmüştü.

Morga götürün, dediler. Morg dedikleri, kocaman kapısı ardına kadar açık bir sundurmaydı. İçerisi ölü doluydu, Avusturyalıyı sedyeden kaldırıp ufalanmış sa-

manın üzerine bıraktık. Bekçi, nöbetçi gibi bir kimse yoktu. Tavanda sarı bir ampul yanıyordu.

Avusturya askerinin boynuna asılı kimlik plakasını çıkardım. İki minnacık metal yaprak, beyaz, paslı, bir çeşit karne gibi birleştirilmiş. Askerin adı, numarası ve ev adresi kazılmıştı.

Okuyup not ettim: Iovan Petriş, 38719, Veseli Dubniak (Bosna).

Eve dönünce bir posta kartı yazdım. (Basım harfleriyle. Ama niçin? Ben de bilmiyorum.) Petriş ailesine Iovan Petriş'in öldüğünü bildirdim ve Bosna'ya, Veseli Dubniak'a «Güzel Meşelik»e gönderdim.

Kartı yazarken gözlerimin önünde beyaz, basık bir ev beliriyordu; o kadar basık ki, pencereleri yerden ancak bir dirsek yukarda. Altında yaprakları kurumuş dulavrat otları ve yukarda, aydınlık gökyüzünde kimildamadan duran bir çakır doğan. Bir de kadın. Esmer memesine asılmış tok bir çocuk; kadının gözleri ötelere, rüzgarın tozuttuğu uzaklara takılıp kalmış. Bu rüzgar Iovan'ın yattığı yerlerden mi geliyor? Ama rüzgarın dili yok, ona bir şey söyleyemez. Mektup da gelmiyor...

«Büyük bir savaşta esir düştüm kardeşim!» Bu sözler aklımdan çıkmıyor. Yeşil üniformalı Prusyalılar onu, Iovan'ı sevgili bahçesinden söküp almışlar. Kim bunun suçlusu? Alinyazısına boyun eğen, iyi yürekli bir Iovan! Yuvarlak gri gözlerinden, olgun yüzündeki çocuk gözlerinden okunuyordu iyiliği.

Lefertovo geceleri! Savaş, acı ve bunalım geceleri bunlar; insanoğlunun bu dolambaçlı ve zor yaşam içerisindeki alinyazısı üzerine düşünceler ve kurgularla dolu geceler... Ben bu gecelerde eriştim erginlik çağıma. Eskiden dünya üzerine parlak, yaldızlı düşünceler edinmiştim; bunlar büzülüp küçüldüler,

pul pul dağıldılar. Yaşam beni zora koşuyordu; çamurdan, kandan irinden ve yalandan arınmış olarak yalnız kendi öz büyüklüğü ve yalınlığı içinde görülmek istiyordu.

HASTABAKICI

1914 ekiminde Moskova tramvay işletmesinden ayrılıp hastabakıcı olarak hasta trenine girdim; Belediyeler Birliği'nin kurduğu, cephe gerisinde işleyen trenlerden biriydi.

Moskova'da yaşamak, doğru dürüst bir iş görmeden yaşamak istemiyordum. Bütün ilgim batıya, yurdumun kaderi üzerinde oyun oynanan Polonya'nın ıslak topraklarına dönüktü. Ayrıca dağılmış olan aile ocağının usanç veren havasından kurtulmak, savaştan uzaklaşmak istiyordum.

Hasta treninde çalışan hastabakıcıların hemen hepsi gönüllü üniversite ve yüksek okul öğrencileriydi. Sırtımızda asker üniforması vardı, ama bir ayrıcalık olarak kendi okul kasketlerimizi giyiyorduk. Bu bizi subaylardan ve onların astlarına reva gördükleri kabalıklardan, angaryalardan kurtarıyordu.

Her birimiz kırk yaralı için hazırlanmış bir vagona bakıyorduk. En önemli işimiz vagonu oğup yıkmak, temiz tutmaktı; vagon bir gemi güvertesi gibi pırıl pırıldı; başhekim ve milletvekili Pokrovsky, tren kalkmadan önce yaptığı denetlemede, düzgün kırpılmış sakalları içinden hafifçe gülümseyerek hoşnutluğunu belirtmekten kendini alamıyordu. Oysa acı ve sivri alaylarıyla ün yapmış titiz bir hekimdi.

İlk yolculuktan çok korkuyordum. Kırk yaralının

işiyile nasıl başa çıkabilecektim! Trende diplomalı hastabakıcı azdı. Biz aslında hastabakıcıydık ama, yedirip içirmek, yıkamak, öbür işlerini yapmak, derece almak, pansumanları denetlemek ve saatlarını hesaplayıp ilaçlarını vermek de bize düşüyordu.

Bütün bu işler arasında en zor olanı yemek işiydi. Mutfak vagonu uzaktı. İki elimde içlerinde sıcak çorba ya da kaynar su dolu iki kovayla kırk sekiz kapıdan geçiyordum. Vagonları mutfağa yakın olanlar bir iki düzine kapıdan geçmekle kurtuluyorlardı. Onların bu talihlerini kıskanıyorduk; vagonlarından geçerken kovalarımızdaki çorbadan bir parça dökülürse hoşumuza bile gidiyor, sanki öç almış, yüreğimizi soğutmuş oluyorduk. O zaman talihli hemen arkamızdan diz çöküp çorbanın döküldüğü yeri temizlemeye koyuluyordu.

İlk günler bu kırk sekiz kapı bütün umudumu kırmıştı. Bildiğimiz içeri doğru açılan kapılardan başka, bir de yana doğru kayarak açılan çifte kapılar vardı. Her birinin önünde kovaları yere koymak, kapıyı açmak, kovaları alıp geçmek, sonra yeniden bırakıp kapıyı kapamak ve bütün bunları dökülmesin, devrilmesin diye gözlerini dört açarak yapmak... Çünkü tren hızlı gidiyor, sağa sola yalpa yapıyor, makas değiştirirken savruluyor. Trenin makastan geçerkenki sarsıntısından bugün bile hoşlanmam.

Ayrıca acele etmek, elini çabuk tutmak gerek, yoksa çorba soğur. İki vagon arasındaki açık sahanlıklarda acı, bıçak gibi bir rüzgar esiyor. Dışarı kayıp tekerleklerin arasında kaynamak da var...

Günde en az on iki sefer gidip geliyoruz böylece. Ekmek almak, kapı kacak getirmek, çay, çorba, taşımak, sonra kirli kapları ve kovaları geri götürmek ve —her vagona en az altı, hatta kimisine sekiz kapı

koymuş ve şimdi çoktan ölüp gitmiş olan— mühendise bela okumakla geçiriyorduk günümüzü.

Yemek saati trenin bir yerde durduğu zamana rastlasa diye dua ediyorduk. Dolu kovaları yakaladığımız gibi yere iniyor ve kendi vagonumuza, vagonların ayaklarımızın altından kaçan döşemesi yerine, sağlam toprağa basarak gidiyorduk.

Yaralılardan çoğu yemeklerini kendileri yiyemiyorlardı. Yemeğini suyunu ağzına veriyorduk. Sabahları hacetlerini gördürüyor, sonra asitfenikli sularla yerleri yıkıyorduk.

Akşam yemeğinden sonra işten biraz baş alabiliyorduk; o zaman da ışık ve mum derdi başlıyordu; kimisi söner, kimisi eğrilir, kimisi meşale gibi çabucak parlayıp tükenir... Frenci Vasya sahanlıklardaki mumları çalışıyordu. Kısa boylu, basık burunlu bir adamdı; bu huyundan ötürü «mum surat» diyorlardı ona.

Bu kadar işin tek başına üstesinden gelmenin olanağı yoktu aslında, bereket versin hafif yaralılardan yardımcılar bulabiliyorduk.

Ama bütün bunlar da o kadar önemli değildi. Bu ilk yolculukta biz askerliği ertelenmiş olan öğrencileri en çok korkutan şey, kırk yaralı arasında tek başına kalmaktı. Onlar savaşa girmişler, tehlikelere göğüs germişler ve yaralanmışlardı, oysa bizler —genç ve sağlam kişiler olduğumuz halde— geride, tehlikelerden ve korkulardan uzakta yaşıyorduk. İşte bundan ötürü bizi hor görmelerinden, alay etmelerinden çekiniyorduk.

İlk gün yaralılarla konuşacak ya da kendi aralarındaki konuşmalara kulak verecek zamanı bulamamıştım. Akşam biraz soluk almak için oturdum; siga-

ra sararak pencereden bakıyordum. Işıkları pencerelerimizi yalayan bir istasyon kayıyordu gerilere doğru. Sonra yeniden trenin çekiç gibi geceyi döven tekerlek sesleri ve uzak köylerin titrek ışıkları...

«Hey, hastabakıcı!» İçerden boğuk bir ses. «Bura bak, hastabakıcı.»

Yerimden fırlayıp koştum. Yüzüne kan oturmuş, şişman bir yaralı.

«Ne o, tenkiyeci başı, uyuyor muydun yoksa?»

Sesi dingindi, alay etmiyordu.

«Senin işin uyumamak. Bana biraz su ver... Bütün gece benimle başın dertte.»

«Herkesin uyumaya hakkı var,» dedi yanındaki seyrek sakallı, kuru suratlı adam. İnce ve sivri bir sesi vardı; çok genç bir ses... «Kimisi uyur bir daha uyanmaz, kimisi uyur çabucak uyanır.»

«Tarikattan filan olmayasın!» diye alay etti öbürü.

Seyrek sakallı güldü:

«Eh, ne yapalım, keşiş olmak fena değil ama, artık manastır filan da kalmadı. Benim için özel olarak bir tane kurmalı.»

Bir üçüncü yaralı, öfkeli bir sesle:

«Bak hele şu babayiğide!» dedi. Yüzü sargı bezleriyle kapalıydı. Gözleri sivri bir ışıkla yanıyordu.

«Birbirimizle alay ediyoruz,» dedi zayıf olanı. «Ama kendi ömrümüze gelince, özü nedir, nasıldır, hiç bir şey bilmiyoruz. Nerededir yaşamımızın özü?»

«Sen kendin söyle bakalım nerede olduğunu.»

Kuru olanı, uysal bir sesle:

«Olur, söyleyeyim,» dedi. Biraz durdu, sonra anlattı: «Rusya'da küçük bir ihtiyarcık vardı, oldukça ünlü bir adam, Kont Lev Tolstoy. O kadar çok kitap yazmıştı ki, yazı yazmaktan sağ kolu tutulmuştu. Çün-

«Ü hep o elini kemerinin altına sokardı. Eli ağrıyordu herhalde ve kemerin altına sokunca anlaşılan rahat ediyordu.»

«Doğru,» dedi başı sarılı olan yaralı. «Gördüğüm resimde öyle duruyordu.»

«Evet, insanın eli de uyuşur, ayağı da. Ondan bir şey çıkmaz,» dedi, iri yapılı olanı. Sonra zorlukla biraz kenara çekilip yer açtı: «Otur,» dedi bana, «otur sen de dinle.»

Vagonun öbür ucundan doğru uyukulu bir ses:

«Bırakın uyuyalım biraz,» dedi.

«Öyleyse kes sesini de dinle,» dedi başı sargılı olanı.

Zayıf yaralı, dilini incecik dudakları üzerinde gezdirdi ve başladı:

«Evet. İhtiyarcık çok sıskaydı ve küçük adı Lev' di, yani aslan. Gerçekten de tam ona göre bir ad, aslandı çünkü. Aslan gibi güçlüydü. Kafası, zekası demek istiyorum elbet. Çünkü boyu bosu başkalarından fazla değildi. Evet, bizim oralarda Koloris derler bir adam vardır, evleri boyar, badana yapar. Bu adam, rastlantı bu ya, bu Kont Tolstoy'la tartışmaya girişmişti bir sefer. Öyle önemli bir şey değil, sudan bir çekişme. Koloris bir gün bir ara istasyonda tren bekliyormuş. Neresi olduğu gerekli değil, Moskova'nın güneyinde bir yerde işte. Bütün gün bekliyor. Yaz günü, hava sıcak, tozlu... Herkes bir gölgeye sinmiş. Bir kedi bile yok ortalıkta. İşte tam o sırada Kont Tolstoy geliyor.

«Eh, hemen konuşmaya başlıyorlar. Sen nereye ben nereye derken, Koloris 'Ben güneye gidiyorum,' diyor, 'Odesa'ya. Buranın evlerini boyamaktan bıktım artık.' Kont Tolstoy, 'Neden?' diye soruyor. 'Çünkü,'

diye cevap veriyor Koloris, 'Burada herkes evini koyu renge boyatıyor, oysa aşağılarda beyaz badana yaptırıyorlar. Daha güzel, aydınlık oluyor. Daha neşeli. Bildiğimiz kireç sütüyle, orada **karayda** dedikleri. Bir de kireç iyi cins olursa, bir de güzel sürülürse, ev yerle gök arasında beyaz bir taş gibi durur, büyük bir taş. O kadar hafif ki, cennette oturanlar yapmış sanırsın melaikelerin parmaklarıyla.' Kont Tolstoy gülüyor, 'Cennet diye bir yer yok,' diyor. Ama öfkelenmiş gibi sesi. 'Ben de biliyorum,' diyor Koloris, 'cennet diye bir şey olmadığını. Söz gelişi öyle söyledim. Peki siz nereye gidiyorsunuz? Eğer gizli değilse elbet!'; 'Ya gizliyse?'; 'Gizliyse, o zaman beni bağışlamanızı dilerim. Ben çünkü, görüyorsunuz, köylünün biriyim.' Kont, kolunu omuzuna atıyor Koloris'in ve dostça vuruyor: 'Öyleyse köylüden söz edelim,' diyor. 'Bak hele, amma da kurumlu! Hiç de bir artistten aşağı kalır yerin yok, sen de pekâlâ farkındasın. Şimdiye kadar nasıl yaşadınsa yine öyle yaşa, halkın sevinci için çalış. Gerçek budur. Bana gelince, ben Rusya'da kafamı dinleyecek bir yer, bir tekke arıyorum keşişlerinki gibi. Kafamı sokacak rahat bir yer, bir sığınak. Oraya çekilip dertlerden, üzüntülerden uzak, son kitabımı yazacağım.' Koloris soruyor: 'Ne yazacaksınız bu kitabınızda? Bir daha özür dilerim bilgisizliğimden ötürü.'; 'Dünyada güzel olan ne varsa. Bu dünyada görmek talihine erdiğim bütün güzellikleri,' diye karşılık veriyor küçük ihtiyar. 'Kolay iş değil,' diyor Koloris, 'çünkü seçmesi zor. Dünyada güzel şey çok! Siz bunların tümünü nasıl anlatabileceksiniz?'; 'Yazabildiğim kadarını yazarım ben de. Bir ihtiyarı anlatarak başlayacağım. İrmak kenarındaki izbasında nasıl yaşıyor, sabahları nasıl kapıya çıkıp sarı asmaların sabah çiyləri içinde oynaşmalarını seyrediyor ve

kendi kendisine, gidip ormandan kırmızı mersin toplayayım diyor, belki bir sepet dolusu toplarım, belki de bir tek bile toplayamam, bir çamın dibinde yatar son uykumu uyurum. Yaşım ilerledi. Ne olursa olsun, nasıl olursa olsun sonuç olarak her şey iyidir, ha bir süre daha kalmışım bu dünyada, ha yerimi gençlere bırakıp gitmişim. Ben yaşadığım kadar yaşadım, gün gördüm, sevinç duydum. Biraz da gençler yaşasın!’ Koloris: ‘Yoo, olmaz,’ diyor, ‘ben böyle düşüncelerden anlamam. Rendenin altından yonga çıktığı sürece ya da. Diyelim, renkler güzel düşünce suyun aynası gibi, insan mutlu olur. Ben ancak çalıştığım zaman mutlu olurum. Sizin bu sözleriniz, bay Tolstoy, hiç bana göre değil.’»

Yüzü sarılı yaralı pek sevindi:

«Hakkı var,» dedi, «dünyanın temeli çalışmak. Dünya çalışanların omuzları üzerinde durur. İşini yap bitir, o zaman ne istersen yap, git istediğin yerde oylan. İstersen sarı asmaları seyret.»

«Tolstoy işini bir tamam yaptı, hem de herkes-ten çok,» dedi vagonun dibinden gelen uykulu ses. «Çok okudum ben onu.»

«İşte bu doğru. Diyelim ben, tohumu serpmeden önce bir kesek toprak alırım, ellerimin arasında ufalayıp koklarım ve toprakta tane nasıl yeşerir, yeteri kadar rutubeti var mı, başağın susuzluğunu gidebilecek mi, hemen anlarım.»

«Nedir bu gürültü yahu!» diye üsteledi uykulu ses. «Belki de Koloris aklını çeldi. Boyacı badanacı takımının çenesi düşük olur. Üzüldüğüm tek şey Tolstoy’un dünyanın güzellikleri üzerine yazmayı düşündüğü kitabı yazamamış olması. Yazsaydı ne güzel okurduk.»

«Hastabakıcı!» diye seslendi yine iri yaralı. «Perdeyi aç. Baksana sabah oldu. Biraz da dışarıyı seyredelim. Yakında bizim oralardan geçeceğiz, Kostroma'dan.»

Yaralılar sustular, kirli perdeyi çektim. Kuzey Rusya güzü. Kayın ormanları, ekin tarlalarındaki anızlar, yılan gibi kıvrıla kıvrıla akan adsız sansız dere-ler, ta ufka kadar uzayan bir altın sarısı. Tren, dumanını tüttüre tüttüre, olanca hızıyla gidiyordu.

Böyle bir güz görmemiştim hiç. Bu kadar temiz bir gökkubbe, bu kadar temiz bir hava... Güneş ışınları içerisinde incecik örümcek ağları uçuşuyor, kırmızı kuzukulağı döşeli sel yatakları, dibinin kumu görünen berrak göller, sabah serinliğinin ıslak sisi içinde eriyen ta uzaklardaki sıradağlar...

Öyle dalmışım ki dışarıya, omuzuma binen ağırlığı fark edemedim önce. Koca yaralı, bir demir kül-çesi gibi ağır elini koymuş omuzuma, yarı doğrulmuş, gözleri dışarıya dalmış gitmiş...

«Ah kardeşçik,» dedi duyulur duyulmaz bir sesle, «bütün bu toprakları yalınayak yürümek isterdim, her izbaya uğrardım, köylüler bana çay içirirlerdi. Ama işte, talihimiz yokmuş. Artık neyle yürüyeceksin ki!»

Dönüp baktım. Bacağının biri yoktu. Kesik yer sıkıca sarılıydı.

Çiy kaplı küçük tepelerin arasından kayıyordu tren. Lokomotif birden sevinçle öttü, sanki çoktan beri beklenen mutlu bir haber gelmişti.

«Koşa koş a naların ve karıların üzerine gidiyoruz, yani gözyaşlarının. Hiç dönmesek belki daha iyi olurdu. Ama elden ne gelir ki kardeş!»

Belediyeler Birliği'nin hasta treni Moskova ile çeşitli istasyonlar arasında gidip geliyordu: Iaroslav, Ivanovo-Voznesensk, Samara, Arzamas, Kazan, Sym-birsk, Saratov, Tambov ve öbürleri...

Açıklanması olanaksız nedenlerden ötürü bende bu kentlerden pek belirgin anılar kalmamıştır. Daha çok Sizgan-Bazar çeşidinden küçük kasabalar ve şura-ya buraya dağılmış köyler kalmış aklımda. Özellikle küçük bir köyde gördüğüm kara gömülü izbayı hiç unutmadım. Neredeydi? Kazan'da mı, Tambov'da mı, Penza'da mı?

Koyun postundan bir gocuk giymiş, iri yapılı bir ihtiyar, bugün görmüşüm gibi gözümün önünde. İz-basının kapısında duruyordu. Bir eliyle kapının kenarını tutmuş, kızıl haçlı uzun trene bakıyordu. Trenin rüzgarıyla izbanın damındaki kar taneleri, ihtiyarın karışık saçlarına dökülüyordu.

Kış ortası. Rusya üzerinde kardan bir örtü...

Yaralı taşırken kıra bayıra bakacak vaktim olmuyordu, görülecek başka işlerim vardı. Ama dönüşlerde, vagonu iyice aklayıp pakladıktan sonra, boş vagonda yalnız başımıza kalıyorduk. İster pencereden bak, ister oku, istersen yat uyu.

Karlar altında uzanan sonsuz topraklar, vagonun içerisi kar beyazıyla aydınlık, gökyüzü gri mavi, güvercin rengi, ağır ve basık; dönüş yollarından kalan anılar bunlar. Bir yerlerde okuduğum dizeler geliyor dudaklarımın ucuna:

Her yer sessiz, beyaz, bembeyaz
Gelin gibi, duvaklar içerisinde...

Sabah vizitesinde hastabakıcıların bembeyaz gömlekleri, bu kar ve bu dizeler...

Sizgan-Bazar... Önemsiz bir olay yüzünden aklımda kalmıştır bu küçük yer. Bizim tren bir gece orada beklemişti. Fırtına vardı. Sabahleyin vagon, tümüyle bir buz kalıbı içerisindeydi. Benim gibi hastabakıcı olarak çalışan, Petrovskoye Tarım Enstitüsü öğrencisi ve yumuşak, hantal bir çocuk olan arkadaşım Nikolaşa Rudnev'le aşağı indik, büfeden simit almak için.

Fırtına sonralarında hep rastlandığı gibi hava berrak ve tertemiz... Büfede müşteri yoktu. Muşamba örtülü uzun bir masa, üzerinde yaprakları sararmış ortanca saksıları, kapının yanında bir afişte bir dağ keçisi Kafkasların karlı tepelerine tırmanmış, aşağıya bakıyor. Keçinin altında bir yazı: «Sarajef konyağı içiniz.» İçerisi kavrulmuş soğan ve kahve kokuyordu.

Burnu yukarı çekik genç bir kızcağız, göğsünde önlük, yanağını avucuna dayamış, üzgün gözlerle bir çocuğa bakıyordu. Oğlanın yüzü toprak rengi olmuştu; aba kaftanın yakası dalmış boynunu, kızartmış. Keten sarısı saçları alnına dökülüyor. Kocaman kaba pabuçlu ayaklarını masanın altına uzatmıştı, toprak bir çanaktan çay içmekteydi.

Elinde bir dilim çavdar ekmeği, kocaman lokmalar koparıp ağzına götürüyor, sonra muşambanın üzerine dökülen kırıntıları topluyor, büyük bir dikkatle ağzına atıyordu.

Masalardan birine oturup simit ve çay istedik. Bölmenin arkasından kaynayan semaverin sesi geliyordu.

Burnu çekik kız çay ve limon getirince başıyla kaftanlı çocuğu göstererek:

«Her gün karnını ben doyuruyorum,» dedi, «kendi cebimden, bufedenden değil. Trenlerde dileniyor.»

Oğlan çayını içti, tası tersine çevirip bıraktı, sonra kalktı, doğru Sarajev konyağı afişinin önüne gidip haç çıkardı, sırtını kamburlaştırdı. Ve dümdüz bakışları pencerenin dışında, ta uzaklarda kayboldu, türkü söylemeye başladı. Besbelli ki, iyi yürekli kıza teşekkür ediyordu böylece.

Sesi yüksekti, derin bir keder taşıyordu. Çocuğun türküsünde bütün Rus köyünün yüreği, kimsiz kimsesiz garip Rusya dile geliyordu. Şunlar kalmış aklımda:

Onu gömdüm
Islak ormanda
Islak ormanda
Devrik ağacın altına
Devrik ağacın altına
Devrik meşenin altında...

Elimde olmayarak bakışlarını izledim. Kırç bağlayıp katılaştırmış fındık ağaçları arasından karlı bir yol iniyordu sel yatağına doğru. Öbür yakada, saman damlı tahıl ambarlarının ötesinde, bacalardan hafif gri ve utangaç gökyüzüne doğru döne döne dumanlar yükseliyordu. Çocuğun gözlerinde bir aile ocağı, bir sıra özlemi vardı; duvar diplerinde dizili kerevetleri üzerinde uyuyan, pencerelerinin çatlaklarına gazete kağıtları yapıştırılmış bir izba, üzerinde kömür kırıntılarıyla fırtınadan yeni çıkmış taze çavdar ekmeği kokan bir ev içi özlemi...

Ve düşünüyordum, mutlu olmayanı mutluluğa kavuşturmak için az bir şey yetiyordu; ama insan mutluluğa kavuştuktan sonra daha ne kadar çok şey arıyor, istiyordu.

Sonraları köylü izbalarında çok bulundum; bun-

ların ağaç kütüğünden yapılma duvarlarını, içlerinde-
ki kül kokusunu ve sağlam yapılarını çok sevdim. Kay-
nak suyu gibi, kenevir sapından örülme sepet gibi,
patates çiçeği gibi gösterişsiz ve alışkın olduğumuz
bir sağlamlık...

Yurt sevgisi olmayan bir insanın —hele yurdu
her bakımdan çok sevilen, çok bağlanan bir yurt-
sa— bir kente ya da bir bölgeye bağlı ‘yersel’ kişili-
ği de yoktur, olamaz. Bizde çeşitli şeylere karşı, bir
çıkarcı gözetmeksizin uyanan ilgi, yurt sevgisinden do-
ğar. Nice zaman önce, korkunç yıllarda, Aleksandr
Blok şöyle diyordu:

Rusya, benim zavallı, sefil Rusya'm
Kül rengi izbaların benim için,
Rüzgarların türküsü benim için
Bir sevdanın ilk gözyaşları gibidir...

Doğru söylüyordu. Bu benzetmesinde çok hak-
lıydı. Bir sevdanın gözyaşlarından daha cömert ne
vardır? Yüreği onun kadar zorlu, onun kadar tatlı ya-
ralayabilen başka bir şey yoktur. Bir kimsenin yurdu-
na, yurdunun geçmişine, bugünkü durumuna ve gele-
ceğine karşı, diline, yaşama düzenine, ormanlarına,
kırlarına, köylerine karşı —isterse dâhi olsun isterse
basit bir eskici— herhangi bir yurttaşına karşı ilgisiz
kalması kadar insanı çileden çıkaran bir şey olamaz.

Bu hasta trenlerinde çalıştığım zaman, ilk olarak
varlığımın en son teline kadar bir Rus olduğumu duy-
dum ve anladım. Halk kalabalığı içine karışmış, asker,
işçi, köylü ve zanaatkar yığınlarıyla kaynaşmıştım. İn-
sana büyük bir iç güven, bir atılım veren bir şeydi bu,
savaşın bile yıldıramadığı bir güçtü...

«Rus yurdunun tanrısı uludur,» diyordu Nikolaşa

Rudnev, «ve ulu olan, Rus halkının dehasıdır. Kimse bize dizgin vuramaz. Gelecek günler bizimdir.»

Ben de katılıyordum bu sözlere. Bu savaş yıllarında Rusya'nın yalnız askerlerini, köylülerini, onların üç beş parçadan oluşan küçücük varlıklarını ve sonsuz yoksulluklarını görüyordum. Kentlerini, işçi sitelerini ilk kez görüyordum. Bunların ortak çizgileri anılarım içerisinde erimiş, özgün yanlarıysa kafamda yer etmiştir.

Armazas'ı anıyorum. Onun yuvarlakları cömert, renkleri canlı elemanlarını. Öyle elemanlar ki, altın ipikle dokunmuş, usta ellerden çıkma, kabartma bir el işlemesi sanası gelir insanın.

Nijni-Novgorod'da kenevir saplarından örülmüş hasırların kokusunu taşıyan bir rüzgar eser Volga'dan doğru. Nijni-Novgorod Rusların ticaret işlerindeki becerikliliğini yansıtan, antrepolarla, fiçılarla dolu bir kentti. Sokakları tuzlu balık kokuyordu. Burası Rus tarihinin kalabalık, telaşlı, gürültülü transit limanlarından birisiydi.

Kazan'dan da karlar altındaki Derjavin anıtını hatırlıyorum. Kazan operasında **Kar Kızları**'nı (*) seyretmiştim. O kadar yorgundum ki, paradide uyuyakalmışım. Uykumda kafamdan hep şu iki dize geçiyordu:

Kapılar kapanacak mı genç kızlara
Yasak mı olacak içeri girmeleri?

Gece yarısı bekçiler beni yakalayıp karakola götürdüler. Mühür mumu kokan bir yerde şişman komiser hemen «tiyatro salonunda uyumak suçu» işlediğim gerekçesiyle bir tutanak düzenledi.

Istasyona dönerken Derjavin'in önünden geçiyor-

(*) Rimski-Korsakov'un operası.

dum. Bana yaptıklarından ona yakındım; bronz gözleri karanlıklara dimdik bakıyordu, yüzüne karlar birikmişti. Üşümüştü olmalıydı.

Symbirsk'ten yine böyle bir kış gecesi geçtik. Bütün kent uykudaydı o saat, buzdan bir örtü altına sinmiş gibiydi. Ne kadar çok bahçe vardı! Ağaçlar, dallar, yapraklar sanki kalaydan yapılmıştı.

Eski Venetz bayırının üzerinden Volga'ya bakmak istiyordum; ama yalnız buza çekmiş karanlık bir buğu görebildim.

Symbirsk'in Lenin'in yurdu olduğunu bilmiyordum o zamanlar. Oysa bugün, onun bir zamanlar içinde yaşamış olduğu tahta evi görmüştüm gibi geliyor bana. Akşamları pencerelerinden dar sokaklara ışıklar serpilen bu yumuşacık, rahat evlerden o kadar çok vardı ki, belki de bu yüzden kapılmışımdır bu saniye.

Yalnız Gonçarov'un bir zamanlar burada oturmuş olduğunu biliyordum. Rus dilini öylesine ustalıkla kullanmış olan sessiz yaratılışlı Gonçarov'un yazılarında dilimiz sıcak ve olağanüstü bir güçle yaşamaktadır.

Saratov'un topografyası bana çok kusursuz, hat- ta can sıkacak kadar kusursuz görünmüştü. Besbelli ki, zengin ve bakımlı bir kentti. Bu izlenime belki ana yollarını görünce kapılmışımdır. Ama sokak içlerini, çocukların kızak kaydıkları «Büyükana Bayırı»nı da gördüm. Onlarla birlikte kızak kaydım. Kızağın üzerine yüzükoyun yatarak pencerelerinde sardunyalar yanan küçük kulübelerin arasından hızla kaymak pek hoşuma gitmişti. Birinin içini de gördükten sonra bu küçük evlerde yaşayanlara imrenmişim doğrusu:

Çocuklardan biri, beni Sofya Tikhonovna adında bir kadının evine süt içmeye götürdü.

Küçük bir giriş, camlı... lyice ovulmuş döşeme-

ye güneşin zayıf ışıkları düşmüş. İkinci bir giriş, minnacık ve sıcak, bir kenarda içi su dolu bir gerdel. Tah-ta bir maşrapa yüzüyor üzerinde. Sonra kırmızı ka-dife perdeli, insanın yüzüne gülen bir oda. Kocaman göstergeli bir çalar saat; öyle hızlı çalışıyor ki insanın Sofya Tikhonovna'ya sesini duyurabilmesi için bağırması gerekiyor. Sofya Tikhonovna, utangaç bir ihtiyarcık. Küçük bir masa, dantel örtülü, üzerinde gök mavisi kaplı **Niva** dergileri ve çoktan kurumuş bir demet çiçek.

Duvarda suluboya resimlerin ve fotoğrafların arasında biraz sararmış bir tiyatro afişi, Gorki'nin **Güneş Çocukları** oyunu için yapılmış. «Oğlum aktör,» diyor ev sahibi, «Petersburg Tiyatrosu'nda. Yılda bir yazları gelir, bir iki hafta benim yanımda kalır. Kafkasya'ya giderken ya da dönüşte.»

Bir ömür ki, beklemekle geçiyor. Eziyetli bir yaşam, besbelli; ama kadıncağыз hiç yüksünmeden, sevinçle katlanıyor buna. Her şey pırıl pırıl, tertemiz yıkanmış, silinmiş, çünkü uzun bir yılın yedi sekiz gününde oğlu kullanacak bunları. Belki gözü arar, belki sorar anacığına, «Anne, beş yıl önce Simeis'den getirdiğim bakır lamba, ya da Kırım taşı ne oldu?» diye.

Onun için lamba iyice ovulmuş ve parlatılmış olarak yerli yerinde duruyor; üstüne yağlıboyayla kabaca bir mavi deniz, küçük bir nokta, beyaz yelken ve bir selvi ağacı işlenmiş «Kırım Hatırası» yazılı yassı çakıl taşı da dergilerin üstünde...

Daha kaç kent gördük arada! Sonra bahar geldi. Kır bayır şenlendi, dereler akmaya, ağaçlar yapraklanmaya başladılar.

Baharda Kursk'tan geçtik. Bütün kent, evlerin damına kadar, yeni sürmüş filizlerle kaplıydı. Kursk'un

nl bülbülleri ıslak koruluklarda türküler çağırıyor-
lardı. Tuksor ayı, soğuk ve tembel, altın dğme de-
nilen sarı çiçeklerle örtülü alçak kıyılar arasından
akıyordu.

Ne garip kenttir bu Kursk! Çoğu kimse görme-
den sever. Çünkü güneyin kapısı sayılır burası. Mos-
kova-Sivastopol ekspresinin ağır ve tozlu vagonları
nnde Kursk'un tepelere tünemiş evleri ve an ku-
leleri belirince yolcular artık bilirler ki, yirmi dört sa-
ata kalmadan, sabahın hafif sisi içerisinde iek a-
mış badem ağaçları pembe bir gl gibi belirecek ve
ufkun parlak ışığı güney topraklarını mjdeleyecektir

Bütün Rusya çiçeğe bürünüyordu. Vladimir-Kli-
yazma, Tambov, Tver, yaralılarımızı taşıdığımız her
yer çiçekler içerisindeydi.

Yaralılar gitgide daha sert, daha suskun oluyor-
lardı. Zaten bütün yurttaki kimsenin ağzını bıçak a-
mıyordu. Herkes başının üzerinde dolaşan tehlikeyi
savuşturmanın yolunu araştırıyordu.

Ve işte bizim ekip de ilk hatlardaki bir sağlık
merkezine geçirildi. Görevimiz, bizi artık batıya doğru,
Brest-Litovsk'a, savaş alanına sürüklüyordu.

BORAZAN VE KAğIT PARÇALARI

İlk hatta çalışan sağlık treninin vagonları, yaralı
taşıyacak biçimde değiştirilmiş ve ısıtılmış yk vagon-
larıydı. Ayrıca dört yolcu vagonu vardı. Bir tanesi
ameliyat vagonuydu.

Ben bu vagona çalışıyordum. Burada başım
selametti. Hekimlerden ve hemşirelerden başkasının
girmesi yasaktı.

Bütün gün sabahtan akşama kadar beyaz duvarları terebentinle siliyor, yerleri yıkıyor, sargı bezlerini ve gazları otoklavdan geçiriyor, sterilize ediyor, bir yandan da bizim eczacının bölmenin öbür yanından gelen türkülerini dinliyordum. Bizim eczacı, Romanin, Moskova'da Ticaret Enstitüsü öğrencisidir ve küçük eczanesi vagonun başka yerlerine kapalıdır. Kimyasal yalnızlığını dağıtmak için hep türkü söylüyor.

Türkü dağırcığı da epeyce yüklü:

Bir damat adayı olmak isterdim
Sırtında kolalı gömlek
Sırtında kolalı gömlek
Ve elinde baston...

Kederli zamanları da oluyordu:

Ah, niçin öptün beni
Deli sıcağı göğsünün...

İlaçlarda bir yanlışlık yapıp da başhekim Pokrovsky'den zılgıt yediyse, anarşistlerin marşını çağırmaya başlardı:

Top patlamaları arasında alarm sesi duyulunca
Koşunuz kardeşler Ravaşol'un çağrısına!

Daracık eczanesinden saatlarca çıkmadığı günler olur, ne kadar seslensem cevap vermezdi. Sonra birdenbire korku bir yaygara başlar... Boş bulunup yerimden sıçrarım, ben de sövüp saymaya başlarım.

Azıcık karnı şişti
Azıcık şiş, azıcık şiş,
Azıcık da saçları ağarmış
Ama o kadarı da olur artık.

Ve boş tren onun türkülerinin sesine uymuş gibi, Beyaz Rusya'nın bahar yağmuru yemiş bataklıkları arasından batıya doğru uçuyordu.

Akşam olunca ameliyat salonundan ayrılıp hasta-bakıcılar vagonundaki koğuşa gidiyordum yatmak için. Kompartıman arkadaşlarım Romanin, Nikolaşa Rudnev ve Hugo Liahmann adında sessiz bir Polonyalı çocuk. Bu çocuğun derdi günü çizmelerini boyamak. Günde üç kez, dört kez boyar, cilalar, pırıl pırıl yapar...

Cephede durgunluk vardı. Tren uzun süre Brest'te kalıyordu. İç karartıcı ovalar ortasında düz bir kent... Baharı da kendisi gibi, iç karartıcı. Yabanî hindibadan başka bir şey yok çiçek diye. Güneş ışığı yavan bir beyaza çalıyor, gökyüzü hemen her zaman puslu.

Cephe çok yakındı ama, bizim savaşı duyduğumuz yoktu. Yalnız Brest garını dolduran askerler ve assubaylar, bir de çöplük haline gelmiş garaj yollarından geçen asker kabileleri...

Hava çarpışmaları başlamamıştı daha. Top sesleri Brest'e kadar gelmiyordu. Çarpışmalar uzakta, Kielce'de oluyordu.

Beklemekten usanmıştık. İlk hatlara gitmek için sabırsızlanıyorduk. Sanki trenin tekerlekleri paslanacaktı durduğu yerde, neredeyse rayların üzerine kök salacaktık.

Gençtik, kanımız kaynıyordu. Burada böyle işsiz güçsüz beklememizin nedeni, cephede yaralı olmayıştıydı, bunu unutuyorduk. Unutmayan yalnız Romanin'di.

«Savaşta da olur böyle şeyler kimi zaman, tiyatrodada da olduğu gibi,» diyordu, «perde biraz geç açılrsa seyirciler tepinmeye başlarlar. Salaklar!»

Bu şamardan sonra koğuştan birkaç dakika sessiz kalır, biraz sonra çekişme başlardı. Tam Rus öğrencilerine özgü bir çekişme; gürültülü, bitmek tüken-

mek bilmez, düşünceler taban tabana zıt olduğu zaman bile yürekli ve yiğit...

Konuşmalarımızın temel konusu Almanya'ydı; Prusya militarizminin canavarlığı, kafasızlığı ve iki yüzlülüğü. Almanya demek, İkinci Wilhelm'in —bütün asker eskilerinin ve yardakçıların imrendikleri— şişe açacağı gibi sivri bıyıkları demektir. Bir Schiller'in, bir Heine ve bir Richard Wagner'in ve o zamanlar gençecik bir insan olan Heinrich Mann'ın aynı ülkede yetişmiş olacağına inanması gelmiyordu insanın.

Sonunda beklenen gün geldi. Tren hafiften kımıldadı. Yataktan fırlayıp benim cerrahi vagonuna koştum; tren yoldayken vagonların birinden öbürüne geçilemiyordu.

Üç köşe maymuncukla kapıyı açıp bacaklarımı sallandırarak üst basamağa oturdum ve saatlarca Polonya kırlarına, ormanlarına baktım, yakınımızdaki savaşın izlerini aradım.

Ama iz miz yoktu. Köylerin yakınından geçiyorduk. Boru çiçekleri sarılmış çitler... Tıpkı Ukrayna'daki gibi, kurutulmak üzere kazıkların üzerine ters kapatılmış toprak kaplar... Saz damlardaki kocaman yuvalarında tek ayak üzerine dikili uzun leylekler... Trene el sallayan çocukların saçları gibi, hava da altın sarısı...

Omuzundaki sırtığın iki ucuna iki dolu kova takılı su taşıyan şu Polonyalı genç kızın yüzü de solgun ve sarı. Kovaları yere bırakıp elini gözlerine siper ederek trenin geçişine bakıyor, sonra yüzüne düşen perçemi arkaya atıp yeniden kovalarına yapıyor.

Dört yol ağızlarına kocaman, kara haçlar dikilmişti. Dibinde ihtiyar kadınlar oturmuş yün örüyorlar, ayakları köstekli keçiler otluyor... Bir Katolik kilise-

sinde mumlar yanıyor, ama içinde kimseler görünmüyor... Solgun ve altın sarısı dereler akıyordu usul usul, temiz kumların üzerinde, solgun ve altın sarısı tarlalar arasında.

«Peki, savaş nerede?» diye soruyordum kendi kendime.

Ivangorod kalesinin önünden geçiyorduk. Uzak-tan, Vistül'ün ötesindeki yeşil surlar ve kuşatma sırasında devrilmiş olan üç yüzyıllık ağaçların kütükleri seçiliyordu.

Ve birdenbire gördüm: Demiryolundan ufka kadar uzanan bataklık bir koyakta içi su dolu, acele kazılmış siperler uzanıyordu. Tren yüksekçe bir yerden, dolma toprak üzerinden ilerliyordu. Lokomotif ısıklık çaldı, frenler gıcırdadı ve durduk. Vistülden geçilemiyordu, nedenini bilmiyordum.

Sessizlik içinde kalenin borazan sesleri duyuldu uzun uzun.

Hastabakıcılar vagondan atlıyorlardı.

«Bir saat buradayız,» diye seslendi Romanin, «hadi inin.»

Dolma toprağın dik yanından koşarak inip siperlere ulaştık. Çarpışmalardan sonra yeni otlar bitmişti. Aralarında pek çok kağıt parçası, yamru yumru konserve kutuları... Besbelli, acele açılmıştı hepsi de, belki de süngüyle... Kenarları pas tutmuştu, kurumuş kan gibi...

Ya bu kadar çok kağıt ne arıyordu savaş alanında? Mektup parçaları, gezete kağıtları, posta kartı, kopuk kitap sayfaları, kimlik kartları, terle lekelenmiş, buruşmuş fotoğraflar...

Asker kasketleri sürünüyordu yerde, ayaklarımızın altında. Kömür olmuş bir çalılığa güneşliği kopmuş bir Avusturyalı asker kasketi takılmıştı. Yıkık

bir dikenli telin üzerinde parça parça asker donları gömlekleri vardı; kurusun diye asılmış gibi...

Dikenli tellerin üzerinde et beni gibi, sigil gibi küçücük çıkıntılar görülüyordu.

«Pas yalnız sudan olmaz,» dedi Romanin.

«Başka neden olur?»

«Kandan da olur,» dedi yüreği burkularak.

Asker postalları, düğmeler, fişek kapçıkları, çelik şarjörler, yırtık İra sigarası paketleri, kırmızı ipek bir şerit, büyük tütün paketlerinin ıslanmış etiketleri, makinelı tûfek şeritleri, çivi, muska, kayış, nalça, kenarları haç işlemeli tütün keseleri, paket kağıtları, ip gibi bükülmüş kirli sargı bezleri, Avusturya süngüleri, kırık tahta kaşıklar, top mermisi kovanları, kurşunlarla delik deşik olmuş mataralar, kırık bardaklar...

Savaşın artıkları. Ölüm alanında insandan artakalanlar. Canlıyken o kadar dikkatle saklanan, üstüne titrenen bir sürü şey şimdi güneşin, rüzgarın ve yağmurun eline bırakılmış. Kafamdan bir düşünce geçiyor: Burada çarpışanlar ve ölenler yetişkin insanlardı, ama buralara kadar taşıdıkları, kaybetmekten korktukları şeylere bakılınca aynı zamanda ne kadar da çocuk oldukları anlaşılıyor.

Bir obüs çukurunun yanında bir at kafası, dudakları gerilmiş sarı dişleri çıkmış, sanki gülüyor; bir at leşi, kargalar didiklemişler. Çukur, kurbağa yavrusu kadar kara ve gütaperka (zambak) tanecikleri gibi yuvarlaktı.

Ortalık sessiz, yalnız öte beriyi kemirmekte olan sıçanların sesleri duyuluyor; sonra kaleden yine o yürek delici boru sesi...

Çocukluğumda savaşı bir çeşit yücelik olarak düşünmüş olduğumu anımsıyorum şimdi. Borazan se-

si bize yutturulan, benim ve benim gibi daha nice çocuğun yüreğine işletilen hoş yalanın bir parçasıydı. Dalgalanan sancaklar, boru sesleri, atların nal şakırtılar, havayı ısıklarıyla yırtan kurşunlar, tehlikeye atılma hevesi, kılıçlar, süngüler...

Victor Hugo'ya çocukça bir tutkunluğum vardı, tımtımlı dizeleri dilimden düşmezdi:

Ey geçmişin güzel sancakları, ve tarihlerin,
Yiğitlerimizin ve zaferlerimizin sancakları,
Kaçakların korktukları,
Delik, yırtık, paramparça, korkusuz ve yiğit,
Siz ki Hoche'un kanıyla ıslandınız
Ve Bayard'ın kanıyla.

Babamda Gnediç'in üç koca ciltlik **Sanat Tarihi** vardı. O ciltlerde Mateiko, Meissonier, Villevalde ve Gros'nun eserlerini, bütün ünlü savaşları, Eylau'yu, La Fère-Champenoise'ı, husarların saldırısını, uhlanların mızraklarını, topların ağızlarından çıkan yuvarlak dumanları, trampeteler üzerine yayılan haritaların başında duran generalleri, uzun, tekli bakır dürbünleri coşku içinde incelemiştım. Bilmiyor değildim elbette kurgu ile gerçeğin birbirine pek yakın olmadığını. Ama yine de savaşın gösterişli, görkemli yanı, beynimin kıvrımları arasına iyice yerleşmişti.

Şimdi burada gördüklerim savaş değildi; onun çöplüğü, pisliği, kokmuş artıklarıydı. Önemli bir deneydi benim için. Bunlardan Romanin'e söz etmedim, dilimi tuttum.

Lokomotif ısıklık çaldı, yolun iki yanına birer tutam buğu püskürttü. İşimizin başına dönme zamanı gelmişti.

Ses çıkarmadan yürüdük trene doğru. Vagonun sahanlığında yol arkadaşım beni yukardan aşağı süzdü:

«Alışacaksınız küçük okumuş,» dedi, «alışmalısınız. Daha başka şeyler de göreceksiniz.»

Kızdım. Pek kaba karşılık verdim; cephedeki arkadaşlığımızın ilk ve tek kabalığı oldu bu.

KARPAT DAĞLARINDA YAĞMUR

Brest'den sonra Kielce'ye gidecektik, ama bu uzak kente varamadık. Boyuna yeni engellerle karşılaşıyorduk. Söz gelimi, Skarjysko garında bir haftadan çok beklemek zorunda kalmıştık.

Şaşılabilecek şeydi, demiryolunun bağlantı yerlerinde kurulmuş olan kimi istasyonlarda ne köy vardı ne kent... Kırın ortasına koskoca bir istasyon binası kurmuşlar, büfesi, akkor lambaları, bir sürü manevra yolu, iş çalığı koca bir depo, hepsi tamam, sonra da akasya kümeleri arasında birkaç tahta demiryolcu evi... İstasyon kapısından çıkınca bomboş kır. Yalnız rüzgarla savrulan kargalar. Ne ev, ne kulübe, ne de tüten bir baca; bomboş bir tepeye doğru uzanan yolcusuz bir yol.

Skarjysko garı da böyleydi. Yüz adım ötede tarla kuşları geziniyordu; dar bir yol dalgalı çayırların arasında kayboluyordu.

Biraz ötede bir taş yığını. Kilise yapmaya başlamışlar, bitmeden bırakıp gitmişler. İn cin top oynayan bir yerde kim akıl etmiş bu kiliseyi kurmayı? Kimin işine yarayacak?

Boş kilisenin içinde kuşlar uçuşuyordu. Trabzansız taş bir merdiven... Rüzgarda sallanan otlar bürümüş ortalığı...

Vagondaki işimi bitirdikten sonra kiliseye gidip

yarım kalmış duvarlardan birine tünüyor, kırları seyrediyor ve Rabindranath Tagor okuyordum. Arada kendi düşüncelerime daldığım ya da felsefe okuduğum oluyordu; hoşuma gidiyordu bu yalnızlık.

Ardımdan Polonyalı demiryolcuların çocukları da giriyorlardı kiliseye, tek sıra halinde; onların da arkasından köpekler... Böylece, kısa süre sonra kilise bir oyun yeri haline geliyordu.

Sessiz çocuklardı, biraz da ürkektiler. Derin ve dikkatli bakıyorlardı. Ama gözlerinin dibinde hemen açılmaya hazır bir güven gülümseyişi duruyordu.

Kendi dillerinde birkaç söz söylemek istedim, aralarında tuhaf tuhaf bakıştılar; anlamamışlardı. Bizze Kiyef'te öğrettikleri Lehçe, Rusça ve Ukraynaca karışımı o berbat dille konuşuyordum çünkü.

Sonradan benimle birlikte öbür hastabakıcılar da gelip gitmeye başladılar kiliseye: Romanin, Nikolaş Rudnev ve kızlardan «Lula» diye çağrılan Helena Petrovna. Kendini saydırmasını bilen, sesi biraz hafif ve içten içe bir derdi varmış izlenimini veren solgunca yüzlü bir kızdı.

Bir gece denetlemesinde, ayakta olmam gereken bir saatte uyurken bastırmıştı beni. uyandırmak için sarsalarken elindeki şamdandan yüzüme mum damlamıştı.

Kimbilir ne kadar canım yanmış ki, deli gibi yerimden fırlamışım. Biraz sonra Lula yüzümdeki yanıklara ilaç sürüyor, hem geçirdiği korkudan ağlıyor, hem de yüzüme bakıp bakıp gülüyordu.

Bir gün ben kilisede yalnızken gelmiş, arkamdan sokulup elimdeki Tagor'u kaparak atmıştı. Kitap, sayfaları hışırdayarak epeyce uçup otların arasına düştü. Döndüm, Lula öfkeden kararmış gözlerle bana bakıyordu:

«Yeter!» dedi. «Bu sisli felsefeyi bırakın artık.» Karşılık vermedim. Biraz sonra:

«Nedir o görünenler uzakta?» diye sordu.

«Karpatlar.»

«Kızdınız mı bana? Kızdınızsa gidip bulayım kitabınızı.»

«Yo, hayır. Yorulmaya değmez,» dedim.

«İyi öyleyse, Köprüye gidelim mi?»

İki yanını böğürtlenler sarmış bir derenin üzerindeki demiryolu köprüsüne doğru yürüdük.

Köprüye çıkmadan önce bir an durup Karpat dağlarının bize en yakın yamaçlarına baktık. Ufukta ağır fırtına bulutları gibi kararıyordu. Bir nöbetçi geldi yanımıza, o da durup bakmaya başladı.

«Kendimizi boşuna yoruyoruz,» dedi. «Yapacak bir şey yok. Biz yabancı yerlere alışamayız. Yağmuru bile başka. Bunlar da bizimkiler gibi ot, ama bizim otlarımız değil.»

«Ee, ne var bunda?» dedi Lula. «Fena bir şey mi?»

Asker gücendi:

«İyl olup olmamak değil, küçük hanım. İnsan kendini rahat duymuyor, gündüz uykusundan kalkmış gibi oluyor.»

Lula güldü ama ileri gitmedi. Adam içini çekip döndü.

«Burada durmak yasak,» dedi giderken, «bizimkiler için de yasak.»

Ömrümün en büyük hakaretini Lula yüzünden gördüm.

İlaç almak üzere beni Moskova'ya göndermişlerdi. O zamanlar Brest'teydik. Doktorlar, hemşireler hastabakıcılar bir yığın sipariş ve mektup vermiş-

lerdi. Kimse mektubunun askerî sansür eline geçmesini istemiyordu.

Lula, Moskova'da üniversite profesörü olan amcasına götürülmek üzere altın saatını vermişti. Burada altın kol saati takmak hoşuna gitmiyordu. Gerçekten de hiç yeri değildi.

Bu amcaya bir de mektup götürüyordum. Mektupta benim için iyi şeyler yazıyor, gerekirse beni evde yatırmasını da istiyordu.

Moskova'da profesörün evini bulup kapıyı çaldım. Hemen açmadılar. Kapalı kapının arkasından öfkeli bir kadın sesi beni sorguya çekmeye başladı: Kimdim? Ne istiyordum? Sonunda yaşlıca bir hizmetçi kadın kapıyı açıp içeri aldı. Arkasından bir anıt gibi iri ve gösterişli bir kadın, yaşlı, kar gibi kolalar içinde, üzerinde bir de kara kelebek düğüm. Profesörün karısı bu. Kır saçları tepesinde toplanmış, kelebek gözlüğünün camları gibi pırıl pırıl.

Yemek odasının kapısını tutmuş, dimdik duruyordu. İçerden çatal bıçak sesleri geliyordu. Kahvaltı ediyorlardı herhalde.

Saat kutusunu ve mektubu verdim.

Profesörün karısı hizmetçi kadına baktıktan sonra:

«Bekleyiniz bir saniye,» diyerek yemek odasına girdi.

Hizmetçi hemen oracıkta duran masanın üzerini silmeye koyuldu. Kimbilir kaç saattir siliyordu, masa tertemiz olmuştu.

İçerden yaşlı, gıcırtilı bir ses homurdandı:

«Kim o? Kim çalışıyor kapıyı? Ne istiyor?»

«Ne akılsız şey Lula!» diye cevap verdi kadın. Paketi açmış olmalıydı, kağıt hıştırtıları duyuluyordu.

«Hiç değişmemiş, burada nasılsa savaşta da öyle. Altın saatını bir askerin eline verip gönderiyor. Olacak iş mi? Anasına çekmiş tıpkı.»

«Uuuu!» diye böğürdü profesör. Ağzında lokma vardı herhalde.

«İyi ki araklamamış herif.»

«Zaten hiç anlayamıyorum bu senin yeğenini. Al işte, üstelik adamı burada yatıracakmışız. Olur mu öyle şey? Nerede yatıracakmışım? Mutfakta mı? Orada Paşa yatıyor.»

«Bir de bu eksikti!» diye böğürdü profesör. «Ver eline bir ruble gitsin. Şimdiye kadar çoktan öğrenmesi gerekirdi Lula'nın benim yabancılardan hoşlanmadığını.»

«Bir ruble mi? Belki azımsar, ne dersin dostum?»

«İki ver öyleyse!»

Kapıyı vurup çıktım, öyle vurmuşum ki içerde bir şey düşüp bin parça oldu. Dışarda durdum.

Hemen kapı açıldı ama, güvenlik zincirini vurmuşlar; hizmetçi kadın kapının kanadını tutuyor, bütün aile arkasına dizilmiş, ev sahibi hanımefendi pür ihtişam, at suratlı bir öğrenci ve göğsünde bir peçete, peçetenin üzerinde yumurta artıklarıyla profesör hazretleri!

«Serseri!» diye bağırdı hizmetçi kadın. «Bir de asker olacak. Hem de cepheden geliyor.»

«Efendilerine söyle, hepsi de domuz onların.» dedim.

İçerde bir itiş kakış oldu, öğrenci kapıya atılıp zinciri yakaladı açmak için, ama annesi tuttu:

«Bırak Eugène» dedi, «öldürür seni, öldürmeye alışmışlardır bunlar cephede.»

Bu sefer öbürlerini itip profesör yanaştı kapıya, bakımlı sakalı öfkeyle titriyordu. Elini boru gibi ağzına tutup bağırdı:

«Terbiyesiz herif, seni polise vereceğim.»

«Yok canım,» dedim, «şunun haline bak, bir de profesör olacak.»

Karısı adamı içeri çekip kapıyı kapadı.

O günden sonra sıtkım sıyrılmıştır bu bilim ulularından, yalancı bilginlerden; çok şey bilmekle şişirirler, buna karşılık günlük yaşayışlarında dar kafalı, aşağılık ve kötüdürler. Alçaklığın nice çeşitleri vardır ki, çoğu zaman gözümüzden kaçır. Hatta Çehov gibi, insanoğlunun bunca alçaklığını açığa vurmuş olan bir usta bile bunların hepsini ortaya serememiştir.

Ah şu en önemsiz aile geleneklerine dört elle sarılan ve bir yandan da doğruluk taslayan profesör aileleri! Bir üstünlük gösterisi olarak kullandıkları sözümona gün görmüştükleri, ömrünü bir böceğin kaç tüyü olduğunu araştırmak uğruna harcamış olmakla övünen, profesör arkadaşlarının başarılarıyla yerinen, başarısızlıklarıyla sevinen ve sözdizimi kurallarına uygun yapmacıklı bir dille konuşan sözde bilgin, uka-la aile başkanları... Ve onların yüksek yakalı urbalar içinde salınan uçkuruna sağlam karıları.

Bu evler becerikli hizmetçileri ve çekilmezlikleri, sıkıcılıklarıyla bir kez düzenlenir, kurulur ve böylece hiç değişmeden, tekdüze, sürer gider. Ölünceye dek!

Bu olayı Lula'ya anlatmadım.

Skarjysko'da vaktimizi gevezelik ederek, tartışarak geçiriyorduk. Akşamları küçük bir çay salonuna, bir Kavierna'ya gidip kahve içiyor, pasta yiyorduk. Ev sahibi ihtiyar kadın Gérardmer dokuması bir ör-

tüye kırmızı çiçekler işliyordu. Kadını hayranlıkla seyreliyorduk.

Savaş yine uzaklaşmıştı bizden. Köprü başındaki nöbetçi de olmasa kendimizi Polonya'da tatil yapmaya gelmiş sayabilirdik. Zaten Lula'nın genç kızlık solgunluğu ve Tagor'un ruhun kirlerinden temizlenmesi üzerine düşünceleri, savaş düşüncesiyle bağdaşır şeyler değildi.

Güneş, Karpat dağları ardında batıyordu. Her akşam dağların kızıl doruklarında bir gün daha sönüyordu; düşler ve sevinçlerle dolu bir gün daha... Gençlerin, ki bizlerdik onlar, büyüklerden daha çoktu üzerinde hayal kurulacak şeyleri ve bunun için de daha büyük sevinçleri vardı. Hatta savaş döneminde bile!

Derken, bir akşam güneş kurşun rengi bulutlar arasında battı. Bütün gece yağan yağmur vagonun damında davul çaldı.

Sabahleyin erkenden Kielce'ye doğru yola çıktık. Karpatlar hızla yaklaşmaya başladı. Pencereleden içeriye meşe ormanlarının ıslak havası doluyordu. Bulutlar ya tepelere çekiliyor, ya da yol kenarlarındaki istavrozları kapatacak kadar aşağıya iniyordu.

Ve sonra tembel ve ağır sisin içersinde ansızın tek ve yalnız bir top sesi. Tren durur gibi oldu. Bir ikinci top gürlemesi... Sonra bir üçüncü... Sonra sessizlik.

«Romanin,» diye seslendim bölmenin bu yanından. «Duydunuz mu?»

«Duydum. Şaşırdım tabii.»

«Neye şaşırdınız?»

«Buraya gelin de anlatayım.»

Romanin'in yeri, darlığı ve temizliğiyle hoşuma giderdi. Havaında kuru ağaç çileği kokusu vardı.

Romanin, sedef kefeli minik bir terazide ilaç tartıyordu.

«Oturunuz,» dedi, «Sigara içebilirsiniz, bana dokunmaz. Ben de içeceğim artık. Neye mi şaşırdım? Ben de pek iyi anlamıyorum doğrusu...»

«Öyleyse?»

«Aslında düşünmek zahmetine değmez. Bakınız, burada her şey yerli yerinde, pırıl pırıl. Hepsi tahta yuvalara yerleştirilmiş. Hoş bir şey değil mi? Bütün günümü burada geçiriyorum, hatta işim olmadığı zamanlarda bile. Okuyorum, pencereden bakıyorum. Kimi kez hafiften kestirdiğim bile oluyor.»

Gözlerini çini kaplarda dolaştırarak içini çekti:

«Şimdi bir bomba rastlasa bunlar yok olur. İşte şaştığım bu: Tehlikeye ne kadar yaklaşırsak burasını o kadar çok seviyorum, şu sabun köpüğü gibi hafif görünümlü şişeleri, şu kitapları, bu temizliği, bu sessizliği, şu sigarayı.»

«Bize bomba rastlamayacak,» dedim, «Hayır.»

Camların arkasında birbirine karışarak yaklaşan ve hemen uzaklaşan yollar kaçışmaya başladı. Kielce'ye geliyorduk.

Bombalarla delik deşik olmuş antrepoların damlarına ince bir yağmur iniyordu.

Yaralılar getirilinceye dek üç gün bekleyecektik Kielce'de. Başhekimden izin alıp Hentziny'ye gittik; Lula, Romanin ve ben. İlk hatlarda bulunan küçük bir kasabaydı. Oradaki topçu alayında yeğeni vardı Lula'nın.

Sabahleyin, geç vakit iki tekerlekli, üstü kapalı hastane arabasıyla yola çıktık. Yağmur yağıyordu. Kielce'yi lokomotiflerden yayılan ekşi duman kaplamış... Kentin çevresinde kil çıkarılan derin hendek-

ler var, içlerine kırmızı bir su birikmiş. Suyun yüzünde kırmızı hava kabarcıkları çatlıyor...

Araba, bombaların yıktığı bir tuğla ocağının yanından geçiyordu. Elllerinde boş zembiller bulunan kadınlar ve çocuklar kırık tuğla yığınlarını karıştırıyor, bir şeyler arıyorlardı. Buradan sonra ilk hatların çukurlaşmış yolu başladı. Yol, su yerine çamur akan sığ bir dereye benziyordu.

Yolun kenarındaki tarlalarda, kaputlarının ıslak eteklerini kaldırıp bel kayışına tutturmuş askerler, kazıklara sarılı dikenli telleri sürüklüyorlardı.

Bir çukurda tekerleğinin biri eksik bir hasta arabası duruyor, çevresine askerler birikmiş. Yağmurdan korunmuş bir yerde sigara içebilmek için sırayla arabaya tırmanıyorlar.

Hiç yüksünmeden, sabırla sıralarını bekliyorlar, sonra arabaya çıkıp ıslak bir gazete kağıdına ıslak parmaklarıyla kaba tütün koyuyor, güzelce yuvarlayıp sarıyor ve acı dumanı kocaman soluklarla derin derin keyifle tütürüyorlar...

Dışardakilerin bakışları batıya dönüktü, elleri ceplerinde, boyunlarını içeriye çekmiş, can sıkıntısıyla ikide bir tükürerek bekliyorlardı. Batıdan bindiren rüzgar alçak bulutları sürüklüyor, otları sallıyordu.

«İşte tam kebab olunacak yer!» dedi bizim arabacı. Karayağız, ufarak bir adamdı. Kaputunun yakasını kaldırmıştı. «Ne anlarlar sanki bu kötü tütünden!»

«Nesi var buranın?» dedi Romanin «Hiç olmazsa yağmurdan korunuyorlar.»

«Yolun öteki ucundan Alaman boyuna top atıyor; her saat, hatta kimi zaman daha sık. İki üç tane atıyor. Korkutmak için. Saatla savaşıyor bu Alaman.

Savaşta dikkatli. Kuduz köpek dalayasıca. Ben buradan bombardımanlardan hemen sonra geçerim.»

«Tam zamanında geçebiliyor musunuz?»

«Eh, belli olmaz. Genellikle geçebiliyorum. Ama gün güne benzemez. Talihe kalmış bir şey.»

Hasta arabasının çevresinde toplananlar arasında bir kaynaşma oldu. Kimisi çarçabuk çömeldi, öbürleri yolun uzağındaki hendeğe doğru atıldılar. Ama arabanın içinde sigara içmekte olanlar yerlerinden kımıldamadılar, ellerini dudaklarını yaka yaka, aceleyle sigara içiyorlardı. Bizim şakadan hoşlanan arabacı:

«Hâlâ sigara içiyorsunuz!» diye bağırdı askerlere. «Alaman gönderir şimdi bir tane size. O zaman 'Anneee!' diye bağırmak yok ama!»

Bir şey çaktı, keskin bir vınlama oldu, ardından kuru bir gürlleme işitildi; hasta arabasına yakın bir yerden, çamur fışkırır gibi bir şey.

«Hoo, hooo!» Arabacı atlara bağıırıyordu. «Pis hayvanlar, sizi parça parça kesip ateşe atmalı. İşe yaramaz cenabetler.»

Atlar hızlanmıyordu. İkinci obüs arkamıza, yolun kıyısına düştü. İlk olarak duyuyordum mermilerin çıkardığı ısıklık seslerini.

Çok genç bir gönüllü asker bizim arabaya doğru koştu. Yüzü güneşten yanacak kadar kalmamıştı daha burada. Kentli, hali vakti yerinde bir ana baba kuzusu olduğu belliydi.

Arabanın arkasını tuttu; saygıyla kesik kesik konuştu:

«Yakında atışı keserler mi acaba, ne dersiniz?»

Şaşırın arabacı önce boğazını kazıdı sonra atları durdurdu.

«Git Alamanlara yalvar da kessinler!» dedi alay ederek. «Diz çok yalvar. Okumuş bir adam olduğun

belli. Herhalde hatırını sayarlar. Neyse, hadi bin arabaya; besbelli ki ilk olarak başına geliyor bu. Çamurlu postallarınla samanın üzerine basma. Senin için koymadık onları oraya. Tanrının cezası!»

Gönüllü asker çabucak arabaya atladı ve şaşkın gözlerle bize baktı. Başı sanki odundandı; zar zor döndürebiliyordu. Arkamızda bir üçüncü obüs patladı; bu kez biraz daha uzakta.

«Tamam, bitti,» dedi arabacı. «Sigaranı içebilirsin. Alaman saatını ayarladı. Şimdi kahvesini içmeye gider.»

Sağa sola dağılmış olan askerler yeniden arabanın yanına döndüler. Şimdi daha sabırsız görünüyorlardı. Çekişmeye başlamışlardı.

«Ne o, ikinciye içiyorsun galiba. Fırsattan yararlanıyorsun. Bombardıman işine yaradı. Hadi çık dışarı. Yoksa kırarım boynunu.»

«Hey, sakallı, çek ön ayaklarını. Biz, oğlum, senin gibilerini çok gördük.»

«Oh, ne âlâ, içeriye kundaklanmışlar çocuk gibi.»

«Olur olur. İniyoruz işte. Hiç yoktan birbirinize giriyorsunuz. Gir otur, yerim sıcak.»

Arabamız yeniden yola koyuldu. Şimdi yağmur o kadar soğuk gelmiyordu. Tehlikeyi savuşturduğumuzdan olacak. İçeriye bir ıslak ot kokusu doluyor, ufukta aydınlık bir çizgi açılıyordu.

Yol iki sıra yüksek kavak ağacı arasından uzanıyordu. Karpatların eteklerine varmıştık. Sağanak suları yerlerde kayıyor, taş döşeli hendeklerden berrek sular akıyordu. Çakıllar tertemiz, pırıl pırıldı. ıslak doru atlardan duman tütüyordu.

Uzakta, bir tepenin üzerinde, mavimsi bulut ve yağmur sisi içerisinde minicik, oyuncak gibi bir kent belirdi. Çan sesleri rüzgarla bize kadar uzanıyordu.

«İşte Hentziny,» dedi arabacı. «Nereye gideceksiniz? Projektör postasına mı, yoksa topçuların oraya mı?»

«Topçuların oraya.»

Araba bir duvarın önünde durdu. Penceresiz duvarda yalnızca dar bir kapı, bir de haç asılmış.

Polonya'ya geldiğimizden beri nereye gitsek haça gerili İsa da bizimle geliyordu. Çoğu o kadar lüks ve anatomi açısından o kadar ayrıntılıydı ki, mızraklarla **delik deşik** olmuş kuru gövdenin üzerindeki kan pıhtıları bile ayan beyan görünüyordu. Baktıkça mide-miz kalkıyordu. Romanin, «Bıktım artık,» diyordu, «adım başında bir leşle karşılaşmaktan!» Evine dönmek istiyordu artık; orada Sakmara ırmağı akıyordu, çepeçevre yüz verst boyunca Uralların ormanlık tepelerinden başka bir şey görünmezdi. Dereler balık doluydu, babasının arıları vardı. Babası emekli bir hekimdi. Orada küçük bir yurtluğu vardı, emekli maaşıyla geçiniyordu.

Topçu kışlasında subaylar karşıladı bizi. Çay içirdiler, kendi açılır kapanır yataklarında yatırdılar. İçerisi güzel ısınmıştı, çay da yardım edince uyku bastırdı. Yatar yatmaz uyumuşum. .

Gece karanlığında top sesleriyle uyandım. Hemen yanı başımızda karşılıklı topçu atışları başlamıştı. Öbür odada bir mum ışığı titreşiyordu. Subaylar masanın başına geçmiş, alçak sesle konuşuyor, kağıt oynuyorlardı.

Her top sesinde camlar zangırdıyor, yukardan çan sesi duyuluyordu. Hızlı bir yağmur yağıyordu. Dışarısı zifiri karanlık. Bakmak içini ürpertiyor insanın.

Bir sigara yaktım. Romanin yattığı yerde döndü.

«Hey gidi,» dedi, «birtakım sersemlerin, alçakların yüzünden dereler gibi kan akıyor.»

«Kimin?»

«Al-çak-ların! Kendini beğenmiş Wilhelm'lerin ve kafasız Nikola'ların yüzünden. Bir de gözü doymaz iş adamlarının. Birileri yozlaşmış yaratıklar, öbürleri zevk düşkünü reziller.»

«Bakın,» dedi Lula usulca, «bırakın bu sözleri, yoksa danalar gibi ağlamaya başlayacağım.»

Sustuk. Yağmur hızlanıyordu. Karnım acıkmıştı. Ama sabaha daha çok vardı.

Uyukluyordum. Lula kalktı, pencereden bakmaya başladı, koyu karanlık ikide bir çakan parıltılarla noktalanıyordu. Sonra içini çekti, üstümden kayan kaputu düzelterip yanımdaki tabureye oturdu ve elleri dizlerinde, öylece kaldı. Ölü gibi.

SAN'IN ÇAMURLU SULARI ÖTESİNDE

Güneş akkora kesmiş bir sini gibi iniyor San'ın ötesindeki seyrek çamlıkların arkasından.

Çalılıklar arasında yalnız çamlar ve eğik, uzun, dalsız, çıplak ağaç gövdeleri. Güneşin kızıl ışıkları bunların üzerinden süzülüp kumlu toprağa kadar iniyor, sonra San'ın koşan sularında yansımalar yapıyor.

Ormandan sonra, akşamın hafif buğusu içerisinde bir ova uzanıyor. Acı badem kokuları, bataklık çiçeklerinin kokuları...

Galiçya.

Bizim tren cephede, yan makasa alınmış durumda bekliyordu. Önümüzde San. Üzerine bir tahta köprü atılmış. Öbür yandan asker kafileleri geliyor.

İlk olarak bir sınır aşacaktım: Irmağın öbür ya-

nı Avusturya. Sınır çizgisinin ötesinde her şeyin değişeceğini sanıyordum; yalnız insanlar, köyler, kentler değil, gökyüzü ve ağaçlar da değişecekti sanki...

Küçükken yabancı ülkeleri böyle düşünürdüm ve bu budalaca düşüncem büyüüp yetişkin bir adam oluncaya kadar böyle sürüp gitmiştir.

Ama şimdilik Rusya nasılsa buraları da öyleydi. Keçi yollarının kıyısında aynı cılız hindibalar yemişmişti. San ırmağının suları da Rusya'daki ırmakları gibi basılınca bulanıyordu; oysa ben onu tüküler çağırarak akan berrak bir su sanırdım.

Tren, geceleyin tahta köprüyü geçip Galiçya'ya girdi. Sabahleyin küçük bir kentte durduk; Meletz'e gelmiştik.

Meletz'i iyice görecektik kadar vaktimiz olmadı. Önümüzde, Dembitza yörelerinde savaş hızlanmıştı; tren fazla oyalanmadan o yana doğru yürüdü. Ancak yeşil güleç tepeler, kiremit damlar, şerbetçiotu örtülü duvarlar, iki yanları kavak ağaçlarıyla çevrili tebeşir gibi beyaz sokaklar görebilecek kadar zaman bulabildim.

Ağır ve sürekli bir top ateşi başladı; güneyden doğru bir toz bulutu kalkıyor, bütün ufku kapıyordu. Belki yalnız toz değildi uçuşanlar, yanan köylerin dumanları da karışıyordu arasına...

Halk dalga dalga kuzeye, San köprüsüne doğru koşuyordu. Dağınık, yorgun piyade birlikleri de vardı aralarında. Top sesleri gitgide artıyor, vagonların camları zangırdıyordu.

Tren geniş bir vadide durdu. İki yanda yükselen dağların etekleri ormanla kaplı; şarapnellerin sarımtrak dumanları buradan görünüyordu...

Trenin yanından dörtnala atlılar geçiyordu. Ça-

lılıklar arasına gizlenmiş bir sahra bataryası, kulakları sağır eden gürültülerle ateşe başladı. Başhekim Pokrovsky trenin üzerine iki Kızılhaç bayrağı çekilmesini emretti.

Neden sonra tren biraz ilerleyip bir ev yıkıntısının yanında durdu. Yaraları acele sarılmış düzinelerle asker, tozlu otların üzerinde yatıyorlardı.

Hemen trene taşımaya başladık. Tren doldu, ama yaralıların sonu gelmiyordu. Boş bulduğumuz her yere, koridorlara, sahanlıklara yaralı dolduruyorduk. Bütün trenden iniltiye yükseliyordu.

Savaş bize doğru yaklaşıyordu besbelli. Ama biz farkında değildik. Ara sıra bir pencere kırılıyor, raylara çarpan kurşunların vınıltıları duyuluyordu.

Bizim hastabakıcılardan birisi omuzundan vuruldu, bir sıcak dalga Romanin'i yere yıktı...

Ama sanki bütün bunlar hemen yanıbaşımızda geçiyormuş gibi gelmiyordu bize, bilincimize dek ulaşmıyordu olup bitenler. «Çabuk, daha çabuk, yaralıları taşıyalım!» diyorduk, başka bir şey gelmiyordu aklımıza.

Ter içinde bir subay dörtnala gelip Pokrovsk'yi çağırttı. Apoletleri o kadar tozluydu ki, yüzbaşı mı yoksa albay mı, belli olmuyordu.

«Çabuk, çekin arabayı buradan!» diye bağırdı. «Bir çeyrek sonra geç kalmış olacaksınız. Zaten alacağınızın iki katını almışsınız. Hemen çekiniz.»

Kuzeyi göstererek kırbacını sallıyordu; altındaki at oynuyor, yerinde duramıyordu.

«Daha vagonların üzerine de yaralı alabiliriz,» dedi Pokrovsky.

«Yoldakileri alırsınız!» diye haykırdı subay.

Lokomotif doğru dört nala gitti. Tren kımıldadı. Basamaklara asılı kalan yaralıları çekip aldık.

O zaman farkına varabildim ancak; akşam oluyordu ve alacakaranlıkta top atışlarının parıltıları daha açık görünüyordu şimdi. Ufuktaki toz pembesi korkunç bir kızıla bürünmüştü.

Vagonun bir yanına mermiler yağıyordu; bir dakika kadar ateş altında kaldık. Tren hızla kaçıyor. Bir süre sonra anlayabildik durumu, az daha bir cep içine düşecektik, tam zamanında kaçıp kurtulmuşuz.

Trende yüzlerce yaralı vardı; üstünkörü sarı livermişti yaraları. Sargılar kanlanmış, kaymıştı; yaralıların yüzleri acıdan, susuzluktan kararmıştı. Bütün pansumanlara bakmak acele el atılması gereken yaralıları ayırıp ameliyata götürmek gerekiyordu.

Ve işe sarıldık. Bir kez işe başlayınca zaman da durdu, nasıl geçtiğini fark etmez olduk. Ameliyat vagonunda her çeyrek saatte bir linoleum kaplı yerleri yıkıyor, kanları temizliyor, katılaşıp boynuz gibi olmuş pansumanları açıyordum. Sonra ameliyat masasına çağırıyorlardı; bacağı tutuyorum, Pokrovsky çelik bir testereyle bacağı kesiyor. Kemik şeker gibi ufalanıyor, dağılıyor, tane tane dökülüyor... Pokrovsky'nin yüzüne bakamıyorum, ne yaptığımın farkında değilim, bütün gücümle bacağı tutmuşum, bacak ansızın ağırlaşıyor, bir sis içerisinde dağılmışım sanki, birden anlıyorum bacak kesilmiş, götürüp çinko kaba atıyorum ilk durakta gömülmek üzere...

Ortalık kan, valeryan ve yanan alkol kokuyor, ocakların üzerinde sürekli olarak ameliyat araçları kayıyor...

Şimdi de ne zaman ispirto alevi görsem, gözlerimin önüne can çekişenlerin terli yüzleri gelir hep.

Yaralıların kimi bağılıyor, kimi kısık dudakları arasından sövüyordu. İçlerinden biri, hiç bir şeye

şaşmayan Pokrovsky'nin bile ağzını açık bırakmıştı. Adamın kalça kemiği kırıktı; kimbilir ne kadar acı çekiyordu. Buna karşılık kimsenin yardımı olmadan vagona tırmandı, ameliyat salonuna kadar kendisi geldi. Yarasını açarlarken sigara içmek için izin istedi, «avunmak için» diyordu. Ağzından bir tek ses çıkmadı; ne bağırdı, ne inledi. Hatta Pokrovsky'ye ve şarapnel parçasını çıkarmak, yarayı sarmak için ona yardım eden Lula'ya destekleyici sözler bile söyledi:

«Tamam. İyi, böyle iyi. Artık bu kadarına dayanılır. Aldırmayınız küçük bayan.»

Yalnızca gözleri açığa vuruyordu çektiği acıyı. Her an biraz daha gölgeleniyor, aklarına doğru kırmızı bir buğu yürüyordu.

Doktor neredeyse öfkeli bir sesle:

«Nereden gelme bu kerata yahu?» diye sormaktan kendini alamadı.

«Vologda'dan,» diye cevap verdi yaralının kendisi. «Annem beni ormanda dünyaya getirmiş, ıslak bir çukurun içinde, bay doktor. Tek başına. Su birikintisinde yıkamış. Bizde, bay doktor, hemen hemen herkes böyle dünyaya gelir. Bir hayvan yaralanınca bağırabilir elbette, ama insan olana bağırmak yakışmaz.»

Bu ameliyatlar ve pansumanlar ne kadar sürdü, şimdi bilemiyorum. İnce bir ameliyat yapılacağı zamanlar tren garda bekletiliyordu.

Ameliyat masasının tepesinde kuvvetli lambalar yanıyordu; vagonun kendi akümülatörü vardı. Camların arkasında güneşin pırıldamakta olduğunu fark ettiğimiz zaman lambaları söndürüyorduk. Ama bu ışık çok sürmüyordu herhalde; yeniden o gözleri kör edici ampulleri yakmak zorunda kalıyordum.

Bir gün Pokrovsky beni kolumdan tutup pencerenin yanına götürdü, bir bardak surubumsu bir şey içirdi.

«Biraz daha dayanın oğlum,» dedi, «şimdi bitiyor.»

Kana bulanmış gömleğimi sık sık değiştirerek dayanıyordum.

Yaralıların arkası kesilmiyordu. Hepsinde o tıraşı uzamış yeşilimsi surat, acıdan kısılmış sönük gözler, aynı soluma, pansuman yaparken kolumuzu sıkarak aynı pençeler... Kollarımız yara bere içinde kalmış, her yanına kan oturmuştu.

Vagondan ancak bir kez inebildim. Polonya'da, bir istasyonda bir sigara sarabilecek kadar zaman buldum. Akşam oluyordu. Yeni yağmur yağmıştı. Yer yer su birikintileri pırıldıyordu. Soluk yeşil gökyüzünde dev bir üzüm salkımı gibi bir fırtına bulutu sarkıyor, üzerinde güneşin son ışıkları yansıyor.

Trenin yanında bir kadın ve çocuk kalabalığı duruyor. Hiç kımıldamadan. Kadınlar gözlerini siliyorlar. Neye ağlıyorlar bunlar? Nedenini anlayabilecek kadar toparlıyamıyordum kendimi. Niye ağlamasınlardı, trenden iniltiler taşıyordu.

Bütün trenden durmadan iniltiler, bitkin sesler yükseliyordu. Hiç bir ana yüreği dayanamazdı bu seslere, bu yarım yamalak dualara, yardım isteklerine, acınmalara... Bu insanların her biri bir oğul değil miydi? Ve bu ateşle yandıkları, acıyla kıvrandıkları uzun geceler boyunca hep annelerini sayıklamaya hakları yok muydu? Ama ana yoktu, orada, yanlarında değildi. Kimse yerini tutamazdı bir ananın; en iyi yürekli, en becerikli bir hemşire bile... Ama yine de bu hemşirelerdi onların yardımına koşan, yüreklilerinden

kopan acıma duygusunun ısıttığı elleriyle yaralarını saran, saçlarını okşayan...

Bir sabah Lublin istasyonuna girip duruncaya kadar ne kadar zaman geçti kimbilir. Üç tane boş hasta treni bizi bekliyordu.

Yaralıları alıp Rusya'ya götürdüler. Biz Lublin'de kaldık. Üç gün izin çıktı. Trenden inip idrolik vincin dibindeki çeşmede bir güzel yıkandım. Epeyce uzadı yıkanmam. Çünkü yıkanırken, uyku sersemliğiyle arada bir dalıp dalıp gidiyordum: Marsilya sabunu ve su kokan kısacık uykular...

Sonra çamaşır değiştirip istasyona çıktım. Yolun öbür ucunda bir park vardı. Duvarlar boyunca leylaklar ve adını bilmediğim, beyaz ve eflatun renkli, başlarını yere sarkıtmış çiçekler...

Bir sıraya oturup sırtımı dayadım. Biraz ötemde minik bir kent, yeşil bir tepeliğin üzerinde, çevresini sabah güneşiyle yıkanan tarlalar almış. Neredeyse uyuyacağım.

Gökyüzü tertemiz, pırıl pırıl, masmavi. Ortasında güneş parlıyor. Kutsal Cuma'nın gümüş çanlarının sesleri geliyor uzaktan uzağa...

Ve uykuya dalmışım. Güneş vuruyor gözlerime, ama rahatsız olmuyorum. Bir yelpaze var, gölgesi yüzüme düşüyor.

Kolalı yaka takmış küçücük bir ihtiyar, yüzü biraz renksiz, sarı. Yanımda oturuyor, elindeki yelpazeyi açmış, yüzüme tutuyor.

Ne kadar uyudum böyle? Uyandığım zaman güneş epeyce yükselmişti.

Uyandığımı gören ihtiyarcık kalktı, melon şapkasını çıkardı, «Przepraszam,» deyip gitti. «Affeder-siniz.»

Kimdi? Bir profesör mü? İstasyon memuru mu?

Katedralin orgcusu mu yoksa? Hayır, önemli değil kim olduğu. Bu savaş günlerinden yüreğimde kalmış bir minnet anısı bu. Lublin'in gölgeli sokaklarından çıkıp gelmiş bir koruyucu melek. O, son yıllarını Papiros marka kokulu Kırım tütününü dolu bir top mermisi kovani karşısında, bahçesindeki üç beş laden çiçeği arasında geçiren emekli subayların yaşadıkları sokakların birisinden... Çocukları dünyanın dört bucağına dağılmıştır, karıları çoktan ölmüştür. Bütün dergiler, Rusça **Niva**, Lehçe resimli **Tygodnik**, kimbilir kaç kez okunup bitmiştir. Hiç bir şey kalmamıştır artık. Kalan yalnız, uslu akıllı oturup düşünmek, Papiros dumanı, uzaklardan gelen çan sesleri, bayramlarda ve ölümlerde çalınan aynı çan sesleri arasında dinlenmektir.

WIEPRZ'DE BAHAR

Savaş zamanında sessizlik ve durgunluk kadar tatlı bir şey yoktur.

Lublin de sessiz ve durgundu. Asker kafileleri kentin uzağına düşen istasyondan gelip geçiyorlardı, kent gürültüden uzak kalıyordu.

Gar, acı tütün dumanıyla, matra, çizme ve tüfek sesleriyle dolup taşıyordu. Ama o güzel sokaklardan birine vurup leylak kokulu kente çıkılınca bunların hepsi geride kalıyordu. Bir kez buraya gelen kimse kasketini çıkarır, alnını siler, «Neydi o deminki şamatta!» diye şaşar, savaşı falan unuturdu.

Damların üzerinden bir yay eğrisi gibi geçen keçi sağan kuşları, uzak maviliklerden gelen ve güneş ışıklarına engel olmadan geçip giden bulutlar... Ley-

lakların yürek biçimi yaprakları arasından bir geçit bulan güneş ışınları kaldırım taşları üzerinde oynaşıyor, taşları baharın sıcağıyla ısıtıyordu.

Bir mızıkı var Saxe bahçesinde, opera müziği çalıyor. Sesi, suskun kentin üzerinde uzaklara kadar yayılıyor. Dar kapıların arasından dereye inen küçük sokaklarda, yer yer bildik bir müzik duyuluyor:

Yavuklum uzaklarda
Yabancı ellerde...

Kapıların zerine demir fenerler asılmış. Duvarlardan leylaklar taşıyor. Ve sabahtan akşama kadar durmadan gümüş çanlar çalıyor...

Paskalya yortusu bizi Lublin’de yakalamıştı. Son savaşın tozu dumanı yatışmıştı. Baştan sona yıkanıp temizlenmiş olan trenin şurasında burasında yine de kanlı bir pamuk parçasına, bir sancı nöbetinde ezilip atılmış bir sigara izmaritine rastlanıyordu ara sıra.

Arife akşamı Bernardin’ler Katolik kilisesine gittik. Her şey tiyatro gibiydi: Dantel giyimli koro çocukları, leylaklar ve ipekli dokumalar arasında odundan bir ocuk İsa, Latince dualar hımhımlayan ak saçlı papazlar ve org sesleri...

Diz çökmüş kadınların gözlerinde bir tek şey var: Deli bir umut, bir bekleyiş okunuyor; İsa, bu tom-bul yavrucak ya da şu uzun kirpikli solgun tazecik, o süt çocuğu Tanrının anacığı, bir mucize yaratacak. Böylece yeryüzünden savaş kalkacak, angarya ve yoksulluk kalkacak; çamaşır teknesi üzerine eğili duran iki büklüm bellerini doğrultacaklar, teknedeki sabunlu suya sedefler döken güneşe dönüp rahat bir soluk alacaklar, yüzleri gülecek...

Özlenen, tatlı bir ışık bu kadınlar için din, işte bu yemiş vermeyen yalan dünya idi. Başka areleri

yoktu ve bütün sağduyularına karşın inanıyorlardı. Ömürleri boyunca «Adalet,» gözleri önünde elinden bir şey gelmeyen bir yersiz yurtsuz, zayıf birisi, Galile'li bir dilenci olarak, bir Tanrı olarak canlandırıldığı halde, yine de dine koyu bir sofulukla ve dört elle sarılıyorlardı. Ama işte insanoğlunun akıl almaz bir biçimde ve kanlı karışıklıklar, çatışmalar içerisinde kendini bulması için yarattığı, uydurduğu bu tanrı hâlâ gelmiyordu; olup bitenlere seyirci kalıyor, onların yaşamlarına uzak duruyordu.

Yüzyıllardan beri kılını kıpırdatmadığı halde yine de herkes inanıyordu ona. İnsanoğlunun mutluluğa karşı duyduğu susuzluk öylesine büyüktü ki, yalnız dine, orgların hıçkırıklarına, günlük dumanlarına ve üfürükçülüğe bel bağlanıyordu.

Paskalya pazarında Lula ve Romanin'le uzun bir kır gezintisi yaptık, Wieprz kıyılarına gittik. Ekin tarlaları arasında akan berrak bir suydı Wieprz. Kamışlar kara bir duvar gibi yansıyorlardı sularda. Cüce martılar uçuşuyorlardı.

Yabancı bir ülkenin ucu nereye çıkacağı bilinmeyen yollarında gezinmek hoş oluyordu.

Her yanımız kır çiçekleriyle doluydu. Gökyüzünde kar yığınları gibi bulutlar toplaşıyorlardı.

Ve hiç kimse açıklayamamıştır; ne Wieprz kıyılarında gezindiğimiz o gün, ne de daha sonra hiç kimse açıklayamamıştır bana durup dururken bir anda insanın içini dolduruveren mutluluk nöbetinin nede-nini.

Hiç gölgesiz bir mutluluk içindeydim.

Kıyıda bir dirseği dönünce saz damlı bir kulübeyle karşılaştık. Çitin üzerine balık ağları asılmış; üzerine serçeler konuyor, kuru yosunları gagalıyorlar.

Bizi görünce kanat çırparak uçuştular; pencerenin altındaki toprak sekide bir sepet, içinde bir bebek uyuyor; kuşların kanat çırpışlarıyla uyanan bebek ağlamaya başladı.

Evden etekliliğinin üzerine çizgili bir peştemal kuşanmış bir köylü kız çıktı, bizi görünce irkildi.

Çatlak bir çamaşır teknesinin altından kır bir köpek fırladı, esneye esneye gelip beşiğin yanında durdu ve bir tehlike olmadığını anlayınca sarı, yaşlı gözlerini dikip kış üstü oturdu, pirelenmeye koyuldu.

«Hadi git Benekli,» dedi genç kadın yavaşça.

Çocuğu kucağına alıp bize döndü, gülümsedi. O kadar sıcak bir gülümseme ki, elimizde olmadan biz de gülümsedik. Bir şey söyleyemeden kalakalmıştık.

Hep öyle çekingen, bizi içeriye, süt içmeye buyur etti. Teşekkür edip ardından girdik.

Evin her yanı ağaçtandı. Yalnız duvarlar, tavan, döşeme, masa kerevetler değil, tabaklar, pencerenin içinde duran tarak, tuzluk, ikonun önündeki gece lambası da, hatta çatal bile... Eşyalar yoksulluğu ve temizliği açığa vuruyordu.

Lula çocuğu aldı. Ev sahibi kadın kapağı kaldırıp mahzene indi ve bir testi köpüklü süt çıkardı.

Bir bez alıp önce masayı sildi, eğildikçe bir güneş dilimi düşüyordu altın sarısı saçlarına. Bu kıvrık saçlara bakıyordum. Genç kadın bunu fark etti, yeşil gözlerini kaldırıp baktı. Bundan ve gördüğüm öbür şeylerden anlaşılıyordu ki bu evde mutluluk vardır.

Gözlerimi tavana kaldırdım. Kuru çiçekleri örüp lamba yapmışlar. Şamdan yerine büyücek kuru çiçeklerin ortasına dikmişler incecik mumları. Mumlar daha hiç yakılmamıştı.

«Nedir bu?» diye sordum kadına. «Çok güzel bir şey.»

«Oyuncak. Yakmak için değil. Kocam yaptı, evin içi şenlensin biraz diye. Sepetçilik yapar. Ağaç dallarından sepet ve iskemle örür. Bayan lavorska'ya küçük bir gölgelik bile yaptı.»

Kapı açıldı, genç, yay gibi bir köylü girdi. Yeşil iplikle işlenmiş beyaz bir cepken atmıştı omuzlarına. Genç kadınıninki gibi sıcak, çekingen gülümseme vardı dudaklarında. Sıska sayılmasa bile pek topluda değildi.

«İşte Stas da geldi, kocam.»

Adam başıyla selam verdi ve kenevir kabuğundan örülmüş bir çift çizme koydu köşeye. Masaya oturdu, gülümseyerek hepimize ayrı ayrı baktı.

Açık pencereden tarlakuşlarının sesleri geliyordu. Yeşil renkli buğdayın üzerinden fırlayıp bir iki kanat çırpışta gök mavisine karışıp gidiyorlardı.

Stas kuşların ardından baktı ve:

«Bizim yardımcılarımız bunlar,» dedi, «tarlakuşları».

Lula şaşırdı:

«Yardımcı mı? Nasıl yardımcı?»

«Bizi eğlendirirler çalışırken.» Sesinde hafif bir alay vardı. «Ben görmedim ama, bir başkanları varmış, altın gagalı bir tarlakuşu.»

Karısı, gücenik bir sesle:

«Ne biçim sözler bunlar Stas!» dedi. «Nasıl da uyduruyorsun!»

«Ben uydurmuyorum, öyle söylüyorlar. Belki bizi savaştan koruyanlar da onlar, Yırtıcı Yanko zamanındaki gibi.»

«Bırak böyle boş lakırdıları,» dedi karısı.

Adam karşılık vermedi. Yalnız gülüyor, parmaklarıyla masayı tıkırdatıyordu.

«Pekâlâ. İsteyen inanır isteyen inanmaz. Ama inanan için yaşamak daha kolaydır. Kral Yırtıcı Yanko, komşu devlete karşı savaş açmıştı. O komşu devlette toprak sürüp ekin ekenlerden başka kimse yoktu. Yanko'nun şövalyelerine ellerindeki beller, yabalarla karşı çıktılar. Şövalyeler ise tunç zırhlara bürünmüşlerdi, borazanlar çalarak ilerliyorlardı; bir vuruşta koca öküzü ikiye bölecek çift ağızlı, ağır kılıçları vardı. Hakka, adalete aykırı bir savaştı bu ve toprak insan kanını kabul etmiyordu. Kan, tarlaların üzerinden, cam üstünde kayar gibi akıp ırmaklara karışıyordu. Köylülerin yüzlercesi öldü. Kulübeleri yakıldı. Kadınlar acıdan akıllarını yitiriyorlardı. Aralarında ihtiyar kambur bir çalgıcı kadın vardı. Düğünlerde kendi eliyle yaptığı kemanını çalardı. Bu kambur kadın, 'Yeryüzünde çok çeşitli kuşlar vardır' dedi, 'hatta cennet kuşları bile vardır, ama hepsinin iyisi bizim tarlakuşudur. Köylünün kuşudur çünkü. Ekim için öter ve ekin daha gür, daha güçlü fışkırır. Toprak kazan rençperler için öter, işleri daha hafif olur, ekin biçenler için öterek oraklarının ısıklıklarını bastırır, köylülerin yüreklerine ferahlık gelir. Tarlakuşlarının bir başkanı vardır. En gençleri, en ufaklarıdır ve gagası altındandır. Ondan yardım isteyiniz, onun gönlü razı olmaz çiftçilerin böyle öldürülmesine. Sizi kurtarırsa o kurtarır kardeşlerim, sizi, karılarınızı ve yoldaşlarınızı.' Böyle söyledi kocakarı. Bunun üzerine çiftçiler tarlakuşlarının başkanına haberciler yolladılar.»

«Kimmiş bu haberciler?» diye sordu karısı.

«Çeşit çeşit kuşlar. Serçeler, kırlangıçlar, hatta kel ağaç kuşu. Lubartovo çan kulesindeki ağaç istavrozu da o bulmuştu. Ve işte...» Stas'ın hafif alay-

cı gözleri hepimizin üzerinde dolaştı teker teker. «...Ve işte, binlerce tarlakuşu koşup geldi çiftçilerin ülkesine, damlara konup kadınlara seslendiler: ‘Ey anneler, gelinler, kızkardeşler, yavuklular, savaşı durdurmak için ne verirsiniz’ ‘Neyimiz varsa veririz’ diye cevap verdi kadınlar. ‘Ekmeğimizin son lokması- na kadar vermeye razıyız, yeter ki savaş kalksın or- tadan.’; ‘Madem öyle,’ dedi kuşlar, ‘ellerinizdeki bü- tün nakış ipliklerini ve örgü yünlerini bu akşam kö- yün çıkış yerindeki çayıra götürüp bırakınız.’ Ka- dınlar kuşların buyruğunu yerine getirdiler. Gece ya- rısı binlerce kuş çayıra geldi, yumakları aldılar, Yır- tıcı Yanko’nun kampına doğru uçtular. Askerlerin üze- rinde kara bulut gibi uçmaya ve yumakları sağımaya başladılar; böylece bütün şövalyeleri örümcek ağı içersine düşmüş sinek gibi sarıp sarmaladılar. İlkın şövalyeler kendilerini savunuyor, iplikleri koparıyor- lardı, ama kuşlarla başa çıkamıyorlardı. Sonunda at- larından yuvarlandılar. Artık ellerini kollarını kımıl- damıyorlardı. Yalnız ağızlarına dolan yünleri tüküreb- liyorlardı. Bunun üzerine köylüler gelip bunların kı- lıçlarını, zırhlarını toplayıp arabalara yüklediler, ülke- nin sınırına götürerek hepsini ırmağa attılar. Yırtıcı Yanko’ya gelince, yün boğazına kaçmış, suratı mos- mor kesilerek boğulmuştu. Onun ölümü üzerine bü- tün doğru insanlar rahat bir soluk aldılar.»

Stas bir süre sustu, sonra yarım ağızla gülerek:

«Bizim de sayın baylar, bu altın gagalı tarlakuşu- nu bulmamız gerekiyor,» dedi.

Akşama kadar onlarla kaldık. Genç kadın Lublin’e giden büyük yola kadar geçirdi bizi. Stas gelmedi, açık kapının önünde durmuş, bize bakarak piposunu tüttürüyor, havaya kocaman dumanlar savuruyordu.

Genç kadının kucağında çocuğu vardı, «kocam

başka türlü bir adam, herkese benzemez, ona gücünmeyiniz,» diyordu.

Wieprz'in karşı yakasında güneş batıyordu. Sessizliğe gömülen tarlalarla çalılıkların üzerinde incecik bir gümüş orak gibi kalmıştı.

Kadın bana elini uzattı her nedense eğilip öptüm. Kadının eli pürtüklüydü, ekmek kokuyordu. Elini çekmedi.

«Teşekkür ederim,» dedi dingin, telaşsız gözlerini yüzüme kaldırarak. «Yine buyurun. Galeta pişiririm size, Stas da Wieprz'den balık tutar.»

Olur, yine geliriz dedik. Ama bizim tren ertesi sabah Siedlce'ye, oradan da Varşova'ya gitti. Bir daha göremedim Stas'ı da karısını da. Bir pişmanlık kavuruyordu içimi ve uzun süre yakamı bırakmadı. Niçin? Bir şey söyleyemem. Herhalde o çağlarda, birçokları gibi ben de mutlu değildim de ondan. Hatta bu sevimli Polonya köylülerinki kadar olsun mutluluğum yoktu.

ÖNEMLİ BİR SERÜVEN

Brest'te beklediğimiz günlerden birinde Pokrovsky'ye bir teğmen geldi. Topallayarak yürüyordu, burnunun üzerinde burundan sıkma çerçevesiz gözlüğü vardı, üstü başı pek şıktı.

Kendisini Sokolovsky diye tanıttı ve bayağı bir masal okudu: Yaralanmış, yeni taburcu olmuş, üç ay izinli, ama kimi kimsesi yok. Basit bir hastabakıcı olarak trene kabul edilmesini rica ediyor. Ayağı aksıyordu bir parça, başka bir şeyi yoktu, sapasağlamdı.

Bütün belgeleri, kağıtları düzgündü.

Başhekim 'olur' dedi; teğmeni alıp bizim koğuşa götürdük.

Öğrenci hastabakıcılar subayları sevmezlerdi. Rahatımız kaçmıştı, tedirgindik, işkilliydik. Asteğmen olsa hadi neyse ne, ama teğmen subay sayılırdı.

Koğuşa girmesiyle birlikte birtakım meraklı olayların başlaması bir oldu.

«Burası pek temiz değil, küçük çömezler,» dedi. Sesi boru gibiydi. «Yerleri temizlememişsiniz. Bu kadarını maymunlar bile yapabilir. Hadi bakalım, gidip bana bir kova sıcak su getiriniz, bir kova da soğuk su. Öğreteyim size yerler nasıl yıkanır, küçük okumuşlar. Hadi fırlayın yerinizden. İki kova su, çabuk.»

Kimse yerinden kımıldamadı. Ses çıkarmadan yüzüne bakıyorduk.

«Onurunuzla mı dokundu?» diye üsteledi. Açıkça alay ediyordu. «Ben de sizin kadar gururluyum, ama göstereceğim size bu iş nasıl yapılır. Hamsınız siz daha, olmamışsınız.»

Kalktı, üzerinde St. Georges nişanı haçı bulunan ceketini çıkarıp beyaz gömleği ve mavi askılarıyla kaldı. Mutfağa gidip iki kova suyla geri döndü. «Ayaklarınızı çekin,» diyerek işe girişti ve göz açıp kapayıncaya kadar vagonun içini yıkadı, sildi, pırıl pırıl yaptı. Pek becerikliydi doğrusu. İstemeyerek de olsa kabul ediyorduk ustalığını.

Bunu başka başarılar izledi. Gerçekten anlaşılmaz işlerdi hepsi de. Liahmann'ın gitarı duvarda asılıydı, onu aldı, bir iki akort ettikten sonra bir Gürcü türküsü söylemeye başladı. Arkasından bir Ermeni türküsü, sonra Ukrayna, Yahudi, Polonya, Fin, Letonya türküleri sıraladı. Ve bu hiç umulmadık resitali su katılmamış bir çingene havasıyla, **Koşum Atları** ro-

mansı ile bağladı. Şaşılacak kadar güzel söylüyordu.

Bütün Rusya'yı enine boyuna dolaşmıştı, birçok dil konuşuyordu. Görmediği tek kent, ünlü kişilerden tanımadığı kimse yoktu.

Türlü gariplikleri vardı, gün günden ilgimizi çekiyordu. Hele Pokrovsky'nin imzasını, hatta resmî mühürünü taklit ettiği Brest'deki eczanelerin birisinden bir litre alkol getirmesi ve koca şişeyi bir gecede devirmesi karşısında apışıp kalmıştık.

Moskova Üniversitesi öğrencisi olan ve içimizde en az konuşan arkadaşımız Grekov:

«Dikkatli olalım arkadaşlar,» dedi, «bu adam pek sağlam ayakkabıya benzemiyor. Bir olay filan çıkıp başımızı belaya sokmayalım. Önce öğrenelim bakalım, savaştan önce ne yapıyormuş.»

Daha o gün Romanin açıkça sordu Sokolovsky'ye. Teğmen güzel gözlerini kısıp Romanin'i uzun uzun süzdü ve sonra sesinde ağır, ürkütücü bir tonla cevap verdi:

«Anlaşıldı, meraklanmaya başladınız. Sinagoglarda şarkı söylerim, bu bir. Sirklerde alev yutarım, bu iki. Fotoğrafçıyım, saraya girme iznim vardır, bu da üç. Haa, arada şunu da söyleyeyim, eski Abaza hükümdarı Sandro Şervaşvidze'yim, yeter mi? Yetmedi mi? Peki öyleyse şunu da itiraf edeyim sizlere saygıdeğer arkadaşlarım: lar çingene korosunda baş şarkıcı ve kadın hastalıkları uzmanıyım. Başka soracağınız bir şey var mı?»

Kimse ses çıkarmadı. Sokolovsky yürekten bir kahkaha attı ve kolunu Romanin'in omuzuna doladı: «Ne çabuk kanıyorsunuz! Gezgin satıcıyım, işte o kadar. Bütün bunları bu işte öğrendim. Sizin gibi bir öğrenci de olabilirdim.»

Besbelli ki alay ediyordu. Neşeli görünmeye çalışıyordu ama, öfkeden de kuduruyordu. Dudağında ki küçük yara izinin kanı çekilmiş, neredeyse saydam olmuştu.

Ve şaşılacak olaylar birbirini izledi. Kağıt oyunlarında, en ufağından bakaraya kadar hep o kazanıyordu. Bir süre sonra açıkladı; kağıt düzüyordu, bu işte üzerine yoktu. Kağıt nasıl düzülür, nasıl hile yapılır, bu konuda bir de konferans çekti, tarihten örnekler getirdi, bunları gözlerimizin önünde uyguladı.

Paketten iki parmağıyla bir tutam kağıt çekip soruyordu:

«Parmaklarımın arasında on dokuz kağıt var. Lütfen sayar mısınız?»

Sayıyoruz, on dokuz çıkıyordu. Bir, üç, beş, hep dediği gibi, inanılır gibi değil. Bizim aklımızın erebileceği bir şey değil. Hatta bize hoş da gelmiyor, canımız sıkılıyor. Sokolovsky ile birlikte yaşamak yorucu bir şey, baş ağrısı veriyor...

Daha ne şeytanlıklar! Yatağın üzerine bir kibrit kutusu, sigara tabakası koyuyor, 'gözünüzü üzerinden ayırmayın,' diyor. Dikkatle bakıyoruz, kutu ya da tabaka göz göre göre yok oluyor, uçuyor sanki. Oysa o sırada elleri külot pantolonunun cebinde, hiç kımıldamadan oturuyor, sonra kutuyu ya da tabakayı, bizim kolundan çekip alıyor.

«Bunlar önemli şeyler değil,» diyor üstelik. «Gerçekten önemli değil. Sinirlenmeyin, rica ederim. Güneydin demek kadar kolay bir şey. Görüyorsunuz, göz, kaba bir araç; yalnız yavaş hareketleri görebiliyor. Daha çabuk yapılanları alamıyor. Elimi bu işlere alıştırmak için on yıl çalıştım. On yıl! Histoloji ya da Roma Hukuku alanlarında çırpınmaktan başka bir

şey bu elbet. Evet, çalışmak budur. Geri kalanı ıvır zıvır şeyler.»

O sıralarda cepheleler durgundu. Yaralı az, buna karşılık öbür hastalıklar çok, özellikle sara. Ama «sara» sözü pek kullanılmıyor, genellikle «tutarak» deniliyor...

Saralılar, yaralılarla aynı yere konulamıyordu, kural böyleydi. Bu nedenle saralılar sahra hastanelerinde toplanıyor, ayrı kafileler halinde geri gönderiliyordu.

Hastaneler saralıları bir an önce başlarından atmak için düzenbazlığa başvuruyorlardı. Sahra hastanelerinde yalancı pansumanlar yapıp yaralı gibi araya karıştırmaya çalışıyorlardı. Hatta kimisine yalancı alçı yaptıkları bile oluyordu. Sonra da hastanın yolda tutarağı tutuyor, bütün vagonu perişan ediyordu.

Bu yüzden bizim hekimler, yaralı yüklenirken gözlerini dört açıp böylelerini ayırmaya çalışıyorlardı. Yakalananlar geldikleri hastaneye geri gönderiliyorlardı. Ama bizimkiler bu ayırma işini pek başaramıyorlardı, gerçekten de bu zavallıların hastalıkları dışardan bakınca anlaşılır hastalıklardan değildi.

Sokolovsky, Pokrovsky'den izin istedi; trenin istasyondan ayrılmadan önceki son vizitesinde kendisi de bulunmak istiyordu.

Pokrovsky güldü, olur dedi. Bu acayip hasta-bakıcı onu da ilgilendirmeye başlamıştı.

Ve 'tarihî vizite' başladı.

Sokolovsky, doktorla birlikte vagona giriyor, yaralıları çabucak bir süzüyor ve kolu sarılı bir sakallıya sesleniyordu.

«Hey, hemşerim, biraz buraya gel.»

Asker yataktan inip geliyordu.

«Bak bakayım bana.»

Bakışları delip geçiyor sanki adamı, beti benzi uçuyor fukaranın.

«Gözlerini kaçırma, bak, bana bak. Gözlerini kaçırarak para etmez.»

Dokunacak kadar yaklaşıyor adama ve usul usul, başkaları duymayacak kadar yavaş:

«Tutarak değil mi?» diye soruyor.

Asker titriyor, bir tehlikeden uzaklaşmak ister gibi geri çekiliyor:

«Evet efendimiz,» diyor o da fısıldayarak, sonra yalvarıyor: «Kabahat benim değil.»

«Peki öyleyse, çabuk atla vagondan.»

O gün Sokolovsky yedi saralı yakaladı. Bunlar hastaneye geri gönderildiler ve o günden sonra sahra hastanesi yöneticileri bize saralı sokuşturmaktan çekinir oldular.

«Herhalde bir falcı buldunuz, ya da şarlatan. Nasıl anlayabiliyor acaba?»

Sokolovsky doktorların sorularına terbiyeli bir gülümseyişle cevap veriyordu:

«Ben de bilmiyorum, açıklanabilir bir şey değil. İnanınız bana, nasıl yapabildiğimi ben de anlayamıyorum.»

Hekimlerin ve hastabakıcıların çoğu Sokolovsky'ye karşı yumuşaktı; yalnız, herkes gibi onlar da merak içindeydiler. Akli tam yerinde değildi; çok becerikli, yetenekli bir insandı kuşkusuz ama, sığ bir insan, yüzeyde. Herkesle de alay ediyor. Herkes gibi Romanin'le ben de böyle bir adamla yaşamak zorunda kaldığımızdan ötürü sıkılıyor, hatta kızılırdık. Soytarılıkları, palavracılığı, gürültücülüğü, utanmazlığı bir çeşit iğrenti veriyordu içimize.

En çok şaştığım, kafası kışla şakalarıyla dolu olan bu adamın gözlerinin ta en derinlerinde, dibin-

de, insanı acındıran bir parıltı, bir siftinme, köpekçe bir yaltaklanma bulunuşuydu.

Bu yaratılışta insanlar nasıl, nereden, hangi rastlantılarla çıkıyorlardı!

Onu hiç bir zaman üzüntülü görmedim. O zamandan beri, yani bu adamı tanıdığımdan beri öğrenmişimdir ki, yalnız gerçekten insan olan kimseler acı, üzüntü, özlem çekebilirler. Bundan yoksun olan bir kimse, ömründe hiç bir sevinç duymamış ve şakayı, alayı, dokunaklı sözü tatmamış bir kimseden bile daha zavallıdır.

Bunlardan birinin, sevincin ya da üzüntünün yokluğu, başka bir şeyle karşılanması olanağı bulunmayan bir tinsel yetersizliği açığa vurur.

Sokolovsky'ye hiç güvenim yoktu; bana bir gün bütün ömrünce herkese iyilik yapmak istediğı halde yapamadığını, çünkü iyilik yapacak kadar enayi olmadığını söylemişti.

Sokolovsky'nin aramıza katılmasından bu yana havamız bozulmuştu, bu böyle sürüp gidemezdi. Bereket versin iş birdenbire ve kendiliğinden çözüldü bir gün.

Tren Kielce'de bekliyordu. Başhekim, hastabakıcılara izin vermişti.

Kent karanlıktı, ortalıkta kimseler yoktu.

Bir kaviarna'ya girdik. İçerisi aydınlıktı, kakao kokuyordu. İki garson kız, iki kız kardeş cıvıldaşıyorlardı.

İçeri girdikten sonra karanlık camların arkasında kalan ıslak hava o kadar kötü görünmez olmuştu gözümüze.

Rahat rahat oturmuş, kahvelerimizi içiyorduk. Dipteki masada, kahve buğusu, vanilya kokusu, pas-

tanenin sıcak havası ve iki sarışın kızın civıltılarıyla gevşemiş olan bir istihkam asteğmeni uyukluyordu.

Birden kapı büyük bir gürültüyle açıldı ve Sokolovsky girdi.

Kaputu yoktu. Şık bir hüsar asteğmeni üniforması giymişti. Omuzlarında gümüş rütbe işaretleri pırıldıyordu. Belindeki süvari kılıcı, kahvenin kırmızı tuğla döşemesinde sesler çıkarıyordu.

Konuşmayı kesip döndük, şaşkın şaşkın bakakaldık.

Yavaş yavaş yanımıza kadar geldi. Suratı pek karışık, gözlerinin beyazında hastalıklı bir parıltı yanıyordu.

Durdu ve dik dik Romanin'e bakmaya başladı.

«Senin hüsar olduğunu bilmiyordum,» dedi arkadaşım. «Gel otur.»

Sokolovsky, delice bir sesle: «Ayağa kalkın!» diye böğürdü. «Kalkın, selâm verin kcpuklar.»

«Aptallık ediyorsun,» dedi Romanin. «Sarhoşsun galiba.»

«Yeter.» diye bağırarak kılıcını sıyırdı Sokolovsky. «Köpek yavruları gibi geberteceğim sizi, aydın taslakları! Görün bakalım kimmiş Sokolovsky.»

Kılıcı kaldırıp bütün gücüyle indirdi. Masa ikiye bölündü, fincanlar havaya uçtu. Kızlar haykırmaya başladılar. Istihkam asteğmeni uyandı ve yerinden fırladı.

Sokolovsky kılıcı bu kez Romanin'e yöneltti, deli gibiydi. Ama hastabakıcı Grekov, sırtının ortasına bir yumruk indirince Sokolovsky kırık masanın üzerine yuvarlandı, kılıç elinden düştü.

Dışarıya dar attık kendimizi. Avlu gibi bir yerden geçip demiryoluna çıktık, trene ulaştık. Dosdoğru Pokrovsky'ye gidip olayı anlattık. Koğuşun kapısını

kilitlememizi ve Sokolovsky'yi içeriye almamamızı emretti. Ertesi sabah durum bölge komutanına bildirilecekti.

Ben ameliyat vagonuna gitmek zorundaydım; sabahleyin yaralılar getirilecekti, sterilize edilecek sargılar vardı.

Gece yarısı dışardan birisi vagonun kilidini karıştırmaya başladı. Ama ben içerden sürgülemiştim, açılmıyordu.

Epeyce uğraştı, açamayınca pencereyi vurmaya başladı. Gidip baktım. Baş açıktı, pencerenin altında duruyordu. Kasketi yoktu, omuzlarına bir asker kaptu atmıştı.

«Bırak içeri gireyim,» dedi, «Haydi, Studiosus, yatacak bir yer ver bana.»

«Hayır, seni içeri almam.»

Sarı bir gülüşle gerildi dudakları:

«Dua et ki üzerimde tabanca yok, güzel bir badem şekeri yerleştirdim kafana, korkak. Ad patres sıkardım kurşunu kafana. İçeri almayacak mısın şimdi beni?»

«Hayır.»

Pencerenin dibine kadar sokuldu.

«Yine görüşürüz. Unutma beni, korkak. Unutma ki, görür görmez tanı beni, pis kanın dökülmeden önce Tanrıya yalvaracak kadar zamanın olsun.»

«Romanin!» diye seslendim. Eczanede olmadığını bile bile sesleniyordum. «Romanin, biraz buraya bakar mısınız?»

Sokolovsky cama bir tükürük attı, bir adım geri çekilip karanlıkta kayboldu. Işığı söndürdüm, ilaç çekmecesinde saklı duran tabancayı aldım ve oturup bekledim.

Bir daha görünmedi. Beş altı gün sonra, Redom

istasyonunda beklediğimiz bir gün, bön görünümlü bir köylü geldi, üzeri dokuma kaplı bir kutu bırakıp gitti.

Kutu «217 numaralı hasta treni hemşirelerine» gönderiliyordu. İçinden bir de not çıktı: «Her hemşireye bir çift küpe. Sokolovsky'nin saygılarıyla.»

Paket açıldı. Mor kadife üzerinde pırlanta küpeler duruyordu. Trendeki hemşire sayısı kadar küpe vardı.

Pokrovsky, kutuyu ve küpeleri bölge komutanına gönderdi.

Üç gün sonra küçük bir Brest gazetesinde çıkan haberde; Vilno'da bir kuyumcunun soyulduğu bildiriliyordu.

Aynı gün Bölge komutanı gelip Pokrovsky ile görüştü.

«Sokolovsky adında bir teğmen çalıştı mı sizin yanınızda hastabakıcı olarak.»

«Evet.»

«Şimdi nerede?»

«Bilmiyorum.»

«İlgilenmeniz gerekirdi.»

«Niçin?»

«İpten kazıktan kurtulmuş adamın birisi de ondan.»

«Nereden bilelim!»

«Bilseydiniz iyi olurdu.»

Komutan başka bir şey söylemeden gitti.

Kendi işlerimize daldık ve unuttuk Sokolovsky'yi.

İki yıl sonra, bir rastlantı sonucu öğrendim Sokolovsky'nin kim olduğunu. Yeni Rusya'da bir fabrikada çalışıyordum; Donetz bölgesinde, luzovka adında dumanı bol bir kentte.

Çalıştığım atelyede Griynko adında bir makine ressamı vardı. Eski bir Sosyalist-İhtilalci. Çevresinde

olup bitenlerle eğlenen, yumuşak şapkalı, yüzünün kanı çekilmiş, veremli bir adam.

Büyük Britanya otelinde kiraladığım ucuz bir odada kalıyordum. Griynko bana başından geçen davayı bu odada anlatmıştı. Sosyalist-Ihtilalci olarak Iekaterinoslav'da yargılanmış, beş yıl Sibirya'da sürgün vermişler.

Sibirya yolunda, Harkov istasyonundan bir sabıkalı bindirmişler bulunduğu vagona. Genç bir adam, üstü başı pek şık. Ayaklarına zincir vuruluymuş, burunda da kelebek bir gözlük varmış.

Vagonda bir sürü hırsız uğursuz var. Ayaktakımı yani. Adam içeri girince bunlara «Kalkın!» diyor. Bir tek söz. Ayaktakımı hemen yerinden kalkıyor, büyük, aşırı bir saygıyla itiş kakış dışarı uğruyor. Oysa dışarı tıklım tıklım dolu.

Griynko bu ipten kazıktan kurtulmuş adamların yeni gelen o ayakları prangalı adama karşı bu kadar uysal ve saygılı oluşlarına şaşır kalmış.

Bu garip yabancı bizim makine ressamını kompartımanına buyur ediyor, görüşüp konuşuyorlar, kendisinin okumuş takımından olduğunu açıklıyor, birçok dil bildiğini, müzik sevdiğini filan söylüyor.

Griynko da başından geçenleri anlatıyor, yabancı dikkatle dinliyor, sonra eğilip usulca:

«Ben sizi kurtarırım.» diyor.

«Aman demeyin! Nasıl?»

«Ben boşuna konuşmam. Bu kadar budalaca bir işten ötürü Sibirya'ya kadar sürüklenmek çok saçma. İki yılda ölür insan orada.»

İyiden iyiye sorguya çekiyor, davayı en ince noktalarına kadar öğreniyor. Griynko'nun bir şey umduğu yok, «bu ayakları prangalı adam, palavracının bi-

ri,» diyor kendi kendine, nasıl kurtaracak onu! Ama yine de anlatıyor.

Penza bölgesindeki demiryolu kavşaklarından birinde bir jandarma subayı geliyor, Griynko'yu tren-den indirip Narovçat hapisanesine götürüyor. Iekaterinoslav'dan telgraf gelmiş, Griynko'nun davasına yeniden bakılacakmış, ikinci bir emre kadar orada bekletilecekmış.

Griynko trenden inerken kelebek gözlüklü adam göz kırptıyor; «Dönemeçlerde dikkatli ol,» diye de öğüt veriyor.

Bu Narovçat hapisanesi kimsenin aklına gelmeyecek uzak, sapa bir delik. Bereket versin Griynko'yu orada fazla tutmuyorlar. Iekaterinoslav mahkemesinin ilamı yetişiyor. Dava yeniden görülmüş, delil yetersizliğinden beraat vermişler.

Hapisane müdürü, «gözün aydın,» diyor, «hadi güle güle.» Griynko evine dönmek üzere trene biniyor. Iekaterinoslav garına gelince yakalıyorlar. Suçu hapisten kaçmak. O zaman akli başına geliyor, meğer bütün o kurtulma işi prangalı adamın marifetiy-miş.

«Ünlü bir kalpazanmış meğer,» diyordu Griynko. «Büyük bir çetenin başıymış. Anlaşıldığına göre Kursk'da benim işi adamlarından birisine ısmarlamış. Emirleri hemen yerine getiriliyor, şaşılacak bir titizlikle. Oysa ben aptal, bu işin rüşvetle yapıldığını sanıyordum. O yüzden yakalandım ikinci kez.»

«Adamın her hangi bir özelliği var mıydı?» diye sordum.

«Dudağında bir yara izi vardı. Adı Sokolovsky.»

Bunun üzerine ben de bizde geçen olayları anlattım.

«Odur,» dedi. «Sizin yanınıza saklanmak için gelmiş olmalı. Daha iyi yer mi bulacak saklanmak için!»

«Ama niye asıl adını kullanıyor?»

«Rusya'da binlerce Sokolovsky var. Ayrıca böyle tehlikeli bir ömür sürenler, çoğu kez ateşle oynamak isterler, şans denemek için.»

Bu kadar yaşadım, şunu çok denemişimdir: Hiç bir rastlantı, ne kadar önemsiz de olsa, bir iz bırakmadan geçmiyor; hatta Sokolovsky gibi birine rastlamak bile. Kimi sözlerine, davranışlarına bakarak düşünürdüm: Kimbilir, belki o da çocukluğunda nice haksızlıklar görmüş, insanlara karşı burulmuş, berbat edilen yaşamının öcünü almaktan başka şey düşünmez olmuştu...

PORTUGAL GEMİSİ

1915 yazı kurak geçiyordu. Polonya ovası üzerinde kara toz perdeleri kayıyordu. Bizim ordu geri çekilmekteydi.

İnsanların yüzleri, tarlalardaki başaklar, toplar, atlar, bizim tren, hepsi, her şey bu geri çekilişin kaldırdığı, yangın ve yıkıntı kokan acı toza bulanmıştı. Vagonlar tuğla kırmızısından griye dönüşüyordu.

Şimdi artık bir yerde üç dört saattan çok kalamıyorduk. Tren oradan oraya koşup duruyordu. Yaralı sayısı her gün biraz daha artıyordu.

Praga'da, Varşova'nın Vistül'ün sağ yakasındaki mahallesinde yaralı alıyorduk. Kentin içinde, Mokotovsky kapısında çarpışma vardı. Gökyüzünü saran yangın ışıkları ırmağın sularında yansiyordu. Damla-rın üzerine karanlık ve duman çökmüştü; karşı kıyıda toplar patlıyordu, birisi çarşaf yırtıyordu sanki.

Rüzgar batıdan esiyor, gece serinliğini taşıyordu. Praga'nın üzerine. Ama vagonlarda günün boğucu havası olduğu gibi duruyordu, özellikle benim bulduğum ameliyat vagonunda pencereler sımsıkı kapalıydı, pansuman kokusu hiç eksik olmazdı.

Yaralıları Polonya'dan Gomet'e kadar götürüyorduk. Polesiye'den geçerken hava serinliyordu. Beyaz Rusya'nın rutubetli ormanları ve durgun ırmakları bize serin bir cennet gibi geliyordu.

Yaralılar canlanıyor, yattıkları yerden başlarını uzatıp uğultulu akçakavaklara, akşam ışıklarıyla yeşillere bürünen gökyüzüne bakıyorlardı.

Tren uzun süreden beri çalıştığından çok bakımsız kalmıştı, elden geçirilmek üzere yaz ortalarına doğru Odesa atelyelerine çekilme emri geldi.

Kiyef, çocukluğumun geçtiği kent, yolumuzun üzerindeydi. Sabahleyin erkenden istasyonda durduk. Güneş ulu kavaklar üzerine altın ışıklar serpiyor, yüksek yapıların, Kiyef'in sarı tuğla evlerinin camlarında yangınlar tutuşturuyordu.

Şimdi, sabah vakti, yeni sulanmış sokaklarında mis gibi taze fransoli ekmekleri ve süt götüren kadınlar vardır, diye düşünüyordum ama, neden bilmem, sokaklarının serinliği artık beni çekmiyordu; Kiyef, geçmişin derinliklerinde kaybolmuştu bir daha dönmek üzere.

Geçmiş bir daha geri gelmez; bu, doğru ve akla uygun bir sözdür. Bunun doğru ve akla uygun bir söz olduğunu daha sonraları, eskiden yaşamış bir daha yaşamaya kalkıştığım zaman iyice anlayacaktım. «Dünyada hiç bir şey geri gelmez, işlediğimiz yanlışlardan başka,» derdi babam. Ve bu düşünce benim için hep varlığın en derin kaynaklarından birisi olarak kalmıştır.

Kiyef'i geçtikten sonra güneşle iyice ısınmış olan yeşil Ukrayna iki yanımızdan akmaya başladı. Evlerin önündeki hint menekşelerinin kokusu vagonların ilerine kadar giriyordu.

Sonra yer yer günebakan tarlalarıyla kesilmiş sonsuz stepler başladı. Belirsiz uzaklıklarda hava titriyor, aynalanıyordu. Romanin'e bunun denize çarpıp gökyüzünün en st katlarına yansıyan güneş ışınları olduğunu söylediğim zaman, arkadaşım karşı çıkmadı bu sözüme ve bu seferlik alay etmedi. Eczanesinde kıvrılmış, bağıra bağıra okuyordu:

İşte deniz! Mavi ışıkları!
İnci köpükler glbi parıldayan
Dalgalar, birbiri peşinden ağır, sıkıntılı,
Kum sığlıklarına doğru koşan....

Bir sabah uyandığımda Odesa'ya giriyorduk. Tren bir istasyonda durdu. Aşağıya atladım. Ayaklarımın altında deniz kabukları tırdadı.

Kırmızı damlı bekçi evi. Beyaz duvarlar boyunca sıralanmış uzun saplı mısırlar; yaprakları rüzgarda hıřırđıyor. Kiremit damın ve mısır saplarının üzerinde gökyüzü maviydi, güzel, çok güzeldi.

«İşte şimdi gerçekten denizden yansıyan ışıklar bunlar,» dedi Romanin açık pencereden sarkarak.

Havada pelin kokusu vardı. Bu biraz kekremsi kokuyla hemen yanibaşımızdaki Karadeniz belleğimde birleşivermişti. Bu birleşme kısa sürede öylesine kuvvetlendi ki, kuzeyde olduğumuz zamanlarda da ne vakit bu kokuyu duysam hemen dalgaların sesini dinlemek için kulak kabartırdım. Ve gerçekten de duyardım. Ama dalgaların değil, am ormanlarının sesini..

Birkaç saat sonra denizi göreceğimi düşünüyordum, mutluydum. Taa ocukluğımdan beri bu köpük-

leri sevinçle taşıyan, özgür deniz içimi sarmış ve bir daha da beni bırakmamıştı.

Tren antrepolara kadar ilerledi. Oradan deniz görünmüyordu; yolcu istasyonu uzakta, beyaz bir leke gibi göze çarpıyordu.

Ama çevremizdeki her şey, yerlerdeki mazot birikintileri bile, mavi yansımalarıyla denizi düşündürüyordu. Yerlerde sürünen eski tamponlar, gemi pasları gibi geliyordu bana.

Hastabakıcılar için yatakhane olarak eski bir üçüncü mevki yolcu vagonu ayırdılar. Çabucak düzelttik içerisini. Bir manevra lokomotifi bizim vagonu önüne katıp boş bahçenin çitlerine kadar sürdü, orada bıraktı. İşimize geliyordu bizi buraya sürmeleri. Sevinçliydik. Vagonumuzun yanında bir çeşme vardı, sabahları orada yıkaniyorduk. Pencerelerimizde akasya dallarının gölgeleri oynayıyordu.

Bahçenin öbür yanından, Odesa'nın dış mahallelerinden biri olan Moldanovka'dan doğru pazar sesleri geliyordu. Bu mahalle için hırsız uğursuz yatağıdır derlerdi.

Hekimler ve hemşireler Küçük Çeşme tepesindeki bir daçada kalıyorlardı. Her gün tramvaya binip onları görmeye gidiyorduk.

Geldiğimiz gün denizi görememiştim. Ertesi sabah erkenden kalkıp çeşmenin hafif tuzlu suyuyla yüzümü yıkadım ve bir şeyler yiyip süt içmek üzere çarşıya çıktım.

Sıcaktan ve bağırıp çağırmaktan yüzleri kıpkırmızı kesilmiş olan satıcı kadınlar kollarını sıvamış, oturuyorlardı. Bütün gün birbirleriyle atışıp çekişiyorlar, bir yandan da ellerini boru gibi ağızlarına tutup müşterilere sesleniyorlardı. Kavga ederlerken başkaydı sesleri, çığırtkanlık yaparken başka. Mallarını över-

ken, müşteriye seslenirken uysal, kurnaz, hatta yılışık oluyorlardı.

«Bak evladım, ne güzel süt. Bir parmak kaymağı var, fırında pişmiş. Sevgili anneniz sizden kaymaklı süt istemedi mi?»

«Kavrulmuş ayçiçeği. Bir kopeğe bir cep dolusu. Bir tek kopek. Ayçiçeği!»

Balık pazarı daha da gürültülüydü. Üzerine balık pulları yapışmış, tuz serpilmiş çinko tezgahların önünde durup seyrettim bir süre.

Ölü gözleri gökyüzüne dikili tütün balıkları, ıslak sepetlerde cıva gibi çırpınan uskumrular, sabahın serininde esner gibi yavaş yavaş ağızlarını açıp kapayan tatlı su hani'leri... Ve daha tablalar dolusu renk renk, çeşit çeşit balık... Sırtı kara taş balıkları, açık renk kum balıkları, kiremit rengi balıklar...

Ve kediler için frinka'lar, ufacık balıklar satan kadınlar... Bunlar daha da tatlı dilli:

«İşte, buyurun, küçük kedileriniz için, sevgili kediciklerinize balık, buyurun bayan.»

Hayvanları çözülmüş arabalarda dağlar gibi kayısılar ve vişneler yığılıydı. Arabaların sahipleri, Lucedorf ya da Libenthal kolonlarından gelme Almanlar, arabaların gölgesinde, ılık tozlara yayılmışlar horuluyorlardı. Arabaların üstünde parayla tutulmuş çığırktanlar, haham çömezi genç Yahudi oğlanları, gözlerini kapayıp dua eder gibi öne arkaya sallanarak, dokunaklı seslerle haykırıyorlardı:

«Ey, soylu bayanlar. Ey, soylu baylar. Ey, vişne. Vişne ve tatlı kayısı. Ey, libresi beş kopek. Ey, zararına. Ey, yiğitler, alınız, soylu bayanlar. Alınız soylu baylar.»

Yol, kırmızı vişne ve kayısı çekirdekleriyle doluydu.

Kara ekmek ve üzüm alıp pazarı bir baştan öbür başa geçtim. İllerde, kalın masalar üzerinde, Karadeniz'in gözü yakıcı ışınlarını yansıtan eğri bacaklı semaverler kaynıyor, mangallarda Ukrayna sucuğu kızarıyordu.

Bir masaya oturdum. El işi masa örtüsüne «Sevgili Raya unutmaman için» diye bir yazı işlenmişti. Masanın ortasındaki mavi çini kabın içerisinde şakayikler yüzüyordu.

Bir tava kızarmış sucuk yedim, bol şekerli bir çay içtim. «Odesa'da yaşamak ne kadar tatlı,» diyordum kendi kendime, tam o sırada başında parlak güneşliği ortadan yarılma bir denizci kasketi bulunan sıska bir adam geldi yanıma oturdu. Gri yanaklarındaki sarı favorileri, vaşak tüyü gibi diken dikendi.

Gizli bir şey söylüyormuşçasına, usulca:

«Affedersiniz delikanlı,» dedi, «hastabakıcısınız değil mi?»

«Evet.»

«Dün gelen trenden?»

Bu her şeyi bilen kasketli adama:

«Evet.» dedim şaşırarak.

«Tanışalım öyleyse.»

Kasketini iki eliyle havaya kaldırıp tekrar geçirdi kel kafasına.

«Aristarkh Lipogon, emekli kaptan. Anadan doğma denizci.»

«Rahat bırak çocuğu,» diye bağırdı bana servis yapan kırmızı yanaklı aşçı kadın. «Yine ne dolaplar çevireceksin?»

Anadan doğma denizci, son derece kibar bir sesle:

«Raya teyze,» dedi «sana ne oluyor? Niçin başkalarının işine karışyorsun? Niçin ekmeğimle oynu-

yorsun,.Tanrının cezası? Sizin karnınız tok; tok olduğu belli, ama benimki aç, boş fıçı gibi, anlaşıldı mı?»

Raya teyze biraz daha homurdandı, sonra sustu. Lipogon bana döndü:

«Size yardımım dokunabilir. Size, hastabakıcılara ve Küçük Çeşme’de Bykhovsky’nin güzel daçasında oturan hekimlere her bakımdan yararım dokunabilir. Her bakımdan. Elimden gelmeyen yoktur, hem de ucuz.»

«Ne gibi? Her bakımdan dediğiniz nedir?»

«Satılacak bir şeyler varsa, ya da bir şeyler almak isterseniz. Vagonda teslim. Diyelim, İstanbul tütününü, kaçak. Öyle bildiğiniz tütünlerden değil, altın teli gibi. Fransız Marafette’i, kına gibi. Yunan rakısı mastika. Misina portakalı. En güzel kokular. Ya da diyelim, taze konserve. Daha bugün kapatılmış tuzlu balık, Odesa fabrikasından. İkinci güne kalınca tansıl tadı bir az azalıyor çünkü. Salık veririm ondan almanızı, bir harika. Kentte ve limanda tanıdıklarım çoktur. Kime isterseniz sorunuz. Eğer bir yalancı değilse, size aynen şöyle söyleyecektir: ‘Lipogon’un elinden hiç bir şey kurtulmaz. Lipogon’un yirmi bacağı, kırk kolu ve yüz gözü vardır.’»

«Bir tane de dilin vardır ama, sanki yedi dilin varmış gibi konuşursun hapisane kaçkını!» dedi öteden Raya teyze.

Bir şey istemediğimi söyledim Lipogon’a. Belki doktorlar ve hemşireler bir şey isterlerdi, onlara söyleyecektim.

«Tamam,» dedi. «Akşama Bukhovsky’nin daçasına giderim. Sizinle tanıştığım için çok mutluyum delikanlı.»

Yine iki eliyle kasketini çıkardı, yeniden koydu

kel kafasına. Ceketinin eteklerini savura savura ve bir türkü mırıldanarak uzaklaştı:

Bir deniz teğmeni
Sarı saçlı
Odesa'dan gidiyordu
Güzel...

Raya teyze:

«İşte gördün oğlum,» dedi «bir insanın akli havada olunca ne hallere düşüyor.»

«Ne gibi?» dedim.

«İş iyi, geçinip gidiyordu. Kayığı vardı, Kher-son'dan Odesa'ya karpuz getiriyordu. Pazarlık ceketi, yedekte yirmi ruble parası ve ağzına atacak bir lokma ekmeği vardı. Ama işte, kendini çekip çeviremedi. Çocukluğundan beri tanırım. Ovidiopol'da aynı yerde oturuyorduk, komşumuzdu. 'Raya'cığım,' dedi, 'böyle yaşamak istemiyorum, sıkılıyorum, ben yaşamak istiyorum Raya'cığım.' Romanlardaki gibi laflar söylemeye başlamıştı yani; gözyaşları, çiçekler, müzik, coşku, sevda filan. Ya hep ya hiç, diyordu.»

Mor patlıcanları kaldırıma dizen sokak satıcısı kadın:

«'Hep' dedi, 'hiç bir şey' kalmadı elinde,» diye lafa karıştı.

«Ne yaptı peki?» diye sordum.

«Evlendi. Ama bakın nasıl oldu. Bir zamanlar bizim Odesa'da Romanyalı çalgıcılar vardı. Tam Romanyalı denmez, karma bir orkestra. Kafkasyalılar, Kişenevliler, hatta bizim Maldavanka'dan bile vardı. Tamara diye zil çalan bir de kız. Doğrusu güzel kızdı. İşte onunla evlendi. Sanki incik boncuklarla, kadifeler ziller ve valslarla gözleri bağlanmıştı, 'Onu öyle yaşatacağım ki.' diyordu, 'Vera Kolodnaia bile kıskançlıktan taş gibi çatlayacak.'»

«Evet, tam da çatlattı!» dedi patlıcan satan kadın.

«Aklı fikri o kadındaydı,» dedi Raya teyze, «evlenince para derdine düştü. Önce kayığı ile kaçakçılığa başladı, yakalandı tabii, sefer iznini aldılar. Hapisten kurtulmak için para yedirmek zorunda kaldı. Sonunda sokak ortasında buldu kendini. Bir tek Tamara için hazırladığı küçük apartman vardı, kutu gibi bir ev, pastacıların yaptıkları pembe kordelalı karton evler gibi. Kayık satıldı, bu sefer sağda solda madrabazlığa, el altından bazı işler çevirmeye koyuldu. Kimse artık yüzüne bakmıyordu. Bari aklını başına devşirse ya, ne gezer, bir sürü abuk sabuk gevezeliklerle avunuyordu. Düştüğü durumu Tamara'dan gizliyor; kadın da tembelin biri, biraz da kaçık, bir şeye aldırış ettiği yok. Bütün gün pencerenin önünde otursun, elinde yırtık bir kitap, bir de gramfon, **Azgın Gece, Sizi Düşümde Gördüm** gibi şeyler dinlesin. Başka bir iş bilmez. Üst baş yırtık pırtık, ama hiç aldırdığı yok. Yeter ki helvası eksik olmasın. İşte size bir aşk hikayesi, delikanlı, pöh! »

Raya tiksintiyle yere yükürür gibi yaptı.

«Sonu hapisane bunun, delikanlı!»

Vagona döndükten sonra, deniz kıyısına gitme hazırlığına başlamıştım ki, atelyeden çağırdılar. Arabaların üzerindeki boyayı kazımak için işçilere yardım edecekmişiz. Akşama kadar orada çalıştık.

İşten sonra yıkanıp paklandım, tertemiz giyinip Küçük Çeşme'deki daçaya gitmek üzere tramvaya bindim. Oradan, yüksek bir yalıyardan denizi görebildim sonunda...

Akşam sisiyle engin denizin mavisi birbiri içinde eriyordu. Hafif dalgalar aşağıda, kumsalda çakıltaşla-

rıyla oynuyorlardı. Kuş kanadını andıran bir bulutun altında gecenin ilk yıldızı pırıldamaya başlamıştı.

Deniz fenerleri yanmıyordu. Ufukta bir gemi, kara bir leke gibi. Türk savaş gemisi **Mecidiye**. Kıyıdan atılan topraklarla yaralanmış, kayalara bindirip kalmış. Yüzdürecek zaman bulamamışlar. Az sonra karanlıklar içinde eriyip kayboldu.

Denize inen dik bayırdan koyverdim kendimi. Taşlı topraklarda birçok sert akasya kümesi. Ayaklarımın altından koca taşlar kopup yuvarlanıyor aşağılara doğru. Ne kadar çok katırtırnağı var; koyu yeşil sapları ok gibi, her yana atılıyor, uçlarındaki çiçeğin sarısı karanlıkta bile görülebiliyor. Havada sıcak kireç taşı ve uskumru ızgarası kokusu var. Hemşireler derme çatma bir ocak yapmışlar, açık havada uskumru kızartıp yemeye bayılıyorlar.

Kumsala inince soyunup boynuma kadar suya girdim. Pek soğuk değil, güzel, serinletici. Sağımda solumda, suların üzerinde, minik deniz anaları gibi yıldızlar kımıldanıyor. Hareketsiz durabilsem dalga olmayacak, yıldız kırılıp bin parçaya bölünmeyecek. Ama kimbilir ne kadar çok zaman ister binlerce pırıltının bir araya gelip bir tek yıldızın yansıması için...

Denizin ölçülü ve güçlü soluğunu duyuyorum gövdemde. Belli belirsiz bir soluk. Ve bir dalga kıyıya doğru uzanıyor...

Gözlerimin hemen altında, çenemin hizasında başlıyor yayılmaya. İşte bu deniz böylece Boğaz'a, Yunanistan kıyılarına, Mısır'a, Adriyatik'e, sonra Atlantik'e kadar uzanıyor, sınır mırır tanımadan. Hemen gözlerimin önünde başlayan uçsuz bucaksız Evrensel Okyanus.

Bir şebboy kokusu geliyor kıyıdan. Uzaklarda, Dinyester'in denize döküldüğü yerde bir top patla-

dı, sesi buralara kadar yuvarlandı. Buralarda da savaş var. Mutlu ve çalışan insanların yaşamaları için yaratılmış olduğu belli olan bu yerlerde denizcilerin, bağcılarının, bahçıvanların, ressamaların, çocukların, sevdalıların yaşamaları için ve bulutsuz çocukluklar, verimli orta yaşlılıklar, serin bir eylül ikindisine benzer yaşlılıklar için...

Kızlar yukardan sesleniyorlardı. Sudan çıkıp gıyindim ve daçaya doğru tırmandım. Üstü çizgili branda bezi örtülü verandada, kurnaz Lipogon vardı; kasketi elinde, hemşirelerin yanında duruyordu. Şimdiden bir torba Yunan zeytini satmıştı kızlara.

Kente birlikte döndük.

«Bakıyorum, denizi çok seviyorsunuz.» dedi tramvayda.

«Doğru,» dedim.

«Öyleyse yük trenlerinde gezeceğinize neden açık denizde, hastane gemilerinde çalışmıyorsunuz? Bu aralık bunlardan birisi Odesa limanında demirli. Eski bir Fransız gemisi, adı **Portugal**.»

«Eh, ben de isterdim doğrusu bu gemiye geçmeyi.»

«Olmayacak şey değil. Talihiniz varmış. O gemide küçük rütbeli bir hekim tanıyorum. Kaçak tütün veriyorum kendisine. Yarın öğleyin saat birde karantina limanına geliniz. Sizi **Portugal**'in yanında beklerim. Sizden bu yardıma karşılık bir şey istemiyorum. Beni yemeğe götürürsünüz, ödeşiriz.»

Bir süre sustuktan sonra tramvayın gürültüsünü bastırmak için sesini yükselterek:

«Size kendimden söz ederim. Benim için ileri geri konuşurlar, oysa benim yaşamım romansı bir olaydır. Kendine göre bir gizlisi var. Talihim iyi değil yoksa. Ben de herkes gibi, saygı görenler gibi bir adam

olabilirdim. Ama talihim yok işte. O yüzden böyle güdük kaldım.»

Pencerelerde rüzgar ve karanlık. Tramvay da karanlıktı. Savaş yüzünden geceleri kıyı kentlerinde karartma uygulanıyordu.

«Elimden gelseydi hep denizde gezer, bütün denizleri dolaşırdım. O zaman yaşamım gerçek bir Ayvazovski tablosu olurdu.»

Ertesi gün karantina rıhtımındaydım. Öğleden sonra bir'de değil, sabah saat on'da. Dalgakıranın yanında, üzerine iki kocaman kızılhaç çizilmiş bembeyaz bir gemi, güneşin parlak ışınları arasında eriyor gibi...

Geminin pupasında Fransızca «**Portugal - Marseille**» yazılı.

Beyazlığı, direklerinin, armalarının, kaptan köprülerinin hafifliği, pencerelerinin göz kamaştırıcı temizliği, güvertesinden yayılan serinlik, gemiye gerçek dışı bir hava veriyordu; sanki yalnızca ışıktan yapılmış, cennetten çıkma bir gemiydi.

Fransızların **Messageries Maritimes** kumpanyasının gemilerindenmiş. Savaştan önce Marsilya ile Suriye, Arabistan ve Madagaskar arasında işliyormuş. Savaş patladığı sırada her nedense Karadeniz'de bulunuyormuş. Türkiye Boğazları kapatınca içerde kalmış. Fransız hükümetinin de onayıyla Ruslar beyaza boyayıp hastane gemisi yapmışlar.

Güvertede gri yazlıklar giyinmiş hemşireler, beyazlara bürünmüş denizciler dolaşıyordu. Dikkati çekmemek için oradan uzaklaştım. Buluşma saatına kadar limanın şurasında burasında dolaşarak vakit geçirdim.

Saatlar biri vurunca gittim. Lipogon merdivenin yanında genç bir deniz hekimiyle konuşuyordu. He-

kimin gözleri kara, alaycı; gömleğinin beyaz yakası boynunu sıkmış, kızartmış.

«Pekâlâ kaptan, güle güle, dönüşte yine tütün isterim.»

«Emredersiniz doktor,» dedi Lipogon; elini kasketine götürerek selam verip gitti.

Genç hekim beni kolumdan tuttu, yanyana yürüdük. Öyle sıkı tutuyordu ki... Bu ayna gibi yanan döşemelerde kayar düşerim de, tanrı korusun, bu pırıl pırıl araçlardan birini ya da bir pencere camı filan kırarım diye mi korkuyordu?

Odası temiz ve serindi; biraz tuz biraz da tütün kokuyordu.

«Kısa konuşalım,» dedi, «pansuman salonu için bir yardımcı arıyorum. Öğrenci misiniz? İyi, belgeleriniz üzerinizde mi?»

Verdim. Ayrı ayrı baktı.

«Bu iş oldu demektir. Yarın değil öbür gün geliniz, gerekli işlemi yaparız ve artık gemide kalırsınız. Yakında demir alacağız.»

Sanki düş görüyordum. Böyle bir gemiyle yolculuğa çıkmak bana inanılmaz bir mutluluk gibi görünüyordu. Çocukluk hayallerim gerçekleşecekti. Bizim trenden, arkadaşlardan ayrılacağım için üzülüyor değildim, ama deniz özlemim daha ağır basıyordu.

Hekim beni köprüye kadar geçirdi. Kısa boylu, maymun gibi canlı bir ihtiyar **monsieur** ile karşılaştık. Üzerinde denizci üniforması vardı ama, biraz tuhaf bir üniforma, kollarında yaldızlı klaptanlar. Önemli bir kişi olmalı.

«Bizim kaptan M. Bayard,» dedi genç hekim usulca. Kaptanı selamladı ve Fransızca:

«Kaptan,» dedi, «işte yeni bir arkadaş. Moskova Üniversitesi'nde öğrenci.»

Eğilip selam verdim.

«Yok canım! Olur şey değil!» diye bağırdı M. Bayard kollarını havaya kaldırarak. Tabii o da Fransızca konuşuyordu. «Üniversitedeki derslerini bırakıp mujik çorbasına yatmak için buraya koşuyorlar. Ne acayip ülke! Kimse kendi işiyle uğraşmıyor burada, kimse!»

Küçücük kara elleriyle omuzlarımı yakaladı, yüzünü yüzüme yaklaştırıp gözlerimin içerisine baktı:

«Ha haa, tamam. Evet, hepimizin başından geçti. Sizi anlıyorum. Hayal, düş, değil mi?» Ve bağıırır gibi ekledi: «İşte deniz burada, dostum.» Yıldızlı kasketini çıkarmış, ak saçlarını gösteriyordu. «Ekvator'un cennet geceleri işte burada. Bengal akşamlarının ışıkları burada. Tarçın kokusu ve bütün öbür ıvır zıvır hepsi... Bir hastalığa yakalanmışsınız siz, delikanlı, evet bu bir hastalıktır, ama ne yazık ki çaresi yoktur. Size can ve gönülden hoş geldiniz derim.»

Döndü, kısa kısa adımlarla kaptan köprüsüne doğru yürüdü.

Hekim biraz alaycı gözlerle bakıyordu ardından:

«İşte bizim kaptan böyle. Kibirli bir Gaskon. Pekâlâ, öbür gün görüşürüz.»

Ertesi gün Lipogon'u yemeğe götürüyordum, Step sokağındaki Dardanel lokantasına.

Lokanta filan değil, sinek dolu, koltuk meyhanesi gibi bir yer.

Romanin'i ve Nikolaşa Rudnev'i de getirmiştım. İkisi de üzgündü kendilerinden ayrılıyorum diye. Ve hiç de kıskanmıyorlardı beni. Tersine, doğru buluyorlardı yaptığımı.

Dardanel'deki yemek rezaletle son buldu. Koyun yahnisi yemiştik. Daha yeni bitirmiştik ki, Lipogon garsona seslendi:

«Patronu çağır,» dedi.

«Niçin?»

«Soru sormayı bırak da git çağır.»

Yüzü zeytin yeşili renkli şişman ve uykulu bir adam, dipteki deliğinden çıkıp geldi istemeye istemeye.

«Ne var?» dedi ıslık gibi bir sesle. «Hoşunuza gitmeyen bir şey mi oldu? Ne yapalım, burası Londra otelinin lokantası değil. O kadar kibarsanız oraya gidersiniz.»

«O değil,» dedi Lipogon biraz ürküntü veren bir sesle, «bayat et yediriyorsunuz müşterilerinize bay Kamenuk. Böylelikle onları vakitsiz olarak cennetin yeşil bahçelerine gitme tehlikesiyle karşı karşıya bırakıyorsunuz.»

Bay Kamenuk, açıkça alay ederek:

«Öyle mi?» dedi. «Vay vay vay, demek benim etim bayat haa? Benim etim bi-rin-ci kalitedir, anlaşıldı mı?»

«Ben de diyorum ki, bayattır.»

«Niye yediniz öyleyse madem bayattı da?» Kamenuk'un sesi hep alaycıydı. «Önünüzde kemikten başka birşey kalmamış. Beni eşek yerine koymak mı istiyorsunuz?»

«Ya, demek bu et bayat değil! Madem öyle, bize lütfen bu güzel yahniden dört porsiyon daha söyler misiniz?»

Kamenuk hoşlanmadı bundan, rengi attı:

«Kalmadı,» dedi. «Kalmadı, anlaşıldı mı? Size başka bir şey de vermiyorum.»

«O zaman bu iş polis müdürü bay Skulski'ye kalır. Günah benden gitti. Başınız ağrırsa kabahat benim değil, sizin, bay Kamenuk.»

Aşçı, olanca gücüyle elini masaya indirdi:

«Rezalet çıkarmadan çıkın gidin buradan. Paranız da sizin olsun. Paranızı da istemiyorum sizin.» Lipogon'a dönüp, «Boğazında kalıp tıkasın seni bu yediklerin!» diye ekledi.

Biz donup kalmış, olaya karışmayı akıl edememiştik. Sonunda kendime gelip cebimden para çıkardım ve masanın üzerine bıraktım. Ama bu paranın hepsinin Kamenuk'un cebine girip girmediğini doğrusu bilemiyorum. Zira bay Kamenuk parayı öfkeyle Lipogon'a doğru itmiş, o da hemen toplayıp, küçümseyen bir bakışla yeniden Kamenuk'a geri göndermişti, ama bu gidiş geliş sırasında para epeyce azalmış, yarıdan çoğu eksilmiş gibi geldi bana.

Canım sıkılmıştı. Dışarı çıkınca Lipogon'a:

«Niçin böyle acayip şeyler yapıyorsunuz?» dedim.

«Çünkü siz öğrencisiniz. Cebinizde havadan başka şey bulunmaz. Oysa Kamenuk bayat et satıp kat kat yağ bağlıyor.»

«Yok a canım, basbayağı taze etti yediğimiz.»

«Bugün öyleydi, evet. Ama yarın öyle olmayacak. Görmediniz mi nasıl bozuldu ikinci porsiyonu istediğim zaman? Çünkü gerçekten bayat olabilir diye korktu köpek. O zaman polisi daha kolay kandırabilirdim. Tehlikeye atılmaktansa bizi başından savması daha akıllıca bir iş.»

O gün hep bu olay konuşuldu. Akşam üzeri daçaya gittik. Hekimlere, hemşirelere veda edecektim.

Herkes şaşıyordu aldığım karara. Kimisi kıskanıyor, kimisi bir şey söylemiyordu. Lula oturduğu yerde dudaklarını kemiriyordu. Bir kez olsun başını kaldırıp yüzüme bakmadı.

Karanlıkta verandada oturuyorduk. Aşağıdan dalgaların gittikçe yavaşlayan sesi geliyordu.

Bir aralık Lula, canımı yakacak gibi kolumu sık-
tı:

«Geliniz,» dedi.

Karanlık bahçeye çıktık, denize inen patikaya yürüdük. Lula konuşmuyordu. Kabahat işlemiş okul çocuğu gibi kolumdan tutmuş sürüklüyordu.

Aşağıya indik. Deniz kıyısında durdu. Soluğu sık-
laşmıştı.

«İflah olmaz bir hayalcisiniz,» dedi, «olmayacak şeyler peşinde koşan bir çocuk! Yarın hemen şu şık ve aptal gemiye gidip vazgeçtiğinizi söyleyeceksiniz. Anlaşıldı mı?»

«Niçin?»

«Nasıl niçin? Hey Tanrım! Nasıl oluyor da anlamıyorsunuz? Çünkü bu yaptığınız arkadaşlığa sığmaz. Böyle bir şeyin kitapta yeri yok. Elbet güzel bir gemide, tertemiz salonlarda, güzel kokular sü-
rümüş bebeklerin, hemşirelerin arasında güzel güzel oturup bir iş görmeden vakit geçirmek varken, yük vagonlarında pislik içinde, kan içinde didinmek akıl kârı değil. Romanın, Rudnev, bütün arkadaşları-
nız üzüldüler. Bilmezden gelemezsiniz. Size bir şey söylemiyorlar, söyleyemezler de. Ama benim için durum aynı değil... Çünkü sizden iyi bir anı kalsın istiyorum... Ayrıca... Ama rica ederim soru filan sormayınız bana.»

«Soru filan sorduğum yok.»

«İyi öyleyse, hadi, bekliyorum.»

İçimden azgın bir fırtına kabarıyordu. Hiç kuşkusuz Lula'nın söyledikleri doğrudu. Ama böyle güzel bir fırsatı nasıl tepebilirdim. Bunca zamandır, ta çocukluğumdan beri yüreğimi kavuran denizin çağrısına koşmaktan nasıl vazgeçebilirdim?»

«Hayır,» dedim, «vazgeçemem. Bu iş sizin sandı-

ğınız gibi değil. Böyle öfkeli sözler söylemenin yeri yok.»

«Peki, öyleyse hoşça kalınız,» dedi boğuk bir sesle ve dönüp karanlıkta kumsalın ağartısı boyunca yürüdü.

Seslendim, cevap vermedi. Ardından yürüdüm. Durdu, öfkeden buza kesmiş bir sesle:

«Peşimden gelmeyiniz,» dedi, «Aptalca bir şey bu. Hoşuma gitmez. Yolunuz açık olsun. Benden de selam söyleyiniz yeni arkadaşınıza, neydi adı... Li-pogon'a.»

Ve ağız dolusu güldü. Bekliyordum. Uzaklaşan ayak seslerini duyuyordum. Bir ara durup denize taş attı. Sonra benimle alay etmiş olmak için türkü söylemeye başladı:

Yüreğim üzgün... Anlayabilirsen eğer
Inanan ve seven gönlümü
Gel bana, birlikte yerinelim
Alinyazımızın tersliğine.

Geri dönüp yokuşu tırmandım, daçaya uğramadan Odesa'ya doğru yürüdüm.

Çok karanlık bir geceydi. Rüzgar hızlanıyordu. Nöbetçiler iki kez çevirip belgelerime baktılar.

Olup bitenleri geçiriyordum kafamdan. Saat be saat. Şimdi farkına varıyordum ki aslında ben de bilmiyordum ne yaptığımı. İyi mi ettim, kötü mü?

«Nedir bu?» diye soruyordum kendi kendime. «Akılsız mıyım, yoksa hasta mı? Yoksa kendi sorunlarım, kendi yaşamım üzerinde gereği kadar düşünemiyor muyum? Yoksa yalnızca bir alçaklık mı bu yaptığım?»

Lula haklı. Hayır, değil. Söyledikleri boş şeyler, hepsi yapmacık. Ama niye Romanin ve Rudnev yüzü-

me bakmak istemiyorlar? Nedir sıkıntıları? Beni gerçekten bir kancık mı sayıyorlar yoksa? Nasıl olur, niçin? Nereden çıkıyordu hastane gemisinde iş olmadığı, orada sadece rahat bir deniz gezintisi yapıldığı? Hayır, geri dönmeyecektim, teslim olmayacaktım. Hepsinin canı cehenneme.

Yolu iyice sapıtmış olacağım ki, bir türlü bizim vagonu bulamıyordum.

İçeri girdiğim zaman hepsi çoktan uykuya varmıştı. Yüreğime su serpildi biraz.

Birkaç saat sonra uyanıp karantina limanına indiğimde **Portugal**'in yerinde kömür yüklü demir bir mavna duruyordu.

Bir adam mavnanın kenarına oturmuş, balık ayıklıyordu. Sordum. **Portugal** o gece Trabzon'a gitmiş.

«Nasıl olur!» dedim. «Daha birkaç gün burada kalacaktı.»

«Gece telgraf gelmiş acele yola çıkın diye. Savaş bu, olur böyle şeyler. Yine gelecek nasıl olsa. Üzme tatlı canını.»

Vagona, eski arkadaşların yanına dönmeye utanıyordum. Ama dönmek zorundaydım. Romanin:

«Şimdi ne yapacaksınız?» dedi.

«Bekleyeceğim.»

«İyi, bekleyin bakalım.»

Orada kalmak hoşuma gitmiyordu. Tramvaya binip Lucedorf'a kadar uzandım.

Bütün gün tatsız, yavan bir Alman kolonisinde, Lucedorf'da kaldım. Deniz kıyısında oturdum akşam kadar. Karnım açtı, birkaç şeftaliden başka şey yememişim.

Odesa'ya son tramvayla dönecektim, ama ben geldiğimde tramvay gitmişti. Yürümeye koyuldum. Aşağı yukarı yirmi kilometrelik yol...

İşte yine gece, yine rüzgar, yine iki yanımda bahçeler kimildanıyor, kabuğunu çatlatıp fırlayan akasya tohumları çarpıyor yüzüme.

Yalnızdım bu yeryüzünde, kimsiz kimsesiz. Ah, şimdi anamın yanında olsaydım, saçlarımı karıştırırsa, «Sen ıslah olmaz bir çocuksun Kostik!» deseydi...

Biraz dinlenmek için daçalardan birinin demir parmaklıklı kapısının yanında durdum. Taş duvara derin ve yüksek bir niş oyulmuştu, heykel koymak içindi herhalde, ama heykel filan yoktu. Çıkıp içine oturdum, dizlerimi kollarımla sarıp uyudum.

Uyandığımda önümde bisikletli bir lise öğrencisi duruyordu.

«Günaydın,» dedi, «Antokolsky'nin **Mephistopheles** heykeline benziyorsunuz.»

«Öyle bir heykel yok,» dedim. Oysa vardı, biliyordum. Nişten atlayıp Odesa'ya yollandım.

Yol, taş duvarlar arasından geçiyordu, daha önce gördüğüm yerlere benziyordu.

Neredeydim acaba? Sakın Küçük Çeşme olmasın?

Az ötede bizim hekimlerin ve hemşirelerin kaldıkları daçanın bahçe kapısında asılı feneri gördüm. Lucedorf yolunun buradan geçtiğini unutmuşum. Kapıyı açıp girdim ve bahçeye bir göz attım. Beyaz ve kırmızı, denize kadar iniyor...

O sabah hava kapalı ve durgundu, yaprak kimildanmıyordu. Yüzüme, bahçenin yollarına birkaç damla düştü; üzerleri tuzlu, yassı büyük çakıl taşlarında damlalar birer benek gibi duruyordu. Ama çabucak uçup gittiler.

«Kimse kalkmamış daha,» diye düşündüm. Lula'yı görmek istiyordum. Geceki gibi bir yalnızlık, gariplik duygusu çörekleniyordu yüreğimde.

Daçadakilere biliyorlar mıydı acaba gitmediğimi, **Portugal**'in hareket ettiğini? Bilmiyorlardı herhalde. Dün hastabakıcılardan hiç birinin niyeti yoktu daçaya çıkmaya.

Ses çıkarmadan yürüdüm. Budanmış şimşirlerin arkasında yeşil boyalı bir sıra duruyordu. Oraya oturdum. Ne verandadan ne de bahçeden görebilirlerdi. Biraz dinlenir, sonra kimseye görünmeden giderim, diye avutuyordum kendimi.

Birkaç damla daha düştü. Denizin üzerinde martılar telaşlandılar.

Başımı kaldırdım. Birisi daçadan çıkmış, telaşlı adımlarla bahçe kapısına doğru yürüyordu. Şimşir dallarını aralayıp baktım ve Lula'yı gördüm.

Bir yağmur-geçirmez atmıştı omuzlarının üzerine, başını örtmemişti, yüzü ölü yüzü gibi sapsarıydı. Hiç böyle görmemiştim onu. Koşar gibi yürüyordu.

Dalları ayırıp önüne çıktım.

Beni görünce bağırdı, diz üstü düştü ve bir eliyle tutunmak isterken olduğu yere yığıldı kaldı. Gözleri kapanmıştı, bayılıyordu.

Koştum, omuzlarından tuttum, ama kaldıramadım.

Hafif hafif inliyor ve:

«Yaşıyor, aman yarabbi, ölmemiş, aman yarabbi, yaşıyor...» diye mırıldanıyordu.

Yatıştırmak için ne yapacağımı bilemiyordum.

«**Portugal**'i kaçırdım,» dedim.

«Yardım edin de kalkayım. Elinizi verin.»

Gözlerinden yaşlar boşanıyordu.

Güçlkle doğrulabildi.

«Sahi, bilmiyor musunuz?»

«Neyi bilmiyor muyum?» diye sordu ve, «Gidelim buradan,» dedi, «bir yere oturalım.»

Yanda boş bir bahçe vardı, bir de kimsesiz köşk. Lula bir sıraya çöktü. Dolu gözlerle bana bakarak: «Ah, Tanrım,» dedi. «Sersem, koca sersem, işte, okuyunuz!»

Cebinden küçük bir gazete çıkardı. Günlük **Odesa Haberleri** gazetesinin özel baskısı. Koca bir başlık: «**Almanların yeni bir cinayeti**»

«Bir Alman denizaltısı Sivastopol açıklarında **Portugal** hastane gemisini torpilleyip batırmıştır. Kurtulan yoktur.»

Gazeteyi elimden atıp Lula'yı kollarımın arasına aldım. Şimdi resmen ağlıyordu; küçücük bir kız çocuğu gibi, utanmadan, kendini tutmaya çalışmadan, istediği gibi içini boşaltıyordu.

«Aman yarabbi, ne vardı bu kadar ağlayacak! Saçma. Sizi sevdiğimi filan sanmayınız sakın. Biraz korktum, o kadar.»

«Birşey sandığım filan yok,» dedim.

«Öyle mi?» Gözlerini kaldırıp baktı, gülümsüyordu.

«Şu çantamı verin lütfen. İçinde bir mendil olacak. Rıhtıma koşuyordum haber sormak için. Belki hepsi ölmemiştir diye.»

ÇUKUR YOLLAR

Odesa'ya gelmeden bir ay kadar önce Romanin ve ben ilk hatlardaki bir sağlık merkezine gönderilmemiz için dilekçe vermiştik. Savaşa biraz daha yaklaşmak istiyorduk.

Romanin'in bunu isterken kendine göre gerekçeleri vardı. Viatka'da yayımlanan radikal eğilimli bir

gündelik gazeteye savaş yazıları yazıyordu. Tren ona yeteri kadar konu sağlayamıyordu.

Yazılarını gösterdi. Gerek konu, gerek dil bakımından iyiydi hepsi de.

Aynı gazeteye benim de yazmam için epeyce üstüme düştü. Bir tane yazıp gönderdim. İlk röportajımdı bu. Adı, «**Mavi Kaputlar**». Yayımlandı.

Przemysl kalesindeki binlerce kişilik Avusturya garnizonunun teslim oluşunu anlatıyordum. Savaş tutsaklarını Brest-Litovsk'a getirildikleri zaman görmüş-tük.

Bu arada röportaja aktardığım garip bir şey de olmuştu; yalnız beni değil, hepimizi şaşırtan bir olay.

Tutsaklar Brest'in içinden geçiyorlardı. Sırtlarında mavi kaputlar ve ayaklarında paramparça postallar, binlerce Avusturyalı subay ve asker önümüzden akıyordu.

Kafile arada bir duraklıyor, adamlar başları önelerine eğik, çivi gibi gözlerle bakarak bekliyorlar. Sonra nereye götürüldüklerini bilmeden, sırtları kambur, yeniden yürümeye başlıyorlar...

Yanımda duran arkadaşım Hugo Liachmann, ansızın kolumu tuttu:

«Bakınız şuraya. Bir Avusturya askeri. Gördünüz mü?»

Baktım. Sırtımdan bir ürperti geçti. Karşıdan ağır ve düzenli adımlarla ben geliyordum: Yalnız, sırtımdaki Avusturya kaputuydu. Birbirine ikiz kardeş gibi benzeyen insanlardan söz edildiğini çok dinlemiştim, ama ilk kez kendi başıma böyle bir şey geliyordu.

Evet, benzerim bana doğru yürüyordu. En küçük ayrıntıya kadar her şeyiyle tastamam bendim. Sağ şakağımdaki bene kadar.

«Şeytanın işine bak!» dedi Romanin. «İnsanı korkutacak bir durum.»

İşler karışmaya başlıyordu. Kafileyi güden askerlerden biri önce bana baktı, sonra dönüp tutsağı süzdü. Ve koşup kolundan çekti tutsağı, beni gösterdi.

Adam baktı ve kafası bir şeye çarpmış gibi durdu, öylece kalakaldı. Bütün kafile de durdu.

Bir an birbirimizin gözlerinin içine baktık; kuşkusuz ki çok kısa bir an, ama bana bir saat gibi geldi bu. Tutsakların arasında bir uğultu yükseldi.

Avusturyalının gözlerindeki şaşkınlığın yerini büyük bir korku almıştı. Çarçabuk toparladı kendini ve utangaç, çekingen bir gülümsemeyle gerildi dudakları; sararmış elini kaldırıp selam verdi.

«İleri, marş!» diye bir ses duyuldu. Mavi kaput dalgası yürümeye başladı. Avusturyalı birkaç kez dönüp el salladı. Ben de salladım. Böylece hemen ayrılmak ve bir daha hiç karşılaşmamak üzere rastlaşmış oluyorduk.

Bizim trende bu olay çok konuşuldu. Avusturyalı asker herhalde Ukraynalıydı. Bende de Ukrayna kanı olduğuna göre birbirimize benzememizde o kadar şaşılacak bir şey yoktu. Bu sonuca varıp işi bağladık.

Neyse. Bu olayı anlatmakla konuyu saptırmış oldum. Şimdi yine asıl konumuza dönelim.

Portugal'in batışından birkaç gün sonra Moskova'dan bir telgraf geldi. Romanin ve ben ilk hatlardaki bir sağlık postasına atanıyorduk; hemen Moskova'ya dönecek, oradan da yeni görevimize gidecektik.

Portugal gemisi serüveninden sonra trenime sevinçle dönmüştüm, bu yeni atama hoşuma gitmiyor-

du. Ama geri de dönemezdim. Orada da Romanin ile beraber olacaktık, bu da bir şeydi.

Odesa garından yola çıkmıştık epeyce ilginç oldu. Birileri bize oyun etmek istemiş olacak, Lipogon'u araya koyup küçük bir orkestra uydurmuşlar; keman çalan Yahudilerden kurulu bir orkestra. Yalnızca keman çalıyorlar. Tozlu pardesüleriyle rihüma dizilmişler, durmadan yay çekiyor, zamanın moda havalarını art arda sıralıyorlardı. Tren kalkarken Sıla Özlemi'ne başladılar.

Yüzlerce yolcu ve onları uğurlamak için toplanmış olan yüzlerce Odesa'lı coşmuştu; ortalıkta bir bayram havası esiyordu.

Son anda Lula boynuma sarıldı, öptü ve kulağıma fısıldadı: O da cephede bir yerde —ya bir birliğe ya da bir hastaneye— atanmak için başvuracaktı; orada, Polonya'da buluşurduk elbet. Sıkı sıkı tembih etti kendisine yazmam için.

Tren sarsıldı. Lipogon kasketini kaldırıp tren gözden yitinceye kadar öyle tuttu. Kemanlar ardımızdan hüngür hüngür ağlaşıyordu.

Pencereden sarkıp Lula'nın salladığı beyaz mendile baktım ve ömrümün bir döneminin kapanıp yeni bir döneminin açıldığını duyduğum zamanlarda hep olduğu gibi yüreğim sila özlemiyle doldu. Artık yaşanıp bitmiş, bir daha yaşanması olanaksız şeylere, ayrıldığım insanlara duyduğum özlem...

Üst yatağa uzanmış, tavana bakıyor ve bu son dalgalı yılı gün gün yeniden yaşıyordum.

Bildiğim bir tek şey vardı; ben ancak işte böyle, son yılı nasıl yaşadım sa öyle yaşayabilirdim. Bir yerden bir yere koşarak, bugün birini yarın bir başkasını tanıyarak, birinin yerine öbürünü koyarak... E-

ğer gerçekten yazar olmak istiyorsam böyle yapmam gerekiyordu.

Moskova'da her şey bıraktığım gibiydi; hiç bir değişiklik olmamış. Mutfak kokulu apartman, Galia hep öyle pireyi deve yapma telaşında, annem hep öyle çeneleri kenetlenmiş, suskun...

Bana oldukça acayip bir üniforma, bir de kaput verdiler. Üzerinde küçük beyaz bir yıldız bulunan apoletleri vardı. İlk hatların sağlık işleri bölümü şefi olduğunu belirttikleri Çemodanov adında birine gönderdiler.

Romanin önden gitmişti. Bana bıraktığı notta Çemodanov'un iyi bir adam olduğunu, müzikten çok iyi anladığını ve bu konuda yazılar yazdığını bildiriyordu. Bu acayip ülkede kimsenin kendi işiyle uğraşmadığına şaşan M. Bayard geldi aklıma. Herhalde M. Bayard'ın görev konusunda kendi özel görüşleri olmalıydı. Bu savaş döneminde, kim olursa olsun, herkesin görevi önce yurdunu savunmak değil miydi? Evet, önce yurdunu savunacaksınız. Ben buna inanıyordum.

Üzerinde subay gömleği bulunan iri ve esmer bir adamdı Çemodanov; ince ve terbiyeli. Beni çok iyi karşıladı, ama pek güvenir gibi değildi.

«Korkarım ilk hatlarda çalışmak sizin için zor olacak.»

«Niçin efendim?»

«Çekingen, sıkılğan bir adamsınız. Kimi zaman kusur sayılır böyle olmak.»

Verecek bir yanıt bulamamıştım bu sözlerle.

Konak yerimiz Lublin dolaylarındaydı. Tam yerini Brest-Litovsk'ta öğrenecektim. Brest'e gitmek üzere trene bindim.

Subaylarla dolu bir birinci mevki vagonunda gi-

diyordum. Sırtımdaki acayip üniformadan müthiş sıkılıyordum; apoletlerimden, üstümdeki yıldızlardan, kabzası parlak kırmızı kılıcımdan...

Yol arkadaşım, üstü başı tütün kokan bir yüzbaşı, sıkıldığımı anladı. Kim olduğumu, ne iş gördüğümü sorup öğrendikten sonra bana öğüt verdi:

«Subaylara selam vermeden geçmeyiniz, oğlum. Üstlerle 'izniniz olursa,' astlarla da 'rica ederim' diye konuşunuz. Böyle yaparsanız başınız ağrımaz.»

Ama yanılıyordu.

Ertesi gün lokanta vagonuna gitmiştim. Boş yer yoktu. Yalnızca kır bııklı iri yarı bir generalin oturduğu masada bir yer vardı. Hafifçe eğilerek:

«İzin verir misiniz?» diye sordum.

General dana ızgarası yiyordu. Bir şeyler homurdandı. Ağzı et dolu olduğundan ne dediğini anlayamadım. Herhalde klasik 'rica ederim' sözünü kullanmış olmalıydı.

Karşısına geçip oturdum. Dana ızgarasını yeyip bitirdikten sonra yuvarlak gözlerini dikip öfkeli öfkeli baktı bana.

«Bu ne biçim kıyafet böyle delikanlı?» dedi. «Ne üniforması bu?»

«Bana bu üniformayı verdiler generalim.»

«Kim verdi?» diye gürleyince ödüm koptu.

Vagonda sesler kesildi. Çıt çıkmıyordu.

«Belediyeler Birliği, generalim.»

«Hey tanrımın anası. Ben ki Başkomutanlık kargahındayım, benim bile böyle bir üniformadan haberim yok. Nasıl bir anarşi içinde çalkanıyor ordumuz. Anarşi, bozukluk, ahlaksızlık!»

Yerinden kalktı, söylene söylene gitti. O zaman farkettim; apoletlerinde imparatorluk arması vardı.

Düzinelerle güler yüz, dönmüş bana bakıyordu.

Komşu masada oturan süvari yüzbaşısı:

«Geçmiş olsun,» dedi, «tam adamına çattınız. Biliyor musunuz kim olduğunu?»

«Hayır.»

«General Ianuşkeviç. Başkomutan Grandük Nikola'nın yardımcısı, sağ kolu. Vagonunuza dönün ve Brest'e kadar burnunuzu bile çıkarmayın oradan. Bir daha böyle ucuz kurtulamazsınız. Benden söylemesi.»

Brest'de sağlık postaları merkezinin bulunduğu sarmaşık kaplı küçük evi buldum.

İçerde ihtiyar, minnacık bir hemşire oturuyor, başka kimseler yok. O da şef Gronskeyi bekliyor. Ben de onu bekleyeceğim. Gideceğim yeri bana o söyleyecek.

Polonyalı ihtiyar hemşire sık sık içini çekiyor, Rusçayı belli belirsiz bir Polonya ağzıyla konuşuyor:

«Fırtına gibi bir adam bu bay Gronskey. Acele gelir, bir patırtı bir gürültü, el öpüp gider. Ağzını açıp bir çift lakırdı söylemene fırsat vermez. Ben de bu uçarı adam yüzünden burada bir iş görmeden boşu boşuna oturuyorum.»

Çemodanov da sözünü etmişti bana bu Gronskey'nin. Varşova'da **Comédie Polonaise**'de aktörmüş. Atak, zampara, iyi yanları da olan, ama fazla uçarı bir adam. Bundan ötürü ve biraz da boyunun kısalığından, «Küçük Efe» diyorlarmış.

«Kendiniz de göreceksiniz,» diyordu Çemodanov. «Sanki Sienkiewicz'in romanından fırlamış gibidir.»

Yüzümü yıkadım, ihtiyar hemşire bayan Edwige'le kahve içtim, sonra birinci kata çıkıp bir kamp yatağına uzandım. Uykum yoktu. Pencerenin kenarında

epeyce hırpalanmış bir kitap gördüm. Sarcey'in **Paris Kuşatması**. Alıp okumaya başladım. Pencerenin dışındayken rüzgar, sarmaşığın yapraklarını silkeliyordu.

Birdenbire evin önünde çatırtılı patırtılı bir araba durdu. Mahmuz şakırtılarıyla birlikte dört nala merdivenleri çıktı birisi. Kapı açıldı. Gözleri sevinç içinde minnacık bir subay. Koca bir burun, Cyrano de Bergerac'inki (*) gibi koca bir burnu var; belli belirsiz de sarı bıyıkları.

«Evladım!» diye bir bağırıyla birlikte yatağa hamle etti. Yataktan fırlayıp ayak üstü dikilecek kadar zamanı zor bulabilmişim.

«Evladım, sizi gördüğüme bilerseniz ne kadar sevindim. Mesih bekler gibi bekliyorduk. Romanın artık sabredemiyordu.»

Boynuma sarılıp sıktı, üç kez öptü. Bıyıkları hafif menekşe kokuyordu.

Bana 'bir dakika' diyerek pencereye koştu, aşağıya eğilip, «Bayan Edwige!» diye seslendi. «Günaydın bayan Edwige, ne var ne yok? Haberler iyi. Tam size göre bir posta hazırladım. Kekemelerden ve yalancı sofulardan kurulu bir birlik. Ne dediniz? İnanimiyor musunuz?»

Kollarını havaya kaldırdı.

«Yüce Tanrı ve biricik oğlu şanlı İsa tanık olsun! Yarın sizi bizim topal Ford'la kuş gibi uçuracağım. Üçümüz birden gideceğiz.»

Pencereden ayrılıp döndü ve seslendi:

«Artemenko, buraya gel.»

Her işe bakan hastabakıcı, büyük bir çizme gürtlüsüyle paldır küldür içeri girdi.

(*) Fransız yazarı Edmond Rostand'ın aynı adlı oyununun kahramanı.

«Dur şöyle de, biraz dürüst ve namuslu adam suratı göreyim,» dedi Gronskey.

«Süt tozu kutuları ne oldu? Yatağın altındaki beş kutu?»

Artemenko'nun sesi çıkmıyordu.

«Köpoğlu seni! Bak bu son olsun. Bir dahaki sefere karışmam. Doğru divanı harbe, oradan da ceza taburuna. Haberin olsun. Karın, çocukların aç sefil kalacaklar. Defol şimdi gözüm görmesin.»

Artemenko kapıya doğru atıldı.

«Dur. Nereye gidiyorsun? Arabadaki sandığı al getir buraya, çabuk. Dikkat et kırılıp mırılmasın, beceriksiz herif!»

Hastabakıcı gözden kayboldu.

«Bak oğlum, evladım.» Omuzlarımı tutmuş silkeliyor, gözlerimin içine bakıyordu. «Bilseniz ne kadar acıyorum bu tımarhaneye düşen gençlere, bu yanıp tutuşası köhne eve, bu tahtakurusu yatağına, şeytanın üzerinde et kıydığı kasap kütüğüne, savaş denilen bu rezilliğin içine düşen çocuklara. Güveniniz bana. Size göz kulak olacağım.»

Artemenko oflaya poflaya bir sandık getirdi. Epeyce ağır bir tahta sandık. Gronskey çizmesinin burnuyla alttan doğru kapağına bütün gücüyle vurdu. Kapak fırladı, çizmenin altı da açıldı.

«Buyurun,» dedi sandığı göstererek. Sesi yine terbiyeli ama, keyfi kaçmıştı biraz. Sandığın içerisi çikolata tabletleriyle doluydu.

Gronskey yatağı oturup çizmesini çıkardı, kaşlarını çatarak çizmenin altına bakmaya başladı. Başını salladı sonra:

«Tuhaf,» dedi, «çok tuhaf. Bu hafta üçüncü kez altı çıkıyor bu çizmenin. Artemenko, neredesin?»

«Burada.» Zaten yanında duruyordu.

«Al götür bunu o balık ağızlı herife, kunduracı başı olacak Jakob Kur reziline. Bir saata kadar bitmiş olmalı. Yoksa tek pabuçla gider şu kılıçla dükkanını kafasına yıkarım. Başına gelecekleri kendisi düşün-sün artık.»

Artemenko çizmeyi kaptığı gibi fırladı.

«Peki sonra?» diye sordu bana dönerek. «Aşağıdaki dişi hindi kafanızı kırmadı ya, bayan Edwige! Tanrı baba yüz tekme vursun kışına! Bir laf söyleyen gözlerinin akı görünür, biraz üstelesen düşer bayılır, nereye tıktırırsın böyle kadını? Acayip bir bebek. Ne dersiniz, birer çay içelim mi, konyaklı, ha? Akşama da subay kulübüne gideriz. Bu akşam konser var. Yarın sabah erkenden yolcuyuz. Tabii bizim şoför sayın bay Zvonkovoy arabayı onardıysa.»

«Ne oldu arabaya?»

«Lubartovo'dan doğru bir tüfek mermisi. Nereden gelebilir diye soruyorum kendi kendime. Ah, ah, ah, Sarcey'i okuyorsunuz. Güzel kitap, ama ben Zola'nın **Tuzak**'ını severim. Zaten ben daha çok analitik yazarları beğeniyorum. Balzac, örneğin. Tabii şiir de severim.»

Cebinden küçük bir kitap çıkardı, havada salladı ve yürekten kopma bir coşkuyla bağırdı:

«Yevgeni Onyegin. Hiç ayırmam yanımdan, hiç. Dünya yıkılsa bu dizeler kalır. Sonsuza dek, şan ve şeref içinde.»

Gönlüm bulanmaya başlıyordu artık bu adamdan. Beni dikkatle süzdü:

«İsterseniz yatıp uyuyun biraz, oğlum, konsere giderken ben sizi uyandırırım.»

Rahat bir soluk alıp yattım. Gronsky merdivenlerden paldır küldür indi. Aşağıdan su sesleri geli-

yordu, bir de ıslıkla **La Marseillaise** çalıyordu. Sonra birisine, sanırım Artemenko'ya şunları söyledi:

«Sen adama nasıl tokat atılır, biliyor musun? Bilmiyor musun? Nasıl atıldığını göstereceğim sana. Gör bak ne güzel oluyor.»

Bayan Edwige'in sesi derin bir oh çekti ve Merem anayı anmaya başladı. Gronsky durmadan söyleniyordu:

«Ben bunun, bu koca herifin yanında küçücük bir toprak kurduyum, ama çenesini kıracağım onun. İsterlerse beni kurşuna dizesinler, kıracağım.»

Sonrasını bilmiyorum, uyumuşum.

Odada gergin bir kablo kopmuşçasına keskin bir şaklama oldu. Uyandım. Hava kararmaya başlamıştı; açık pencerenin ardında gökyüzü yüksek ve koyu yeşil...

Yattığım yerden kulağımı dikmiş, dinliyordum. Bayan Edwige bağıra çağıra dua ediyordu. Gergin kablo bir daha koptu. Gökyüzüne kızıl bir ışık yayıldı. Akşam garipliğinde keskin bir ses yankılanıyordu.

«Kalkınız!» diye bağırdı aşağıdan Gronsky. «Üzerimizde Zeplin var.»

Yataktan atlayıp balkona koştum. Gronsky ve Artemenko da oradalar. Gözlerini gökyüzüne dikmiş, bir şeye bakıyorlar.

«Şurada,» diye gösterdi Gronsky. «Gördünüz mü? Büyük ayının bir karış solunda.»

Ta yukarda uzun, kara bir gölge kayıyordu. Oldukça hızlı... Sağdan soldan tek tük tüfek sesleri duyuldu. Damların üzerinde sarı bir şarapnel alevi parladı.

«Zahmete değmez artık,» dedi Gronsky. «Bundan sonra bizimkiler artık kafa şişirirler. Alman iki bomba attı ve gitti. Seyir bitti. Geliniz, çay hazır.»

Kahvaltıdan sonra subay kulübüne gittik. Pencere-
leri bahçeye bakan, arabalıktan bozma bir yer. Bah-
çeden serin bir rüzgar doluyor içeriye.

Öyle uykum var ki, gözümü açacak halim kalma-
mış. Uykuyla uyanıklığım arasında gümbür gümbür
bir bas ses yankılanıyor:

Her gece, tam gece yarısı
Trampetçi mezarından kalkar.

Gözlerimi aralayıp bakıyorum, saçı ortadan ayrıl-
mış, sinekkaydı tıraşlı, uzun boylu bir subay türkü
söylüyor.

«Ünlü bir şarkıcı,» diyor kulağıma Gronskey, bir
de ad söylüyor ama, benim işitecek halim yok. Bütün
konser boyunca tatlı tatlı uyuyorum.

Sabah erkenden yola çıktık. Sayın Zvonkovoy,
yassı burunlu, iyi yürekli bir insan. Penza'da çilingir-
lik yaparmış. Gronskey'nin bitmez tükenmez söylevle-
rini dinlerken bıyık altından gülüyor, başını sallıyor-
du.

Bu kısa yolculuktan kalan anılar, yumuşak kumlu
topraklarla geniş çukur yollar ve korkunç bir telaşa
kapılmış köylülerdir. Kumlara batmış arabalara rast-
lıyorduk. Bunlar evlerini barklarını, yurtlarını bırakıp
kaçan zavallı köylülerdi.

Bayan Edwige'i yolumuzun üstündeki kasabalar-
dan birinde bıraktık.

Akşam üzeri Vyshnitza'ya ulaşabildik; Romanin'in
sağlık postası bu kasabada bekliyordu. Tahta kaplı
bir evin üzerinde menzil müdürünün kara sarı bayra-
ğı dalgalanıyordu. Arabalardan ve sürülerden kalkan
toz kuru bir sis gibi havayı sarıyor, sonra yavaş ya-
vaş iniyordu.

Kollarına kolluklar geçirmiş yaşlı Yahudiler —ge

çici milis kuvvetleriymiş bunlar—, kapı kapı dolaşıp halkı siper kazmaya çağırıyorlar. Uzaktan uzağa sağır patlamalar, karşılıklı top atışları...

Her şeyde, her yerde sıkıntı, bunalım, kargaşalık. Büyük meydanda düzinelerle odun ateşi yakılmış. Çevresinde yurtlarını bırakıp kaçanlar; Polonyalı köylüler bunlar, koşum hayvanları çözülmüş arabalarının yanında hepsi, kimi yatmış, kimi oturuyor, karmakarışık olmuşlar. Bir deri bir kemik, göğüs bağı açık genç anaların kucaklarında ağlamaktan morarmış süt bebeleri. Kaçak kervanlarına kalabalık arasından yol açmaya çalışan kervan güdücülerin bağırtıları, havlamaları... Arabalara asılanlara kırbacı indiriyorlar. Tekerlekler havluların, atkılarının, gömleklerin üzerinden geçiyor, kadınlar atılıyorlar kurtarmak için. Ama neye yarar, çoktan yırtılmış, parça parça olmuş, çamura katrana bulanmış. Kadınlar ağlıyorlar. Gözyaşı, açlık, acı, keder...

Kırmızı başlıklı ihtiyar Yahudi karıları kulübelerden kullanıla kullanıla tutulacak yanı kalmamış bir sürü eski püskü yatak yorgan, çamaşır, Nuh nebiden kalma dikiş makineleri, leğenler çıkarıyorlar. Denk sarıyorlar. Ama nasıl, neyle götürecekler bunları. Ortada arabaya benzer bir şey yok.

Romanin'in postası kasabanın çıkışındaki Yahudi hanındaydı. Saçayaklar üzerinde kocaman dört demir kazan kayınıyordu.

Kazanların yanında askerler kaynaşıyorlar. Romanin, kısık bir sesle, tozdan görünmez olmuş bir subaya bağıra bağıra bir şeyler söylüyor: «Hay şeytan söksün barsaklarınızı!» Bizi gördü, Gronsky ile beni; el salladı, sonra yine subaya döndü: «İnekler bir çeyrek ara ile ölüyorlar, yollarda bırakıp gidiyorsunuz. Sonra da böyle cimrilik ediyorsunuz.»

«Bir kağıt, bir alındı olmadan olmaz,» diyor subay. Sesi tasalı, üzgün. «Ölen her inek için tutanak tutarız. Sizin hatırlığınız için divanı harbi boylayamam.»

«Pekala, gelin o dediğiniz neyse, tutanak yani, yapiverelim bir tane.»

Romanin subayı kolundan yakalamış, hanın içine sürüklüyordu. Döndü, gülümsedi: «Şimdi geliyorum, hele şu işi bir bitirelim.»

Biz de girdik. İçerisi duman kokuyor. Kimseler yok. Sağda solda hamamböcekleri dolaşiyor.

«Siz bir sigara içiniz,» dedi Gronskey. «Sizin de hemen işe sarılmanız gerekecek. Görüyorsunuz durumu. Ben gidip şu inek genaraline laf anlatmaya çalışayım.»

Sallantılı bir sıraya oturup bir sigara yaktım. Dışardan sesler geliyordu: Kadınlar ağlıyorlar, askerlerden bir şeyler dileniyorlar; cansız, isteksiz hayvan böğürtüleri ve ta uzaklardan yaklaşan top sesleri...

Her top sesinde, bir kara ekmek somunu üzerine biraz kum dökülüyor. Somunu kaldırıp öbür yana koydum.

Bölmenin öbür yanında üç sesli bir konser var. Biri Romanin'in vızıltılı sesi, öteki ona cevap yetiştirmeye uğraşan subayın kederli sesi, üçüncüsü de Gronskey'nin bağırıp çağıran tenor sesi.

«İşte tutanak. Şimdi bana iki inek veriniz,» diyor du Romanin. «Ben bu insanlara ne yedireceğim? Bu kadar insana? Siz burada yazı yazarken dışarıda çocuklar ölüyorlar, sinek gibi. Utanın bay yüzbaşı, utanın.»

Sesler kesildi. Arkasından Romanin çıktı. «Tamam, oldu.» Yanıma geldi, sarılıştık. «Tam zamanında yetiştiniz. Bu ıslak tavuğu kandırıncaya kadar canım çıktı. İki inek kopardık elinden. Hastabakıcı yar-

dımcılarını alınız. Hayvanlardan birini hemen kesip kazanlara atmalı. Eti soğutacak zamanımız yok. Zavalılar iki günden beri bir şey yemediler.»

Pis perdeyi aralayıp pencereden baktı.

«Dört gündür gözüme uyku girmedi. Ama önemli değil. Siz hemen davranın. Sonra konuşuruz, belki biraz vakit bulabiliriz gevezelik etmek için.»

Yolda Gronskey biraz anlatmıştı durumu. Polonyalılar Almanların önünden köylerini, yurtlarını bırakıp kaçmaya başladıktan sonra sağlık postalarından bir bölümü, bu arada bizimki, köylülerin doyurulması ve sağlık işleriyle görevlendirilmiş. Ama böylesine berbat bir durumla karşılaşacağımı hiç düşünmemiştim.

«Kimseye bir şey danışmayın,» diye salık verdi Romanin, «sizce ne gerekiyorsa öyle yapın. Kibarlığı da bir yana bırakın. Yoksa hiç bir şey yaptıramazsınız, kibar davranayım derken bir düzine daha adam ölür.»

Yanıma iki yardımcı verdi. Hanın avlusunda, odun ateşinin alevinde zayıf bir ineği öldürdüler, kuru boynuzlarını yere kaktılar. Kan dere gibi akıyor, toz kanı emiyordu. Üç kişi el birliğiyle hayvanı yüzdük. Yani ceketimin devrik kolları kan içinde kalmıştı.

Yüzdükten sonra da astık biraz kanı süzölsün diye.

Havanın tozu korkunç ve gitgide daha da artıyor. Ortada uzun turuncu alev dilimleri kıvrılıyor. Biraz sonra hanın eski pencerelerinin camları zangırdamaya ve bütün yapı baştan aşağı titremeye, sallanmaya başladı.

Gronskey geldi avluya.

«Hoşça kal evladım,» dedi, kan bulaşmış kolum-

dan tutup çekerek öptü beni. «Üç numaralı postaya gidiyorum. Orada işler iyi gitmiyor.»

«Bu gürültü nedir?» dedim. «Yeni konvoylar mı geliyor?»

«Bunlar konvoy değil, artık. Topçu geri çekiliyor. Eh, hadi hoşça kalınız, talihiniz açık olsun. Yemek dağıtacağız diye fazla oyalanmayınız. Tehlikeli olur.»

Bir daha sarılıp öptü, dönüp başı önünde, kapıya doğru yürüdü. Sanki omuzlarında bir boyunduruk taşıyordu.

Biraz sonra eti kazanlara attık.

Suyun üzerine pis köpükler taşıyordu. Büyük keçelerle alıp köpüğü yere saçıyoruz. Kemiği çıkmış köpekler hırılaşa hırılaşa koşup yalıyorlardı bu yağlı toprakları.

Gece yarısına doğru çorba pişti, dağıtmaya başladık. Yüzlerce el, titreye titreye ne bulmuşsa uzatıyordu: Çeşit çeşit kap, toprak çanak, tabak, leğen... Yemeği alan kadınlar hastabakıcı yardımcılarının ellerini öpüyorlardı.

Hıçkırıklarla dolu bir uğultu yükseliyordu kalabalıktan. Belki de ağlamıyor, gülüyorlardı; sıcak et kokusunun verdiği seviçten doğan bir şenlikti bu belki de. Etli çorbayı kaynar kaynar, ağızları kavrularak hemen yutuyorlardı.

On dakika içinde kazanlar boşaldı. Romanın bir ikinci çorba için emir verdi.

Öbür ineği de kestik, yüzdük. Taze etin üzerine kara pullar gibi tozlar yapışıyor, nereden çıktığı belli olmayan mavi sinek bulutları üşüşüyordu. Yine çocuklar ağlaşıyor, yine ağır demir gürültüleri ve bağırırlar, asker kabilelerinden küfürlerle karışık uğultular. Uzakta top sesleri. Ama hayır, uzakta değil artık, iyice yakınımızda.

Sabaha karşı ikinci posta yemek de dağıtıldıktan sonra Romanin kampı kaldırma emri verdi.

Kaçanların bir bölümü yola koyulmuştu, öbürleri gecikiyorlardı. Hava aydınlandı, kızıl, sisli, duman kokulu bir sabah başladı. Ufukta kara duman sütunları yükseliyordu; bunlar ekinleri yakıyormuş, hastabakıcılar söylüyorlar...

Bir Kazak birliği geldi dörtnala. Hemen atlarından inip evlere dağıldılar, sonra çıkıp yeniden atlara atladılar ve dört nala uzaklaştılar. Az sonra evlerden duman tütmeye başladı, alevler püskürüyordu gökyüzüne doğru. Ortılığı korku çığlıkları kaplamıştı.

Yerlerde uyuyan çocukların üzerine kıvılcımlar yağıyordu. Kalabalık çalkalandı. Çocuklarını kapalı kadınlar, başka her şeylerini yüz üstü bırakıp kaçmaya başladılar, erkekler de artlarından yürüdüler.

Biz de kaçıyorduk, geride ateş ve alev vardı. Atlar hızlı hızlı soluyor, sonra birden kapaklanıyorlardı. Hastabakıcılar kaputlarının yakasını kaldırarak başlarını korumaya çalışıyorlardı.

«Pistşatz ve Tiraspol üzerine çekiliniz,» dedi Romanin. «Ben önden gidip bir yer bakayım. Siz yük arabalarıyla arkamdan gelirsiniz. Köylerin arasındaki yollardan geçmek daha iyi olur. Büyük yollara sokulmayınız. Oralarda tıkanıklık olur. Eğer beni Pistşatz'da bulamazsanız doğru Tiraspol'a çekiniz. Hadi hoşça kalınız.»

Öpüştük.

«Bu sizin **Portugal'e** benzemiyor,» dedi. Omuzuma vurdu, tek ayağı üzerinde terazilenip bir an yay gibi durduktan sonra ağırca eyerin üzerine yerleşti, tırıs kalkarak yolun alt yanından uçtu gitti.

Bütün gün köylerin arasındaki yolları izledik. Sık

sık haritaya bakıyordum. Yangın dumanları, ağır bulutlar halinde batıya doğru yuvarlanıyordu.

Savaşla ilgili olmayan tek ses, atlarımızı sulamak için durduğumuz küçük kumlu derenin iki yanındaki söğütlerin yapraklarının hışırtısıydı.

Biz kaçanların önündeydik şimdi. Asker konvoyları ve topçular da bizi geçiyorlardı. Sık sık «**Mackensen**» adı duyuluyordu. Ardımızdaki Alman ordusunun başında Feld-general Mackensen vardı.

Yolun yanına düşmüş olan iki ölüyü gömmek için iki kez durduk.

İlki, bir bebek. Bir atkının üzerine yatırmışlar. Annesinin atkısı herhalde. Göğsünde köküyle birlikte koparılmış bir çiçek.

İkincisi, genç bir köylü kızı. İri iri açılmış aydınlık gözleri, dumanların arasından sarımsı bir güneşin görüldüğü gökyüzüne dikili kalmış.

Ölü kızın saçlarına bir arı takılmış, öfkeyle dönüyor, vızıldıyor, kimbilir ne zamandan beri kurtulmaya çalışıyordu.

Bu taze mezarlardan biraz uzaklaşmıştık ki, hastabakıcı yardımcılarında —sırık gibi uzun, iri, o kadar da yumuşak yaratılışlı bir adam olan— Spolokh, Rusça ve Ukraynaca karışığı diliyle:

«Gömdüğümüz kadın, bebeğin annesi olmalı,» dedi.

«Neden?»

«Başında atkısı yoktu, çocuğa sarmıştı çünkü.»

Gladişev adındaki tıknaz hastabakıcı yardımcısı lafa karıştı:

«Kimileri için savaş bir anadır, ama kimileri için de üvey ananın en berbadıdır.»

At üstünde gidiyordum, yorulmuştum. Dişlerimin arasında kum taneleri çıtırdıyordu. Hiç bir şey dü-

şünmüyordum, evet hiç bir şey... Ya da kafamdan atamadığım bir tek şey vardı: İki insan gömmüştük az önce ve adlarını bile bilmiyordum; kadının sarı tül- lü incecik eli, bebeğin çıkıntılı, saf alnı gözlerimin önünden gitmiyordu.

Kimdi bu? Köylerinde, menekşelerinin yaprak- ları henüz dökülmemiş olan bahçelerinde, belki içle- ri hâlâ sıcak ekmek kokan kulübelerinde kimseye zararı dokunmadan yaşayan bu kendi halinde köylü- leri yerinden yurdundan söküp atan, ölümün kucağına atan adam... Kimdi bu adam? Bu insanlar, kendi yurt- larından kopan, yabancı bir ülkede toz toprak içinde ölüp kalan insanlar... Ve son uykularına dalmış baş- larının bir karış ötesinden gıcırtilı ağır demir teker- lekler geçen bu fukara insanlar! Kimin, hangi adamın marifetiydi bu?

Daha dün Brest'de rahat rahat oturuyor, ihtiyar hemşireyle kahve içiyor, Gronsky'nin gevezeliklerini dinliyor, yumuşak bir yatakta yatıyordum; inanılır gibi gelmiyordu şimdi bana bütün bunlar.

Pistşatz'a alacakaranlıkta vardık. Yollardaki kum yüzünden gecikmiştik.

Romanin yoktu.

Sokaklar eski eşyalarla, yırtık kitaplarla doluydu. Birkaç tanesini alıp baktım ve attım; Yahudiceydi hep- si.

Küçük kentte kimseler kalmamıştı. Kediler, ka- rınları yerleri süpürerekten avludan avluya koşuşuyor- lardı.

Durup biraz soluk alalım dedik. Bir berber dük- kanı vardı, kapının üzerinde çingirak, onun üzerinde tabela: Kırmızı suratlı kara bıyıklı birisi, kar beyaz havlulara sarılmış, koltuğa yayılıp ayaklarını uzatmış... Pabuçlarının topuğu kadın topuğu gibi uzun. Yüzü-

nün yarısı sabunlu. Sabunlu yüzün yanında koca bir ustura havada kendi kendine asılı duruyor ve adam ağız dolusu gülüyor. Bir de yazı: «**Viyana berberi. Isaac Mooses ve torunu.**».

Salonun döşeme tahtalarından birine basılınca bütün döşeme oynuyor. Her adımda, salonun üzerine kuru sabun köpükleri yapışmış tek aynası da sarsılıyor.

Kolonya kokusu. Bir bambu üçayak üzerinde **Ogoniok, Panorama Universel, Argus** dergileri. Yırtık, kir pas içinde. Camlara sinekler kafa vuruyorlar.

Soğan çorbası ve çay pişirdik. Uykum yok ama, kafayı dayayıp berber koltuğuna oturarak tatlı tatlı dalga geçmek hoş oluyordu doğrusu. Peki ne düşünecektim? Deniz sesini mi? Çorak dağlarda türküler söyleyen ağustosböceklerini mi? Belki bir Aluşta akşamını, çınarların kocaman yapraklarını döktükleri ve bir genç kızın size doğru koştuğu bir akşamı. Ya da bir şiir. Belki de ne oldukları iyice bilinmeyen, ama savaştan uzak bir şeyler...

Yolcu yolunda gerek. Yine hayvanların ter kokusu, arabacıların bağırtiları, tekerleklerin gıcırtiları, taş gibi katı eyer ve kum, hep kum...

Yalnız arkamızda uzun yangın dumanları yok artık. Ufukta bir kızılık kalmış, o kadar. Yolun ötesinde berisinde yıldızlar kıpırdaşıyor.

Ve hep o maden ses, gökgürültüsü gibi. Savaşın kısır fırtınası, Krupp'un insanoğlunu paramparça etmek için icat edilen ateş ağızları...

Eyerin üzerinde dalmışım. Kafamın çevresinde burçlar döneniyor, nebülözler yığılıyor, insanlar gibi onlar da savaştan kaçıyorlar sanki.

Bir daha dalmışım. Uyku arasında gecenin karanlık kubbesini delen akaryıldızları görüyorum. Gök-

yüzü haberciler salıyor yeryüzüne. Leibniz'in, Humboldt'un, Herschel'in torunları, bu ünlü Almanların torunları şimdi ne yapıyorlar diye soruşturmak için.

Tiraspol'a vardığımızda yeni bir gün doğuyordu.

İKİ BİN CİLT

Romanin'i Tiraspol papazının evinde buldum.

Sık kırlangıçotu ve ısırgan kümeleri arasına sıkışmış, bahçe içinde loş, kapanık bir ev. Yabanî otlarla kaplı bahçede tek tük gelincikler açmış.

Rahip, Tiraspol'u bırakıp kasaba halkıyla birlikte kaçmıştı. Kapıda Romanin ile birlikte karşıladı beni.

Uzun boylu, bakışları canlı, zayıf bir Polonyalı. Yıpranmış sutanının altında rengi kırmızıya dönmüş pabuçları görünüyor.

Göreneğe uyarak önce beni kutsadı, sonra da Rusça:

«Evim herkese açıktır. Tanrının evi gibi. Giriniz oğlum. Kendi eviniz gibi rahatınıza bakınız,» dedi.

Genç bir çocuk sesine benziyordu sesi, incecikti.

Girdik. Adımlarımız camları titretiyor, Rahip bir kapı açtı. Alçak, karanlık bir oda. Ağaç raflara yüzlerce kitap sıralanmış.

Rahip eşikte durarak:

«Almanları görmek istemiyorum.» dedi. Kocaman ellerini kaldırmış, başının üzerinden sanki korkunç bir görüntüyü kovmak istiyor. «Meryem Anamız korusun beni. Bir tek Prusyalı görmek istemiyorum. Şansölye Bismarck'ın fotoğrafı altındaki kirli

yataklarında ana rahmine düştükleri gecelere lanet olsun!»

Romanin kolumu dürttü, ama neden dürttü, anlayamadım.

Rahip iğrenç bir şeye bakıyormuş gibi konuşuyordu:

«Şansölye gözlerini dört açmış seyrediyor ve kendi kendine, '**ah Mein Gott!**' diyor. 'İşte bir yiğit tohumu daha ekiliyor, Vaterland için bir asker daha gelecek. **Ah Mein Gott!** Ne güzel Almanya'nın böyle sarı delikanlılarla dolup taşması.'»

Kitap raflarını gözden geçirdi uzun uzun, ciltleri okşadı sayıyormuş gibi. Sonra bize dönerek, Lehçe:

«Ömrüm boyunca topladım bu kitapları,» dedi. «İki bin cilt tarih kitabı. Bunları kurtarmak isterdim, ama o kadar arabayı nerede bulacağım. İşte gördüğünüz gibi, ben de onlardan ayrılmamak için burada kalıyorum. İstedığınızı alıp bakabilirsiniz. Ama galiba yorgunsunuz. Dinlenseniz daha iyi olacak.»

Kuru eliyle omuzumu sıkıp çıktı. Yürürken sutanını hışırıdordu.

Romanin:

«İyi adam, değil mi?» dedi. «Şimdiden iyi arkadaş olduk. Varı yoğ bu kitaplar. Şu raf Suvorov'a ayrılmış, şu Napoléon'a. Onun üstündekiler Ortaçağ ve Kilise Babalarının yazdıkları kitaplar.»

Rasgele bir cilt çekip baktım; büyük bir kitap, derisi çatlamış: Carlyle'in **Fransız İhtilali Tarihi**.

«Yarın sabah Brest'e gidiyoruz. Bunların hepsi havaya uçacak. Bütün bu kitaplar, belki sahipleri de. Haydi gidip yıkanınız, zenci davuluna dönmüşsünüz. Bahçede buğ u banyosu için küçük bir yer var. Ateş yanıyor.»

Çıkıp yürüdüm. Bahçede, kalın kütükten yapılma, çevresini ısırganlar sarmış küçük bir ev vardı.

Kazandaki su ılık. Biraz bulanıkça. Altına kurt yenikli kuru tahta parçaları yığıp tutuşturdum. Kırık camlardan akşam serinliği giriyor içeriye.

Soyundum. Üstüm başım toza batmış, çizmelerim iyice ağırlaşmış. Sonra sıraya oturdum, elimde bir sigara, kafam boşalmış, su ısınsın diye bekliyorum. Şu kısa yalnızlık, şu bahçeden gelen serinlik ne kadar güzel...

Akşam güneşinin ölgün sarı ışıkları içerisinde küçük sinekler uçuşuyorlar. Beyaz köyrek otları pence-renin hizasını geçmiş.

Ortalık o kadar sessizdi ki, bahçenin öbür ucunda bağlı duran atların soluk alışlarını bile duyabiliyordum. Sonra uzaktan tembel bir gümbürtü geldi, evin üzerinden doğru yuvarlandı, batıda bir yerlerde kayboldu.

Pencereden bir kedi atladı. Önce bir süzdü beni, sonra miyavladı, odayı dolaştı, çizmelerime baktı. Çizmelerin içinde bir şey yoktu, karanlıktı. Bir daha miyavladı yine o sorgu tonuyla ve gelip bacaklarıma sürtündü. Ipek gibi tüyleri çok hafif bir ses çıkarıyordu. Okşadım; gevşedi, zevkle mırıldanmaya başladı.

«Sen kendi başının derdine düşmüş bir kaytarıcısın,» dedim, «Sana kimse dokunmaz. Kafalarına çelik miğferler geçiren ve —tanrı bilir niçin— ille de adam öldürmek isteyen kimselerin sana bir zararları dokunmaz. Seninle yerlerimizi değişsek, ha, ne dersin?»

Kedi anlamazdan geliyordu. Kalktı, yavaş yavaş dışarı çıktı; dönüp bakmadı bile.

«Pis!» diye bağırdım peşinden, «Pis egoist!»

Dönüp gelse iyi olacaktı. Yanımda bir canlı bu-

lunsun istiyordum. Kim olursa olsun, ne olursa olsun, yeter ki savaş bilmesin, dünya onun için bir ay, bir yıl önce nasıldıysa yine öyle olsun. Kuşlar serçeler yine eskisi gibi ucsunlar onun için, güneş eskisi gibi batsın. Eski koltuğa gömölüp uyuklasın, kitap ciltlerinin derileri kuruyup çatladıkça çıkan çıtırtıyla irkilsin.

Yorgunluk, kafama bir bulanıklık vermişti. Oysa böyle düşünceleri bırakıp nice zamandır yüreğimi sıkan kerpetene gelmek istiyordum: Sevgi, sokulabileceğim, tutunabileceğim sıcak bir yüz, bir omuz.

«Annem!» diye mırıldandım ve hemen gözlerimin önüne annemin sert, kuru çenesi, çökmüş yüzü geldi. Hayır, o benim yardımına koşamazdı. Kim koşacak öyleyse? Hiç kimse! Belki ilerde —eğer ilersi olacaksa— seven, sevebilen bir kimse bulurdum. Lulla'yı da yitirmiştım, bir daha da göreceğim yoktu.

Yine uzayan bir gümbürtü evin üzerinde. Kilişenin çevresini alan kara ağaçlara tünemiş kuzgunlar ürküp kaçıştılar. Pencerede Romanin belirdi.

«Ne oldu? Uyuyor musunuz? Sayın rahip bize vişne reçeli buldu.»

«Biraz dalmışım galiba.»

«Canımı sıkıyorsunuz delikanlı. Neler tasarlıyorsunuz yine? Çabuk yıkanıp geliniz, çay içeceğiz.»

Kaba bir kaftan sırtlanmış ihtiyar bir adam (kilişenin kayyumu imiş) kitapların bulunduğu odadaki yuvarlak masaya gri bir örtü seriyordu. Sonra iki cam bardak ve donuk gri bir şekerlik koydu. Masada değişik renk taşıyan tek şey, nar çiçeği renkli vişne reçeliydi.

Yiyeceklerimizi çıkardık: Sığır konservesi, galeta ve yaban mersini suyu. Başka yiyeceğimiz yoktu.

Kedi de geldi. Adı Belzebuth. Rahibi de buyur

ettik. Oturmadan önce kısa bir dua okudu. Ayakta dinledik.

«Görgülü gençler,» dedi hafifçe gülümseyerek. Bir an sessizlik oldu. «Tanrı korusun sizleri,» diye boşandı masaya otururken, «Her adımınızda Meryem Ana gözetsin sizleri. İnanmıyorsunuz Meryem Ana'ya, biliyorum, ama olsun. Bakışları üstünüzden eksik olmasın ve üzerinize düşman eli uzattırmasın.»

Çay bardağını itti ve masanın bir köşesinde çayını içmekte olan ihtiyar kayyuma döndü:

«Yanoş, kiliseyi açacaksın, sabaha kadar dua edeceğiz, yarın da akşama kadar.»

İhtiyar, yavaştan doğrularak, alçak sesle:

«Peki bay rahip,» dedi.

«Savaşta ölenlerin ruhu için Büyük Litani'yi okuyacağız.»

«Peki bay rahip, Litani'yi okuyacağız, savaşta ölenler için.»

«Sonra da nasıl phenix kuşu küller arasında dirilseyse, Polonya'yı da diriltmesi için ulu Tanrımıza kut-sal mes'i okuruz.»

«Peki bay rahip, nasıl phenix küller arasında...»

«Amen,» dedi rahip.

«Amen,» dedi yardımcısı da, ak saçlı başını eğerek.

Rahibin dualarını ve ihtiyarın mırıltılarını dinlerken pek rahat duymuyorduk kendimizi. Rahip anladı. Bir şey söylemeden kalktı ve çıktı. İhtiyar da ardından, topallaya topallaya.

Kara bez örtülü divana uzandım, kaputumu üzerine çekip uğultulu bir karanlığa doğru yittim gittim.

Sıçrayarak uyanmışım. Ne olmuştu? Gece iyice ilerlemiş olmalıydı.

Dışarısı mürekkep gibi kara, bahçe bazan uğul-

duyor bazan yatışıyor. Pencereden baktım, ay yıldız yok. Hava kapalı.

Derin bir sessizlik sarmıştı ortalığı. Ama neydi beni uyandıran? Yattığım yerde bekliyorum. Belki yine olur ne olduysa. Sigara içsem iyi olacak ama, kibrit çakıp gecenin koruyucu karanlığını bozmak istemiyorum.

Gece karanlığında bilinmedik bir sesi beklemek kötü. Yüreğim buza kesiyordu korkudan.

Dakikalarca böyle kımıldamadan yattım, sonra kalkıp oturdum. Kapatım, kulakları patlatan bir gü-rültüyle birlikte yere kaydı.

Ses yayıldı, uzadı. İhtiyar bir sesin hıçkırıkları gibi, insanın iliklerini ürperten bir ses...

Neydi bu? Ses sona erinceye dek bana hiç bit-meyecekmiş gibi gelen uzun bir süre geçti. Sonra bir daha aynı ses... Katolik kilisesinin çanları çalı-nıyordu. Rahip, savaş ölüleri için Büyük Litani'yi oku-yordu gece yarısı.

Iskemlenin üzerine bırakmış olduğum sigara pa-ketine uzandım. O anda çatı hizasından gittikçe hızla-nan bir ıslık sesiyle birlikte hortum gibi bir şey geç-ti. Kırmızı bir alev, sonra bir patlama, birkaç saniye sonra garip bir uğuldama, kaldırım taşları üzerinden birisi çakıl taşları yuvarlıyormuş gibi..

Romanin kalktı, bir mum yaktı. Aynı şey, tam üstümüzden ıslık çalarak bir daha geçti. Sonra yeni bir patlama ışıldad! pencerede, bahçe bir an gündüz gibi aydınlandı.

«Ateş altına düştük,» dedi Romanin. «Hemen gi-yininiz. Atlara eyer koyunuz. Ben gidip arabaları koş-turayım.»

Zaten giyiniktim. Bir cep lambasıyla bahçeye çıktım. Atlar kulaklarını dikmişler, kımıldamadan du-

ruyorlar, arada bir ağaca bağlı yuları tartıyorlardı. Ancak uyanabilen hastabakıcı yardımcıları birbirlerine sesleniyorlardı; köyün öbür başında yangın başlamıştı. Atları koşarken bu yangının ışığından yararlandık.

Acele ediyorduk. Perperişan geri çekilen piyade, köyü geçmişti.

Kilisenin önüne geldiğimizde kapılar ardına kadar açıldı, içerde mumlar yanıyordu. İhtiyar kayyum elinde kalan bütün mumları yakmış olmalıydı. Mihra-bın üzerinde işlemeli örtülere sarılı büyük bir haç vardı.

Rahip kilisenin avlusunda yok; başının üzerinde kara bir haç sallıyordu, sırtında dantel bir cübbe vardı. Yangın ışığında, sultanın altındakî kırmızı pabuç-ları görünüyordu. Arkasında yardımcısı duruyordu.

Önünden geçerken elindeki büyük haçla bizi kut-sadı ve:

«Bütün acı çekenlerin anası, Gökyüzünün Zam-bağı, Bakireler Bakiresi sizleri korusun!» diye hay-kırdı.

Dantellerinin ve yüzünün üzerine ışık dilimleri düşüyordu. Ta uzaklardan vuran alevler rahibin yüzünü değiştiriyordu; gülüyormuş gibi görünüyordu yüzü.

Köyden çıktık. Top sesleri kesilmişti. Atlar toz kaldırıyor. Toz, bataklık suyu, çürük kokusu. Arkamızda kilise çanlarının sesi...

«Biraz oynatmış,» dedi Romanin. Bir şey demedim. Kaputumun yakasını kaldırıp bir sigara yaktım. Titriyordum. Isınmak istiyordum, başka bir şey düşündüğüm yoktu.

Brest arkamızda kalmıştı; geri çekiliyorduk Kobrin'e doğru. Gronsky, sıyrık içinde kalmış yamrı yumru Ford'uyla arkamızdan geliyordu.

Brest yanıyordu. Kaleler uçurulmuştu. Arkamızda gökyüzü ancak pembe bir duman olarak görünüyordu.

Kentin dolaylarında analarını kaybetmiş iki çocuk bulmuştuk. Birbirine sarılmış, yolun kenarında duruyorlardı. Sırtındaki kolejli kaputu yer yer yırtılmış bir oğlan ve on iki yaşlarında zayıfça bir kız çocuğu.

Oğlan, ağladığını göstermemek için kasketini gözlerinin üzerine çekiyor. Kız kardeşi iki eliyle ona tutunmuş, sınıksız duruyor.

Arabaya alıp eski kaputlarla sardık. Şiddetli, çivi gibi bir yağmur boşanıyor.

Akşam alacasında Kobrin'e giriyorduk. Geri çekilen ordunun ayakları altında çığnayan toprak, kömür karası bir bulamaca dönmüştü. Çamur, çatıları çökmüş evlerin eşiklerine kadar çıkıyordu.

Karanlıkta atlar kışıyorlar, fenerler bulanık bir ışık yayıyor, araba tekerlekleri gıcırıyor, yağmur damları dövüyor...

Kobrin'de bir tzadik'in kentten götürülüşüne tanık olduk. Tzadik, yani Yahudi ermişi.

Gronsky, batıda ve Polonya'da bunun gibi pek çok ermiş bulunduğunu söyledi. Yalnız küçük yerlerde otururlarmış. Dört bir yandan yüzlerce adam gelirmiş bunlara danışmak için. Yaşadıkları yerin halkı bunların alışverişleriyle gül gibi geçinirlermiş.

O akşam tahta bir evin çevresinde saçları karma-karışık kadınlar döneniyorlardı. Dört ihtiyar beygir

koşulu kapalı bir koçu arabası bekliyordu kapıda. Ömrümde bu kadar antika bir araba görmemiştim. Dragonlar attan inmişler, bir kenarda sigara içiyorlardı. Bunlar tzadik'in koruyucularıymış.

Kalabalık birden çalkalandı, bağırışmalar duyuldu. Kapının iki kanadı açıldı ve yüzü kara sert kıllarla dolu iri, kapı gibi bir Yahudi genci, kucağında koca beyaz sakallı, mavi pikeden bir ayak örtüsüne kundaklanmış, bir deri bir kemik, ufacık bir ihtiyarla çıktı.

Ardından yaşlı hacılar ve kasketli, uzun redingotlu, solgun yüzlü gençler geliyorlardı.

Kutsal adam arabanın içerisine yatırıldı, ihtiyarlar ve gençler de yanına bindiler. Süvari çavuşu 'ata bin' komutu verdi. Dragonlar atlarına atladılar, araba çamurun içinde sallana gıcırdaya yürümeye başladı. Kadınlar arabanın peşinden koşuyorlardı.

«Biliyor musunuz,» dedi Gronskey, «bir tzadik bütün ömrü boyunca hiç evden çıkmaz ve kaşığın ucuyla beslenir. Yemin ediyorum. **lak Boga Kokham!** Tanrının huzurunda.»

Islak, harap sinagogda kaldık o gece. Karanlıkta bir adam oturmuş, dua okuyordu; belki de bela'ydı okuduğu. Fenerler yanınca gördük ki, gözleri kederli, umutsuz bir yaşlı Yahudidir.

«Oy, oy, oy. Bizim gibi yoksullara pek garip sevinçler getirdiniz sayın askerler,» dedi.

Bir şey demeden asık suratla duruyorduk. Hastabakıcı yardımcıları avludan bir saç levha getirdiler. Üzerine odun dizip yaktılar, çay kaynattılar, bir de tencere koydular.

Çocuklar ateşin yanında ses çıkarmadan oturuyorlardı.

Gronskey girdi içeri; manevra kayışı gıcır gıcır ötüyordu.

«Atları çözü'n dostlarım. Sabah olmadan şuradan şuraya gitmem. Ne olursa olsun. Köyün içinden ordu geçiyor. Bizi tozdan öldürürler. Şu çocuklara yiyecek bir şeyler veriniz.»

Çocuklara baktı. Odun alevi, açık renk gözlerinde oynayıyordu. Küçük kıza Lehçe bir şeyler söyledi. Kız gözlerini eğmiş, anlaşılır anlaşılmaz bir sesle cevap veriyordu.

«Daha ne zamana kadar süreceksin bu iş?» diye haykırdı birdenbire Bronsky. «Ne zaman gırtlaklarından yakalanacak bu kanlı karışıklığı çıkarırsın?»

Ve sövdü.

Hiç ses çıkarmıyorduk. Yaşlı Yahudi kalktı, Bronsky'ye yaklaştı, önünde eğilerek sordu:

«Acaba, sayın bayım, siz biliyor musunuz bu felaketin kime ne yararı dokunduğunu?»

«Ne sana ne bana dostum. Ne bu çocuklara, ne de bunlara.»

Pencerelerin dışında kıvılcımlar uçuşmaya başlamıştı. Mutfak arabaları geçiyordu.

«Hadi koşun, hepiniz çorba alın!» dedi Bronsky.

Çıktık. Oğlan çocuk da bizimle geliyordu. Hastabakıcı yardımcısı Spolokh elinden sımsıkı tutmuştu.

Aç kalabalık arabalara yanaşmaya çalışıyordu. Askerler bırakmıyorlardı. Fenerler, kapakları açık dumani tüten tencerelere dikilmiş iri gözleri aydınlatıyordu. Vyshnitsa'dakinden daha beter bir kalabalık.

«Ne duruyoruz?» diyen öfkeli bir ses duyuldu.

Kalabalık atıldı. Spolokh'un elinden çocuğu kopardı. Ayağı takılan çocuk yere kapaklandı. Kazanlara doğru atılanların ayakları altında kaldı. Bir ah diyecek kadar bile vakit bulamamıştı.

İnsanlar çanakları birbirlerinin elinden kapıyor-

lardı. Kadınlar, yumuşak domuz etlerini boğulurcasına ağızlarına tıkıştırıyorlardı.

Spolokh ile birlikte çocuğa doğru atıldıysak da kalabalık bizi geriye attı. Bağırımıyordum. Bir titreme yapışmıştı boğazıma. Tabancamı çıkarıp havaya boşalttım. Kalabalık ikiye ayrıldı. Çocuk, çamurun içerisinde yatıyordu. Ölü yüzünde bir damla yaş süzülüyordu.

Çocuğu kaldırıp sinagoga doğru yürüdük.

Spolokh bir küfür salladı.

«Durun hele,» dedi, «sizin de sıranız gelecek. Hele biraz toplanalım, kendimize gelelim. Bu gözyaşlarını ödetiriz size.»

Sinagogta bir kaput yayıp çocuğu üzerine yatırdık. Kız kardeşi gördü, doğruldu. Titremeye başladı; o kadar ki, dişlerinin çatırtısı duyuluyordu.

«Mama!» dedi alçak sesle ve kapiya doğru geriledi. «Mama!» diye bağırdı bu sefer ve dışarı fırladı.

Dışarda korkunç gürültü vardı. Konvoylar geçiyordu.

Pencerelerin dışında da uzadı aynı ses yankılandı:

«Mama!»

Olduğumuz yerde donmuş kalmıştık. Gronskey bağırdı:

«Çabuk tutun çocuğu, çabuk!»

Romanin ve öbürleri atıldılar. Ben de peşlerinden. Çocuk yoktu. Atı çözüp üstüne fırladım, konvoyun içerisine daldım. Yol açabilmek için araba atlarını kamçılıyordum, dörtnala sağa sola saldırıyor, geri dönüyor, ileri gidiyor, askerleri durdurup gri hırkalı bir çocuk görüp görmediklerini soruyordum. Cevap bile vermiyorlardı.

Kobrin dolaylarındaki evleri ateşe vermişlerdi.

Alevler su birikintilerinde yansıyor, arabaları, topları, hayvanları ve insanlarıyla geri çekilen bir ordunun gece görünümünü olanca acılığı, korkunçluğuyla ortaya koyuyordu.

Sinagog'a döndüm. Çocuk yoktu. Oğlan kaputun üzerinde yatıyor, yüzünün kanı çekilmiş, başı ıslak bir çarşafa dayalı, uyuyor sanki.

Sinagog karanlık ve ıslak. İçerde kimseler yok. Işık ha söndü ha sönecek. Yalnız Yahudi orada. Çocuğun yanına oturmuş, dua okuyor. Belki de bela okuyor.

«Neredeler?»

«Bilmem,» dedi içini çekerek. «Hepsi de karavana peşine koştu.»

Birkaç dakika sustu. Sonra hafif bir sesle, ama her sözcüğü tane tane söyleyerek:

«Bayım,» dedi, «ben saraçlık yaparım. Adım Joseph Shiffrin, yüreğimde olanı söylemesini becere mem. Bayım, biz Yahudiler, Tanrı'nın insanoğlundan öcünü nasıl aldığını peygamberlerimizin sözlerinden biliriz. Nerede şimdi bu Tanrı? Niçin ateş yağdırmıyor? Niçin bu felakete sebep olanların gözlerini çıkarmıyor?»

«Tanrı! Hep Tanrı!» diye cevap verdim kabaca. «Aptal gibi konuşuyorsunuz.»

İhtiyar utandı, gülümsedi:

«Durunuz,» dedi kaputumun kolunu tutarak. «Bakınız, beni dinleyiniz, okumuş adam, akıllı adam.»

Durdu. Yangın ışığı tozlu camlara yansıyıp duruyordu.

«Şurada oturup düşündüm. Bütün bunların sorumlusu kim, elbet ben sizin kadar bilemem. Ben okul görmedim. Heder'e bile gitmedim. Ama kör de değilim, gözlerim pekâlâ bazı şeyleri görebiliyor. Şimdi

size soruyorum bayım, bunların öcünü kim alacak? Şurada yatan küçük insanın ölümü kimden sorulacak? Yoksa yüreğiniz götürmeyecek de acıyacak mısınız, bağışlayacak mısınız bize bu armağanı verenleri, bu savaşı açanları? Tanrım, Tanrım; insanlar ne zaman insan gibi yaşamının yolunu bulacaklar?»

Kollarını tavana kaldırdı, insanın yüreğini yırtan bir sesle, gözleri kapalı, iki yana sallanarak haykırmaya başladı:

«Öcümüzü kim alacak? Göremiyorum onu. Nerede bu gözyaşlarını silecek adam, çocuklarına kurumuş memeler emdiren anaların göğüslerine taze süt yürütecek adam? Şu topraklara açlar için tohum serptirecek adam? Zenginlerin elindeki altını alıp yoksullara dağıtacak adam? İnsan elini kana bulaştıranlara kıyamete kadar lanet olsun! Yoksulları soyanlara lanet olsun! Çocukları olmasın, torunları olmasın! Tohumları kurusun, salyaları zehir olup kendi tohumlarını yok etsin! Havaları kükürt, suları kaynar reçine olsun! Bu çocuğun kanı zenginin lokmasına zehir olsun, o lokma onu boğsun. Beli kırılmış köpekler gibi, acılar içinde gebersinler!»

İhtiyar, yumrukları sıkılı ellerini havaya kaldırmış, bağıırıyordu. Sesi gök gürültüsü gibiydi, bütün salonu doldurmaktaydı.

Bir ağırlık çöküyordu üzerime. Korkuyordum. Dışarı çıktım. Sırtımı duvara dayayıp bir sigara yak-tım. Yağmur çiseliyordu. Karanlık her an artıyor, zamk gibi yere yapışıyor sanki; beni düşüncelerimle baş başa bırakmak istiyordu. Kafamda bir şey, bir tek şey vardı; bu savaş bitmeliydi, ne olursa olsun bitmeliydi. Bütün gücümüzü harcamalı, yüreğimizin son damla kanını vermeliydik bunun için. Doğruluk üste çıkma-

lı, hak yerini bulmalıydı; değeri bilinmeyen, kötüye harcanan dünyanın üzerinde barış hüküm sürmeliydi.

İHANET

Kobrin'de kuzeye çekilme emri aldık. Bir kalkışta Belovej ormanları yakınındaki Prujan köyüne kadar gittik.

Sarı yaban hardalı kaplı uçsuz bucaksız yoksul topraklardan geçiyorduk.

Güneybatıda Brest hâlâ yanıyordu.

Prujan'a varmadan biraz önce, bir çayırın ortasında namlusu dağılmış bir top gördük. Durduk.

Askerler vardı topun yanında, yerlere oturmuşlar... Kaputları kuru çamura bulanmış, kaskatı olmuş. Kimisi sigara içiyor, kimisi dolaklarını düzeltiyor. Öbürleri ses çıkarmadan bize bakıyorlar. Yanlarına gidip sakallı bir askere sordum:

«Ne oldu?»

Adam omuzunu top arabasının tekerleğine dayamış, uzun oturuyor, sigara içiyordu. Şöyle bir baktı yüzüme, cevap vermedi.

«Ne oldu?» diye üsteledim.

«Sana hesap vermek zorunda mıyım?» diye dikeldi. «Kimden izin aldın sen bana emir vermek için? Görmüyor musun ne olduğunu? Top işte.»

«Namlu niye parçalanmış?»

Sakallı başını çevirdi, karşılık vermedi.

Oradaki kasketsiz genç bir asker konuştu. Sesi sinirli, ağlamaklıydı. Sarı saçları kısa kesilmiş, kafası bir cam toparlak gibi parlıyor.

«Ne istiyorsunuz bizden delikanlı? Biraz rahat bıraksanız olmuyor mu?»

Bir üçüncüsü lafa karıştı:

«Hâlâ mı soruyor?» Yeşil suratlı bir topçuydu. Çömelmiş, elindeki ekmeğin üzerinden kurumuş çamuru kazıyordu. «Demek bilmiyor bu topa ne olduğunu. Ne olacak? İhanet!»

«İhanet!» dedi gök gürültüsü gibi bir sesle sakallı.

Toparlanıp oturdu, sigarasını öfkeyle attı. Sonra çamurlu elini sıkıp doğuya, rüzgarla eğilen ince kamışların bulunduğu yöne doğru yumruk sallamaya başladı.

«İhanet! Namussuz herifler. Topçu, top treninden önce geri çekildi. Cephane yok. Elimizdeki obüsler namlunun içinde patlıyor. Nasıl dövüşeceğiz Almanlarla? Sopayla mı?»

Birkaç ses birden «İhanet!» dedi. «Başka ne olsun? İhanet!»

Yanlarından uzaklaştım.

O gün bu uğursuz «iharet» sözünü ilk olarak işitiyordum. Bu söz sonradan, kısa sürede bütün orduya, bütün Rusya'ya yayıldı. Kimi kez kulaktan kulağa fısıldanıyor, kimi zaman açıktan açığa söyleniyordu. Er'den generale kadar herkesin ağzında bu söz vardı. Yaralıya «Nasıl yaralandın?» diye sorsan, «iharet» karşılığını alıyordun.

Dillerde bir ad dolaşmaya başlamıştı; Savaş Bakanı Sukhomlinov kötüleniyordu. Büyük sanayicilerden rüşvet alıyormuş. Astronomik rakamlar atılıyordu ortaya. Sanayiciler para yedirip bozuk top mermi-lerini sokuşturuyorlarmış orduya.

Söylentiler kısa sürede kabardı, basamakları tırmandı. Şimdi imparatoriçe Alix von Hesse'in adı do-

laşıyordu dillerde; Rusya'daki Alman casuslarının başı olduğu ileri sürülüyordu.

Halkın öfkesi kabardıkça kabarıyor, obüsler bozuk çıkıyor, ordu düşman karşısında tutunamıyor, doğuya doğru geri basıyordu.

Grodus ilinin güneyinden geçiyorduk. Göç eden köylüleri yediriyor, geriye gönderiyor, hastaları toplayıp hastanelere yolluyorduk.

Sürekli yağmurlar dönemi başlamıştı. Sarı ve köpüklü su birikintileri sertleşiyorlar yol üzerinde. Yağmur bile at sidiği gibi sarı yağıyor. Kaputlarımızda hep yağmur suyu; ıslak köpekler gibi kokuyoruz. Yol boyunca rüzgar çalılıkları eğiyor, dallar maden çubuklar gibi ıslık çalıyor.

İçinden geçtiğimiz, Prujan, Rujan, Slonim gibi köyleri, geri çekilmekte olan ordu, kemiklerine kadar kemirmişti. Dükkanlarda çamaşır çividiyle zamktan başka şey yoktu.

Yahudi dükkancılar, korka korka:

«Askerler hepsini aldılar,» diye yakınıyorlardı.

Romanin ile pek seyrek konuşuyorduk. Yüzü bana daha katı ve köşeli görünüyordu; rüzgardan uçmasın diye, kasketinin kayışı hep çenesinin altındaydı da belki bana bu yüzden öyle geliyordu.

Gronsky her yanı dökülen Ford'uyla sağa sola koşuyor, yiyecek bulmak için didiniyordu. Bir süre ortadan kayboluyor, sonra yorgun, uykusuzluktan gözkapakları düşmüş, sendeleye sendeleye ortaya çıkıyordu. İnce bıyığı uzayıp ağzına düşüyor, yüzü —birdenbire ihtiyarlamışçasına— kırışıyordu.

Beni kolumdan tutup kenara çekiyor, saklanması gereken gizli bir söz söylüyormuşçasına:

«Bunlar önemli değil evladım,» diyordu, «kendinizi üzmeyin. Bu namussuz savaş biter bitmez Petrograd'a yürüyüp bu domuzların, bu köpeklerin başındaki tacı düşüreceğiz. O salağı ve yanındaki bütün o soy-suzlaşmış Hesse'leri devireceğiz. Polonya da dirilecek. Ey Tanrım! Mickiewicz'i, Chopin'i, Slowacki'yi yetiştiren bir ülke yok olamaz. Olamaz. Polonya'nın seçkin evlatları onların çevresinde toplanacaklar, bir kamp ateşinin çevresinde birleşen askerler gibi. Ve ant içecekler: 'Yaşasın özgür ve bağımsız Polonya.'»

Bir deli gibi, her seferinde aynı şeyleri, aynı sözcüklerle söylüyordu. Acaba yorgun muydu? Yoksa hasta mı? Gözleri ateşli... Dirseğimi öylesine sıkıyor ki, acıdan bağırmamak için kendimi zor tutuyorum. Delilerin kasları çok güçlü olurmuş diye de bir söz kalmış aklımda.

Romanin'e söyledim bu kuşkumu. Şöyle bir baktı bana, delip geçen bakışlarla ve soğuk bir sesle:

«Siz deli ile akıllı arasındaki farkı biliyor musunuz?» dedi. «Bilmiyor musunuz? Öyleyse şundan bundan sonuç çıkarıp bana ayak bağı olmayınız. Böyle şeyler beni ilgilendirmez. Belki ben kendim de deliyim.»

Hiç bu kadar öfkeli görmemiştim Romanin'i. Öfkemi belli etmemeye çabalayarak:

«Öyleyse siz de içinizdeki canavarı kilit altında tutunuz,» diye karşılık verdim.

Yüzünden sıkıntılı bir gülümseme geçti, omuzumu tutup kendisine doğru çekti, sonra geri itip dışarı çıktı.

Bu olay Slonim'de, gaz satılan bir dükkanda geçiyordu. Yerlere saç döşeme kaplanmıştı, küçük gaz birikintileri hâlâ duruyordu.

Oturacak bir şey yoktu. Sırtımı duvara dayayıp bir sigara içtim, sonra ben de çıktım.

Bizimkiler yola koyulmuşlardı. Çadır bezinden yağmurluklarımızın üzerinden dereler gibi su akıyor... Kargalar düzensiz, karmakarışık, belki onlar da şaşırılmışlar, çok alçaktan uçuyorlar, yıkık damlara konuyorlar, gagalarını da açıyorlar, gaklamak için, ama gaklamıyorlar, onlar da farkındalar herhalde artık bağırıp çağırmanın bir işe yaramadığının. Nasıl olsa açık havada yağmur yağdırılmaz.

BATAKLIK ORMANLARI

Slonim'den sonra bataklık ormanları başladı: Yer yer akçakavak fidanlarıyla bezeli, kapanık, kederli, bitmez tükenmez ormanlar... Sıra sıra incecik, küçük gri ağaçlar. Yağmur su ipliklerinden örülmüş bir ağ gibi iniyor üstlerine; incecik, gri bir ağ...

Öğleden sonra bulutlar sıyrıldı, gökyüzü göründü. Yeşil ve soğuk. Bıçak gibi bir rüzgar esiyor, tek tük bulutları önüne katıp sürüyor.

Romanin at üzerinde başta gidiyor, ben arkada. Ormandan bir köylü fırladı, Beyaz Rusya'dan genç bir köylü, ayaklarında at derisinden çarıklar var. Romanin'in üzengilerine yapıştı, kürklü başlığını çıkardı. Adımlarını atın adımlarına uydurarak yürüyor, belli ki bir şey istiyor, yalvarıyor. Gözlerinde yaşlar var.

Romanin durdu, beni çağırdı:

«Ormanda bir kadın, çocuk dünyaya getirmek üzereymiş.» Konuşurken yüzüme bakmıyordu. «Bu adamın karısı. Herkes gitmiş, bir bunlar kalmışlar. Galiba doğum güç olacakmış.»

«Çok acı çekiyor,» dedi köylü. Taşralı ağzıyla bu sözcükleri söyledikten sonra başlığıyla gözlerini sil-di.

Romanin biraz durdu, sonra:

«Gidip çocuğu alınız,» dedi. Yine gözlerini kaçı-
rıyor, atın dizginleriyle oynuyordu. «İkimiz de bilme-
yiz bu işi. Ama bir okumuş insanın elleri daha uygun
düşer sanıyorum.»

Sesinde hafif bir alay vardı, bunu farkettim. Yü-
züm de sararmıştı herhalde. Kendimi tutarak:

«Peki,» dedim.

«Sizi Baranovitşi'de bekleriz.» Islak elini uzattı.

«Yanınıza hastabakıcı yardımcılardan birini
vereyim mi?»

«Olmasa da olur,» dedim.

Bir ilaç çantasıyla ilkel bir cerrah aracı aldım,
başka bir şey yoktu zaten. Ve bir delikten ormana
daldım.

Köylü (adı Vasil'di), üzeniyi tutmuş, yanımda ko-
şuyor... Atın ayaklarından savrulan çamurlar yüzüne
sıçrıyor. Yüzünü siliyor arada bir elindeki başlıkla.
Dörtnala gidiyoruz.

Birkaç dakika sonra şu ormanda ne olacaktı? Bu-
nu düşünmek bile istemiyordum. Vasil'e de bakmıyo-
rum. Yüreğime bir ağırlık çökmüş, ağzımı bıçak aç-
mıyor. Ömrümde yaklaşmamışım doğurmak üzere
olan bir kadına. Hiç bir fikrim de yok bu konuda.

Birden boğuk bir çığlık işitildi, dizginleri çektim.
Birisi, buralarda bir yerde bağıırıyordu.

«Çabuk,» dedi Vasil, «aman çabuk!»

Hayvanı kamçılادم. Fındık ağaçları arasına dal-
dık. Köylü üzeniyi bıraktı, aramız açıldı.

Küçük bir orman açıklığına çıktık. Bir odun ate-
şi, ha söndü ha sönecek. On yaşlarında bir çocuk

oturuyor ateşin başında, kara kasketi kulaklarına kadar inmiş. Dizlerini sarmış kollarıyla, durmadan sallanıyor ve kısık bir sesle:

«Oy Zosiya! Oy Zosiya! Oy Zosiya!» diye söylenip duruyor.

Sönmekte olan dalların dumanı kaplamış ortalığı, göz gözü görmüyor.

Attan indim. Ateşin öbür yanında küçük bir araba duruyor. İçinde iki eliyle arabanın iki yanına yapışmış bir kadın. Yüzü perişan olmuş fukaranın, iri gözlerinin akı kalmış yalnız. Ağzını açabildiği kadar açmış, bir dudaklarını ısıyor, bir bağıyor, öne doğru eğiliyor, sonra arkaya yaslanıyor, bir öne bir arkaya, çığlıklar atıyor, sesi boğuk, hayvan gibi...

Arabanın altında uzun tüylü bir köpek dişlerini birbirine vuruyor.

Yüreğim buz gibi dondu. Bu soğuk beynime de vurunca korku bir anda yok oldu.

«Ateş!» diye seslendim çocuğa. «Çabuk.»

Çocuk yerinden fırladı, ayağı takıldı, düştü; sonra bir daha fırladı, kuru odun aramak için ormana daldı. O arada Vasil de koşa koşa gelip yetişmişti.

Ne yapmam gerektiği üzerine hiç bir fikrim yoktu. Yalnız belli belirsiz bir şeyler geliyordu aklıma.

Önce kaputumu çıkarıp ellerimi yıkadım. Vasil su dökerken elleri titriyor, suyu sağa sola saçıyordu.

Çocuk kuru dallar buldu getirdi, ateşi canlandırdı. Karanlık iniyordu.

«Çocuk burada durmasın,» dedim. «Görüp de ne olacak!»

«Kardeşi,» dedi. «İlerde su var, gitsin su getirsin.»

«Evet, gitsin su getirsin. Bir de temiz havlu bul. Ya da çarşaf.»

«Zosiya'da iki tane temiz gömlek var. Sen, Nikola'cıgım, koş su getir. Ben de gömlekleri bulayım.»

Kısa bir duraksama geçirdim ceketimi başımın üzerinden çekip çıkarırken. Bir an o karanlık içinde kımıldamadan durdum. Kendimi toparlamak, ne yapacağımı kestirmek, düşüncelerimi toplamak istiyordum. Hangi düşüncelerimi? Düşünce müşünce yoktu kafamın içinde, umut da yoktu.

Bütün gücümü topladım, ceketini kafamdan çekip aldım, kollarımı sıvadım, cebimden pilli feneri çıkarıp Vasil'e verdim.

«Yak.»

Arabaya yaklaştım, heyecandan olacak, kulaklarım duymaz olmuştu. Kadının çığlıklarını işitmiyordum artık. Yüzüne de bakmamaya çalışıyordum.

Gözlerimin önünde pembe, yürekler acısı bir şey vardı. Yavaş yavaş, dikkatle, aynı zamanda cesaretle elimi uzatıp o pembe şeyi tuttum, çektim. Yapılması gereken şey bu muydu, böyle mi yapmalıydım, hiç bilmiyordum. Bir uyurgezer gibiydim. Çocuk bir defada mı geldi, onu da bilmiyordum. Hiç bir şey bilmiyorum, anımsamıyorum. Yalnız, avuçlarımın arasında iki omuz hisseder gibiydim, bildiğim tek şey bu... Çocuğun omuzlarıydı herhalde. Omuzları tutup yenden çekmeye başladım. Yavaş, dikkatli, korkusuz...

«Bayım!» diye bağıırıyordu Vasil beni tutarak, «Bayım!»

Sendeliyordum. Kollarım ileriye doğru uzanmış, ellerimde ıslak, sıcak bir şey var. Ve bu acayip şey birden hapşırdı.

Bundan sonra ne yaptımsa, telaşsız, kendime hâkim olarak yaptım; yalnız başım titriyordu, o kadar.

Vasil'le birlikte çocuğu yıkadık, güzelce kundaklayıp sardık.

Çocuk kollarımın arasında, düşüreceğim diye ödüm kopuyor.

Vasil paltosunun kolunu ısırdı, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Bağırdım sus diye; sonra annenin yanına gidip bebeği yanına koydum. Hafif, derin bir gülümseme açıldı yüzünde çocuğa bakarken ve esmer eliyle belli belirsiz dokundu. Belki de okşadı. İlk çocuğuydu.

«Yavrum, aydınlığım, bahtsız oğlum.»

İştilir iştilmez bir sesle mırıldanıyordu. İri gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Birden elimi tuttu, ateşle yanan kuru dudaklarını yapıştırdı. Elimin üzerinden dere gibi gözyaşları akıyordu. Kızcağızı sarsmak için elimi çekmiyordum.

Bebek kımıldamaya ve cıyıklamaya başlamıştı; küçük bir kedi gibi ince, zayıf. Bundan yararlanıp elimi çektim. Kadın bebeği aldı, utana utana memesini çıkardı.

Vasil artık ağlamıyordu; kollarının tersi ile gözlerini kurulamakla yetiniyordu. Çocuk ateşin başına oturmuş, neşeli gözlerle Vasil'e bakıyordu.

Uzakta, ormanın öte yanında top sesleri başlamıştı.

Ellerimi yıkadım, kaputu omuzuma alıp ateşin başına oturdum. İki sigara yakıp birisini Vasil'e verdim. Suratım asıktı ama, ömrümde hiç bu kadar keyifle sigara içmemiştim.

Ama bu keyif geçiciydi. Kadının durumu hoşuma gitmiyordu. Kalktım, arabaya gittim. Ateşin ölgün ışığında yüzü, ateşi varmış izlenimini bıraktı bende. Yan yatmış, bebeği kolları arasında, uyur gibi... Kirpiklerinin donuk gölgesi düşmüş yanaklarına.

Yüzünü ilk olarak görüyordum. Mutlu ve acılı bir yüz, şaşırtıcı... Az önce dünyaya bir çocuk getirmiş olan bütün kadınların yüzleri, kısa süre için, böyle güzel, açık ve duru olurmuş. Ama ben o zaman bu gerçeği bilmiyordum. Rönesansın büyük ustaları, Raphael, Vinci, Boticelli, Madonna tabloları için herhalde bu güzelliği örnek tutmuşlardı.

Kadının zayıf bileğini tuttum, usulca nabzına baktım. Hafif ama düzenli atıyordu.

Gözlerini açmadan yeniden elimi aldı, uykudaymış gibi, büyük bir sevecenlikle okşadı. Ama bu, deminki gibi bir teşekkür değildi:

«Korkma, iyiyim, sen de dinlen biraz,» diyordu.

Daha bir saat önce ıslak yollarda sürükleniyordum. Yüreğim boşalmış, at üzerinde... Hemen o akşam bir insanın bana bu kadar yakınlık gösterebileceği aklımın ucundan geçer miydi?

Savaş günleri, konuk istemeyen bir gece gibi uzayıp gidiyordu. Bu gecenin kesin yalnızlığında benim için de böyle tatlı bir gülümsemenin parlayıp geçebileceğini düşünemezdim.

Ormanın ötesinde, uzak karanlıklarda yeniden, art arda kısa top sesleri. Birinin sesi öbürünü boğuyor.

«Bayım,» diye seslendi Vasil. «Alman yaklaşıyor. Gidelim mi?»

Doğru bir şey değildi ama, bir dinginlik, duruluk sarıyordu beynimi.

«Daha üç saat burada kalalım,» dedim, «Şimdi araba sarsıntısı iyi gelmez.»

«Bay bizi bırakmıyor mu?»

«Hayır. Sizi bırakmayacağım.»

Vasil'in içi rahat etti. Çocukla birlikte çorba pişirmeye koyuldular.

Bu ormanın içinde kalmak iyi değildi, biliyordum. Duyulan seslere göre Almanlar pek uzakta değildi. Bir yerden cepheyi deldilerse, ilk hatlar çabucak ve iz bırakmadan geri çekilmiş olabilirdi. Ama ben şu anda yola çıkmak istemiyordum.

Arabanın yanında oturmuş, gözlerimi ateşe dikmiştim. Gece ateşe bakmak kadar hiç bir şey zamanı kısaltmaz. Küçük dalların tutuşmasını, ateşin arada bir harlayıp kuru çam iğneleri fırlatışını, akkor gibi pırıldayan mor gri külleri seyrediyordum.

Genç kadının soluğu dingin ve düzenliydi.

«Hayır, istesen de istemesen de savaştan kurtulamazsın,» diyordum kendi kendime. «Yeryüzünde yalnız değilsin.»

Saata baktım. İki saat geçmişti ben burada böyle oturup kalalı.

«Vakittir,» dedim Vasil'e. «Gidelim artık.»

Bize çorba verdi. Zosiya da uyandı. Kocasını biraz yemek yedirdi. İsteksiz isteksiz pek az bir şey yiyebildi. Gözleri hep bebekte. Vasil bir kaşık çorba daha içirebilmek için didiniyordu.

Sabaha daha çok vardı. Vasil atları koştu. Zosiya'yı elden geldiği kadar rahat edebileceği biçimde yerleştirerek üzerine iki koyun pöstekisi attık; araba ormanda büyük yola doğru ilerlemeye başladılar. Yolda kimseler yoktu. Rüzgar esiyordu tekdüze, kederli bir uğultuyla, yalnız çamlıklardan doğru. Toplar susmuştu.

Ben atla önden gidiyordum. Arada bir cep lambasını yakıp ışık tutuyordum arkaya; araba çukurlara, su birikintilerine düşmesin diye.

Birkaç kilometre ötede boş bir kamp olacaktı; Romanin'i orada bulurdum herhalde. «Baranoviçi kampı» dedikleri yer. Hatta belki bir gezgin hastane de

bulabilirdik. Zosiya'yı yatırırđık, iyileşene kadar kalırdı.

Talihimiz varmış. Eski kampın tahta barakalarında bir asker hastanesi vardı, ama onlar da geri çekilmek, yola çıkmak üzere hazırlanıyorlardı. Tam zamanında gelmiştik.

Başhekime çıktım. Bu boş barakalardan birinde oturmuş, teneke bir kaptan çay içiyordu. Tıraşı uzamış, albinos'lar gibi kırmızı gözlü, yaşlıca bir adam. Gözlüklerini çıkarmış, ses etmeden beni dinliyor, gömleğinin çayın içine giren kolunu silkeliyordu.

«Yani çocuğı siz mi aldınız?» Tatsız bakıyordu yüzüme.

«Evet, ben aldım.»

«Demek siz kendiniz?»

«Çaresiz. Yapacak başka şey yoktu.»

Bir parça şeker alıp ucundan çaya değdirdi, sonra ağzına attı.

«Evet. Demek yapacak başka bir şey yoktu. Belki de bebek kendiliğinden çıkmıştır. Onun için pek o kadar böbürlenmeyiniz, asteğmeri.»

«Böbürlenmiyorum.»

«Yanlış yapıyorsunuz. Ben sizin yerinizde olsam böbürlenirdim doğrusu. Çay ister misiniz? Sonra mı? Sonra hava alırsınız. Yola çıkıyoruz. Hastayı şimdilik tiyatroya yatırınız. Nöbetçi hemşireye benim gönderdiğimi söylersiniz.»

«Hangi tiyatro?» diye sordum şaşırarak.

«Petrograd Emperyal Opera tiyatrosu! Aptal aptal konuşmayın. Burada bir tiyatro salonu var. Daha doğrusu, subaylar için öyle bir yer vardı. Oraya götürün.»

Zosiya'yı tiyatro denilen barakaya götürdük. Nö-

betçi hemşire yoktu. Hastayı bir kamp yatağına yatırdık.

Dipte bir sahne ve büyük denklere sarmak için kullanılan su geçirmez kaba dokumadan bir perde, üzerinde Diva dağlarının ve Simeis'in (*) resimleri. Niçin bu kayalar, bu çivit mavisi deniz, bu kara mızrak gibi serviler, bu anda burada karşıma çıkıyorlardı? Garip bir şeydi benim için bu.

Dışarıdan bir kadın sesi:

«Nerede loğusa?» diye soruyordu.

Lula'nın sesiydi.

Duvarın dibindeki loş yere doğru çekildim.

Her zamanki gibi çabuk adımlarla girdi içeriye. Başörtüsünün altından bir parça kıvrıkcık saç çıkıyordu. Önce yarı karanlıkta bizi göremedi.

«Kim getirdi?»

Vasil beni göstererek:

«Bay asteğmen,» dedi.

Lula bana döndü:

«Siz mi?»

Karanlıktan çıkıp yürüdüm.

«Evet Lula, ben.»

Yüzü sarardı birden, bir adım geriledi, yatağa çöktü, iri iri açılan korkulu gözlerle baktı.

«Yarabbi, neye öyle kalıp gibi duruyorsunuz?»

Oturduğu yerden elini uzattı. Öpmek için eğildim, Lula boynumdan tutup çekti ve dudaklarımdan öptü.

«Sonunda buluşabildik, uğurlu bir yıldız altında doğmuşuz.»

Sahra hastanesi ancak akşama doğru yola çıkabilecekti. Bizim sağlık postasına yetişememekten korkuyordum. Lula'ya durumu açıkladım, hemen gitmem gerektiğini söyledim.

«Durunuz,» dedi, «Bir saatçık olsun bekleyiniz. Ben biraz sonra geliyorum.»

Barakadan çıktı. Zosiya:

«Kim bu bayan?» dedi, «Nişanlınız mı?»

«Evet,» dedim.

Ne diyebilirdim ki. Bu temiz yürekli insanlara göre bir şey söylemek zorundaydım.

Vasil üzüldü:

«Sus Zosiya. Sayın asteğmene nasıl oluyor da böyle bir şey sorabiliyorsun? Tanrının gücüne gider.»

On dakika sonra bir hastabakıcı geldi. Başhekim beni çağırtmış.

Az önce görüşmüş olduğumuz başhekimin suratı asılmıştı.

«Nedir bu delikanlı, ne dolaplar çeviriyorsunuz?»

«Ne dolabı? Ne demek istiyorsunuz?»

«Pardon, aklıma öyle geldi, söyleyiverdim. Aslında siz de o akıllı havada gezenlerdensiniz. Sizin posta Belediyeler Birliği'ne bağlı. Yani bir sivil kuruluş. Ama savaşta askerin emrinde olduğunuzu biliyor musunuz?»

«Öyle galiba,» dedim.

Birden köpürdü:

«Ne demek öyle galiba?» Suratı kıpkırmızı olmuştu, bir de gıcık takılmıştı boğazına. «Galibası filan yok. Bu böyle, rica ederim bunu unutmayınız. Yoksa hapsederim sizi.»

Durdu, bir daha öksürdü, sonra da, «Öyle galiba, öyle galiba...» diye taklidimi yaptı.

«Ne emrediyorsunuz?» dedim. «Anlayamadım niçin çağırttığınızı.»

«Anlayacaksınız. Bizim hastanede kalmanızı öneriyorum size. Sizin gibi bir yardımcı istiyorduk. Ayrılacağınız zaman yazılı bir belge veririz size. Şefinize gösterirsiniz. Kim şefiniz?»

«Bay Gronsky.»

«Gronsky, Gavronsky, Pshiperdonsky...» diye ayak düzmeye başladı bu sefer de.

Ses çıkarmadan bekliyordum.

«Hadi hadi, kızmayınız.» Ayıplamış gibi başını sallıyordu. «Birkaç gün bizimle kalırsınız. Bu doğum olayından sonra sizi hep yanımda tutmak isterdim. Sözün kısası, durumu biliyorum oğlum. Biz de genç olduk, anlarız bu işlerden, biz de yürek ağrıları çektik. Ben kendi hesabıma gençliklerini anımsamayan yaşlıları hiç sevmem. İşte böyle. Bizde aşkın hakkını vermezler.»

Derin derin iç çekti. Şaşırmıştım. Lula bir işler karıştırmış olmalıydı.

«Bizim sağlık postasında pek kalabalık sayılmayız,» dedim. «Onları yüzüstü bırakıp kaçmak istemem.»

«Evet.» Yine iç çekti. «Kaçmak. Hemen iri laflara başlarsınız. Durumunuz dikenli. Pekâlâ. Öyle olsun. Siz Baranoviç'i'ye gitmiyor musunuz? Biz de oraya gidiyoruz. Yola çıkmak için akşamı beklemeyiz de, bir iki saat sonra çıkarız. Nasıl olsa boşuz. Son yaralımızı da dün akşam hastane trenine teslim ettik. Baranoviç'i'ye kadar birlikte gideriz. Loğusayı da götürürüz. Onu da artık kendi hastamız sayıyoruz.»

Olur, dedim; omuzumu okşadı ihtiyar.

«Bakın, size bir ihtiyar öğüdü. Aşkı bir hazine gibi korumalı, üzerine titremeli. Hiç ihmale gelmez. Neyse, hadi, sizinle tanıştığıma sevindim.»

Yanından çıktığım zaman Lula'yı gördüm. Biraz ötede, mantar biçimi tahta bir nöbetçi kulübesinin altındaki sırada oturuyordu.

Beni görünce çene doğru eğilip elleriyle yüzünü kapadı.

«Hayır, hayır, hayır!» diyordu ellerini yüzünden çekmeden ve başını sallayarak. «Aptallık bu benim yaptığım. Çok büyük aptallık. İğreniyorum kendimden. Gidiniz, gidiniz rica ederim.»

«Kalıyorum Lula. Baranoviç'i'ye birlikte gideceğiz.»

Ellerini yüzünden çekip ayağa kalktı. Yüzünde parmaklarının izi kalmıştı.

«Geliniz,» dedi.

Elimi tuttu; büyük yola doğru yürüdük.

İlk kilometre taşından geri döndük. Kuvvetli rüzgar vardı, su birikintilerinin yüzü kırış kırış oluyordu. Batıdan kopan kara bulutlar yine ufku kapayıp duruyordu.

Bir şey konuşmadan, el ele yürüyorduk. Bizden sonra o da Moskova'ya giderek, batı cephesine gönderilmesini istemiş; yalnızca bunu anlattı. İkimizin de konuşmaya hevesimiz yoktu. En ince, en sevecen sözler bile kalp düşecekti şu anda, ikimiz de biliyorduk bunu. Daha düne kadar yabancı olan birisine karşı duyulan o biraz da bunalımlı yakınlık duygusunu dile getirecek sözü bulup söyleyemezdik.

Öğleden sonra ikide hastane yola çıktı, hasta arabaları birbiri ardı sıra yürüdü. En arkada, bata çıka kendi arabasıyla Vasil geliyordu. Tüyleri kabarmış köpeği de arkasına bağlamıştı.

Benim at, Lula ile altın çerçeveli gözlük takmış orta yaşlı başka bir hemşirenin bulunduğu arabanın yanında yürüyordu. Arada bir geri kalıyor, Vasil'den hastanın durumunu soruyordum. Kadın bana sevgiyle gülüyor, başıyla işaretler yaparak iyi olduğunu anlatmak istiyordu. Ama kocası sıkıntılıydı. Herhalde bundan sonra ne yapacağını düşünüyordu. Acaba kendi hemşerilerine yetişebilecek miydi, yoksa tek başına yabancılar arasında mı sürtecekti?

Baranovişti'den yirmi kilometre kadar önce yol üzerinde silahlı askerler gördük. Başlarında bir subay. Altındaki at çamura batmış...

Subay kolunu kaldırdı, konvoy durdu.

Subay başhekimin yanına giderek selam verdi, bir şeyler söylemeye başladı. Başhekim kaşlarını çatmış, bıyıklarını kemiriyordu.

Bu görüşmede tatsız bir şeyler vardı. Hepimiz diken üzerinde gibiydik.

Biraz sonra haber yayıldı: Yakındaki köyde (yoldan görünüyordu) göç eden halktan hastalananlar olmuş; subay, ilk sağlık tedbirlerini almak üzere bir grup hastabakıcı gönderilmesini istiyormuş. Ordu kurmayının emri varmış.

Başhekim 'olur' dedi, konvoydan üç araba ayrıldı.

«Siz de bizimle geliniz,» dedi Lula. «Sizin göreviniz zaten göç edenlere yardım değil mi? Akşama kalmaz, biz de Baranovişti'ye varmış oluruz.»

Üç araba ana yoldan çıkıp sapıtık. Konvoy yeniden yola koyuldu. Vasil yolun kenarında durmuş, uzun uzun bize bakıyordu. «Ben de onlarla mı gitsem...» diye mi düşünüyordu acaba? Sonra dizginleri salladı, Baranovişti'ye doğru yola düzüldü.

Yoldan bir kilometre kadar ayrılmıştık ki, çalılık-

ların içine gizlenmiş silahlı askerlerle karşılaştık. Bir de makineli tüfek vardı.

Altın gözlüklü hemşire:

«Yoksa Almanlar bu kadar yakın mı? Sorar mısınız lütfen,» dedi.

Askerlere doğru yürüdüm.

«Hey, yolunuza gidiniz!» diye bağırdı bir onbaşı. Soruma karşılık vermemesi bir yana, yüzüme bile bakmıyordu. «Geçiniz, burada durmak yasak.»

Yürüdük. Köyün çitleri seçilmeye başlamıştı. Yağmur yağıyordu. Neredeydik ki? Önümüzdeki köy gübre yığını gibi, berbat bir yer.

«Almanlar yakında herhalde,» dedim Lula'ya.

Batıya, düşmanın gelebileceği yöne dönüp baktım. Sel yatağına doğru inen çalılıkların içinde birileri karakol vardı. Askerlerin kimi oturmuş, kimi uzanmış, uzun bir zincir gibi, ama epeyce aralıklı.

Arabayı süren hastabakıcı yardımcısı, yarı Rusça yarı Ukraynaca:

«Bu hazırlık Boş'lara karşı değil,» dedi, «Bana kalırsa bu iş başka. İşte, şuraya bakın.»

Doğuyu gösteriyordu. Orayı da askerler tutmuştu.

«Bütün köyü sarmışlar,» dedi korkulu bir sesle. «Bana kalırsa bunda kötü bir iş var.»

«Nasıl kötü bir iş?»

«Bilmiyorum. Keşke buraya hiç girmeseydik. Keşke girmeseydik.»

Adam haklı çıktı. Boş bir köye giriyorduk. İki tekerlekli bir Kızılhaç arabası. Kimbilir hangi birliğin. Yolun kenarında duruyor. Arabacıdan korkunç haberi öğrendik: Kapana kısılmıştık.

Köyde çiçek salgını vardı. Köyün sağından solundan sürekli olarak asker geçiyordu, göç eden halk-

tan binlercesi, yollarının üstüne çıkan köylere saldırıyorlardı. Salgın yayılabilirdi. Bunun için köye bir sağlık postası göndermek ve çevresini sarıp kimseyi dışarıya bırakmamak için emir verilmişti. Köyden çıkmak isteyen, kim olursa olsun vurulacaktı. Emir böyleydi.

Ve bizi ana yolda durdurup buraya gönderen subay, çiçek lafını ağzına bile almamıştı.

Bu durum karşısında ilk duyduğumuz ‘tiksinti’ oldu. Tuzağa düşürüldüğümüz için değil, bizi durumu haber vermeden gönderdikleri için. Çünkü her şeyi açıkça söyleselerdi de gelirdik. Akıllarınca kurnazlık etmiş oluyorlardı.

Lula kızdı:

«Ne sersem şeyler. Bizi böyle kandırmasalardı yanımıza gerekli olan şeyleri alır, öyle gelirdik. Oysa şimdi elimizde hiç bir şey yok, aşı bile...»

«Sade sersemliklerinden mi acaba?» dedi bizim arabacı.

«Ne demek istiyorsunuz?» diye sordu gözlüklü hemşire. (Adı Vera Sevastianovna’ydı.)

«Kimbilir? Yukardakilerin kafasında hep bir düşünce bulunur. Uğursuz bir düşünce.»

Izbalarda kalınamazdı, hastalar vardı. Köydeki tek tahıl ambarında ise öteki ekip oturuyordu. Öteberimizi alıp oraya gittik.

Öteki ekip dediğim, bir doktor, bir hemşire ve iki hastabakıcı yardımcısı, o kadar...

Ambarda suratsız, kaşsız kirpiksiz, ağzından tek söz koparılamayan cinsten bir kadın oturuyordu, hemşire buydu. «Ohoo, ne de ekipmiş,» diyordu bizimkiler. «Tam cenaze kaldırma servisi.»

Getirdiğimiz ilaçları açtık. Bu arada doktor da

geldi. Tıraşı uzamış, şiş suratlı, şiş gözlü, etleri pelte gibi yumuşak ve genç denilecek yaşta bir adam.

«Büyük sefa geldiniz,» dedi. Bizi görmekten hiç hoşlanmadığı belliydi. «Nasıl bir yere düşmüş olduğunuzu biliyor musunuz?»

«Çiçek salgını,» dedim.

«Tamam. Doğru. Peki çiçek salgını ne demek, onu da biliyor musunuz delikanlı? Hiç kendi gözünüzle gördünüz mü nasıl bir şey olduğunu?»

«Hayır, görmedim.»

«Öyleyse gözünüz aydın, bayramınız kutlu olsun. Çünkü sizin bayram gününüz bugün. Aşınız var mı? Yok mu? Bir büyük sefa geldiniz daha. Ne yapacaksınız öyleyse burada? Gramofon mu çalacaksınız? Vialtzeva'yı dinleyeceksiniz belki, ha?»

Susuyorduk. Çok sıkılmıştık.

«Ben mi? Benden bu kadar. Yetti artık. Saçma sapan işlerle uğraşmak istemiyorum bundan sonra.»

Lula kızdı:

«Nasıl böyle konuşabiliyorsunuz?» dedi.

Doktorun gözleri öfkeyle kısıldı:

«Öfke pek yakışıyor size küçük hanım, pek güzel oluyorsunuz. Ama o kadar. Evet, o kadar. Hiç bir anlamı olmayan güzel bir ses. Öfkelenmeyiniz küçük hanım. burada hepimiz kapana kısıtılmış durumda-yız. Ne demiş Puşkin: Ah, yakalandın küçük kuşum, ağdan kurtulamazsın artık.»

Lula, tiksintisini belirten bir sesle:

«Bu yaptığınız palyaçoluk, doktor,» dedi, «iğrenç bir şey.»

«Gül biraz palyaço, gül hadi» diye bağırdı doktor makamla ve kahkahayla gülmeye başladı. «Başka ne yapalım size göre? Belki de siz söyleyebilirsiniz bana bu bok durumdan nasıl çıkılabileceğini, ha?»

«Sarhoş bu adam!» dedi Vera Sevastianovna.

«Sarhoş, evet. Büyük sefa geldiniz!» dedi doktor. Hiç de alınmış, gücenmiş bir tavır yoktu üzerinde. «Morfininiz var mı?»

«Çok az. Ama kafurumuz çok.»

«Eğer morfin olsaydı herkesi uyuturdum. **Et basta! (*)**»

«Bu kadar saçmalık yeter!» dedim sertçe. «Elinizde ne varsa hepsini bize veriniz. Biz kendi başımıza çalışırız.»

«Ah, rica ederim, çok zahmet olacak. Büyük sefa geldiniz efendim!»

Tiyatro oynuyormuş gibi bağırıyordu. «Bütün aşılarımızı alınız. Alınız, alınız. Adam zaten yakalanmış hastalığa, bir aşı da siz yaparsınız. Hepsi hasta zaten. Görülmemiş, duyulmamış bir deneme yapmış olursunuz.»

Üzerine yürüdüm:

«Bakın, sussanız iyi olur artık. Yoksa yüzbaşı filan dinlemem, sizi kapı dışarı ederim.»

«Tamam, oldu. Alın aşıları, ne isterseniz yapın. Benim uyku var. Kırk sekiz saattan beri ayakta-
yım. Bunu dikkatten uzak tutmayacağınızı umarım, ül-
kücü baylar!»

Bir köşeye gidip samanların üzerine attı kendini, daha kaputunu üzerine çekerken dalıp gitmişti.

«Bırakın uyusun,» dedi Vera Sevastianovna.

«Aşıları verir misiniz hemşire hanım.»

«Bir alındı yazınız,» dedi hemşire.

Yazıp verdim. İlaçları aldık.

«Şimdi ne yapacağız?» diye fısıldadı kulağıma
Lula.

(*) «Bu kadarı yeter, burada keselim,» anlamına. Latince bir söz.

«Neyi ne yapacağız? Olan olmuş zaten. Siz biraz burada bekleyiniz. Ben yardımcıyla evleri bir dolaşayım. Bakalım durum nasıl?»

«Yoo, hayır, sizi yalnız bırakmam. Sizden vazgeçemediğim için değil.» Kızardı. «Hayır. Ama beraber olunca o kadar korkmam belki.»

Dördümüz birlikte gittik: Vera Sevastianovna, Lula, hastabakıcı yardımcısı ve ben.

Tarlalar bir yağmur perdesi arkasında uzanıyordu. Şuraya buraya dağılmış patates sapları, yerlerde kırık kemik parçaları gibi. Güz geldi sayılır. Ayaklarımızın altı vıcık vıcık kil, çamur, çürük saman ve gübre karışımı bir balçık. İçinde ayaklarımız hamur yoğuruyor sanki.

Tüten bir tek baca yok. Ama havada kuvvetli bir yanık kokusu var; kirece batırılmış tüy kokusu gibi bir şey.

Köyün arkasındaki çayıra eski püskü şeyleri yığıp ateşe vermişler. Koku oradan geliyor.

Bizim hastabakıcı yardımcısı:

«Hastaların sırtındaki paçavralar,» dedi; «dezenfekte ediyorlar,» diye de alay etti.

Köyde tavuk, köpek gibi bir şeyler kalmamış. Yalnızca bir inek böğürtüsü duyuluyor, ahır gibi bir yere bağlamışlar. Öyle bağıyor ki, neredeyse kendi salyasıyla boğulacak. Sağılmadığı için bağıyor belki de.

«Evet, Dante'nin Cehennem'i!» dedi Vera Sevastianovna.

Karşımıza ilk çıkan izbaya girmeden önce Lula Idrofil sargıyla ağızlarımızı kapadı.

Kapıyı açtım. Yüzümüze ılık bir çürük yara kokusu çarptı. Pencereilerin perdeleri kapalıydı. İlkten bir şey göremedik. Yalnız tekdüze bir çocuk sesi:

«Oy Pepe, ellerimi çöz! Oy Pepe, ellerimi çöz!» diye inliyor...

Vera Sevastianovna:

«Hiç bir şeyi ellemezsiniz,» dedi. «Işığı yakınız lütfen.»

Cebimden elektrik lambasını çıkarıp yaktım. İlk gözüme çarpan şey kırık bir tahta kerevet, üzerine kirli öteberi yığılmışlar. Fırının üzerinden at derisinden çarıklar geçirilmiş iki ayak sallanıyor. Ayakların sahibi görünmüyor.

«Canlı kimse var mı?» diye bağırdı bizim yardımcısı.

Fırının üzerinden ihtiyar bir ses cevap verdi:

«Bilmem ki! Canım çıktı mı çıkmadı mı farkında değilim doğrusu.»

Işığı yukarı doğru tuttum. Kara kaftanlı bir ihtiyar oturuyor, sakalı sanki yer yer, tutam tutam yolunmuş.

«Hâlâ kapımızı çalan var demek, Tanrı'ya şükürler olsun. Bu da bir şey.» İçini çekti. «Bana biraz yardım etseniz askercikler, bunu yalnız başıma çıkaramıyorum.»

«Neyi?»

«Neyi olacak! İşte, bizim damat, burada yatıyor. Dün akşam fırın gibi yanıyordu, şimdi de o kadar soğuk ki, elini dokunduramıyor insan.»

«Aman yarabbi! Aman yarabbi! Bu nasıl iş!» diye mırıldandı Lula.

Yatağın üzerindeki pılıpırtı yığını kımıldamaya başlamıştı. Yine o ağlamaklı çocuk sesi:

«Oy Pepe, ellerimi çöz! Dayanamıyorum artık! Oy Pepe, ellerimi çöz!»

Vera Sevastianovna:

«Ocağın üstü için yapacak bir şey yok. Işığı şuraya tutunuz.»

Lambayı yatağa tuttum. İki göz görünüyordu yalnızca. Kapkara, kocaman iki göz, ateş gibi yanıyor ve gelincik kızılına boyanmış iki yanak, yanacık.

Pılı pırtı altında on yaşlarında bir kız yatıyordu.

Usul usul ve büyük bir dikkatle örtüleri ittim. Çocuk bir öne doğru eğiliyor, bir arkaya doğru geriliyor. Ellerini pis bir bezle bağlamışlar.

Kızın gömleği kaymış, göğsü meydanda. İşte kara çiçek, gözlerimin önünde, ilk olarak görüyorum: Koyu kırmızı lekeler, her birinin üzerinde, donmuş katran damlacıkları gibi ufacık, kara noktalar. Lekeler, yeşile çalan derinin üzerine elle yapıştırılmış gibi.

Çocuk başını sağa sola döndürüyor. Kara saçları uçuşuyor. Saç örgülerinin arasında kara bir kurdela.

Hastabakıcı yardımcısı dışarı çıkıp su getirdi. Bakmayı içi götürmüyordu. Hastaların ellerini yaraları kaşınasınlar diye bağlıyorlardı.

Yardımcı, Ukrayna diliyle:

«Ne korkunç acı!» dedi. «Bu çocuğun ne suçu vardı ki!»

Lula çocuğa su içirdi. O su içirirken ben de başını tutuyordum. Elimde deri eldivenlere karşın incecik boynunun ateşini fark ediyordum.

Vera Sevastianovna:

«Kafuru verin bana,» dedi.

Odanın içerisine eter kokusu yayıldı.

Kafurudan sonra çocuğa bir de morfin yaptılar. Lula, hastanın yüzüne gül sirkesi sürdü.

Hastabakıcı yardımcısı:

«Şimdi ölüyü kaldıralım,» dedi.

Lula bir an kolumu sıktı, bıraktı. Gözleri yalvaylıyordu ölüyü tutmayayım diye.

«Yalnız, unutmayın... Evet, iyi, peki,» diye bir şeyler mırıldandı.

Ölü kaba bir örtünün üstünde yatıyordu. Örtüyü dört kıyısından tutup indirdik. Dokunmamaya dikkat ediyorduk. Sonunda kaymasını önleyemedik. Ama iyi ki kapının yanına gelmiştik.

İhtiyar:

«Ahıra götürün,» dedi, «zaten içerde iki tane daha var.»

Ahırın kapısına bir yaba koymuşlar, payanda gibi. İçerde ihtiyar bir kadın yatıyor yüzükoyun. Ve beş yaşlarında bir kız...

«Savaş gibi senin...» diye okumaya başladı bizim yardımcı yeniden. «O generallerle politikacıları enselerinden bastırıp suratlarını cerahatin içine daldıracaksın ki! Cellat cenabetler!»

İzbaya döndük. İçerisini havalandırmak iyi olacaktı. Ama dışarısı epeyce soğuktu, kar yağmadan önceki soğuklardan...

«Ateş yakalım,» dedi yardımcı. Ama ortada yakılacak odun görünmüyordu.

Söve saya dışarı çıktı, peronun tahtalarını söküp getirdi. Fırını tutuşturup kapıyı açtık.

Vera Sevastianovna:

«Büyükbaba, in de aşı yapalım,» dedi.

«Aşılık halim mi kaldı benim! Nasıl olsa işim bitik. Boş yere ilaç ziyan etmeyin.»

Gene de yaptık aşığı. «İzba havalandıktan sonra, sana ekmek de göndereceğiz,» deyip çıktık.

Sonrası daha da kötü oldu. Birbirimizin yüzüne bakamıyorduk; çenemizi kısmış, didinip duruyorduk. Tam bir arabacı ağzıyla bol bol sövüyordu yardımcıımız.

Çevremizde ne varsa hepsi bu çiçek denilen marazdı, her şey. Ve bu marazın değişik görüntüleri...

Vera Sevastianovna sonunda umudunu kesti:

«Bütün bu çabalar boşuna,» dedi, «bir tek kişi kurtaramayız. O maskara doktorun hakkı var.»

«Peki ne yapacağız?»

«Kendimiz bulaşmayalım, o kadar.»

«Ya hastalar?»

«Morfin. Hiç olmazsa acı çekmesinler.»

Hastabakıcı yere tükürdü ve ağır bir küfür salıladı.

Geri döndük. Vera Sevastianovna hepimize aşı yaptı.

Zaman geçiyordu; ağır, belalı ve lanetli...

Evleri dolaşılıyor, morfin yapıyor, can çekişenlere su veriyorduk, elden bir şey gelmemenin umutsuzluğuyla hastalığa yeni tutulanlara bakıyorduk.

Ölüleri ahıra benzer kulübelerde yakıyorduk. Doktorun emri böyleydi. Kendi de koşuyor, canla başla çalışıyordu.

Hastabakıcı yardımcıları çevresine saman yığarak kulübeleri ateşe veriyorlardı. Ağaç duvar önce için için yanıyor, sonra birden harlıyor, ortalığa ağır bir duman yayılıyordu.

Bizim kaldığımız samanlık fenol kokuyordu. Fenolden artık ellerimiz yanmaya başlamıştı, elimizi bile yıkayamıyorduk. Su değince dayanılamayacak kollar canımız yanıyordu.

Şimdi geceler biraz daha rahat geçiyordu. Üstümüze kaputlarımızı ve keçe araba örtülerini çekip samanların üzerinde yatıyorduk. Gece yarısına doğru biraz ısınıyorduk da; ama yine de doğru dürüst uyuyamıyorduk.

Doktorun üzerine bir durgunluk çökmüştü. Şim-

di yavaş yavaş bize Berdiansk'ta bıraktığı ailesini, karısını (tutumlu bir ev kadını) ve oğlunu (dünyanın en uyanık çocuğu) anlatıyordu.

Ama kimsenin dinlediği yoktu. Herkesin kafasında kendi düşünceleri vardı.

Ben, Lula ile Polonyalı hastabakıcı Syrokomlia'nın arasında yatıyordum. Çilli yüzlü, sessiz bir adamdı Syrokomlia. Geceleri sık sık ağlıyordu. İnsan, cep hede yalnızca ölen yakınlarına ağlar; bunu bildiğimizden, onu avutacak sözler söylemeye kalkmadık. Ama gözyaşları boşuna akıyordu; acıyı azaltmıyor, ağırlaştırıyordu.

Lula da ağlıyordu kimi geceler. Elimi tutup sıyor, boğmağa çalıştığı hıçkırıklarla sarsılıyordu.

Yavaşça saçlarını okşuyor, gözyaşlarını siliyordum. Yanan yüzünü avucuma bastırıyor, büsbütün boşanıyordu. Vera Sevastianovna:

«Lula, yavrum, yapma böyle, sonra büsbütün kuvvetten düşeceksin,» diyordu. O zaman biraz toparlanıyor, sonra üzerimden kayan kaputu çekip beni örtüyordu. Bütün bunlar dışında hiç konuşmadan yatıyor, çatıdaki samanların hışirtısını dinliyorduk.

Ara sıra ta uzaklardan top sesleri geliyordu. Başımızı kaldırıp kulak veriyorduk. Cephe buralara kadar gelseydi bari!

Böyle kimbilir kaç gece geçti, şimdi bilemiyorum. Bir gece Lula:

«Ölürsem beni oraya atmayın,» dedi.

Ve bütün gövdesiyle titredi.

«Ne saçma bir söz!» dedim.

Elini tutunca yüreğim birden göğsümden fırlayacak gibi oldu: El buz gibiydi. Alnına dokundum, ateş gibi yanıyordu.

«Evet,» dedi üzüntülü bir sesle. «Evet .. Dün far-

kettim. Beni yalnız bırakmayınız, olur mu, benim iyi yürekli, terbiyeli Kostik'im!»

Vera Sevastianovna ile doktoru uyandırdım. Yardımcılar da kalktılar.

Lambalar yakıldı. Lula ışığa bakamadı, başını çevirdi.

Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Sonunda ihtiyar hemşire:

«Yandaki boş izbayı yıkayıp temizlemeli,» dedi. «Dezenfekte edip bir de ateş yakarız.»

Yardımcılar da bir şeyler söylediler, içlerini çekip dışarı çıktılar. Doktor kolumdan tutup bir kıyıya sürükledi beni :

«Elimden gelen her şeyi yapacağım, anlaşıldı mı, her şeyi.»

Bir şey diyemedim, elini sıktım yalnız. Lula beni çağırıyordu. '

Tatlı ve garip bir gülümseme vardı yüzünde:

«Hoşça kal,» dedi, «çok kısa oldu. Oysa ne kadar iyiydim, ne kadar iyi...»

«Sizi bırakmayacağım,» dedim. «Sizin yanınızdayım, Lula.»

Gözlerini kapadı ve kampta, sıranın üzerinde otururken yaptığı gibi başını sallamaya başladı.

Şimdi boşuna zorluyorum anılarımı, bundan sonrası nasıl oldu, neden sonra oldu, bulup çıkaramıyorum. Yalnız kopuk sahneler var gözlerimin önünde.

Soğuk bir izba. Lula bir kamp yatağının kenarına oturmuş. Vera Sevastianovna üstündekileri çıkarıyor, ben de yardım ediyorum.

Lula'nın gözleri kapalı, zor soluk alıyor. Onu böyle ilk olarak görüyorum, çıplak. Çok güzel kız, çok... Ve çok seviyorum, çok... Ve korkunç bir şey bu uzun,

ince bacaklara, kollara, göğüslere ölümün kancasını takmış olduğunu düşünmek.

Bu ateşler içinde yanan zayıf varlıkta her şey sevgiliydi benim için. Ensesine düşen saçlardan kalçasındaki hafif gri bene kadar. Her şey!...

Yatırdık. Gözlerini kapadı ve:

«Gömleğim burada kalsın, götürmeyiniz,» dedi.

Yanında bekliyordum bir saniye ayrılmadan. Vera Sevastianovna da bekliyor. Biraz uyudu.

Öyle upuzun, hiç kımıldamadan yatıyor, sesi de çıkmıyor. Bir aralık ürktüm. Üzerine eğilip soluğunu dinledim.

Gece yavaş geçiyordu. Sabahı haber verecek bir şey yoktu; ne horoz sesi, ne saat tiktakı, ne kapkara gökyüzünde bir yıldız.

Tanyeri ağarmadan önce biraz kestirebilmek için saman ambarına döndü Vera Sevastianovna.

Pencerelerde hafif mavi ışıklar belirmeye başladığı zaman Lula gözlerini açtı. Üzerine eğildim. Yavaşça itti beni, yüzüme baktı. Uzun uzun ve büyük bir sevgiyle, bir kederle ve büyük bir özenişle, bir kaygıyla... Boğazım tıkanıp, hıçkırıklarla ağlamaya başladım. Uzak yıllarda kalmış, çoktan unutulmuş ilk çocukluğumdan bu yana, ilk olarak...»

«Olmaz, benim güzel kardeşim,» dedi. Gözleri yaşlarla doluydu, ama dökülmüyordu yaşlar. «Bar-dağı sıranın üzerine koyunuz... Su orada, ambarda mersin şurubu olacak. Onu getirin bana, ekşice bir şey içmek istiyorum.»

Kalktım.

«Bir de... İstedğim... tek mutluluğum... ağlamak olmaz. Ben herkesi unuttum... annemi bile... bir tek siz...»

Su testisine koştum. Bir bardak doldurup getir-

dim. Dediği yere bıraktım, yine fırladım. Mersin şurubunu alıp döndüğümde rahat rahat uyuyordu. Yarı açık dudaklarıyla, yüzünün güzelliği ve solgunluğuyla olağanüstü bir varlıktı. Yüreğim kanıyordu...

Şurubu getirmemi beklemeden suyu içmişti. Hatta yatağın yanına, yere biraz su dökülmüştü.

Ne kadar kaldım öyle yanında, uyuyuşunu seyrederek, bilmiyorum. Izbanın penceresinden bozbulanık bir ışık süzölmeye başlayınca birden fark ettim; Lula soluk almıyordu. Elini tuttum, soğuktu. Aradım, nabız yoktu.

Öbür yana koştum Vera Sevastianovna'yı çağırdım. Doktor da bizimle geldi.

Lula ölmüştü. Sıranın üzerinde duran giysisinin altında ihtiyar hemşire bir morfin kutusu buldu. Kutu boştu. Lula beni mersin şurubu diye yollamış, o arada öldürücü dozda morfin almıştı.

«İyi,» dedi doktor, «kolay bir ölüme hak kazanmıştı.»

Vera Sevastianovna susuyordu.

Yatağın yanında yere oturdum, kaputumun yakası kalkık, başım içeriye çekik... Ne kadar kaldım orada öyle, bilmiyorum. Sonra kalktım, başını tutup kaldırdım, yüzünü, gözünü, saçlarını, soğumuş dudaklarını öptüm, öptüm...

Vera Sevastianovna telaşlandı, beni çekip ayırdı, ağzımı burnumu acı ilaçlarla çalkalattı, ellerimi yıkadı.

Köyün dışındaki bir tümseğin üzerinde yalnız bir söğüt ağacı vardı. Dibinde derin bir çukur kazdık. Ağaç uzaklardan görülebiliyordu.

Yardımcılar kararmış tahtalardan çarçabuk bir tabut çattılar.

Lula'nın parmağındaki gümüş yüzüğü aldım, pansuman çantasına koydum.

Tabutta yatarken, ölmeden önceki halinden de güzeldi.

Mezara toprak atarken tüfek sesleri duyuldu. Üç beş ses, belli aralıklarla...

Gündüz, köyün çevresindeki ablukanın kaldırılmış olduğunu fark ettik. Askerler bize haber vermeden çekilip gitmişlerdi. Belki bize haber vermek için tüfek atmışlardı da biz anlamamıştık.

Hemen ayrıldık köyden. Köyün çevresinde kimseler kalmamıştı.

Yarım verst kadar gittikten sonra durdum ve atı geriye çevirdim. Sonbahar gününün kapanık ve sisli aydınlığında Lula'nın mezarına diktiğimiz küçük haç seçilebiliyordu. Üstündeki çıplak söğüt de... Lula'nın mezarı! Bir genç kızın ürpertiler içerisindeki yüreğinden, sesinden, gülüşlerinden, aşkından ve gözyaşlarından geriye kalan...

Vera Sevastianovna seslendi.

«Siz gidiniz,» dedim, «ben size yetişirim.»

«Söz veriyor musunuz?»

«Gidin siz.»

Gittiler. Orada öylece duruyordum; attan inmeden, gözlerim köye dikili. Azıcık kımıldasam içimdeki can bağı kopacak, yuvarlanıp gideceğim ve her şey bitecek sanki.

Arabalar birkaç kez durup beni beklediler, sonra çalılığın arkasında gözden yittiler.

Mezarın başına geldim. Attan atladım, bağlama-dan başıboş bıraktım atı. Burun deliklerini iri iri açıyor, sıkıntıyla yavaş yavaş kişniyordu.

Eğildim, alnımı mezarın soğuk toprağına daya-

dım. Bu ağır ve ıslak toprak yığınının altında «Uğurlu bir yıldız altında doğmuş» bir genç kız yatıyordu.

Ne yapabilirdim burada? Yanaklarına değen bu killi toprağı mı okşamalı? Toprağı kazıp son bir kez daha yüzünü görüp gözlerini mi öpmeli?

Birisi omuzumu tuttu. Döndüm.

Arkamda Syrokomlia duruyordu. Elinde bir kır atın, yüzbaşının atının dizginleri.

Dümdüz bakışlarla beni süzüyordu. Biraz da çekingen.

«Geliniz,» dedi. «Olmaz böyle, olmaz.»

Ayağıma üzengiye atamıyordum. Syrokomlia tuttu, ata binebildim ve kurşun grisi soğuk su birikintilerine bata çıka uzaklaştım mezardan.

BULDOG

Romanin'i Baranovitşi'de bulamadım. Neswij'e doğru gitmişti. Bölge komutanından öğrendim bunu.

Kısa bir süre için de olsa sahra hastanesine dönüp orada çalışmayı içim götürmedi. Aynı insanları görmek zor olacaktı.

Geceyi Minsk yolu üzerindeki gümrük kolcusunun evinde geçirdim. Ertesi sabah Neswij'e doğru yola çıktım.

Atı kendi haline bırakmıştım. Rahvan gidiyor, arada bir durup düşünüyor, belki dinleniyordu. Sonra yine başını sallaya sallaya yürüyordu.

Serin bir sonbahar günü. Yağmur yok, ama kocca koca bulutlar koşuşuyor; gri, mavi... Neredeyse vore değecekler, o kadar alçaktan geçiyorlar.

Öğleden sonra küçük bir köye düştüm, adını çı-

karamıyorum şimdi; gece burada kalmak istiyordum. Ordunun geri çekilişı yavaşlamıştı, bizim posta Neswij'den ileri geçmiş olamazdı. Ertesi gün yetişirdim nasıl olsa.

Büyük gölün kıyısında bir çukurun içerisine tıkmış bir köy. Gölün ucunda bir eski zaman değirmeni, küçücük. Su, önündeki setten şırıldıyor, sesi köyün hemen her yerinden işitiliyor. Kara söğütler başlarını suya daldırılmış. Öylesine eğilmişler ki, neredeyse suya düşecekler.

İhtiyar Yahudilere gece nerede kalabileceğimi sordum. Han gibi bir yer gösterdiler. Çatlak, eski tahtalardan kurulu bir yapı. Gaz ve iste kurutulmuş ringa balığı kokuyor.

Sarı saçları karmakarışık, şişman bir Yahudiydi hancı; geceyi geçirecek bir yeri vardı elbet, ama bir topçu subayı tutmuştu daha önce. Acaba ikimiz için fazla mı dar olur, diye düşünüyordu.

Götürüp gösterdi; genişçe bir tabut. Subay yoktu. Bir kamp yatağı açılıp kurulmuş, yanında bir tane daha konulabilecek kadar yer de var, ama tam o kadar. İki yatak arasında aralık pek dar, ayaklarını sallandırıp oturamazsın.

«İşte yatılabilecek kadar bir yer. Hem bizde gürültü de olmaz. Tahtakurusu filan arama. Yumurta da kırarız size. Hatta bay arzu ederlerse sıcak süt de var.»

«Peki ya subay?» dedim. «O razı mı bakalım?»

«Oy, Tanrım, Tanrım, güldürmeyiniz beni. Dvor-ya, duydun mu bak bay ne diyor? Aman bayım, o bir subay değil, melaike!»

Atı ahıra çekip önüne yem koydum, sonra köyü gezmeye çıktım.

Kimseyle görüşüp konuşacak halim yoktu; söyle-

diğim ve dinlediğim her söz beni Lula'dan biraz daha uzaklaştırıyordu. İçimdeki acı hafifleyecek, dinecek diye korkuyordum. Bu acıyı, henüz yakınımda olan aşkın son damlasını korumak istiyordum.

Beni sinirlendirmeyen ya da uzaklaşmak istemediğim tek şey şiirdi. Kafamın derinliklerinden dizeler uyanıyor ve —Tanrı bilir niçin ve Tanrı bilir nasıl bir tansık ile— bu dizelerdeki yatıştırıcı uyum beni tedirgin etmiyor, yaralamıyordu.

Gölün kıyısına gidip bir söğüdün altına oturdum; değirmenin yalağından boşalan suyun sesini dinliyorum.

Akşama doğru bulutların üzerine hafif, saydam bir yaldız serpildi. Güneş, ufkun arkasına iniyordu. Gökyüzüne sarı bir aydınlık yayılmış, suda yansıyor. Söğütlerin altı loş, rutubetli.

Eskiden okuduğum şu dizeler takıldı aklıma:

İhtiyar değirmenci beni evine buyur etti.
Kara söğütlerin yanındaki,
Gece yolculuğu yaparken...

Önemli bir şey değil, ama 'uğur' söyleyen bir fal gibi geliyor bana şu anda. Gece yürünen bir yoldaki yalnızlığı düşünmek yüreğime rahatlık veriyor.

Başımı ellerimin arasına aldım: Sevdiğim ses, alışkın olduğum bir şeyler söylüyordu. Islak uzaklıklarda, rüzgarların yaladığı yerlerde... Şimdi orada, o uzak ve çıplak ve yalnız yerde... Sözler belirgin kafamın içinde:

Senin için ad yoktur ilkbahar
Senin için ad yoktur, benim uzak sevdam...

Severdi bu dizeleri. Kulaklarıma gelen benim sesim mi, yoksa Lula'nın o kendine özgü sesi mi? Ve bu ses artık duyulmayacak. Hiç! Ne ben duyacağım, ne de başkaları...

Kalkıp ayırkların arasında yürüdüm.

Hava kararıyordu. Yol zor seçiliyor, ama ben yürüyorum, biraz daha, biraz daha... Luminet yönünden donuk bir ışık yükseldi. Kuzeyde, tek kalmış bir izbanın üzerinde beyaz bir yıldız aydınlandı.

«Uğurlu yıldız.» Ölümden birkaç gün öncesine kadar buna inanıyordu. Hayır, insan hiç bir zaman razı olmaz bir insanın yok olmasına.

Hana döndüğümde gece olmuştu. Geniş tabutta benim için ikinci bir yatak kurulmuş. Öbüründe yanık yüzlü, yanık kaşlı bir topçu subayı yatmış, mum ışığında kitap okuyor.

İçeri girerken yatağın altından sağır bir hırıltı koptu. «Yat oraya Mars!» diye seslendi subay ve yarısı doğrularak elini uzattı: «Teğmen Vişniyakov. Tanıştığırma çok sevindim. İyi kötü sabahı ederiz burada.»

Bölmenin öbür yanından hancının sesi duyuldu.

«Dvorya, sor bakalım baylar bir şey isterler mi yemek içmek gibi.»

İştahım yoktu. Bir ay içip yattım. Topçu teğmeni geveze değildi iyi ki.

Yatağın altından kocaman bir sarı buldog çıktı, yanıma gelerek yüzüme bakmaya başladı; dikkatle, inatla bakıyordu.

«Şeker istiyor, ama vermeyin. Böyle böyle dilencilige alıştı. Cephede böyle köpekle dolaşmak işken-ce. Ama bırakamıyor insan, hem iyi bir bekçi.»

Hayvanı okşadım. Elimi ağzına alıp birkaç saniye tuttu, sonra bıraktı. İlk bakışta uysal bir hayvan.

Gözlerimi kapamış, uykuyu bekliyorum. Çocukluktan kalma huyumdur. Sırt üstü yatıp uyur gibi yapmak, kafamda bir sürü olağanüstü serüven uydurmak, gözü kapalı bütün dünyayı gezip dolaşmak...

Ama şimdi ne bir şey kuruyor, ne de dünyayı dolaşıyorum. Geçmişini yaşıyorum yeniden, o kadar...

Nice zaman Lula'nın yanında yaşamıştım; şimdi bana ne kadar olmaz görünüyor yanında uzun süre bir yabancı gibi yaşayabilmiş olmak. Gerçeği ikimiz de ancak Odesa'da, Küçük Çeşme'de görebiliştik. Hayır, belki daha önce, o yoksul Polonyalıların Wieprz ırmağı yakınındaki kulübesine gittiğimiz, altın gagalı-tarlakuşu öyküsünü dinlediğimiz gün. Hayır, ondan da önce, Hentziny'deki o yağmurlu gece, sabaha kadar başucumda oturduğu gece.

Sonra Romanin geldi aklıma. Ne oluyordu ona? Neden bana karşı bu kadar katı olmuştu? Herhalde kusur bende değildi. Belki uysal, yumuşak yaratılışlı olmam çileden çıkarıyordu onu. «Gevşek» derdi bana. Bir de, belki tam karşıt olan iki şeyin ikisinde de değer bulabilmeme kızılıyordu; bundan ötürü de «bel-kemiksiz» derdi bana. Onun gözünde ben kaypak aydın örneğiydim ve bu çok gücüne gidiyordu.

«Hayır, yemin ederim ki ben onun sandığı gibi bir adam değilim.»

Ama bunu nasıl göstermeli?

Gecenin bir vaktinde tekerlek sesleriyle uyandım. Topçular geçiyordu sokaktan. Yeniden yattım, uyudum belki de...

Bu sefer de acı, düzensiz hırıltılarla uyandım. Ses odanın içindeydi. Önce köpek sandım. Yanımdaki yatak sarsılıyor, çatırdıyordu.

Işığı yaktım. Subay çırpınıyordu, böğürtülü hırıltılı sesler çıkarıyordu. Ağzında sarı köpükler vardı.

Sara nöbeti, tutarak. Hastane treninde çalıştığım zamanlar çok görmüştüm böyle nöbetleri.

Ne yapılması gerektiğini biliyordum. Ağzına bir kırıkk sokup dili bastırılacak ısırp yutmasını diye...

Pencerenin kenarında bir çay bardağı ve içinde bir kaşığ duruyordu. Kaşığı alıp subayın ağızına sokacağım; ama yer dar, ağızına sokamıyorum.

Tam bütün gücümle bastırıp omuzlarını duvara dayamıştım ki, ensemde korkunç bir acı duydum. Sırtıma ağır bir şey abanıyor. Ne olduğunu anlamadan bir silkeledim ve hemen fark ettim: Sırtımdaki buldog'du, enseme dişlerini geçirmişti.

Köpek, sahibini savunmak için yavaşça çıkıp üstüme ullanmıştı. Subaya bir fenalık yaptığımı sanmıştı besbelli.

Çeneleri kapalı, yutkunduydu; boğazımın derisi gerildi, biraz daha beklesem kendimi kaybedeceğim.

Son bir çabayla yastığın altındaki tabancaya uzanıp alarak kulağımın hizasından arkaya doğru tetiğe bastım.

Tabancanın sesini duymamıştım. Duyduğum, yalnız ağır bir şeyin yere düşmüş olduğuydu. Döndüm. Köpek yerde yatıyordu. Sarkık dudağının arasından kan akıyordu. Şöyle bir debelendi, sonra uzanıp kaldı...

Yanımızdaki odada hancı «İmdat, yetişin, imdat.» diye bağıırıyordu.

«Kesin bağıırtıyı da buraya gelip bana yardım edin,» diye seslendim.

Sırtında gecelik entarisiyle koşuy geldi. Kocaman gümüş bir şamdan içinde kocaman bir mum. Gözlerinin feri kaçmış korkudan.

«Tutunuz da,» dedim, «ağızına şu kaşığı sokayım. Yoksa dilini koparacak. Sarası tuttu.»

Meyhaneci, subayı omuzlarından tuttu, bütün ağırlığıyla üzerine çöktü. Kaşığı ağızına daldırıp çevirdim. Öyle bir sıkıttı ki, dişleri gıcıırdadı.

«Ensenizden kan akıyor,» dedi.

«Köpek üzerime atıldı, vurmak zorunda kaldım.»

«Oy, ne akla gelmez şeyler oluyor bu dünyada. İnsanlar nerelere götürüyor insanları!»

Subay birdenbire durgunlaştı, gevşeyip uzandı kaldı. Nöbet geçmişti.

«Şimdi birkaç saat uyur artık,» dedim. «Köpeği de kaldırmalı.»

Hancı köpeği götürdü, bahçeye gömdü. Dvorya adındaki iyi huylu, uysal ve dal gibi zayıf bir kadıncağыз yaramı yıkadı, verdiğim sargı beziyle sardı.

Topçu teğmeniyle yüz yüze gelmek istemiyordum. Sabah olmadan yola çıkacaktım. Hancıya da söyledim.

«Haklısınız. Köpeği öldürdüğünüz için kimse bir şey diyemez ama, görüşmeden gitmeniz ikiniz için de daha iyi olur. Bizim yana geçelim. Dvorya, semaveri yak. Yola çıkmadan bir çay içersiniz.»

Hancının odasında çay içerken, Dvorya:

«İnanılacak şey değil,» dedi, «Az daha boğulacaktımsınız. Aklıma geldikçe korkudan titriyorum.»

Hancı içini çekti:

«Yaşama, artık yaşama olmaktan çıktı,» dedi. «Nasıl ki kopek de artık kopek değil, kağıt parçası olduysa. Buraları barış zamanında görmeliydiniz. Her günün kendine göre bir akışı, bir tadı vardı. Sabah erkenden açardım kapıyı, köylüler gelirlerdi arabalar dolusu, kimisi çarşı pazara, kimisi değirmene. Çepeçevre elli verstlik yerde tanımadığım kimse yoktur. Gelir yemek yerler, kimisi çay, kimisi rakı içer. Yedikleri de ne, ekmek, kuru soğan, sucuk, bir de varsa domates. Ama onları karınlarını doyururken görmek insana keyif verirdi. Konuştukları yalnız fiyatlar, ekin bu yıl iyi olacak mı olmayacak mı ve patates, tohum, başak, sap saman gibi şeyler. Rahat, tasasız

zamanlardı, ben de metelik peşinde koşmazdım. Yeter ki bölge müdürüne borcunu öde. Bir de hayal kurardım, tek isteğim çocukları okutmaktı. Eh, tam okuttuk işte, ikisi de askerde. Her şey aktı geçti böyle böyle, bütün ömrümüz...»

Tanyeri ağarmaya başlamıştı. Sis içerisinde ağaçlar daha iri görünüyordu. Gün sisle başlıyordu, hava iyi olacaktı.

Hancıya hoşca kalınız dedim. Subaya iki satır yazsanız iyi olur, dedi, yazdım: «Beni bağışlamanızı dilerim. Köpeği vurmak zorunda kaldım.»

Güneş doğduğu zaman birkaç verst yol almıştım. Çiy yağmıştı, her yer pırıl pırıldı. Pas rengi koruluklar üzerinde güneş yükseliyordu. Yeryüzü taze bir havayla dolmuştu; çoktan beri kapalı kalmış olan kapılar pencereler bu sabah ilk olarak açılmış gibiydi.

Atı durdurup pansuman çantasından gümüş halkeyi çıkardım ve küçük parmağıma taktım. Çok mu sıcaktı?

Romanin'i, Neswij'den biraz daha berideki Zamiriye'de buldum.

ÇÜRÜK BİR KIŞ

Ekim ayında cephelerde bir durgunluk oldu. Bizim birlik, Baranoviçi-Minsk demiryolunun birkaç verst ötesindeki Zamiriye'de kalıyordu. Bütün kışı orada geçirdik.

Ömrümde bu Zamiriye köyünden daha nemrut bir yer görmedim. Üstleri balık pulu gibi sıvalı enine,

dolgun alçak izbalar, düz çıplak ovalar, bir tek ağaç yok...

Bu iç karartıcı tabloya son bir leke olarak bir de bizim pis, kirli arabaları, beygirleri ve zamanla «yiğit asker»liğini yitirmiş korumacıları koyunuz. Tüyü dökülmüş, delik deşik olmuş astragan taklidi kalpakları, kanadı kırılmış kuşlara benzeyen kulaklıkları, yağa kire batmış zıbın üstlükleriyle askere benzer yerleri kalmamıştı; kaputlarının beline kemer yerine ip bağlıyorlardı. Hemen hepsinin ağzının kenarında durmadan çiğnedikleri bir izmarit bulunuyordu.

Güz sonu geldi çattı. Kapanık, belalı havalar... Yattığımız izbanın pencereleri hep buğulu. Kimi zaman su dökülmüş gibi akıyor. Dışarısını görmenin olanağı yok.

Birbirinin yolunu kesen, çatışan bir sürü araba, kapının altından işleyen rüzgar, içeriye giren çıkanın taşıdığı yapışkan, killi çamur; izbanın içerisi bir çamur tabakasıyla sıvanmış barınılır olmaktan çıkmıştı. İkimizin de sabrı taşmak üzereydi. Sonunda iyice yıkayıp temizledik ve çok gerekli olmayan haller dışında kimseyi içeriye almamaya başladık.

Birliğe katıldığım zaman Romanin —aramızda hiç bir şey geçmemiş gibi— boynuma sarıldı. Belki o da sürekli çekişmekten usanmıştı.

Islak gözlerini kaçırmaktan ve beni saçlarının uğarmasına sebep olan bir «aptalın teki» saymaktan vazgeçmiş gibi görünüyordu. Eskiden bunu söylerken saçlarının arasındaki beyaz bir tutamı gösterirdi. Ama ben bildim bileli o beyaz tutam vardı, yalnız biraz daha beyazlaştığı ve biraz daha genişlediği de inkar edilemezdi.

Lula'nın ölümünü anlattım. Gözleri kıpkırmızı, yorinden kımıldamadan , ikide bir hımkırarak dinledi;

konusurken yüzüne bakmıyordum. Sonra çıktı gitti. Döndüğü zaman sarhoştı, ama hiç konuşmadı. Onu hiç böyle görmemiştim.

Gronsky yoktu. Kafası dağılmış biraz, Minsk'e gitmiş.

Onun yerine Anayasacı-Demokrat partinin tanınmış militanlarından birini, Kedrin adlı avukatı göndermişler. Yaşlı, sıska, kır teke sakallı, gözlükleri de var, ağırbaşlı bir adam. Kürklü gri redingotu içinde akıllı bir fareye benziyordu. Çok geçmeden adı «Saygıdeğer fare»ye çıktı.

Pek terbiyeli ve pek sıkıcı konuşuyordu. Askerlik işlerindeki tutumu ise rezalet. Ne köyü biliyor, ne köylüyü. Nasıl yaşadıklarından da büsbütün habersiz. İş gücü politik hesaplar yapmak, «şimdiki durum»u tartışmak. Umudunu yitirmiş insanlar arasına nasıl düştüğü anlaşılamayan, dünyadan habersiz bir adam.

Pek fazla göçmen yok, çoğu civar köylere dağılmışlar. Bize de bir iş kalmamış. Romanin, Zamiriye' de bir hamam kurma işine girişti.

İşsizlikten sıkılan çoktu. Bu hamam işi yavaş yavaş genel ilgiyi çekmeye başladı. İş dallanıp budaklandı. Sağdan soldan, hatta Minsk'ten, Moskova'dan kalkıp gelenler oluyordu; kimi yönetici, kimi teknisyen, kimi asker-mühendis, hamamcılık uzmanı, baca uzmanı... Romanin bunların hepsiyle görüşüyor, konuşuyor, tartışıyor, gerekirse çekişiyor, hatta pek canı isterse resmen kovuyordu.

Bitli takımı bu hamamı bir tansık bekler gibi bekliyordu. Romanin'e bir kurtarıcı, bir baba gibi bakıyorlardı. Levezim erleri subaylara gösterdikleri saygıyı ona da göstermeye, selam filan vermeye başlamışlardı.

Akşamları Kedrin, ay bardağının karşısına geçip hamam konusundan başlıyor, laftan lafa atlayarak ve büyük bir ustalıkla dereler gibi akan söylevler çekiyordu. Hamama yalnız filozofik temeller bulmakla kalmıyor, onu sonuç olarak «Boynu büyük kutsal anamız Rusya»ya mutluluk sağlayacak tek kuruluş olan Anayasacı- Demokrat partinin gelişen politikasında bir zincir baklası olarak ele alıyordu.

Kedrin'in söylevleri, falanın kitabı, filanın söylevi, öbürünün yazısı diye sayısız uamalarla dolup taşıyordu. Bu arada sık sık Tugan-Baranovsky'nin, Struke'nin hatta Lassal'ın adları da geçiyordu. Romanin'in dediğı gibi, bu söylevleri hiç çekinmeden imparatorluk Duma'sı kürsüsünde de tekrar etme olanağı vardı.

Böylece Kedrin, bize arkasından şaka etmek için bol malzeme sağlamış oluyordu; ama o, bu şakaları ciddiye alıyor, üzülyordu.

Romanin beni de çalıştırıyor; yapı gereçleri için oradan oraya; Neswij'e, Mir'e, Slutsk'a ve Minsk'e gönderiyordu.

Kaputunu şöylece omuzlarına atıvermiş kızıl sakallı bir adam çıkageldi bir gün bizim izbaya. Kalpağı ensesine yıkılmış, ha düştü ha düşecek... Kalın sesli, güleç, hoş bir adam. Hamam konusunda, özellikle bit sorununda uzmanmış. 'Kızıl Sakal' diye çağırıyorlardı, adını sanını bilen yoktu.

Çok geçmeden bizim izbaya yerleşti. **Ve** artık hamam tartışmaları umulmadık bir gidiş aldı.

Önce Roma hamamları konuşuldu, sonra Moskova'nın Sandunovsky hamamlarına ilişkin uzak anılar. Sonra Tiflis kaplıcaları denildi, Puşkin bunları ne güzel anlatmıştır derken, genellikle düzyazı ve özellikle Puşkin'in düzyazısı üzerine uzun sözler söylendi (Kızıl Sakal, Puşkin'in düzyazısını sanatın erişilmez do-

ruğu sayıyordu). Puşkin ile Lermontov karşılaştırıldı. Derken bir de baktık, söz **Savaş ve Barış**'ın planına gelmiş. Galiba bu işi Lermontov tasarlamış da sonradan tasarı Tolstoy'un eline geçmiş. Daha... daha!.. Tolstoy'un ölümü, Yasnaya Polyana'ya gömülüğü. **Anna Karenina**. Ormanda Çulluk avlayan Levin. Buradan genellikle av konusunda ve tabii Çehov'un **Martı**'sına. Bu arada şunu da öğrendik, Kızıl Sakal bir ara Yalta'da Çehov ile görüşmüş, çünkü taşra tiyatrolarında onun bazı oyunlarını oynatıyormuş; Çehov çok hızlı konuşuyormuş Fransızcayı ve hamam konusunda hiç bir fikri yokmuş.

Asıl işi neydi? Ne yaptıksa öğrenemedik. Açık açık sorduğumuz zaman Maximlien Voloşin'den dizeler okuyarak geçiştiriyordu. Aslında kendi yaşam düzenine gerçekten uygun düşen dizeler:

Yurdundan ayrı düşmüş bir şair, bir serseri
Olamadığı şeylerin çekenler özlemini,
Her kuşun bir yuvası
Var, yaban hayvanın ini
Ve bizler için sopa ve yoksulluk yalnızca.

Kızıl Sakal'ın ortaya çıkışının daha ikinci günü bu Zamirlye batağında onsuz nasıl yaşanabileceğini düşünemez olmuştuk.

Kedrin'i resmen adam yerine koymuyordu. Ne zaman karın ağrısı söylevlerinden birine başlayıp da konuşmayı bulandırsa, Kızıl Sakal saflığa vurup:

«Hey moruk, hele dur, sana sıra geldiği zaman ben haber veririm,» diye sözünü ağzına tikiyordu.

Ara sıra, genellikle geceleri, konuşma daha ateşli konulara kayıyor, ihtilalden söz ediliyordu.

Romanin, Sosyalist-Ihtilalci eğilimliydi. Kedrin ise bir profesör gibi, elindeki Anayasacı-Demokrat sırması yumağı sarıyordu. Kızıl Sakal, emekçi devriminin her

ikisini de (hem Romanin'i hem de Kedrin'i) Tanrı'nın gazabı gibi çarpıp yok edeceğini söylüyordu. Lenin adı ve Enternasyonal sözü daha sık geçer olmuştu.

Kızıl Sakal lafa başlayınca herkes susuyordu. Kalabalık halk yığınlarının ayaklanmasını, önündeki setleri yıkıp geçerek okyanuslar gibi bütün Rusya'yı kaplayacak olan ihtilalin uğultusunu duyar gibi oluyorduk onun sesinde.

O zaman Kedrin bile ağzını açmaya korkuyordu. Titreyen parmaklarıyla gözlüklerini siliyor, derin derin soluyor, arada bir omuzlarını silkiyordu.

Pek öfkelendiği zamanlar hep böyle burundan solur, omuz silker ve üstten bakan, meydan okuyan tavırlarla «izin verirsiniz...» diye söze girişmek isterdi. Ama ateşi o anda söner, gücenik bir şeyler mırıldanarak kalkar, belediye hüsarı üniformasını özenle katlayıp tabureye koyar ve yatmaya giderdi.

Bir gün komşu sağlık ekiplerinden «Zeytin Tanesi» diye adlandırılan hemşire geldi. Siz bu Kedrin'i o zaman görecektiniz.

Hemen valizinden bir şişe halis Paris malı Coty çıkarıp verdi. Kızcağızın güzel gözleri parladı, sevinçle ve mutluluk duyarak, gülmeye başladı. Kedrin ollerini ovuşturarak kızın çevresinde dört dönüyordu. O kadar ki, Kızıl Sakal:

«Hey moruk hele dur, sana sıra geldiği zaman ben haber veririm,» dedi.

1917'de bu Kedrin kısa bir süre için batı cepheğinde Geçici Hükümet'in temsilciliğini yapmıştır. Nasil iç karartıcı, mide bulandırıcı söylevler çekmiş olacağını düşünmek kolay. Eğer askerler onu öldürmedilerse bunu yalnız talihine borçlu olabilir.

O kış sık sık köylere, kasabalara gidip geziyordum, kimi atla, kimi de trenle.

Beyaz Rusya, o günlerde yasak bölge içerisinde kalan bir gar büfesinin kirli duvarlarında asılı güzel bir eski Rusya tablosuna benziyordu. Geçmişin izleri her yanda görünüyordu ama, bu, yalnız görünüşte kalan bir şeydi. İçinde, dibinde bir şey kalmamıştı, hepsi uçup gitmişti...

Polonya Magnat'larının (*) şatoları, özellikle Neswij'deki prens Radziwill şatosu, masallarda anlatılanlar kadar güzel ve görkemliydi. Gördüklerim arasında büyük çiftlikler, Yahudilerin bize oldukça tuhaf görünecek bir biçimde yaşadıkları resim gibi kasabaları, çok eski sinagoglar, sefil bataklıklar arasında yabancı kalan gotik katedraller, Birinci Nikola zamanında dikilmiş üç renkli kilometre taşları da vardı.

Ama Polonya Magnat'larının dillere destan şatafatı kalmamıştı artık, boyunduruk altında inleyen toprak köleleri de yoktu. Ne modası geçmiş filozof hahamlar, ne sinagogların ürkünç «Yargı Günleri» ve ne de başkaldırma günlerinde açılmış, sonra da toz toprak içerisinde kilise mihraplarının arkasına atılmış olan Özgür Polonya bayrakları kalmıştı. Radzwil'in sürdüğü sefiş yaşamı hâlâ unutmamış olan ihtiyar Yahudilere o gün de rastlanıyordu. Elllerinde meşale tutan binlerce ve binlerce köle, ta Rus sınırından Neswij'e kadar, bütün yol boyunca iki sıra dizilirlermiş; prens, aralarından geçerek metresi Kingston şıllığını karşılamaya gidermiş. Prensın, göz kamaştırıcı av partileri, şölenleri, zorbalığı, bir de o zamanlar «yüksek kat soylular» arasında bir çeşit pasaport yerine geçen ve kaba, hödükce bir kibri yansıtan kurumlu, asık suratı varmış. Ama bunları anlatan ihtiyarlar da kendi gözleriyle görmüş olduklarını değil, ken-

(*) Polonya'da endüstri ağaları.

dilerinden önceki ihtiyarlardan dinlediklerini aktarıyorlardı.

Yavaş yavaş sislere bürünen bu anıları köküne kadar kemirmişti savaş; günlük yaşamı sarsmış, dedelerden kalma görenekleri ayaklar altında çiğnemiş, sığındıkları son siperlerden de atmış, sırf boğazını kazımak için ateş eden topların kaldırdığı tozun toprağın altına gömmüştü.

Ama savaşın ve bu birbirlerinden kopuk olayların içinde yeni bir çağın tohumları yeşeriyordu. Yavaş yavaş ilerleyen ve ilerledikçe büyüyen bir kasırga gibi, insanların yürekleri daralıyor, kararıyordu.

Çürük bir kıştı. Kar gevşekti, düştüğü yerde sızıyor, biraz eridikten sonra haftalarca kalıyordu. Yerler pis bir kar lapasıyla kaplıydı. Inatçı, durmadan esen ıslak bir rüzgar Polonya düzlüklerinden doğru kalkıyor, Beyaz Rusya'nın damlarını örten çürük samanı savuruyordu.

Uzun yürüyüşleri seviyordum; yalnız kalabiliyordum bu yürüyüşler boyunca. Sonbaharda geçen olaylardan sonra herkesten kaçıp anılarıma gömülmekten hoşlanır olmuştum. Her geçen gün Lula'nın anısını zedeliyor, üzerine toz toprak atıyordu. Sesini unutmaya başlamıştım, korkunç bir şeydi bu.

Böyle yolculuklarda —açıklanması olanaksız bir inatla— kendimi her şeyden yoksun bırakıyor, zora koşuyordum. Yağmura aldırıyor, kemiklerime kadar ıslanıyordum. Soğuğa aldırıyor, iliklerime dek üşüyordum. Bir dam altı bulunca da ot, saman üzerinde, hatta doğrudan doğruya toprağa uzanıp uyuyordum; pek az bir şeyle açlığımı bastırıyor, buna karşılık üst üste acı ve ıslak sigaralar içiyordum.

Yok yere kederleniyordum, kafam kara düşüncelerle doluyordu.

Söz gelimi o Molodeçno'da geçirdiğim gün. Gecelerin kenara çekilmiş, bir vagonda yatmışım. Bir üçüncü mevki vagonu, buz gibi. Sabah gün doğarken uyandım. Uzun gecelerden sonraki bu soğuk, kararsız sabahları hepimiz biliriz. Kışın gerçek padişahları gecelerdir. Gündüzler, göze görünmekten çekinen yoksul akrabalara benzer.

Üstüme kaputu çekmiş, tahta sıranın üzerinde yatıyordum. Tam biraz ısınmaya başlamışım ki, bir yerlerden borazan sesi geldi. Herhalde istasyonda bir askerî birlik konaklıyordu. Keskin, yırtıcı bir ses. Her yanımda titremeye başladı. Borazanın şikayetçi sesiyle birdenbire farkına vardım içinde yaşadığım çevrenin ne kadar güçsüz olduğunu, yalnızlığımın, amaçsız ve serseri yaşayışımın. Annemi düşündüm. Yakınlarda bir yerlerde savaşmakta olan ağabeylerimi düşündüm, Lula'yı düşündüm. İlgi görmeyen, sevgi görmeyen yürek soğuyor, katılaşıyor. Gerçek bu.

Niye bu uzaklaşma? Bunun nedenini düşünüyordum. Biz yaşama kitaplarla, soyut şiirlerle, ulaşılmaz düşüncelerle beslenerek girişmiştik; halkla ilişkimiz yoktu. Hatta halk ne, var mı yok mu, farkında bile değildik. Onun için gerekli olan oğullar ve yardımcıları bizler değildik şüphesiz.

Aralık başlarında bir akşam atla Zamiriye'ye dönüyordum. Yolu şaşırdım ve ateş hattına düştüm.

Hava kapalıydı. Yerler buz tutmuştu. At rahvar gidiyor, kaymamaya çalışıyordu. Az sonra karanlık bastırdı, yolun kenarındaki ormanlar bile görünmez oldu.

Ta ilerden bir çatırtı koptu. At kulaklarını dikip olduğu yerde dönmeye başladı. Dikkatle dinliyordum

Geri çekilmekte olan bir birlik vardı. Epeyce uzakta olmalıydı ama, ben atı yolun kenarındaki alçak yere sürdüm hemen. Çekilmekte olan askerin önüne çıkan her şeyi nasıl ezip geçtiğini hepimiz biliyorduk.

Keskin bir ıslık sesi duyuldu. Birkaç metre ötemde, yolun üzerinde bir şarapnel yandı söndü. Sonra bir tane, bir tane daha... Almanlar yolu ateş altına almışlardı.

Top sesi duyulmadığı zaman dörtlüye kalkmış olan konvoyun sesi geliyordu. Panik başlamıştı her zamanki gibi.

Hemen yanıbaşımda bir obüs patladı. Önemli bir şey saymadım önce; yalnız sol bacağıma bir şey çarpar gibi olmuştu. Az sonra bacağım keçeleşti.

Elimi uzattım, ılık, yapışkan bir şey. Tam o anda bacağım kemiğe kadar yarılmışçasına keskin bir acı ve yanma. Eyer kaşına sımsıkı yapıştım, ama tutamadım, attan aşağı yuvarlandım ve yaralı bacağımın üzerine düştüm, gözlerim karardı.

Kendime geldiğimde araba sesleri hemen burunumun dibinden duyuluyordu. Atın üzengisini tutup bağırdım. At, kışneye kışneye ve bastığı yeri dikkatle seçerek beni yolun kenarındaki hendeğe çekti.

Orada yatıyordum, geri çekilen asker bir cehennem gürültüsü içinde, iki adım ötemden geçiyordu. Ürken atlar kışnıyor, demir tekerlekli arabalar takırdıyordu. Hiç sonu gelmeyecekmiş gibiydi bu gürültünün.

Sonra sesler kesildi. Benim at sıkıntılı sıkıntılı soludu, sonra kışnemeye başladı. Belki beş dakika uğraştım cebimden elektrik lambasını çıkarabilmek için. Çıkardım ve yaktım. Sonra... Sonrasını bilmiyorum. Lambayı yanıma koyduktan sonra yeniden kendimi kaybetmişim. Yanıma koyduğum lambadan bir ışık demeti uzuyordu yola doğru.

Neswij'e gitmekte olan bir telefon ekibi görmüş ışığı. Acele pansuman yapıp sahra hastanesine götürmüşler.

Neswij'deki hastanede bir ay kaldım. Yara, kemiğe dokunmadığı için önemli değildi. Tek başıma yatıyordum, hastane boştu.

Romanin sık sık Zamiriye'den gelip beni yokluyordu. Hamam açılmıştı. Arkadaşım sevincinden uçuyordu.

Bir kez de «Saygıdeğer Fare» Kedrin geldi. Kuşkulu gözlerle çevresini tarayarak Rasputin'den, «İmparator hanedanının konuşmasından» söz etti. Kır teke sakalı tiksinti ve korku ile titriyordu.

II. Nikola'nın cepheye gelişi bu zamana rastlar. Bu arada Zamiriye'ye de uğramış. Köye çekidüzen verilsin diye emir çıkmış. Askerler ormandan birçok çam kesip getirmişler, bunlardan birkaçını eğri büğürü köy evlerinin üstüne kapayıp sefaleti gözden çıkarmışlar.

Hastanede işim gücüm okumaktı. Ibsen, Strindberg, Knut Hamsun, Hermann Bang. En çok Ibsen'i, o büyük insan ruhu uzmanını okudum. Sonra Muratov'un kitabı **İtalya'dan Görünüşler** geçti elime; İtalyan müzelerinin, katedrallerinin, biraz kapalı kalmış ve bozulmuş havasına daldım. Perugia'nın —üzerine güneş ışıklarının hafif altın tozu serptiği— mavi sislerle bürünmüş yüce tepelerinde dolaşım.

Sonra Leonid Andreev'in **Bir İnsanın Yaşamı**'na, sonra Çehov'un Step'ine el attım.

Rusya, burnumda tütüyordu; en çok Briansk ormanları. Benim için dünyanın en mutlu, en kutsal köşesiydi oraları. Ormanları, sel yataklarını, ırmakları, çam ve kayın ağacı fidanlarını, kırmızı St. Antuvan defnelerini ve beyaz beşparmak kümelerini düşün-

yordum. Altın bir ülke, hafif havalı, dingin. Bu dinginliğe susamıştım; hem de gözyaşları dökecek kadar. Ama kim giderebilirdi bu susuzluğu? Artık koltuk değnekleriyle dolaşabiliyordum. Bir süre sonra köye çıkmama da izin verdiler. Tanıdığım bir saatçi vardı, arada sırada ona gidip oturuyor, dinleniyordum. Masa saatları, asma saatlar, duvar saatları, sürekli tik tak sesleri... Pencerede bir sardunya saksısı. Tek gözüne takılı saatçi büyüteciyle bir yandan saat onarır, bir yandan bana çevreden haberler verirdi.

Okumak için gazete ve dergiler, bu arada **Ogoniok** getiriyorlardı. Svarog'un çizdiği usanç verisi savaş desenlerine ve cephede ölenlerin fotoğraflarına bakıyordum. Gazetelerde Nikola, Çariçe, Rasputin ve Goremykin konusunda üstü kapalı sözler çoğalmaya başlamıştı. Kara karkanın gölgesi uzanıyordu Rusya'nın üzerinde.

Romanin bana peynir, sucuk, şeker gibi şeyler gönderiyordu.

Bir gün can sıkıntısından eski, buruşuk bir gazeteyi açıp şurasına burasına göz gezdiriyordum. Yer yer yağlanmış. Peynir sarılmış gazeteydi.

Savaş ölüleri bölümünde şunları okudum:

«İstihkam teğmeni Boris Georgieviç Paustovski, Galiçya savaşlarında ölmüştür.»

Ve biraz altında:

«Nevagin Piyade Alayı'ndan asteğmen Vadim Georgieviç Paustovski, Riga savaşlarında ölmüştür.»

Ağabeylerimin ikisi de aynı günde ölmüşlerdi!

Daha iyice toparlanmamıştım, çok zayıftım, ama başhekim gitmeme izin verdi. Bir hasta arabasıyla Zamiriye'ye gittim. Aynı akşam, annemin bulunduğu Moskova'ya gitmek üzere Zamiriye'den yola çıktım.

Annem iyice kurumuş, hatta biraz da küçülmüş sanki. Yüzünde o her zamanki acı, «kimselerin kendisini anlamadığından» yakınan üzüntü kırışığı.

Ben geldiğimde ağabeylerimin ölümleri üzerinden bir aydan çok zaman geçmişti. Annem pek seyrek ağlıyordu. Pek sulugöz sayılmazdı zaten.

Kız kardeşim, Boria'dan ve Dima'dan söz ederken titriyordu; ama yalnızca annem yanımda bulunmadığı zamanlarda. Annem aramızda olunca kendini tutabiliyordu.

Acı çeken insanı bilirim, daha önce de görmüştüm; insanoğlu, çektiği acıyı hafifletmeye çalışır. O zamanlar bunu en iyi başarabilenler, sevgili ölülerinin daha iyi bir dünyaya göçtüklerine ve bir gün kendilerinin de orada onlara kavuşacaklarına inanan ihtiyarlardı.

Bir acıyı ne dindirebilir, ya da hafifletebilir? Anılar, dostlar, arkadaşlar, doğa, ölenin iyilikle anılması, ilgi...

Annemin ve Galia'nın acıları ise kuru, kısır ve asık suratlıydı.

Ve yaşamaları gerekiyordu. Annem Galia için yaşamalı, Galia da annemin kendisine bakması için yaşamalıydı.

Onlara nasıl bir yardımım dokunabileceğini kestiremiyordum. Ben, kendim de bunalım içindeydim bu çifte ölüm yüzünden. Ölen kardeşlerimle pek ortak yanlarımız yoktu. Çok değişik, ayrı yaratılışta kimselerdik. Ama bu, acıyı üzüntüyü azaltan değil, tersine, artıran bir etken oluyor bu gibi durumlarda.

Çözüm yolu bir rastlantıyla geldi. Bir gün Galia'ya

ağabeylerimizin nasıl öldüklerini sordum. Bilmiyorlardı.

«Ama öğrenmeli,» dedim.

«Nasıl?»

«Birliklerine yazıp sormalı. Arkadaşlarını araştırmalı, öldükleri gün yanlarında kimler vardı, onları bulmalı. Mektuplarını, notlarını, kimlik kağıtlarını, yani geriye ne bıraktılsa hepsini istemeli, getirtmeli.»

Sözlerimin yapacağı etkiyi biliyordum. Şimdi varlıklarının bir amacı, yerine getirilmesi gereken bir görevleri vardı.

Galia annemle konuştu ve ertesi sabah ikisi de heyecanla, inatla işe sarıldılar.

Karşı karşıya geçip cepheye mektuplar yazıyorlardı. Kardeşlerimizin arkadaşlarını araştırıyorlar, Dima'nın ve Boria'nın emirleri altında çarpışan askerlerin adlarını öğrenmek için sağa sola başvuruyorlardı.

Cevaplar gelmeye başladı. Vakitleri, gelen mektupları incelemek ve üzerlerinde tartışmakla geçiyordu. Yazılanları karşılaştırıyor, olayın nerede ve nasıl geçtiğini aydınlatmaya çalışıyor, yeni mektuplar yazıp yeni açıklamalar istiyorlardı.

Dima'nın birkaç sayfalık günlük notları da geldi; bunların okunup incelenmesi günlerce sürdü.

Pek çok kimseye mektuplar yazıldı, mektuplar alındı. Mektup yazarlar arada kendilerinden de söz ediyorlardı. Böylece tanımadıkları kimselerle de ilgilenilmeye, ilişkiler kurulmaya başlandı. Annem ve kız kardeşim, en yakınlarının arkadaşları olan bu kimşelere acıyorlardı. Annem, her zamanki «yol gösterme» inerakıyla, her birine uzun uzun mektuplar yazıp öğütler veriyor, kendi yaşayışından örnekler gösteriyordu.

Karşıdan bakan bir kimse için, ömrü berbat ol-

muş mutsuz bir kadının başkalarına yaşamayı öğretmek için didinmesi içler acısı bir şeydi.

Acıları böylece başkalarının yaşamları içerisinde ve heyecanlı bir didinme, acılı bir çırpınmayla yavaş yavaş eriyordu. Artık yakında kendilerini daha iyi toparlayabileceklerdi, acıları azalacaktı. Peki o zaman ne olacaktı?

Kiyef'teki teyzem Vera Grigorievna'nın Pripet kıyılarında Kopayn adında ormanlık bir yeri vardı. Uzun süreden beri bakımsız kaldığı için üzülmüyordu, işleri çekip çevirecek kimsesi yoktu. Birkaç kez anneme söylemiş, Galia ile gidin orada oturun, demiş. Annem Dima ile Moskova'da oturmak zorunda olduğundan kabul etmemiş.

Bu ara Vera Teyze bu isteği bir daha tekrarlayınca annem bu kez 'olur' dedi.

İlkbahar başlarında gidilmesine karar verildi. Bir kez buna karar verince annem daha da yatıştı, hatta bir parçacık neşelendi bile.

Tasarılar kuruyordu: Çiftliğe düzen verecek, az bir masrafla kız kardeşi Vera'ya —kendine kalsa aklından bile geçiremeyeceği kadar— büyük gelirler sağlayacaktı.

Beni hiç düşünmüyordu. Bir gün ana kız konuşurken kulak misafiri oldum.

«Neye Kostik bizim gibi değil, böyle gamsız, tasasız?» diye soruyordu kız kardeşim.

«Ne yapalım! Onun dünyası başka. Çok yer gezdi, çok şeyler gördü. Her çeşit insanla karşılaştı. Bizim ilgilendiğimiz şeylerle ilgilenmez elbet. Zaten oldum bittim hep öyle akıllı bir karış havada gezer. Babasına çekmiş.»

Bu düşüncede bir kınama payı vardı elbet. Babamın bir işte dikiş tutturamaması yüzünden düşmüş-

tü ailemiz bu durumlara; anneme göre yoksulluğa düşmemizin ve darma dağın olmamızın baş nedeni babamın bu tavırlarıydı. Annem içinse ödev her şeyden önce gelirdi. Yalnız ödev, o kadar. Sevinci ancak kendi uydurduğu ödevleri yerine getirmekte bulurdu.

Cysa babam yaşama dört elle sarılan bir adamdı ve bu da annemin gözünde şifası olmayan bir bencillikten başka bir şey değildi.

Annemin ihtiyarlık çağında felsefesi buydu.

Belediyeler Birliği iki ay hava değişimi vermişti. İşe martta dönecektim.

Bu süre içinde Moskova'dan cepheye gönderilecek ilaç ve yiyecek giyecek gibi şeylerin postalanması işlerinde çalışmak isteyip istemediğimi sordular. Açıktan bir para da alacaktım. Bizimkilerin Kopayn yolculuğu masrafını karşılar hiç olmazsa, diye düşündüm ve olur dedim.

Birkaç araba tutacak, bunları depolara getirip ilaç ve başka maddeler yükleyip filan filan garlara götürecektik, oradan da yükü çeşitli yerlerdeki birliklere, postalara gönderecektim. İşim buydu.

Araba borsası Et. Barbl meydanındaydı, sabahları oraya gidiyordum.

Araba kiralama yasaları çok sıkıydı. Arabacının kendisiyle anlaşmak, pazarlık yapmak yasaktı. İşin ucunda dayak yemek bile vardı.

İri yarı, sakallı adamlardı arabacılar; sırtlarında koyun postundan göcük, onun üstünde branda bezinden bir önlük. Kalın sesli, kalabalık ağızlı bir sürü adam, meydanın ortasında gürültü patırtı, kıyamet. Bir de değnekçileri vardı, müşterilerin yolunu kesip kaçak iş almasınlar diye, onun denetimi altında çalışıyorlardı.

Yanlarına ulaşabilmek için besili güvercin bulutları arasından geçmek gerekiyordu.

Bir müşteri görününce değnekçi kalpağını çıkarıyordu, arabacılar üzerinde arabalarının numaraları yazılı bakır plakaları kalpağın içine atıyorlardı. Değnekçi, kalpağı çingirdataarak müşterinin önüne geliyordu.

Müşteri, kaç araba gerekliyse o kadar numara çekiyordu. Yükleme ve taşıma parası tarifeyle bağlı olduğu halde, yine de sıkı bir pazarlık yapıyordu.

Bu işte çalıştığım bir ayın sonunda Moskova'da ne kadar yük istasyonu ve depo varsa hepsini öğrendim.

Başlı başına ve büyük bir âlemdi bu; pek az kimsenin yaklaşabildiği, kendine özgü âdetleri gelenekleri olan bir âlem. Genel kaniya göre burada herkes hırsızdı, çalmayan yoktu. Antrepoların sorumluları, bekçiler, yazıcılar, arabacılar ve özellikle garlardaki kantarcılar... Arabacılar resmen ve açıkça çalışıyorlardı, suçüstü yakalandıkları zaman kamçıyı kaldırıp adamın üzerine yürüyorlardı. Ve bunun yararını da görüyorlardı. Hepsi birbirine sınıksız bağlıydı, birbirlerini gözetiyor, koruyorlardı. Bunlarla belaya girmeyi göze alabilecek kimse pek çıkmıyordu.

Paslı çividen çuvala kadar, çalmadıkları şey yoktu.

Aşağılarda durum bu olunca yukarıdakini var siz hesap edin.

Nerede bir pislik, kötülük, hırsızlık varsa o işe Rasputin'in de adı karışıyordu. Kimsenin dilinden düşmüyordu Rasputin.

Bu Tobolsk'lu at hırsız, karı kız düşkünü edepsiz köylü, iyice yükünü tutmuştu; Rus tahtında oturuyor, bütün ülkeye buyruk veriyordu.

Arabacılar «bizim Griçka Rasputin'den neyiz

eksik» diye kadınların peşinden ısıklık çalıyor ve «boş verin arkadaşlar, çalmaya bakın. Arkamızda dağ gibi Grigori Rasputin varken kimse kılımıza dokunamaz. Herkes biliyor nasıl kaçak rakı çektiğini ve panayır-larda at hırsızlığı yaptığını,» diyorlardı.

Bu eşkiyanın titizlikle bağlandığı kural, «paylaş-ma» idi. Hırsızlığa katılanlar eşit pay alıyorlardı.

Ya antrepolar! Ordu için toplanmış eşyalarla ağ-zına kadar dolu olan çok büyük yeraltı depoları gör-düm; ele alınınca tüyleri dökölüveren kalpaklar, araba örtüsüne benzeyen, kaba dokumadan, süzgece dön-müş delik deşik kaputlar, biçimi kaçmış, güneşliği ve maden işareti kırılmış, sökük kasketler, yanık köseleden pabuçlar, giyenin sırtını diken gibi dalayan, kanatan sakallı kaba dokumadan iç çamaşırları ve daha neler neler!

Bunları güzel kokulu yeni kenevir kabuğu kana-viçelere sarıp cephelere gönderiyorlardı. Bütün bu pılı pırtının içinde işe yarar has mal olarak yalnızca bu kanaviçeler vardı.

Iznim bitsin de bir an önce kendi birliğime ka-tılayım diye sabırsızlanıyordum. Cephe uzaktan gözü-me çok çekici görünüyordu. Rusya'da sağlıklı ve na-muslu ne kalmışsa hepsi cepheleydi benim için. Mos-kova'da ürümeyen hiç bir şey kalmamıştı.

Kirli karı buzu, isentili havası, yerlere sıvışıp kalan buzuyla Moskova kışı da bu çürümeye uygun düşüyordu.

Hayvanat bahçesinin gölleri donmuyordu. Birinin üzerinde bir su kuşu ötüyor; sesi «Nedir bu Tanrım, nedir bu?» diye sorar gibi... Sabah akşam dinliyo-ruz bu sesi, aralıksız.

Günün yalnız yarısında çalışıyor, erkenden eve dönüp yattığım deliğe çekiliyordum.

Annem ve Galia dikiş dikiyor, yol hazırlığı yapıyorlardı. Dikiş makinesi gece yarılarına kadar çalışıyordu. Yerlerde iplikler, kumaş parçaları sürükleniyordu.

Ben kendi deliğime kapanıp yazı yazıyordum. Savaş üzerine, kendi kuşağım üzerine yazılar... Bu yazıların dünyayı değiştireceğine güvenim vardı.

Bizim kuşağın hayali genişti; eyleme geçmek, bir şeyler yapmak hevesindeydi. Bu iki etken, bu kuşağın bir iş görmeden, Romanin'in durmadan söylemekten hoşlandığı deyişle «havayı kokutmaktan başka bir iş yapmadan» şansız şerefsiz bir yaşam sürmesine engel olacaktı.

Ama gördüğüm bir şey daha vardı ki, o da bu aydın kuşağın, kendisini bütün sosyal sınıfların dışında bir varlık gibi gören, «dünyanın tuzu» sayan kimselerin yanındaki büyük yığındı; bunlar, kendilerini «biz emekçiler» diye tanımlayan halktı. Yani benim nasıl yaşadıklarını hiç bilmediğim insanlar.

Bunlarda dipdiri bir yaşama gücü, haksızlığa karşı direniş ve alın teriyle pişmiş sağlam bir adalet duygusu vardı. Bu adalet duygusunu kulağa hoş gelen şiirlerle örtmenin ve —o zamanlar pek moda olan Bergson kuramları cinsinden— ne idüğü iyi anlaşılmayan sisli bir felsefeyle susturabilmenin yolu yoktu. Bu duygu, her zaman her yerde insanın ensesine musallat olan inatçı bir bakış gibi, hemen farkına varılabilen bir şeydi. Artık açıkça belli olmuştu ki, bundan sonra Rusya'da İşçi Sınıfı'nı, onun kavgasını, istemlerini hesaba katmadan, eskisi gibi rahat rahat yaşamak, keyfine bakmak olanağı kalmamıştır.

Kahramanı benim çağımdan olan bir kitap yazıyordum. Bütün gücümle çalışıyordum. İhtilal yıllarında ve Iç Savaş döneminde bu kitap benimle bir-

likte gezdi dolaştı, uzun süre bekledi, olgunlaştı. Ve sonunda **Romantikler** adı altında yayımlandı, ama çok sonra, '30'larda...

O sıralar şiir de yazıyor, yazdıklarını zamanın usta bir şairine gönderiyordum. Cevap filan beklediğim yoktu, ama cevap geldi. Bir posta kartı olarak. İri harflerle «Dışınızdan gelen melodiler içinde yaşıyorsunuz,» diyordu.

Bu tek tümce bütün kartı doldurmuştu.

İkili bir yaşamım vardı o zamanlar: Birincisi kendi gerçek yaşamım ve öteki, uydurma olanı. Birincisini bu kitapta anlatıyorum, öbürü gerçeğin ötesinde geçiyordu. İkincisi birincisinin eksik yanlarını dolduruyordu. Bunlar bana çekici, güzel gelen şeylerin tümünü kapsayan şeylerdi.

Uydurma olan, ekleme olan yaşamım, önemli kişiler, olağanüstü olaylar arasında, serserilikle geçiyordu. Bir aşk rüyası ile sarılıp sarmalanmıştı. Aslında kopuk kopuk değil, bağlantılı ve uzun bir düştü bu.

Bugün insanı güldürür böyle bir durum. Kolaya gelir hem gülüp geçivermek; insan görmüş geçirmiş sayar kendini, gülmeye hak kazandığını sanır. Hiç değilse önemli şeyleri yalnız kendilerinin düşünebileceklerine inanmış olan aydın kişiler için böyledir bu.

Aslında buna hakları yoktur. Pek çok insana ilk şiir tohumlarının yeşermesine yol açan bu gençlik rüyalarını alaya almaya kimsenin hakkı yoktur. Bu rüyalarda, bu kurgularda arılık vardır, yücelik vardır ve bunlar o rüyaları görenlerin yüreklerinde ömür boyu silinmeyecek izler bırakan niteliklerdir.

İlk gençliklerinde böyle rüyalar görebilmiş olan-

lar tükenmez hazineler edinmiş olurlar; bunun ne demek olduğunu benim gibi olanlar çok iyi anlar.

Öyleleri evrenin sahibidirler. Onlar için sınır yoktur; ne zamanda ne de mekanda. Şimdi Sibiryaya taygasının mantar kokulu havasını, sonra bir bakarsınız hemen sönecek gibi duran sokak fenerleriyle Paris bulvarlarının havasını solurlar. Victor Hugo ile, Lermontov ile, Büyük Petro ile, Garibaldi ile düşer kalkarlar. Utancından saç örgülerini çekiştiren on yedi yaşında kestane rengi üniformalar giymiş bir liseli kıza da sevdalanabilirler, **Iseult**'e de. Mikluho-Maklai ile birlikte Yeni Gine'nin tropikal ormanlarında yaşarlar, Puşkin'le birlikte dörtnala Erzurum'a koşarlar; **Convention**'daki tartışmalara katılır, Florida'nın insan ayağı basmamış uzak çöllerinde ilk izleri açanlarla birlikte giderler. **Küçük Dorrit**'nin babasıyla birlikte borç yüzünden hapse düşerler, Byron'un cenazesi peşinde İngiltere'ye giderler. Hiç bir sınır yoktur onlar için...

Böyle şeylere burun kıvrabilen, bu ikinci evrenin bir insan için tükenmez bir kaynak olduğunu, onun ölünceye dek düşüncelerini ve eylemini etkileyeceğini kabul etmeyecek olan kimseyi görmek isterdim doğrusu.

Pencerenin geniş sövesini masa gibi kullanıyor ve üzerine yaydığım kağıtlara işte bunları yazıyor, bu temaları geliştiriyordum. Masam yoktu. Arada bir başımı kağıtlardan kaldırıp karşıdaki Hayvanat bahçesinin dalları buzla kaplı ıhlamur ağaçlarına bakıyordum. Gölün üzerinde bir cevap alamadan, umutsuzca «Nedir bu, Tanrım nedir bu?» diye haykıran kuşun sesini dinliyordum.

Tam bu lirik dönemde Belediyeler Birliği merkezinden bir yazı geldi. O zamanlar Belediyeler Birli-

gi'nin başında Anayasacı-Demokrat partinin ileri gelenlerinden biri olan Şçepkin bulunuyordu. Yazıda, kendisini görmem bildiriliyordu.

Ufacık, ak pak bir ihtiyar. İyi ve yumuşak görünüşlü, ama yüzünde belli bir kınama da yok değil.

«Eh, işte delikanlı, size oldukça tatsız bir haberim var.»

Gogol'un Müfettiş'indeki bir sözü tekrar ediyordu. Pek hoşlandığı bir söz olmalıydı, çünkü bu sözleri söyler söylemez tutulduğu öksürük nöbeti arasında bile ellerini havaya kaldırmış, aynı sözleri söylüyordu:

«Oldukça tatsız bir haber. Siz bizim Zamiriye'de bulunduğunuz sırada İmparator gelmişti değil mi?»

«Evet, öyle bir şey olmuştu.»

«Evet, öyle bir şey olmuştu; başka bir şey daha olmuş: Sizin birlikte çalışanlardan birisi, İmparator'un Zamiriye'de geçirdiği günü haşlamalı taşlamalı bir dile kaleme almış ve, gençlik hali, askeri sansürü unutup mektubu arkadaşına göndermiş. Böyle bir şey de oldu mu?»

«Evet efendim, böyle bir şey de oldu.»

Ben o sırada Neswij hastanesinde yatıyordum. II. Nikola'nın bu gezisi üzerine o kadar çok şey dinlemiştim ki, Kiyef Lisesi'nden arkadaşım olan birisine yazdığım mektupta bundan da söz etmiştim.

«Demek böyle bir şey de oldu. Ve işte bu mektup sansürün eline geçti. İmza okunmadı, ama zarfın üzerinde sizin birliğin damgası var. Sansür bize başvurdu, eğer bu mektubu yazanı bulabilirse onu bundan böyle cepheden uzak tutmamızı bildirdi. Şimdi bu mektubu yazan siz misiniz?»

Kağıdı uzattı.

«Evet, benim.»

«Ucuz kurtuldunuz. Sizin gibi iyi bir arkadaş kaybettığımız için üzgünüz, çünkü hakkınızda öğrendiklerimizin hepsi sizden yana. Ama elimizden bir şey gelmez. Şimdi lütfen kağıtlarınızı geri verin ve vezneye uğrayın.»

İşe bak. Ben bir an önce görevime dönebilmek için sabırsızlanırken...

Ne yapacaktım şimdi?

Belediyeler Birliği'nden çıkınca eve gidecek yerde Tretiakov galerisine kadar uzandım. Kimseler yoktu. Köşelerde bekçiler uyukluyorlardı. Ilık bir hava vardı içerde.

Flavitzky'nin **Prenses Tarakanova** tablosunun karşısına geçip belki bir saattan çok seyrettim. Kadın, Lula'ya benziyordu.

Eve gitmeyi hiç canım istemiyordu. Artık evim ocağım yoktu.

ÇEÇELEVKA

Şubat'ta annem Galia'yla Kiyef'e gitti. Ben, belki bir iş bulabilirim umuduyla Moskova'da kaldım.

Briansk'daki dayım topçu mühendisi Nikola, tam o sırada Moskova'ya atanmıştı. Fransa'dan özel görevle bir kurul gelmiş. Rusya'da Fransa'dakiler gibi bomba yapan fabrikalar kuracaklarmış. Nikola Dayı bu kurulla birlikte çalışacaktı.

Karısı Marusya Teyze ile birlikte geldiler. Birinci Burjuvalar sokağında bir apartman katı kiraladılar.

Fransız kurulun üyeleri sık sık yemeğe geliyorlardı Nikola Dayı'ya.

Bu yemeklerden birinde bir gün ben de bulunmuştum. Gözlerimi dört açmış Fransızları inceliyordum. Açık mavi üniformalarından kokular saçıyorlardı. Hepsi ayrı ayrı çiçekler getiriyorlardı Marusya Teyze'ye ve çevresinde dört dönüyorlardı. Ama bu inceliklerinin arkasında Dumas'nın silahşörlerindeki gibi bir şeyler saklıydı.

Bu «bir şeyler» genellikle votkadan sonra çıkıyordu ortaya. Gürültü patırtı, espriler, kahkahalar... Sonra bu **monsieur**'ler hep bir ağızdan, bir istasyon şefinden söz eden bir **chanson** (*) tutturuyorlardı. Akıllı uslu gar şeflerinin dalına basmak için tren yolcularının uydurdukları bir hava sanki...

Tam gar şefi rıhtıma çıkıp trene yol verdiği sırada yolcular pencerelere diziliyor ve tekerleklerin hızına uyarak, önce yavaş, sonra gitgide hızlanarak bu **chanson**'u tutturuyorlar. Bir yandan da Çin hacıyatmazları bir eğilip bir doğrularak şefi selamlıyorlar.

Nakarat, üstüste tekrarlanan bir tek sözdü:

Boynuzlu gar şefi

Boynuzlu gar şefi.

Kolya Dayı'nın davetlileri şefin taklidini de yapıyorlardı. Özellikle ihtiyar albay «**mon colonel**», sarı teke sakalıyla öfkeli gar şefini çok güzel canlandırıyordu.

Ara sıra da tartışma kopuyor, alçak tavanlı yemek odası barut kokmaya başlıyordu. Neredeyse kılıçları sıyrılacak gibi oluyordu. Gözler parlıyor, bıyıklar tel tel dikiliyor, bağırta çağırta ve derken **mon colonel**'in eli havaya kalkıyor...

Herkes susuyordu.

(*) Halk şarkısı.

Nikola Dayı'nın dediğine bakılırsa, bunlar işlerinin ustası olan kişilerdi. Örneğin **mon colonel** birçok bilimsel inceleme yayımlamış, üstün değerde bir metalürji uzmanıydı.

Dayımın metalürji fabrikaları ile ilişkileri vardı. Bu fabrikalardan birine işçi olarak girmek düşüncesi yer ediyordu kafamda. Bana böyle bir iş bulabilirdi. Kendisine açtığım zaman hiç şaşmadı ve beni lekaterinoslav'daki Briansk fabrikasına «Obüs denetçisi» olarak yazdırdı.

Yalnız bu iş için önce Moskova'daki bir fabrikada staj yapmam gerekiyordu. Bu arada idrolik presleri çalıştırmasını da öğrenecektim. O zamanlar mermi kovanları idrolik preste yapılıyordu.

Stajımı Aya Sofya rıhtımındaki **Gustave Liste** fabrikasında yaptım.

Önce 'resim' okunuyor. Presin çeşitli parçaları basılmış mavi kağıtlar. Baskı iyi değil, silik. İnsanın gözlerini kör etmek için birebir.

Sonra kapsülü ve namlu dibini ölçen aracı kullanmasını öğrettiler.

Fabrikadan çıkınca eve dönüyorum. Ev şimdi boştu, Annem nesi var nesi yoksa hepsini satmış, bana bir kamp yatağıyla bir tek iskemle bırakmıştı.

Bu yalnızlık hoşuma gidiyordu. İstedğim gibi düşünür, dilediğim kadar sigara içer ve geç yatabilirdim. Yazmaya niyetlendiğim kitapları düşünüyordum. Bu kitaplar sonradan tasarladıklarımın çok değişik olmuştur; ama o zamanlar bunun bir önemi olamazdı.

Sonra Moskova'dan ayrıldım. Ve ilk olarak treni şaşırmakla işe başladım; Kursk'dan sonra Rjev'de inip saatlarca arkadan gelecek treni beklemek zorunda kaldım.

Acelem yoktu. Üçüncü mevki bekleme salonunda oturmak, tarifelere bakmak, telgraf makinesinin tıkırtısını dinlemek ve küçük istasyonları sarsarak geçen ekspres trenleri seyretmek için ara sıra dışarı çıkmak hoşuma gidiyordu.

Yakındaki tarlalarda dolaştım biraz. Buralarda, Kursk'un güneyinde ilkbahar başlamış sayılabilirdi. Kar gevşemiş, sünger taşı gibi delik deşik olmuştu. Saksaganlar bulut bulut dolanıyorlardı. Sonradan hep başıma geldiği gibi bu bataklık tarlalarda kendimi koy-verip gitmek, arkama bakmadan gidebilmek isteği belirdi içimde.

lekaterinoslav'daki Briansk fabrikasına yakın düşen Çeçeleвка adlı kenar mahallede bir mutfak köşesi kiraladım.

Cebimde on iki ruble vardı. Varım yoğum bu paraydı.

Ev sahibim tornacıydı. Karısı ölmüş. Kızı Glaşa ile birlikte oturuyor. Kız yirmi beş yaşlarında, verem.

Mutfakta benden başka bir kiracı daha vardı. O da Briansk fabrikasında çalışıyor, kaynak ustası. İri yarı, deligöz bir adam. Ağzını açıp tek söz söylediğini işitmedim. Sorularına da cevap vermiyordu, sağırdı.

Akşamları fabrika dönüşü bir şişe boza getiriyordu. Oralarda içilen hafif alkollü bir içki bu, darıdan yapıyorlarmış. Kenara dürülmüş olan ot minde-rini açıp o şişeyi yutuyor, kafayı vurunca sabahın ilk düdüklerine kadar kurşun gibi uyuyordu.

Ev sahibi de öyle. Çok konuşmaz, kara bıyıklı bir adam. Kiracıları ne yapar, ne eder, başını çevirip bakmaz bile. Bir gün bana:

«Sen öğrencisin galiba,» dedi, «bana da edebi-

yat ver de okuyayım. Benim de kafam aydınlansın biraz.»

«Edebiyat» yoktu yanımda. Biraz durdu, sonra:

«Eğer Glaşa'nın sağlığı yerinde olsaydı evlendirdim,» dedi. «Sana verirdim. Senin ilerde ne olacağın belli. Bakıyorum, bütün gece yazı yazıyorsun. Senin yerin bulaşık musluğunun altı değil. Musluk kaçırıyor, damlıyor, onun için uyuyamıyorsun herhalde.»

Sesi tasalıydı. Ama konuşmuş olmak için konuşuyordu; bir şey çıkmayacağını kendi de bilerek.

O akşam Glaşa, kapının öbür yanında babasına çıkışıyordu. İstemiyerek dinledim:

«Ne saçmalayıp duruyorsun kiracılarla öyle. Benden ne alıp veremediğin var? Ben burada kimseye yük olmadan yaşıyorum. Evin bütün işlerini görüyorum.»

Baba hiç istifini bozmadan, kızmadan gücenmeden, hatta biraz da sevecenlikle cevap veriyordu:

«Ördek yavrusu! Sen bir dişi ördeksin. Çenesi düşük bir ördek, o kadar. Ben senin mutlu olman için çalışıyorum. Bütün ömrünü bu odanın içinde duvarlara bakmakla geçirecek değilsin ya.»

«Benim mutluluğum öbür dünyaya kaldı,» dedi kız ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. «Neye dünyaya getirdin beni, sen de bilmiyorsun. Sen de anlamıyorsun. Nasıl olsa gelecek bahara çıkamayacağım.»

Baba öfkелendi, çıkıp gitti. Glaşa ağlaması geçtikten sonra mutfığa gelip bende aşklı bir kitap olup olmadığını sordu. «Mezara kadar süreceк aşk»ı anlatan bir kitap istiyordu.

Yüzüne bol pudra sürmüştü. Zaten solgun olan

yüz şimdi ucuz kağıt hamurundan yapılma maskelere benzemişti. Üstü başı tatlı kolonya kokuları içindeydi.

Bende aşk romanı yoktu, «hele,» dedim, «öyle mezara kadar sürecek bir aşk romanı hiç yok.»

«Ne biçim kiracılar!» dedi. «Sizin aranızda sıkıntından hasta olacağım.»

Eski bir gramofonu vardı, odasına kapanıp soyta-
rı Bim ve Bom'un plaklarını çalmaya başladı:

Lükres Emniyet Sandığında
Gevrek pişiriyordu
Ve Monna Giovanna
Kokulu tavukları yıkıyordu.

Glaşa geceleri çok öksürüyordu; ama nasıl öksürmek, boğulacak gibi, saatlarca...

«Ah yarabbi, birisi olsaydı, beni köpek gibi dövsün, razıyım. Yeter ki birisi olsun!» diye söyleniyordu kendi kendine.

Yüreğim parçalanıyordu. Çeçelevka'daki bedava bir kitaplıktan Victor Hugo'nun **Deniz Emekçileri** adlı kitabını alıp getirdim. «Ölünceye kadar süren bir aşk», denizci Giliatt'ın aşkını anlatan bir roman. Glaşa romanı inanılmaz bir hızla, bir gecede okuyup bitirdi.

Ben de ot mindere uzanmış okuyordum. Kaynakçı, dişlerini gıcırdatarak uyuyordu. Birdenbire kapı ardına kadar açıldı, Hugo'nun kitabı, sayfaları darma-
dağınık, havada uçarak, geldi yanıma düştü.

«Alın!» diye bağırdı Glaşa. «Sizin olsun böyle alçak bir kitap. Canı çıksın sizin o Fransızınızın. Hepsini uydurma söylediklerinin. Yalan atıyor ois köpek. Hiç bir zaman böyle bir şey olamaz. Eğer yeryüzünde öyle insanlar olsaydı ben böyle mi yaşırdım? Öyle bir adam olsa ben onu el üstünde tutarım.»

«Öyleleri de vardır,» dedim, «bağırmanız.»

«Hah, tamam, bağırmanınmış. Şuna bakın. Bağırmayıp da şarkı mı söyleyeyim size yoksa. Belki de dans etmemi istiyorsunuz. Nefret ediyorum sizden.»

Masanın üzerindeki gramofonu alıp yere çarptı.

«Nefret ediyorum. Bunu görmektense kör olayım daha iyi. Hepsinin canı cehenneme.»

Duvar kağıtlarından birinin ucunu tutup çekti. Mutfağın içinde kalın bir toz bulutu kalktı. Kaynakçı yerinden fırlayıp yüzünü yıkamak için musluğa koştu. Fabrika düdüğü çaldı sanmış olacaktı.

Glaşa'nın babası geldi. Kızını kolundan yakaladı. Glaşa, yüzü sapsarı, çeneleri kenetli, gözleri çakmak çakmak, habire duvar kağıtlarını koparıyordu.

Pencerelerde yumuşak bir ilkbahar sabahı mavi- lenmeye başlamıştı.

Bütün bunlar bir kan tükürme nöbetiyle sona erdi. Sabahleyin Glaşa'yı fabrikanın revirine kaldırdılar. Tornacı içmeye başladı. Kaynakçı hiç bir şey olmamış gibi bozasını içiyor, kafayı vurup deliksiz uyuyordu.

Glaşa öldü, o da evden çıktı, ev boşaldı.

Bir akşam evde yalnızdım, her zamanki gibi ot minderime uzanmış, okuyordum. Kapı çalındı. Birisi hafif hafif, ama ısrarla kapıya vuruyordu.

Açtım. Bizim atelyeden Bujaenko adında bir işçi. Kendi halinde, biraz sinsisi, biraz alaycı bir adam. Ama şu anda sikkın bir görünüşü var.

«Sizi görmeye geldim, bir şey konuşacaktım.»

Kağıtları yolunmuş kara duvarlara bakarak içini çekti:

«Talihiniz yok. İyi bir yere düşmediniz. Başka bir yere taşınırsanız iyi olacak.»

«Değmez,» dedim, «daha fazla kalmaya niyetim yok İekaterinoslav'da.»

«Yazık oldu. Arkadaşlarını bırakıp içkiye vurdu. Böyleleri işçi çevrelerini bozuyor. Yoksa bizde insanlar oldukça sıkıdır.»

«Biliyorum,» dedim, «öncülük yapanlar.»

«Ben de sizinle bunu görüşmek istiyordum zaten. Bir zamandır sizi gözlüyoruz. Farkına varmadınız mı?»

Biraz sinirlendim:

«Niye gözlüyorsunuz beni?»

Bujaenko güldü:

«Nasıl birisi olduğunuzu anlamak için. Herkesle öyle uluorta konuşulacak zamanlarda değiliz. Güvenilmez.»

«Peki, sonra?»

Oturdu, kocaman bir sigara yaktı ve usul usul, kendi kendine konuşuyormuş gibi, beni ilk geldiğim günden beri nasıl incelediğini, sonunda benim devrimci eylemin uzağında kalmış olmakla birlikte güvenilebilecek bir insan olduğum sonucuna varmış olduğunu anlattı. Şimdi ülkede yürürlükte olan bozuk düzen üzerine bir broşür yayımlanması gerekiyordu, ama yazacak kimse bulamıyorlardı. Benim mürekkep yalamış birisi olduğum belliydi, bu işi yapsam yapsam ben yapardım. İşçiler okuyacak, elden ele dağıtılacaktı.

Olur, dedim; elimden geldiği kadar iyi bir şey yazmaya çalıştım. Bu yazıyı yazarken başımın üzerinde Victor Hugo'nun gölgesi dolaşıyordu. Ama Bujaenko beğenmedi.

«Bu tutmaz,» dedi. «Doğrusu yazıya diyecek yok, çok güzel, dikkatli yazılmış. Ama güzellik çoğu zaman konunun sertliğini alır, yumuşatır, yatıştırıcı etki ya-

par. Her şeyin yeri ayrı. Bu çeşit bir işte bu tutumla amaca ulaşamaz. Bizim sözümüzü okumuş okumamış herkes kolayca anlayabilmeli. Okuyup bitirdiği zaman öfkelenmeli, hemen eyleme geçmek için sabırsızlanmalı ve yumruğu kendiliğinden sıkılmalıdır. Biliyorum, öylesini yazmak böyle güzel bir üslupla yazmaktan daha zordur, ama siz bir kez de öylesini deneyiniz...»

Bu dersten sonra, basit ve kolay anlaşılabilir bir metin çıkarabilmek için birkaç gece aralıksız çalıştım.

Yazı özel yollardan çoğaltıldı, atelyelerde dağıtıldı. Göğsüm kabarıyordu. Ama kimseye söyleyemiyordum ben yazdım diye. Bir tane alıp saklamak istedim. Bujaenko ona da itiraz ederek gizlilik kurallarına uymadığım için kınadı beni. Ama yazıyı beğenmişti, tütün dumanıyla sararmış kırpık bıyıklarının altından kıs kıs gülüyordu:

«Bak hele, bizlerin, Zaporog'ların elinin altında ne cevherler varmış!» diyordu.

Fabrikadaki işim mermi kovanlarını denetlemektir. Kovanlar kaba ağaçtan çakılmış uzun masaların üzerinde duruyordu. Silindirlerin içerisine küçük bir cep lambası tutup metalde karıncalanma ya da kireçlenme var mı diye iyice inceliyordum, bir de mermilerin çapını ölçüyordum.

Kusurlu olanların üzerine tebeşirle bir haç çiziyordum, yaşlı işçiler bunları el arabasına koyup geri götürüyorlardı.

Çalıştığım yerin yanında bir çember demir testeresi çalışıyordu. Keskin, dayanılmaz bir gıcırtyla metal kesmekteydi. Tüylerim diken diken oluyor, yüreğime bir kudurganlık çöküyordu. Sanki beynimin içerisine burgu sokuyorlardı.

Kör ve sağır oluyordum yavaş yavaş. Elimden gelse testerenin altına dinamit koyup patlatacaktım. İnsanın sinirlerini, beynini, yüreğini perişan etmek için bundan daha iyi bir araç bulunamazdı.

Makinenin durması da ayrı belaydı. Çünkü bu kez de ne zaman başlayacak diye bekliyordu herkes; bu bekleyiş insanı daha çok sinirlendiriyordu.

Ben fabrika müdürlüğüne değil, Petersburg'dan gönderilmiş olan topçu temsilcisine bağlıydım. Bu, askerî temsilci Yüzbaşı Vilyaminov'du. Üç dört günde bir gidip kendisine rapor veriyordum.

Uzun süre düşündüm bu Yüzbaşı Vilyaminov ki-me benziyor diye. Sonunda buldum, Dekambrist'lerden Yakuboviç'e benziyordu. Aynı kuru surat, aynı düşük kestane rengi bıyıklar, alnında aynı kara çatki.

Büyük caddede oturuyordu. Odasının pencere-leri Dinyeper'e ve ağaçlarında şimdiden tomurcuklar kabarmaya başlayan bahçelere bakıyordu. Bütün ilkbahar başlarındaki gibi, ağaçlar bir yeşil buğuya bürünmüştü.

Yüzbaşının odası grafiklerle, kitaplarla ve topçulukla ilgisi bulunmayan başka şeylerle doluydu.

İki merakı vardı; birisi fotoğraf, öbürü etnografya. Pencerelerin içinde çizgili ölçü şişeleri, fotoğraf ban-yosu için gerekli eczalar, developman şasileri gibi şeyler vardı. Oda iposülfite kokuyordu.

Çektiği fotoğraflar yuvarlak bir masaya, geniş yapraklı bir tropikal bitkinin altındaki kadife masa örtüsünün üzerine serilmişti. Bunlar Porkhov, Gdov, Valdai, Loev, Rosslav ve daha başka kentlerin resimleriydiler. Her birinde meraklı bir şey vardı. Ağzının kenarından düşmeyen sigarasının dumanlarıyla sarılı olan yüzbaşı, önemseymişçesine, ama yine de

belli bir sevinçle buluşlarını anlatıyor, bunları fotoğraflar üzerinde gösteriyordu.

şu Büyük Petro zamanından kalma bir tahta kapıydı, şu balkon parmaklığı. Bu mu, Kapalı arşı, öbürü Gogol'ün yangın kulesi.

Vilyaminov, izinlerini başkentin uzaklarında, üçra yerlerde geçiriyor, tablo, çini soba, heykel, köy, kent resimleri çekiyor ve Petrograd'da dostlarına, meraklılara gösteriyordu. En büyük sevinci buydu.

Anlatırken pek belli etmek istemediğı bir coşkuya kapılıyor, söz gelimi Suda-Luga adındaki köyde Puşkin'in süt anası Arina Radionovna'nın mezarını ve tanınmış heykeltraş Kozlovski'nin heykellerinden birini nasıl bulduğunu ya da erepovetz dolaylarında kapısı penceresi sökölmüş eski bir bay konağında rastladığı iki Poussin'i anlatıyordu.

Ne zaman evine gitsem kolay kolay ayrılamıyordum; biriktirdiğı hazinelerin seyrine doyum olmuyordu. Her zaman dolu bulundurduğu termostan çay koyuyor, kızarmış sucukla sandviçler veriyordu.

Bu ağzına kadar dolu odanın havası iyiydi, sıcaktı. Buradan çıkıp açlıktan neredeyse saydamlaşmış sarı hamamböceklerinin kol gezdiği, duvarları yoluk hatta cüzzamlı mutfak-odaya dönmeyi hiç canım istemiyordu.

Vilyaminov, bir gün:

«Çeçelevka'da küflendiğiniz yeter,» dedi. «Demir testeresi de epeyce hırpalamıştır kulaklarınızı. Sizi Taganrog'a göndereceğim. Sevimli yerdir. Yalnız Taganrog'dan önce luzovka'ya, Yeni Rusya fabrikasına gideceksiniz, orada obüsleri ayırmasını öğrenirsiniz. Bu da belki iki üç hafta sürer. Tamam mı?»

«Tamam.»

Hesabı ödedi, yol parası verdi ve yazın kendisinin de geleceğini söyledi.

Çeçeleвка'da geceleri uyku yoktu. Hamamböcekleri yüzünden lambayı kapayamıyordum. Karanlık olunca yağmur gibi yağıyor, yüzümüzde gözümüzde geziniyorlardı.

Yatağıma uzandım, deli bir düşünce kafamda, burğu gibi; luzovka'ya beş altı gün sonra gitsem ne olurdu sanki; Sivastopol'a kadar uzanıp oraları dolaşsam biraz ne iyi olurdu. Vilyaminov'un nereden haberi olacaktı!

Sivastopol'dan bir kez çocukluğumda, ailece Kiyef'ten Aluşta'ya giderken geçmiştik, o zamandan beri de unutmamıştım bu kenti. Zaman zaman duvarlarında denizden yansıyan ışıkların oynadığı, yosun ve vapur dumanı kokan küçük bir kent olarak düşlerime bile giriyordu.

Musluktan su damlıyor, hamamböcekleri yerdeki birikintiden su içiyorlar, sokakta bir sarhoş hıçkırıyor ve «Vur beni Judas! Göğsümün ortasından vur!» diye haykırıyor. Ama benim bunların hiç birine aldır-dığım yok. Yarı uyur yarı uyanık, şimdiden badem çiçekleriyle dolu bahçelerin havasını çekiyorum içime.

YALNIZ BİR GÜN

Iekaterinoslav garındaki biletçi Sivastopol'a bilet kesmek için izin belgesi istedi. Bende belge melge yoktu. Bu durumda ancak Bahçesaray'a kadar bilet alabilirdim. Oradan nasıl olsa Sivastopol'a geçebilirim, diye düşündüm.

İhtiyar biletçi acıdı galiba halime:

«Özel yasaklar çıkardılar,» diye içini çekti. «Hep **İmparatoriçe Mari** olayı yüzünden.»

Karadeniz'in bu en büyük savaş gemisinin nasıl battığı anlaşılamamıştı. Bütün dünya bundan söz ediyordu. Sivastopol'da körfezin kuzeyinde demirliyken bir patlama olmuş, burnu havaya dikilmiş...

Patlamadan az önce «Hatırlı Konuklar» gezmişlerdi gemiyi. Aralarında Çariçe Alexandra Fedorovna'ya çok yakın oldukları bilinen kimseler vardı. Hiç kuşkusuz, bunlardan biri zırhlının can alacak bir noktasına kaşla göz arasında ufacık saatli bombalar yerleştirmişti.

Yalnız **İmparatoriçe Mari** mi? Atlantik'te de, Avrupa'ya patlayıcı madde taşıyan gemilerden birçoğu bu minik bombalarla denizin dibini boylamıştı. Bu minyatür bombaların gemi kömür alırken araya karıştırıldığı sanılıyordu.

Trene bindikten sonra uzun süre sahanlıkta kalıp çevreyi seyrettim. Sonra tatlı, karanlık güney gecesi başladı. Duraklarda kapıyı açıp dışarısını dinliyordum. Karanlıklardan belli belirsiz sesler geliyordu. Kar eriyiğiyle örtülü olan toprak kuruyordu herhalde yavaş yavaş.

Tren hiç durmasa, dosdoğru gitse, diye bir sabırsızlık içimde. Vagonlardan serpilen ışıklar içerisinde kilometre işaretleri hızla geriye doğru kayıyor, yüreğim mutlulukla doluyor.

O zamanlar trenler elektrikle aydınlatılmıyordu daha. Vagonlarda mum yakılıyordu. Kompartımanların loş havasında insanın tatlı, değişik olaylarla dolu bir geleceği düşünmesi hoş oluyordu. İkinci evren, bir süreden beri kafamda yaratmış olduğum o ayrı dün-

ya, olağanüstü bir genişlik ve güç kazanıyordu. Hele yolculuklarda insan kendisini büsbütün kaptırıyor, kaptırabiliyor bu kurgular âlemine. Zaten bu ışıktaki okunamaz, başka herhangi bir şey de yapamazsın; en iyisi işte böyle dalıp dalıp gitmek. Yeter ki yapışkan kimselere çatmayasın.

İyi ki böyleleri yoktu bu kez. Sahanlıkta, yanımda kara kaputlu bir denizci duruyordu. Ağzında bir nakarat, durmadan dinlenmeden hep onu çiğniyor. Bugün bile aklımda:

Conkoi istasyonunda olmuştu
Bütün bunlar bir gün...

Ama ben bu Conkoi istasyonunda neler olduğunu öğrenemeyecektim, gece uğramıştık çünkü o istasyona.

Conkoi'dan sonra gözlerimi dört açmış, Kırım dağlarının eteklerini görebilir miyim diye karanlıkları tarıyorum. Simperofol'un ışıkları görününceye kadar hiç bir iz yok. Garın bahçesinde kavak yaprakları hışırdıyor.

Büfenin pencereleri aydınlık. İçerde uzun bir masa, üzerinde gümüş gibi pırıl pırıl şampanya kovaları, vazolarda badem çiçekleri... Yüzü güneş yanığı genç bir deniz subayı, dirseğini masaya dayamış, dalgın dalgın sigara içiyor. Tren hareket edince kalktı yerinden, hiç acele etmeden yürüdü, son vagona atladı.

Mumları söndürdüler. Doğan günün mavisinde uzak çağlardan kalma bir dünya ağarıyordu: Kesik tepelerinde seher ışıkları oynaşan dağlar, baktığın zaman dibi görünen saydam suların çağıldadığı dereler, ulu çınarlar ve trenin, arkasında hafif pembe bir buğu bırakarak bütün hızıyla içerisine daldığı o uzak ve büyümlü aydınlanma.

Bahçesaray'da trenden indim. Demiryolu memurlarından biri Sivastopol'a gitmek için Simferopol'dan gelen gece trenini beklemenin en iyi yol olduğunu söyledi. Sivastopol bölgesine en kolay böyle girilebilirmiş. Kontrol yapan polisin eline u ruble sıkıştırdın mı tamammış.

Bahçesaray'ı gezmek için önümde koskoca bir gün vardı.

Aşınmış geniş taş döşeli dar sokaklar, mırıldanan eşmeler... Küçücük bir kent.

eşe başlarında bakır gğml kadınlar. Gğm doldukça içine akan suyun sesi değişiyor en inceden en kalına kadar, türkü söyler gibi.

Bu su ve gğm sesi perişan etti beni. Sanki benim kendi kafamda uydurduğum kurgular dünya-sından gelen bir sestir. Sakın benim uydurduğumu sandığım bütün o büyülü yerler gerçekten de var mıydı bir yerlerde? Yoksa ben aslında hiç bir şey uydurmuyor muydum?

Burada gördüklerim benim için yeniydi. En başta şu çeşmeler. şimdiye kadar gördüklerime benzemiyordu hiç biri. Bir kez onlarda su ya bronz bir kuğu gagasından ya da Yunusbalığının ağzından akar. Burada duvara bir taş gömmüşler, ortası oyuk, onun içinden akıyor.

Bahçesaray sarayının nl **Gözyaşı eşmesi**, bil-diğimiz çeşmelere benzemiyor. Su, gözyaşları gibi, bir yalaktan öbürüne, hafiften kristal gibi ınlayarak, damla damla düşüyor.

Küçücük bir kahve gördüm. nnde arabalar geçerken zangırdayan harap bir veranda. Oynak masaların arasında güvercinler dolaşıyor.

İleride dağ boyunları görünüyor ve sık çalılık-

larla kaplı sarı kalker dağlar. Çıfıt Kale, «Mağara adamları kenti»nin yolu kıvrıla kıvrıla uzanıyor.

Verandaya oturmuş, ne güzel, diye geçiriyordum aklımdan. Önümdeki saksıda küpeçiçekleri, masa örtüsüne doğru eğilmiş kırmızı-kara çiçekler.

«Ne güzel! Romanin, bizim yaşamımız artık tarih ve coğrafyadan ibaret kaldı, derken alay ediyor kuşkusuz, ama söylediği söz doğru.»

Hep değişiklik özlemi içinde yaşamıyor muydum? İşte dileğim yerine geliyordu.

Doğru, bu değişiklikler çoğu kez sevinç değil, üzüntü getiriyordu. Ama nasıl deniz uzaktan mavi bir duvar gibi yükselirse, benim gençliğim de kaderin sillesine karşı duruyor, üstün çıkıyordu. Bozguna kapılmamı, yıkılmamı önlüyor, beni ayakta tutuyordu.

Kahvecinin parasını verip Çıfıt Kale'ye doğru yürüdüm.

Balmumundan pastaya benzer sarı bir yar, üzerine pencereler oyulmuş. Mağara kenti. Burasını görmeden önce nasıl olabileceğini düşünemezdim.

Bir keçi yolunu tırmanıp yarın üzerindeki düzlüğe çıktığım zaman kendimi eski, uzak, gerçek-dışı bir çağın içinde buldum.

Likenlerin yaldızladığı kireç taşının arasında derin yollar açmışlar. Üzerinde ağır tekerleklerin bıraktığı izler var. Mağara-evlere giden koridorlar. Mihra-bında kertenkeleler koşuşan küçük bir yeraltı kilisesi.

Kim kazmış ki bu mağaraları? Çevrede bir tek kişi yok ki sorasın.

Kayaların arasında ufak toprak parçaları var, üzerlerinde biten mor çiçeklerle halı gibi duruyorlar. Her birinin üzerinde beş minik yapracık bulunan görülmemiş güzellikte çiçekler, keşke bir büyüteç olsaydı yanımda, daha iyi görürdüm.

Taş blokların arasında yaşlı bir doru kısrak oturuyor, sırtına eşekarıları kondukça derisi ürperiyor, arada bir otlamayı bırakıp ayaküstü uyuyor.

Ellerimle tutuna tutuna tırmandım bu taşlardan birisinin üzerine; ellerimin altındaki taş sıcacık.

Önümde bir yarım ay gibi dağlar açılıyor, hepsi de Çıfıt Kale gibi yassı, görkemli...

Bu gökyüzü çölünde tek başımayım. Ta uzakta kirli yün yumakları gibi koyunlar görünüyor, çingirak seslerini duyuyorum.

Yerimden kımıldamaya hiç hevesim yoktu. Sırt üstü uzanıp uyuklamaya başladım. Güneş mavi bir ışık gibi yanıyor. Kirpiklerimin arasında çok renkli bir alevin sivri okları kırılıyor. Yücelerde bir kartal süzülüyor, beni inceliyor herhalde, belki inip yanıma konmayı tasarlıyor.

Flüt sesi gibi incecik bir ses işitildi. Baktım, küçücük bir dere, bir kaynak suyu, taşın çatlağından süzülüp minik tanecikler gibi, tek tek damlıyor. Ve uyku bastırdı.

Uyandığım zaman gökyüzünde bir titreşim vardı. Mavi alevlerin yerini acı kızıl bir renk almış. Kuş tüyü, yelpaze, direk, derin dağ yarığı ve ada biçiminde, horoz ibiği rengi bir sürü bulut yüzüyor gökkubbede.

Güneş batıyor bir bakır tepsi gibi ve dağlarda tek tek dallar tutuşturuyor.

Hiç görmemişim böyle bir akşam yangını, renkler her saniye biraz daha koyulaşüyor, daha acılaşıyor, yayılıyor, güçleniyor... Neredeyse akkor gibi oluyor, sonra bir anda sönüyor.

Ve işte son. Güneş kaybolur kaybolmaz serin bir rüzgar ürpertisi erik dallarında.

Kente indim. Bahçesaray'ın çeşmeleri gündüzkinden daha gür akıyordu.

Sabahki kahvede bir fincan çay içtim (aslında param çok az). Açım, ama hafif ve keyifliyim, gara doğru yürürken.

Gece treni sabah saat beşte geldi. Bilet almamıştım.

Vagonlardan birinin sahanlığına çıkıp durdum. Atlet yapılı bir polis geldi. Görmüş olmalıydı, Bahçe-saray'dan binen tek yolcu bendim.

«İzin belgeniz?» dedi gülerek.

Üç ruble uzattım. Aldı, elini kasketinin kenarına götürerek selam verdi ve gitti; ben orada, camın yanında kaldım.

Denizi ne zaman görecektim? Yavaştan gün ağarıyor. İki yanımız dik kaya, trenin sesi bu duvarlarda daha da artıyor. Tren yarıktan kurtulunca derin uçurumlar üzerine atılmış kemerli köprülerden geçmeye başladı. Sonra da iki ucu oldukça kapalı, yay gibi dönemeçler başladı. Vagonlar sağa sola savruluyor. Bir an sarı çiçeklerle kaplı bir dağ yamacı göründü ve hemen gerilerde kayboldu. Bağların kıvrıcık yapracıkları uçuvermişlerdi sanki. Sonra yine bir demiryolu yarığının sağır gümbürtüsü. Diş diş olmuş kayaduvarlara neredeyse sürtünerek geçiyoruz, elini uzatsan elin kopacak gibi.

Üst üste birkaç tünel geçtikten sonra açık yeşil bir çarşaf yayılıverdi önümde; göğsüm tıkanır gibi oldu bir an. Geniş kuzey körfezi büyük bir hızla önümde aktı, aktı, kuru bir buğu içerisinde eriyip kayboldu.

Camların dışında hiç bir şey kımıldamıyor. Ama tren hızla giderken bütün görünüm, göz alabildiğine, tümüyle ınılıyor, salınıyor, pırıldıyor ve titriyor. Sanki kımıldayan tren değil, bu görünüm: Kıyılarda sürünen burnu havada kara boyalı goeletler, demir grisi

zırlılar, torpidolar, şamandıralar, bayraklar, karakol gemileri, direkler, kiremit damlar, balık ağları, iskele kazıkları, akasyalar, kıyıdaki çakıllarda yansıyan bir anlık kısa ve keskin pırıltılar, boş konserve kutularını parlatan güneş ışınları...

Sonunda, işte duman kıvrımları arasında, altın rengi, amfiteatr biçimi bir kent.

Tren iki bir demeden kentin daracık sokakları arasına daldı, bir sürü iniş yokuş, avlu, merdiven, dayanak duvarları ve derken acı bir frenle şirin bir istasyonda durduk.

Ben pek çok kent görmek fırsatını bulmuş bir adamım; Sivastopol kadar güzelini görmediğimi söyleyebilirim.

Karadeniz, evlerin eşiklerine kadar sokulmuş. Odalar mırıltıları, rüzgarları ve kokusuyla dolu. Üstü açık minik tramvaylar, incecik yollar boyunca gidiyor; neredeyse denize düşecekler. Limandan doğru vapur düdükleri duyuluyor.

Çarşıda üstleri çinko kaplı küçük dükkanların iki adım ötesinde balıkçılar, hemen yanında deniz, bordaları birbirine değdikçe gıcırtilı sesler çıkaran saç mavnalar.

Açık denizden kopan iri dalgalar kalenin yuvarlak kulelerini dövüyor. Zırlılar fayrap etmişler, duman püskürüyorlar.

Bir yanda tramvay çançanları, kilise çanları, öbür yanda siren sesleri ve nöbet değiştirme zamanını haber veren çanlar. Bunlardan başka yük gemilerinden yükselen ağır böğürtüler, demir zincirlerinden çıkan sesler... Akşam üzeri bayrak indirme töreni yapılırken çalınan boruların sesleri, durgunlaşan denizde ta uzaklara kadar uzanan kara sevdalı gurbet sesleri... Gün indikten sonra bütün bu seslerin yerini kıyı

boyu uzanan bulvarlardan taşan vals\ sesleri alıyor. Sanki bir orkestra değil, Batan Gemiler anıtına çarpan son dalgaları yatıştırmak için akşamın alacakanlığı çalıyor.

Oradan oraya koşuyor, her kēde yeni güzel-likler buluyordum.

En çok merdivenleri sevdim; yukarı kent ile aşağı kenti birleştiren sarı kum taşından yapılma bir köprüydü bu.

Merdivenlerin iki yanında, teraslar üzerine evler kurulmuş. Her evin sarmaşıkları, küçük bir köprüsü var; ev, merdivenin sahanlıklarına bu köprüyle bağlanıyor. Balkona bakan kapılar pencereleler açık, içerdeki her şey, ocuk gülüşleri, kadın sesleri, kap kaçak gürültüsü, piyano dersleri, şan dersleri, köpek havlamaları ve papağanların madensi sesleri, hepsi duyuluyor açık açık dışardan. Her ne hikmetse o zamanlar Sivastopol'da her evin papağanı vardı.

Geceleri karartma var, kent karanlığa bürünüyor. Alman filosundan korkuyorlar.

Ama karartma o kadar sıkı değil. Mağazaların kapalı perdeleri yer yer ışıklı yazılarla kesilmiş. Pastane, maden suyu, bira gibi yazılar sokağa hafif, büyülü bir ışık serpiyor.

Kaldırımların kenarına dizilmiş geveze kadınlar gecenin birlerine kadar menekşe satıyorlar. Yanlarında küçük mum iskemleleri, üzerlerinde fenerler, alevleri belli belirsiz mumlar. Akşamları rüzgar başlıyor.

Yollar asker denizcilerle dolup taşıyor. Karartma ve ufku tarayan projektörler olmasa, savaşı akla getirecek hiç bir şey yok.

Savaş tehlikesinin pek o kadar ağır sayılmadığı on dokuzuncu yüzyıl başlarında, ablukaya alınmış bir kıyı kentinin görünüşü de böyleydi herhalde! şişman

ve ağır dūřman gemileri kentin karşısına dizilip akal-eriği ağaçlarıyla dolu eski kale bedenlerine top atardı... O zamanların savaşları şimdikilere benzeyemedi. Hafif bir tehlike endişesi belki insanlarda bir sinirlilik yaratıyordu, ama bu sinirlilik yerini çarçabuk yiğitlere özgü bir küçümseme duygusuna ve neşeye bırakıyordu.

Gece iyice bastırıncaya kadar Tarih Bulvarı'nda-ki 1854 burçlarının karşısında oturdum.

Aşağıda güney körfezi uzanıyordu ve tam karşımda, karşı kıyıda denizciler mahallesi vardı. Her yanımda, karşı kıyıda denizciler mahallesi vardı. Her yanımda, karşı kıyıda denizciler mahallesi vardı. Her yanımda, karşı kıyıda denizciler mahallesi vardı. Her yanımda, karşı kıyıda denizciler mahallesi vardı.

Hiç bir ağacın çiçeği badem ağacınıninki kadar yalın ve güzel değildir. Bütün dallar pembemsi çiçeklerle kaplıydı; gelinliklerini giyinmiş tazeler gibi...

Sokak fenerleri yanmadığı için kent yavaş yavaş alacalı bir tüle bürünüyordu.

Batmak üzere olan güneşin altın sarısını yansıtan bir uçucu buğu, yavaş yavaş gümüşe dönüşmeye başladı ve sonunda altının yerini büsbütün gümüş aldı. Ama az sonra o da koyulaştı, duruluğunu yitirdi, koyu mavi bir örtüye sarındı. Bu mavi de söndüğü zaman artık geceydi.

Tarih Bulvarı'ndan kalktım, gara doğru yürüdüm. Bir bilet uydurup izin belgesi olmadan trene binmeyi deneyecektim. Tren gece yarısı kalkıyordu.

Bir hamal çıktı karşıma ve benim bilet işini üzerine aldı.

«Yalnız, trenin kalkmasına daha üç saat var,» dedi. «Burada canınız sıkılır, gidin gezin, güzel kentimizi bir de gece görün.»

Bu güneyliler ne kadar iyi yürekli insanlar, diye düşünerek tramvay durağına doğrudum. İki nöbetçi

kesti yolumu, iki deniz eri: Kollarında birer kolluk, omuzlarında tüfekleri... Belgelerimi istediler. Verdim.

«Nerede oturuyorsunuz, hangi sokakta?»

Sivastopol'da oturmadığımı söyledim.

«Belli. Sivastopol'da bulunmanız için bir neden yok. Sizi şefe götüreceğiz. Hiç merak etmeyin, bir bakışta insanın karnında ne olduğunu görüverir.»

Yürümeye başladık. Deniz eri sordu:

«Hamala kaç para verdiniz?»

«Üç ruble.»

«Alın paranızı.» Parayı uzattı.

Dönüp baktım, ama karanlıkta hamalı göremedim. Herhalde uzaktan izlemişti bu başıma gelenleri, kötücül bir sevinçle; hiç kuşum yoktu bundan.

Beni Nakhimov caddesinin oralarda bir yere götürdüler. Tavanı kubbeli bir odada iki deniz teğmeni. Birisi iri yarı, kemer burunlu, ağır, hantal; pencerenin pervazına oturmuş, yanında damalı kısa etek giymiş bir kız. Göğsüne düşen saç örgüsüyle oynuyor, bacağının birisini sallandırmış. Sandalı baş parmağına takılmış, sarkıyor...

Öbür teğmen seferî giyinmiş: Kaput, kasket, cilalı bel kayışında kara bir tabanca. Masada oturuyor.

Deniz erleri durumu anlatıp dışarı çıktılar.

Tabancalı teğmen, kimliklerimi aldı, bir sigara yaktı ve duman kaçan gözlerini kırıştırtarak okumaya başladı.

Bir «Yah!» fırlattı sonunda. «Kuş sevinçle uçar bu sıkıntılı yolda, aklına hiç bir kötülük takılmadan.»

Kız gülmeye başladı ve bacağını sallayarak bana baktı.

«Bakınız, elinizi göğsünüze koyarak açıkça anlatınız bana, kimsiniz, ne iş yaparsınız, Sivastopol'a niçin geldiniz, sonra niçin gizlice kaçmaya çalıştınız?

Belgelerinize diyecek yok. Sonra şu elimdeki belgenin anlamı nedir?»

Korktum. Her şeyi dosdoğru anlattım.

«Eh, iyi,» dedi. Inanmış bir yüzü vardı. «Demek şair yaratılışlı birisiyle tanışıyoruz. şair ve bohem.»

«Aptallık ediyorsun Saşa!» dedi pencerede oturan teğmen. Ama öbürü aldırış etmedi.

«Eğer gerçekten şair olduğunuza inandırabilirseniz ve sizi gerçekten uzak yolculuklar perisi büyülemişse belki bir çaresini bulabiliriz.»

Ne demek istediğini anlayamıyordum; alay mı ediyordu, yoksa doğru mu söylüyordu? Ben sözlerini ciddiye almış görünmeyi yeğ buldum.

Gaga burunlu teğmen oturduğu yerden lafa karıştı yine:

«Eğer Amiral Eberghard senin soruşturmaları nasıl yürüttüğünü öğrenirse soluğu dubada alırsın.»

Duba dediği, hapisane gemisi.

Masada oturan teğmen, sanki öbürü yokmuş, bir şey dememiş gibi ve çok bilmiş bir yüzle:

«Bir şairin her şeyden önce şiirle alışverişi çok olmak gerekir. Bize bu bakımdan bir kanıt gösterebilir misiniz?» dedi.

Hâlâ bir şey anlamıyordum.

«Bir şeyler okuyun,» dedi kız bana. «O kendisi de şair.»

Gaga burunlu teğmen alaycı bir sesle fısıldadı:

Bay karga konmuş bir dala

Koca bir peynir ağzında...

«Hayır,» dedim, «Size Leconte de Lisle'den bir şiir okuyacağım.»

«Bak hele!» dedi sorguyu yöneten teğmen. Epey

şaşırmıştı. «Ama ne yapmak istediğinizi anladım. Kur-nazlığa kaçıyorsunuz. Siz bize asıl Blok'un **Unutma-yacağım**'ını okuyunuz. Ama atlamadan, ki sonra biz de sizi atlatmayalım.»

Gaga burun, arkadaşının dikkatini çekmek için: «Bu sözcük oyunları çok bayağı, delikanlı,» dedi ama beriki aldırış etmedi.

Şiiri okumaya başladım. O şiiri ben de seviyordum.

Bir sessizlik oldu. Koridorlardan tüfek sesleri geliyordu. Pek şaşıkları belliydi.

Teğmen, üzüntülü bir sesle:

«Yazık,» dedi, «Sivastopol'da size kefil olacak bir kimseniz yok mu, bir tanıdık filan?»

«Hayır.»

«Ben kefil oluyorum,» dedi öbürü. «Bırak bu saç-malıkları Saşa. Nasıl bir adam olduğu belli. Ver izin belgelerini gitsin. Tanık kağıdını ben imza ederim.»

Saşa güldü, izin belgesini doldurmaya başladı. O yazarken biz şiir üzerine konuşmaya başlamıştık. Gaga burunlu şişman Fofanov'u, kız Mirra Lohvitzky'yi seviyordu.

Kız, kızara bozara, vakit olsaydı bize kendi şiirle-rini okuyacağını söyledi. Ama ne yazık ki çok uzundu.

Teğmen kağıtlarımı ve izin belgesini uzattı, içini çekti:

«İşte. Yazık ki gidiyorsunuz. Dost olur, daha uygun koşullar altında görüşebilirdik,» dedi.

Teşekkür ettim, Sivastopol'un bana bir tansık kent gibi görüldüğünü söyledim. Başkalarının eline düşseydim işin içinden böyle sıyrılamazdım.

«Bakınız kardeşim, siz fazla temiz yürekli görü-nüyorsunuz. Burada tansık filan söz konusu değil. Ca-suslar ve karanlık işler peşinde koşanlar hiç bir za-

man bir hamala güvenmezler. Ne dersiniz, özsöz gibi bir lakırdı, değil mi?»

Dışarı çıktım. Genç kız ile arkadaşı beni gara giden yola kadar geçirmek istediler. Nöbetçi teğmen gelemediği için üzülüyordu. O da istiyordu herhalde gece vakti Sivastopol sokaklarında sarışın bir genç kızın yanında yürümeyi.

Yolda kız:

«Yine gelin Sivastopol'a, görüşürüz,» dedi. «Yeşil Tepe'de oturuyorum, beş numarada. Adım Rita. Orada herkes tanır beni. Ne yazık ki gidiyorsunuz. Sivastopol'da bizim gibi insanlar o kadar az ki.»

«Nasıl bizim gibi?»

«Şairler yani. Bu ikisi var, bir de ben. Bir de Harkov'da bir öğrenci var.»

Garda benim hamal geldi. Yayık bir gülüş vardı suratında:

«İşte tamam,» dedi. «Paçayı kurtarmışsınız. Böylesi daha iyi. Hem sizin için hem de benim için. Haydi, şimdi beş ruble veriniz hemen biletinizi alıp geyim.»

Açık pencereden deniz kokusu doluyordu vagona. Projektörlerden fırlayan beyaz ırmaklar, uzaklarda, denizin üzerinde hiç bir iz bırakmadan yitip gidiyordu. Bu kentten ayrıldığım için üzgündüm, karanlık günler arasına sıkışmış aydınlık, sevinçli ve kısa bir gün geçirmiştım.

BÜYÜK BRİTANYA OTELİ

Iuzovka'da «Büyük Britanya Otelı» adlı ucuz bir otelde kalıyordum. Use ve Balafour adlarında iki İngi-

liz, Don havzasında maden ocakları ve demir fabrikaları işletiyorlardı. Yattığım bu çiş kokulu ayının adı, onların onuruna «Büyük Britanya Oteli» olmuştu.

Bugün eski luzovka'dan bir iz kalmamıştır. Şimdi orada çok güzel bir kent var. Ama o zamanlar pis bir yerdı: Karmakarışık, yoksul izbalarla, hatta yer altına oyulmuş mahzenlerle dolu...

Bu izbaları barındıran mahallelere «Kopuk Yatağı», «İt Kulübesi» gibi kendilerine uygun adlar koymuşlardı.

Benim gönderildiğim Yeni Rusya fabrikası küçük bir vadinin dibinde tütüyordu.

Tüten, yalnız fabrika bacaları değildi. Evler de tütüyordu: Tilki tüyü gibi sarı ve yanmış süt gibi pis bir duman...

Yüksek fırınların ağzında görülmemiş, gerçek dışı kızılılıkta alevler titreşiyordu.

Gökyüzünden resmen kurum yağıyordu. Bir yandan duman, bir yandan kurum! luzovka'dan 'beyaz' kalkmıştı. Beyazın yerini kirli gri almıştı, sarı harelî bir gri. Otelin perdeleri, yastık yüzleri, çarşaf lar ve gömlekler griydi; ak saçlar, ak kediler, ak köpekler de griye boyanmıştı.

luzovka'da doğru dürüst yağmur da yağmıyordu. Gece gündüz sıcak bir rüzgar esiyor; çer çöp, tavuk tüyü, toz ve daha birçok şey havada uçuşuyordu.

Sokaklar, avlular, adım attığınız her yer ayçiçeği kabuklarıyla doluydu. Hele bayramdan sonraki günlerde...

Ayçiçeği kemirmeye «çıtırdamak» diye bir de ad takmışlardı. Bütün kent çıtırdıyordu Yerlilerden çenesine çekirdek kabuğu yapışık olmayanına rastlamazdınız.

Kimileri bu işin epeyce ustası olmuştu. Hele kapılarının önünde gevezelik eden kadınlar. İnanılmaz bir hızla, hatta ellerini ağızlarına kadar bile götürmeden, tırnak ucuyla uzaktan yutarak, avuç avuç yiyorlardı.

Ama ağızları dolu olduğu halde bir yandan da pekâlâ dedikodu yapıbiliyor, adam çekiştirebiliyorlardı; hem de o yalnız güneyin çalçene karılarının becerebildikleri biçimde. Kötü, pis ve bön bir utanmazlıkla. Bu kadınların her biri kendi avlusunun çiçeğiymiş.

Ayçiçeği, dedikodu, bir de dövüş... İki tanesi çığlıklar atarak birbirinin saçlarına yapışınca, öbürleri hemen çevrelerine toplanıp kızıştırmaya ve kumara başlıyorlardı. Mahallenin yerlisi sarhoş kadınlardan birisi yırtık bir kasket açıp paraları topluyordu; isteyen, tuttuğu dövüşçüye iki kopek koyuyordu.

Arada böyle para vurmak için kadınları kışkırtanlar bile vardı.

Kimi kez ufaktan ufağa derken bütün bir sokağın dövüşe girdiği de oluyordu. Evlerden gömlekleri uçuşarak dışarıya uğrayan erkekler de işe karışıyorlardı; cop, topuz ve Amerikan muştası da işlemeye başlıyor, kafa göz patlıyor kan akıyordu. O zaman maden ocaklarının ve fabrikaların yöneticilerinin oturdukları mahallelerden dörtnala bir Kazak birliği gelip dövüşçüleri çil yavrusu gibi dağıtıyordu.

İlk bakışta luzovka'da oturanların kimler olduklarını kestirmek kolay değildi. Bizim otelin aklıevvel kapıcısının ağzına bakılırsa, buradâ oturanlar karışık insanlardı: Eski eşya alıp satanlar, tefeciler, sokak satıcıları ve tellal, şarapçı, meyhaneci takımı; bunların hepsi de madenlerde ve fabrikalarda çalışanların sırtından geçiniyorlardı.

Kentin her yanı fabrika bacasıyla doluydu. Ufuk, gri payandalı, tozlu maden piramitleriyle çevriliydi.

Cinsi tükenmiş ve artık bir kalıntı olmuş Büyük Britanya Oteli'nden de biraz söz etmek yerinde olacak.

Önce duvarları kirli et rengine boyamışlar. Ama bu renk mal sahibinin yüreğini karartmış olacak ki, üzerine o çağların modası olan yağlıboya duvar süslemeleri yapmışlar: Beyaz ve mor süsen çiçekleri, su zambakları arasından fışkıran güzel kadın yüzleri gibi şeyler.

Otelin her yanına ilaç kokuları, mutfaktan yayılan yanık yağ ve soğan kokuları sinmişti. Elektrik ampullerinin ışığı azdı. Bu sarımsak ışıkta okuyabilme olanağı yoktu. Yatak somyaları patlamış, hayvanların yem teknelerine dönmüştü.

Odalara bakan kadınlar günün her saatinde «ziyaretçi» kabul ediyorlardı.

Aşağıda kasketi kulağının üzerine yıkmış, kelebek kravatlı betleri benizleri sapsarı genç çocuklar, bilardo masalarının yırtılmış, yine örülmüş çuhaları üzerinde sözümona bilardo oynuyorlardı; her akşam bir tanesi başı yarılmış olarak çıkıyordu dışarıya.

Büyük paralar dönüyordu. Ortaya konulan parayı kimse aşırmasın diye dört göz bakıyorlardı. Bilardo salonlarına dadanmış kedi gibi araklayıcılar vardı çünkü.

Odalar arasındaki duvarlar incecik. Geceleri iç çekmeler, inilti, pazarlıklar, arada bir keskin kadın çığlıkları... Bir gece birisi gidip kapıcıyı getirmek zorunda kaldı. Kapıyı kırıp odaya girdiler. Otelde çalışan kadınlardan biri göğüs bağı açık, üst baş paramparça dışarıya uğradı. Arkasından yüzü gözü ter içinde bir sarhoş, böğüre böğüre içeri girenlerin üze-

rine saldırdı, sille tokat girişti. Başkaları da yetiştiler, hep birden yüklenip herifi bağladılar, döve söve aşağıya indirdiler.

«Yine kızın parasını vermedin değil mi pis herif? Gebertseler yeridir senin gibisini, bu kaçınıcı!» diye bağırıyorlardı.

Hüngür hüngür ağlayan kızın yanına öbür kızlar koşuştular. Kız hıçkırıklar arasında elindeki parayı uzattı, aldatıldığını göstermek için. Parayı alıp saydılar, ahlar vahlar ederek, 'bu erkeklerin hepsini zaç yağında yakmalı' diye dövündüler.

Bir gezgin satıcı vardı. Ufak tefek, saçına kır düşmüş bir adamcağız; Mendel ve Ortakları firmasının satıcısı. Üzerinde fes rengi ceket pantolon, sarı pabuçlar, tam iki dirhem bir çekirdek dedikleri cinsten. Böyle bir olaya rastlayınca karışmadan edemezdi.

Kızın yanına koşardı hemen; avutacak sözde:

«Musya! Niçin böyle yapıyorsun şekerim? Aldırma böyle şeylere, filozof ol. Bak ben nasıl yapıyorum!»

Musya, gözyaşları içerisinde:

«Siz başımdan gider misiniz lütfen!» diye cevap verir. «Öğütlerinizi kendinize saklayın. Ben bilirim sizin nasıl bir filozof olduğunuzu.»

Ama adam gücenmez:

«Eski Yunanlılar, mutluluğun temel koşulu soğukkanlılıktır, diyorlardı. Temel koşul! Ultima ratio! Biliyor musun ne demek bu? Peki ne kadar kesti parandan?»

«Bir ruble, alçak!»

«Al işte. Ben veriyorum rubleni. Şimdi gözyaşlarını sil, git yüzünü yıka, üstünü başını düzelt, eskisi gibi güzelleş ve bir tepsi al, üzerine bir şişe şarap,

maden suyu bisküvi koy, odama getir, hadi güzelim.»

«Siz başımdan gider misiniz lütfen! Akıllıya bak, bir rubleye beni odasına alacak, sakallı balık!»

Ama adam kızmaz. İki eli pantolonunun ceplerinde, koridorda bir aşağı bir yukarı dolaşır, türkü söylerdi:

Arjantin'in yakıcı güneşinde
Kızların güzel olduğu yerde
Güney havasının mavi olduğu yerde
Joe, Clo'ya sevdalandı.

Otelin bir de Grişa Amca'sı vardı, «Tatlı Grişa».

Mavi gözlü, çocuk bakışlı, sarı teke sakallı, genizden konuşan zavallı bir adam. Sırtında tüşor bir ceket, utangaç utangaç durmadan ceketinin eteğini kıvrır bir yandan da tir tir titrer. Gören üşüyor sanır; oysa titremesi içki düşkünlüğünden.

Grişa Amca, Petersburg'da yaşayan bir senatörün oğluymuş, öyle söylüyorlar. Öğrenimini bitirdikten sonra, Paris'e gitmiş, ailenin para pul, mal mülk nesi varsa dibine kadar yemiş; —ya da içmiş diyelim—. Tükenince Rusya'ya dönüp sinemalarda (o zamanki adıyla illusino'larda) piyano çalmaya başlamış, Şimdi ise şurada burada gitar çalıp romanslar söylüyor, bir iki ruble kazanarak içki parasını çıkarıyor, daha doğrusu sürünüyordu.

O kadar yoksuldu ki, otelin sahibi olan melon şapkalı, paçası neredeyse dizlerine gelecek kadar kısa bir damalı pantolon giyen şişman bay, onu —iş olsun diye— otel müşterilerinin çay suyunu kaynatmakla görevlendirmişti. Böylelikle koskoca su ibriğinin kaydığı yerde bedava yaşayabiliyordu.

Burası bir çeşit kulüp haline gelmişti. Otelin ge-

diklileri orada toplanıyorlardı. «Domino», «421» gibi oyunlar oynanıyor, bir yanda otelde çalışan kızlar çoraplarının yırtıklarını örüp ütü yapırlarken öbür yanda günün olayları üzerinde tartışılıyordu.

Bir gün burada bizim kadın, üçüncü'nün işlerine bakan Liyuba'nın doğum günü kutlandı. Müşterilerden —aralarında ben de olmak üzere— dördü çağrılıydı. Faina Abramovna adında orta yaşlı bir dişçi bayan ile Harkov gazetelerinden birisinin muhabiri ve kol-tuk değnekleriyle yürüyen uzun boylu bir adam, bir de Albert; eczacılık okuyan, çilli suratından kınamsıklık akan, kimseleri beğenmiyen ufacık bir delikanlı.

Gezgin satıcı kapıyı zorlamışsa da kızlar içeri almamışlardı onu.

Kızlar pazarlıklarını giymişlerdi. Kara giyimlerinin içerisinde solgun ve sessiz Liyuba, Albert'in deyişiyle, «Kraliçe Margot»ya benziyordu.

Yerinde duramıyor, içi içine sığmıyordu; arada bir uzun kirpiklerini kaldırıp ağır bakışlarını gezdirdiyordu üzerimizde. Gözlerinde duru bir pırıltı yanıyordu.

Birkaç gün önce 34 numaradaki iri yarı esmer kiracıyla —kendi deyişi ile «alçak, yırtık, yüzsüz herifle»— başı derde giren işte bu kızdı; insanın inanaacağı gelmiyordu, patiska gömleğinin yırtılan yakasını kapatmaya çalışarak çıplak, yuvarlak dizlerini bitişti-rip hüngür hüngür ağlayan ve herife sövüp sayan kız bu muydu?

Grişa Ama tıraş olmuştu. Kimbilir kimden ödünç aldığı pembe bir gömleği giymiş, yakasını üzerine tırtıl işlenmiş bakır bir iğneyle tutturmuştu.

Masanın üzerinde üvez votkası ve otelin mutfağından çıkma bayat mezeler dizilmişti. Ortada mor kağıttan yapılma kocaman bir gül demeti.

Liyuba, Grişa Amca'nın kır saçlarını okşadı. O da kızı yakalayıp öptü. Liyuba ihtiyarın titrek başını bir an göğsüne bastırdı. O ara bakışları adamın başının üzerinden pencerelerin ötesine, dışarılara uzanıyordu. Gözleri her zamanki gibi duru ve telaşsızdı.

Kızların yüzleri gözleri allıklara pudralara belenmiş; bize içki ve meze veriyor durmadan. İçtenlik, girginlik, yakınlık arayan bakışları gözlerimizi bulmaya çabalıyorlar.

«Yesenize, niye almıyorsunuz? Buyurun. Liyuba'nın mutluluğuna. Korkmayın alın, mutfaktan yeni geldi, tazedir.»

Liyuba, Grişa Amca'yla benim aramda oturuyordu.

«Size bir şey soracağım,» dedi, «ne yazıyorsunuz öyle durmadan? Odanızı düzeltirken bir sürü kağıt görüyorum. Neler yazıyorsunuz? Gönül işleri mi?»

«Evet Liyuba, mutlu bir yaşayışı anlatıyorum.»

İçini çekti:

«İlginç birisi olsaydım benim için de bir şeyler yazardınız belki. Bir roman olurdu. Okurlar ağarlardı benim için.»

«Haydi iç Liyuba!» diye bağırdı karşıdan Marusya. «Başın selametken içmene bak!»

Liyuba'nın bakışı dondu. Sesini yükseltmeden:

«Kapa çenenini!» dedi. «Nasıl olsa hep böyle kalacak değilim, korkma!»

«Aa, ben kötülük olsun diye söylemedim ki, bilirsin seni ne kadar sevdiğimi.»

Liyuba yine bana döndü:

«Türkü, şarkı gibi şeyler de yazar mısınız? Bu aptal Marusya'nın dediklerine bakmayın, öyle söyledi işte.»

«Hayır, yazmıyorum. Bir zamanlar yazardım ve epeycesini de okudum, bilirim.»

«Duygulu şiirler mi?»

«Evet, öylesi de var.»

«Okusanıza biraz...»

«Ama... şey... yani...» diye bir şeyler geveledim, votka hafiften bir «iç ürpertisi» vermeğe başlamıştı.

«Okurum, ama yalnız sizin için. Bu sizin bayramınız, bugün.»

«Sahi mi? Yalnız benim için mi?» Küçük parmağımdaki yüzüğe dokundu. «Kimin bu yüzük?»

«Benim.»

«Hayır, sizin değil.»

Epeyce gürültü oluyordu odada. Düşündüm, basit, kolay anlaşılır bir şey okumalıyım.

«Önemli değil,» diyordum kendi kendime. «Anlamasalar da olur.» Ve heceleri biraz uzatarak başladım:

Hayır, sen değilsin bu kadar sevdiğim,
Benim için değil sendeki bu güzellik.
Benim sende sevdiğim eskiden çektiklerim
Ve çoktan yitirdiğim gençliğim.

Herkes susmuştu hemen.

Ne zaman baksam sana böyle
Böyle uzun bakışlarla gözlerine
Gizli bir yakınlık sarar içimi,
Ama sen değilsin gönlümün konuştuğu.

«Neye sustunuz?» dedi Liyuba. «Madem ki böyle yüreğimi parçaladınız, bari hepsini söyleyiniz.»

Gençlik günlerimin sevgilisi konuştuğum
Başkasının çizgileri, aradığım sende,
Konuşan dudaklarında çoktan susmuş olan dudakları
Ve gözlerinde çoktan sönmüş olan bakışları.

Kızlardan biri derin derin içini çekti, bir hıçkırık koptu boğazından.

«Lermontov!» dedi Grişa Amca ve gitarın tellerine dokundu. «Müzikle daha iyi olur.»

Usta parmaklarla bir gam yaparak korkunç güzel ve çok güçlü bir tenor sesle okumaya başladı:

Yalnız başıma yollarda
Ve sislerin, ışıkların içinde...

«Hadi, hep beraber!» Gitar yeniden titremeye başladı parmakları arasında. «Hep beraber!»

Gece ne kadar sessiz,
Tanrının sesidir duyulan,
Yıldızlar, yıldızlarla konuşan.

Son dizeleri hep beraber, alçak sesle ve yumuşacık söylüyorlar. Liyuba dirseklerini masaya dayamış, çenesi avuçlarının içinde, bakışları pencereden dışarda yitmiş, türkü söylerken gözleri ışıklar saçıyor. Grişa Amca başını arkaya atmış, gitar çalıyor; yanığında bir damla yaş.

Birden kapı açıldı; barut karası, gözleri doğululara özgü bir tatlılıkla bakan iri yarı bir adam. 34 numarada oturan.

Yumuşak, tatlı bir sesle, kandırmak istercesine:
«Liyubočka, lahanacığım,» dedi, «sizi arıyordum. Hadi azıcık çikalım beraber. Sizinle konuşacaklarım var.»

Liyuba adama döndü:

«Konuşacakların mı var? Yukarda, odanda mı?»

«Ne var benim odamda, fena mı? Ne güzel oda.»

Liyuba ayağa kalktı:

«Bu günün benim için ne olduğunu biliyorsun, yine de gelip canımı sıkıyorsun, pis herif. Defol buradan!»

«Liyuba!» diye haykırdı Marusya, ama geç kalmıştı. Liyuba votka şişesini kapıldığı gibi bütün gücüyle adamın kafasına indirdi.

Şişe tuzla buz oldu. Adam iki eliyle yüzünü kapadı. Kocaman yanaklarından votka ile karışık kan akıyordu. Geri geri gitti, ayağı kapının eşiğine takılınca sırt üstü düştü, tek söz söyleyemeden boylu boyunca koridora uzandı.

Liyuba, kendinden geçmiş:

«Öldüreceğim!» diye bağıırıyordu. «Hepsini öldüreceğim, kuduz köpekler gibi, hepsini. Artık bana ellerini sürmesinler. Rahat bıraksınlar beni. Sibiryaya gideceğim, hatta zindana bile giderim, ama sizlerle hesabımı da görürüm, alçaklar!»

Bir iskemleye çöküp başını masaya dayadı.

«Hey kızlar!» dedi. Sesinde anlatılmaz bir keder vardı. «Kardeşlerim, bizi yüreğimizi arındırmaya bile bırakmıyorlar işte. Kardeşçiklerim.»

Yürek dayanır gibi değildi; yine aynı kederli sesle:

«Sanki bir ışık düşü gördüm. Sağol Grişa Amca, çok teşekkür ederim sana sevgilim, hepinize teşekkür ederim.»

Gözyaşları boşandı ve öksürmeye başladı. Grişa Amca yanında duruyor, tir tir titriyordu.

Liyuba'nın omuzlarını tuttum; sıcaklığı entarisinin üzerinden bile belli oluyordu, ellerim yanıyordu.

Ona o önemli sözleri söylemek gerektiğini biliyordum; insana bütün ömrü boyunca bir tek kez söylenen kurtarıcı sözleri. Ama söyleyemezdim bu önemli sözleri, aşk sözlerini. Onda bu duyguyu uyandıracak kadar güçlü değildim.

Ben o sözleri söyleyeli çok olmuştu. Orada, Be-

yaz Rusya'da söylemiştim. Lula ölmeden az önce, beni hafifçe geri ittiği zaman, gözlerim yaş içinde...

Ayrıca Liyuba'nın benim sözlerime ihtiyacı da yoktu. Belki Grişa Amca söyleyebilirdi, belki daha iyi olurdu onun söylemesi. Oysa başkalarının yardımıyla yaşayabilen bu eli ayağı titrek ihtiyar sarhoşun elinden ne gelebilirdi ki!

Hiç bir şey söyleyemedim. Liyuba'nın elini tutup sıktım. Dönüp baktı bir an ve öbür eliyle yüzümü okşadı.

İsteyen istediğini söylesin «duygululuk» üzerine, hatta dilerse gülsün, alay etsin; ama ben bu kısa bakışı bütün ömrüm boyunca unutmadım, unutmayacağım.

Dışardan telaşlı adımlar, mahmuz şakırtıları duyuldu. Döndüm. Ortalık kalabalıklaşmıştı.

Bir komiser, yanındaki jandarmalarla birlikte içeriye girdi. Elleri kılıçlarının kabzasında, yanımıza gelip durdular. Komiserin sarkık suratında biraz da üzüntü okunuyordu.

Liyuba kalktı ve kimsenin yüzüne bakmadan çıktı. Bir kez olsun dönmeden yürüdü.

Yerde yatan adamı kaldırıp götürdüler. Kızlar birbirlerine sarılmış ağlaşıyorlardı. Grişa Amca art arda, su gibi votka içiyordu.

O ana kadar hiç ağzını açmamış olan koltuk değnekli adam gidip kapıyı kapadı ve:

«Hepimiz tanışız,» dedi, «duruşmada adamın Liyuba'ya sövdüğünü, üzerine atılıp dövdüğünü, Liyuba'nın kendini savunmak için şişeyle vurduğunu söyleyeceğiz. Bu ihtiyarın da...» Koltuk değneğiyle Grişa Amca'yı gösteriyordu. «duruşmada bizimle ağız birliği edebilmesi için o gün içki içmemesi iyi olur.»

Grişa Amca ayağa fırladı, gözlerini adama dikti:

«Bir kadına karşı nasıl davranılacağını sizden öğrenecek değilim sayın bayım,» dedi. «Ben bunu anamın sütüyle beraber öğrenmişim. Alinyazısı beni bu hale getirmiş olabilir, ama bu hiç kimsenin bana karşı saygısız davranmasını gerektirmez. Sizi ancak bunu yiğitçe bir amaç uğruna yapmış olduğunuz için bağışlıyorum.»

Ve elini tutup kuvvetle sıktı.

O akşam içimde bir şeylerin çitirdediğini duymuştum. O zamana dek üstünü örtmeye, uzağımda tutmaya çalışmış olduğum şeyler artık beni ürkütmüyordu. Şimdi insanlara daha yakın olmak, onlara daha yakından bakmak istiyordum.

Çevremizdeki insanlar, ilginç yanları olmayan değersiz kimseler olarak görünebilirlerdi; buna karşın onlarda yine de bir insanlık, insanca bir duygu, bir ışık aramak için çaba harcamaya değerdi. Şimdi bunu anlıyordum işte.

Her insanın yüreğinde bir tel vardı ki, güzelin ve iyinin karşısında hafif de olsa bir ses verebiliyordu.

Bu olaydan kısa süre sonra Büyük Britanya Oteli'nden çıkıp obüs atelyesinin bitişiğindeki resim atelyesine taşındım, orada kalmaya başladım.

Beni buraya eski Sosyalist-İhtilalci'lerden biri olan makine ressamı Griynko getirmişti. Yorgun, veremli bir adamdı; bir gün otele uğrayıp yattığım odayı görmüş ve otelin kokusundan ödü kopmuştu. Luzovka'daki günler sona ermek üzere olduğu halde beni zorlayıp oradan çıkartmıştı.

Resim odasında Griynko yalnız başına çalışıyordu. Ben geç vakit atelyeden çıkıp buraya geliyor, tahta bir sıra üzerinde yatıyordum.

Fabrikadaki hava otelin pis havasından o kadar

değişikti ki... Yüzlerce verst uzaklaşmış gibiyim otelden.

Akşamları işim bittikten sonra Bessemer atelyesine geçiyordum. Üç kat yüksekliğinde bir armuda benzeyen döner fırınların, dev ağızlarından ateş seli gibi erimiş çelik akıyor. Saatlarca durup bakabiliyordum bunlara, öylesine ilginç geliyordu bana.

Geceleri de dökümcüleri seyre gidiyordum. Korkunç, belalı bir iş. Font, kızıl buğular saçarak çukurlara dökülüyordu. Çevresindeki her şey kara, kızıl, keskin ve parlaktı. Erimiş madenden yükselen buğunun içerisinde dökümcüler, cehennem zebanilerine benziyorlardı.

Demiryolu rayı çekilen haddehaneleri de seviyordum. Önce dev silindirlerden biri, en başta bulunanı akkor haline getirilmiş çelik külçeyi kapıp soğuk ağızda eziyor ve uzun, kalın bir çubuk olarak tükürüyordu. Sonra bu çubuk hemen öbür silindire, sonra bir başkasına geçiyor ve böylece birinden öbürüne vardıkça inceliyor, sonunda koyu öküz kanı renginde bir ray biçimine giriyordu.

Biten raylar yürüyen maden şeritler üzerine dökülüp kıvılcımlar saçarak gidiyordu.

Ortalıkta yalnız birbirine çarpan madenlerin çınlamaları, gıcırtı ve çatırtıları, buğu ısıkları, duman bulutları, kıvılcım yağmuru, dev çekiçlerin sağır gürültüsü vardı. Bu gürültü arasında sık sık «dikkat!» sesleri duyuluyordu. İşçiler, içleri akkora kesmiş maden dolu el arabaları sürüyorlardı. Eğer vaktinde davranıp da kendinizi kenara atmamışsanız ve araba biraz yakınınızdan geçtiyse ceketiniz yanmaya başlıyordu. Başınızın üzerinde, yengeç kısıkcı gibi dişleri arasında maden korları gezdiren vinçler dolaşıyordu.

Griynko, resim salonundan geç çıkıyordu. Bekar olduğu için ve dönmekte acelesi yoktu.

O gittikten sonra sıraya uzanıp kitap okuyordum. Atelyelerin seslerini hemen kulağımın dibinden dinlemek hoşuma gidiyordu. Yüzlerce insanın yanısı başımda sabaha kadar uyanık kalmasından bir çeşit rahatlık duyuyordum.

Sırt st uzanıyorum. Karşımdaki duvarda bir resim asılı, ihtiyar bir adam, elik yapımında yeni bir yol bulmuş olan Bessemer. Sonra uyuyorum. Sanki bir trende uyuyorum, sürekli sesler, gıcırtilar dinleyerek, hatta arada bir sarsılıyorum sanki.

Masasına eğilmiş çalışmakta olan Griynko, uzun burnu ve boynuna dökülen saçlarıyla Gogol'un karikatürünü andırıyordu. Kafasında kara bir fötr ile arslan başı bir engelli iğne ile tutturulmuş eski bir üstlük, o da kara. Bu da benzerliği artırıyor. Bir zamanlar deniz subaylarının da giydikleri stlklerden.

Bir gün Griynko'ya hastane trenlerinde geçen günlerimden söz etmiştim. O da bana Sokolovsky'nin kendisini nasıl sürgünden kurtarmış olduğunu anlatmıştı.

Hiç politikadan söz etmek istemiyordum onunla. Eski bir ihtilalcinin askerî bir fabrikada, hem de makine ressamı olarak çalıştırılması tuhaf geliyordu bana.

Her şeyi küçümseyen, aşağısayan, kınayan bir hali vardı; arada bir gözlerinden kötü pırıltılar geçiyordu.

Fabrikada alışan işçiler de sevmiyorlardı onu, alay ediyorlardı. Ihtilalcilikten dönmüş olmasına dokundurarak «Emekli keçi derisi davul» diyorlardı arkasından.

Bir gün elektrik lambasını obüs kovanının içinde

gezdirirken küçük bir kağıt parçası buldum: «Resim salonundaki komşunuza karşı dikkatli olunuz ve bu kağıdı yakınız.»

Kağıdı yaktım ve o günden sonra kovanları getirenlerin yüzlerini incelemeye başladım. Hiç biri renk vermiyordu.

Oradan ayrılmadan iki gün önce yine bir kovanın içerisinden küçük bir broşür çıktı. Sağ köşesinde «Bütün ülkelerin işçileri birleşiniz!» sözleri yazılıydı. Savaşın sivil savaşa dönüşeceğini bildiren bir bolşevik çağrısıydı bu.

Okudum ve yine kovanın içerisine bıraktım. Öğleyin yemekten döndüğüm zaman bıraktığım yerde yoktu. Yakınımda çalışanlar hafif gülümseyerek bakıyorlardı. Ama kimse ağzını açıp bir şey söylemedi.

Beni Taganrog'a götürecek olan tren akşama kalkacaktı. Griynko ile vedalaştım.

Çalıştığı masanın arkasında, başını omuzları arasına çekmiş oturuyor, yüzüme bakmıyordu..

«Bana güvenmemekle haksızlık ettiniz. Doğru, eskiden Sosyalist İhtilalci'ydim, ama şimdi anarşistim.» Bir an sustuktan sonra söylediklerine sanki kendisi de inanmıyormuş gibi: «Toplumda en akıllıca örgüt anarşidir,» dedi.

«Eh öyleyse, talihiniz açık olsun,» dedim.

Hep öyle usul usul, ama bu kez öfkeli bir tonla:

«Siz bir oportünistsiniz,» dedi, «ya da içten pazarlıklı biri. Ben de sizi ilerici bir genç sanmıştım.»

«Benim kimlik kağıdımda Kiyef ili Vasilkov küçük burjuvasından diye yazılı. Benim gibi adamdan ne beklenir? Kendi hesabıma, bana karşı göstermiş olduğunuz konukseverlikten çok hoşnudum, bundan ötürü sizinle herhangi bir tartışmaya girmek istemedim.»

Gördüğüm kadarıyla epeyce uzağa gideceksiniz,» dedi. Sesinde gizlemeye kalkmadığı bir katılık vardı.

«Hiç bir zaman sizinki kadar uzaklara gitmem, bana inanabilirsiniz. Hoşça kalınız.»

Valizimi aldım. Griynko aynı yerde kımıldamadan oturuyor, burnundan soluyarak, küçücük gözleriyle bakıyordu.

Çıktım.

Gece İasinovataya garının loş büfesinde Tağanrog trenini beklerken kendi kendime: «İşte bir dönem daha,» diyordum, «ve içimdeki acılık bir az daha arttı.» Garip bir şey, ama bu acılık güzel günler için, insanlığın kurtuluşu için beslediğim inancı azaltmıyor, tersine artırıyordu.

«O gün gelecek,» diyordum, «mutlaka gelecek. Onun gelişini beklemek bile büyük bir şey.»

NOT KARNESİ VE BELLEK

Yazarlara genellikle sorarlar; not mu alırsınız, yoksa belleğinize mi güvenirsiniz, diye.

Gerçekte yazı ile uğraşanların çoğu not tutarlar, ama yazı yazarken bunları pek kullanmazlar. Edebiyatta 'not defterleri' varsa da bunlar kendi başlarına birer eserdirler, gerçek birer not defteri değil. Filan ya da falan yazarın bu adla yayımladığı kitaplar böyledir.

Daha lisedeyken ihtiyar Rus edebiyatı öğretmemiz Şulgin bize sık sık «Kültür, bellektir,» derdi. O zamanlar pek anlayamazdık bu sözle neyi anlatmak

istediğini; ama bir zaman geldi, hepimiz anladık onun haklı olduğunu.

«Yüzyılları dolduruyoruz belleğimize,» diyordu Şulgin. «Dünya tarihini, insan kafasının verilerini, düşünceyi. Belleğimiz bütün bunları alıyor, tutuyor ve kafamızı işletmeye zorluyor bizi. O olmasa kör köstebekler gibi yaşardık.»

Bir yazar için bellek her şeydir. O yalnız birtakım anıları biriktirmek ve korumakla kalmaz, aynı zamanda büyük bir süzgeçtir de: Yalnız tutulmaya değerleri tutar. Tozları ve kırıntıları yele verir; buna karşılık altın tozu yüze çıkar ve işte bu altın tozuyla yaratılır sanat eseri.

Bu 'not defteri' konusuna durup dururken gelmiş değilim.

Birkaç yıl önce bana kayıp bir yazarın notlarını getirmişlerdi. Daha ilk satırlarda fark ettim ki, bunlar gerçek günce tutanların yaptıkları cinsten birbirleriyle ilgisi olmayan kopuk ve kısa notlar değil; adını bilmediğim bir liman için yazılmış, birbirine ekli ve tutarlı yazılardı. Az sonra bunları aslına bağlı kalarak vereceğim.

Notları okudukça gözlerimin önüne bildik yerler, tanıdık şeyler belirmeye başlamıştı; unutulmuş kokuları yeniden duyuyor gibi oluyordum. Bu yerleri ben de görmüştüm, ama nerede, ne zaman? Bir türlü bulup çıkaramıyordum. Sanki bir sis içerisinde yüzüyordum, sanki düşte kırık bir heykelin parçalarını bir araya getirmek için çalışıyordum.

Bu notlarda neler vardı?

En başta akasya ağacı ve çiçeği üzerine ayrıntılı bir betimleme.

«Çiçeği hafif sarı-pembeye çalar ve kuruyormuş gibi görünür.

«Akasya yapraklarının gölgesi beyaz duvarların üzerine tel tel düşüyor ve en hafif rüzgarda bile titreyordu. İnsanın güneyde, deniz kıyısında olduğunu anlaması için bu canlı gölgeye bakması yeter.

«Akasyalar çiçeklerini döktüğü zaman, rüzgar bunları yolların kıyılarına dolduruyor, kuru dalgalar gibi sürüp götürüyor, duvar diplerine bırakıyor.»

Notlarda limana inen sokaklar da anlatılıyordu. Denizin özgür uzaklıkları üzerinde gemilerin girip çıktığı bir limana doğru inişi anlatmak, ilk bakışta sanıldığı kadar kolay değildir.

«Limana inen, ağır yük beygirlerinin ayakları altında iyice basılıp düzleşmiş toprak yollar, kalay gibi parlıyor. Saçılan tanelerden yaya kaldırımının taşları arasında buğday ve yulaf sapları bitmiş. Sarp dayanak duvarlarını boydan boya katırtırnakları sarmış. Birbirleriyle sarmaş dolaş olmuş bir dal, yaprak, ve diken kalabalığı ve duvarın üzerinde sarı çiçekler, donmuş bir çavlan gibi kalakalmışlar.

«Bu tozlu yeşilin içerisinde yer yer oyulan çardaklara kahveler, dükkancıklar yerleştirilmiş. Gazoz ve baklava (yufka ve balla yapılan Yunan tatlısı) satıyorlar.

«Kahvelerin ön yüzleri hep camlı. İçerde kağıt oynayan mayolu adamlar görülüyor.

«O kadar değil. Bir de taburelere oturup kebab kestane satan ihtiyarlar var. Önlerinde odun kömürü yanmış mangallar. Ara sıra hafif çıtırtılar oluyor, kestane kabukları çatlıyor.

«Ve bir köşeye sapar sapmaz liman çıkıyor karşınıza. Çocuk elinden çıkma resimler gibi, gerçek bir oyuncak sanki.

«Dar dalgakıranları ot bürümüş. Demiryolunun buradaki ucu otların arasında kaybolmuş. Yazık. Bu

otlar olmasaydı pas kırmızısı raylar ve incecik boyunlarını raylara dayamış sarı gözlü papatyalar da görünürdü.

«Iskele babası olarak kullanılan topların ağızlarına, cam bardaklara dolarcasına tuzlu su dolmuş. Bunlardan birinin üzerine biraz eğilseniz yüreğinizi çarptıran bir koku duyarsınız; pelin ve deniz kokularının karışımıdır bu; insanın başına vuran ve ruhunu kurtaran, zihnini açan, uzak yollar yolculuğu düşleri gördüren bir korku.

«Soluk yeşil küçük dalgalar şıpırdıyor kazıkların yanında.

«Martılar keskin çığlıklar atıyor, sonra aşağıda bir balık sürüsü görerek kahkahalarla gülüyorlar.

«Dalgakıranın ucundaki çakarın maden ayaklarına çarpan dalgalardan tuhaf sesler çıkıyor.

«Gizemli işaretler, rıhtımın direkleri üzerine asılmış balonlar ve koniler.

«Bu kara balonlar neyi gösteriyor acaba? Fırtına mı? Ama deniz çarşaf gibi. Böyle durgun havalarda saydam gökyüzü deniz suyunda eriyor sanki. Ve deniz bu arılığı, bu duruluğu emdikten sonra kendisi de saydamlaşıyor, dibe kadar bakılabiliyor.

«Hayır, fırtına filan olmaz. Balıkçı kayıklarının kara yelkenleri buruşuk, sarkmış. Alacakaranlıkta karşı kıyının ışıkları titreşiyor.

«Uzun bir yolculuk düşüncesi şimdiden düşmüş olmalı yüreğinize. Ama yazık değil mi bu kadar güzel bir kentten ayrılmak. Rüzgarın mavi yeşil pencere kapaklarını duvarlara çarptığı, aydınlık odaların rafalarında büyük ciltlerin, belki **NİVA, DÜNYANIN ÇEVRESİ** ve **ÜLKE** ciltlerinin sıralandığı bir kentten.

«Zaten nasıl gideceksiniz ki? Limanda gemi yok. Gemiler ta uzakta, demir yerinde duruyor.

«Yok canım! Limanda gemi yok mu? Var, elbette, rıhtıma bağlı, keyifli keyifli mırıldanan bir romorkör var. Bir de yaşlı goelet, adını da yazalım, **Deniz İşçisi**, iki de topları sökülmüş korvet...

«Çok zaman önce getirmişler şimdi demir zinciri üzerinde sallanıp duran bu iki korveti buraya, parçalamak için. Uykularında Macellan Bağazı'nı nasıl geçtiklerinin, Ege Denizi'ndeki yolculuklarının rüyasını görüyorlardır. Karanlıkta zor seçilebiliyor kıvrık mahmuz pruvalarıyla burundaki baston ve bacalar.

«Gündüz bir kayığa binip bu korvetlerden birisine gidebilirsiniz. Bekçiye bir paket Gitanes «Ada» verdiniz mi, sizi yukarıya bırakır, gider bacanın gölgesinde oturur ve rahat rahat istediğiniz kitabı okursunuz. En iyisi, denenmiştir, ya şiire dalmak ya da **Pallas Gemisi, Kaptan Cook'un Günlüğü** gibi yolculuk kitapları okumaktır.

«Yani sonuç olarak, bu saç baş ağarmış yaşlı güverteden ya da su kesimine kadar yosun bürümüş saç pruvadan yükselen koku sizde hangi kitabı okuma isteği uyandırıyorsa onu alıp okumak sizin bileceğiniz iş.

«Bu korvetlerin —evrensel bir zaferin tanığı olan— güvertesinden deniz çok güzel görünüyor.

«Bu denizde ne lacivert ne türkuvaz, ne safir, ne acı mavi renkleri, ne de güney denizlerinin öbür olağanüstü güzelliklerini bulabilirsiniz.

«Burada deniz açık yeşil ve durgundur. Tek süsü bulutlardır. Denizin geniş yaygısını kımıldattığını bilerek, kendilerine kucak açmış sularda yansıyorlar.

«Bulutlar güneyden doğru yavaş yavaş tırmanıyor; kuleleri, katedralleri, kiliseleri, zafer taklarıyla güney kentlerini andırıyor bunlar; önde şövalyelerin

parlak sancakları, arka planda beyaz, pembe karlı dağlar.

«Besbelli, deli dolu bir dekoratör düzenlemiş bu kentlerin ışıklarını. Bulutlarda gün batarken maviden altın sarısına, kıızıdan gümüş akına kadar bütün yarım tonlar sıralanıyor, uzuyor, yanıp sönüyor.»

Bu notlarda beni meraka düşüren şeyler vardı. Bu tanıdık yer neresiydi? Bir ad bulmak için çırpınıyordum. Yavaş yavaş kuşkulanmaya başlamıştım, ama bir türlü çıkaramıyordum.

Ve işte!

«İşin tuhafı, bizim önde gelen yazarlarımızdan birinin, ki burada doğmuş büyüştür, kitaplarında bunların hiç birine rastlanmaz; ne deniz, ne liman, ne akasyalar, ne de kara yelkenler.»

Bu sözler bilmecenin adını veriyordu. Besbelli, burası Taganrog'du; Çehov'un yurdu.

Bunu saptadıktan sonra okuduklarım gözlerimin önünde canlandı, yerlerini buldu, gerçek çizgilerini aldı.

Evet, burası benim luzovka'dan sonra, 1916'da geldiğim ve güz sonuna kadar kaldığım Taganrog'du; orasını o zaman ben nasıl gördümse o da öyle anlatıyordu.

Evet, ben nasıl gördümse; çünkü gençtim o zamanlar, 'romantik' havalardaydım, başta şiir, elime denizle ilgili ne geçerse yutar gibi okuyordum, her şeyi, nasıl olmasını istiyorsam öyle görüyordum.

Sonradan büyüdük, yetiştik, içimden çok kez gidip o güzel yerleri bir daha görme hevesi geçti, ama gitmedim, gidemedim, benim bıraktığım kenti benim bıraktığım haliyle görememekten çekindim.

Ne yapalım! Yıllar insandaki o sevimli abartma yeteneğini farkına varmadan siliyor, yok ediyor.

Ve sonunda 1952'de, bir rastlantı sonucu Taganrog'a gittiğim zaman korkmakta haksız olmadığımı gördüm. Kent güzel olmasına güzeldi yine. Görünüşü değişmiş, büsbütün başka bir yer olmuştu ama, güzelliğinden, sevimliliğinden bir şey yitirmemişti. Şimdi artık bir üniversite kentiydi. Sokaklar gençlerle dolup taşıyordu; sevinç sesleri, gülüşler, kollar altına sıkıştırılmış kitaplar, türküler, tartışmalar...

1916'da küçücük şirin mahallelerin bulunduğu yerlerde yeni açılan fabrikalar, işçi siteleri kurulmuştu. Bu siteler eski Taganrog'u gürültülü bir çember gibi çevirmişti.

Buna karşılık Taganrog limanı eskisi gibi güler yüzlü ve sessizdi, kalabalığı yoktu. Kara yelkenli balıkçı kayıkları kıyıdan kalkıp açık denize doğru açılıyor, üzerinde I. Piyer'in tunç heykeli bulunan tepeden baktığın zaman, rüzgarın denizin üzerine serpelediği kara güz yaprakları gibi görünüyordardı.

1916'da Kumbaruli otelinde oturmuştum; geniş, boş ve serin bir oteldi. Taganrog'un Yunanlı ve İtalyan tüccarlarla dolup taşıdığı ve Azak denizinin en zengin kıyı kenti olduğu ve bugün bir masal gibi anılan zamanlardan kalmaydı.

İtalyan operası her akşam pırıl pırıl yanıyordu. Bir zamanlar Garibaldi ile Hellade'a tutkun şair Şçerbina da burada oturmuşlardı. Dazlak kafalı Birinci Alexandr züppesi de, kendisi gibi süsüne düşkün soylular arasında burada yaşamış ve ölmüştü.

Ama zamanla Taganrog'un yerini Odesa ile Mariupol aldı; Taganrog boşaldı.

Kumbaruli otelinin tavanları o kadar yüksekti ki, akşam karanlık basınca görünmez oluyordu. Lamba-

ların ışıkları tavana kadar ulaşamıyordu. Duvarlar, harabeleri, çavlanları, kırmızı etekli çoban kızlarıyla tam klasik fresklerle süslüydü.

İlk iki ay Nev-Vilde Bakır Fabrikası'nda çalıştım. Burası bir Belçika firmasınınındı.

Fabrika, kentin dışında, kızgın stepin ortasındaydı. Ağustosböcekleri atelyelerden bile işitilebiliyordu.

Ben geldiğimde, daha obüs kovani yapacak olan İdrolık pres yerine konmaktaydı. Aydınlık ve boş lokallerde Panama şapkalı, renk renk askılı Belçikalı mühendisler boy gösteriyordu. Biz Rus işçilerini hor görüyor, hepimize yukardan bakıyorlardı. Suratlarında hep o küçümseme yapışık duruyordu.

Sanki bir çeşit İtalyan usulü süresiz grev vardı fabrikada. İşler o kadar tatsız bir hava içerisinde, gevşek ve tasalı gidiyordu ki, iki ayda presin ancak ana gövdesi oturtulabildi yerine.

Taganrog'un karnı acıkmaya başlamıştı. Ekmek bulunmadığı zamanlar oluyordu. Fiyatlar durmadan yükseliyordu. Baş yiyeceğimiz gazozla peksimetti. Denizciler için hazırlanmış olan bu peksimetleri levazım ambarlarından alıyorlar, sandık sandık satıyorlardı. Satın aldığımız peksimetleri aramızda bölüşüyorduk.

Otelde yatmak pahalıya geliyordu, Abraham Flax adlı ağzı kalabalık simsarın evinde bir oda tuttum.

Bu Abraham Flax, fabrikadaki işimin yanı sıra Karindeşen Jack ve ünlü Amerikan detektifleri Nick Carter ve Nat Pinkerton'u konu alan öyküler de yazabileceğimi söylüyordu.

Abraham, edebiyat diye yalnız bunları biliyordu. Zaten dağınık olan evin kıyısı bucağı eski, yırtık hafiye romanlarıyla doluydu. Bu kitaplar en kötü kağıtlara basılmıştı ama, kapakları renkliydi ve içlerinde uydurma cinayet resimleri vardı.

Kapak resimlerinden biri gözlerimin önüne geliyor. Kara derili bir katille Nat Pinkerton kapışmışlar. Katil, hafiyei belinden yakalamış, uçurumun üzerine sarkıtıyor, hafiye de iki tabancasını 'Negro'nun şakaklarına dayamış. Eğer 'Negro' kollarını çözüp hafiyei uçuruma bıraksa, onun da kendisini tabancasıyla vuracak kadar zamanı olacak. Oysa birbirlerini öldürmeleri için belli bir neden yok. Abraham bu resme bayılıyordu.

Abraham'ın karısı mızımız, sulugöz, ahlar vahlar içinde. Ama bir bakışı var, burgu gibi; lüle lüle kara saç örgüleri içinde ufak tefek bir kadın.

«Sen onun boyuna bakma,» diyordu Abraham. «Kuduz kediden farksızdır. Böyle bir karın olacağına git kendini denize at daha iyi.»

Kendini denize atacağına kaçamaklar yapıyordu. Bir gün iskelede dana gözlü, yapmacıklı bir küçük bayanla gördüm. Kızın şapkasında kıvılcık kadife gelinçikler sallanıyordu. Omuzunda incecik bir japon şemsiyesi, üzerine banyo yapan kara derili kız resimleri...

Abraham kızı bir sandala atıp gitti. Sandal biraz açıldıktan sonra kız cıvıdamaya başlamıştı bile.

Kiralık kayıkların değnekçisi Lagunov ağırbaşlı, titizce bir adamdı; Abraham'ın yaptıklarını kınıyor, onu etek düşkününü aşağılık adamın biri sayıyor, günün birinde belasını bulacağını söylüyordu. Böyle bir adama kayık kiralamak, ona göre denizi kirletmekti.

Bayan Flax kocasının bir haltlar karıştırdığını sezinlediği zaman evin içinde kıyamet kopuyordu.

Sirtında penyuvarı ile avluya koşup haykırmaya başlıyordu:

«Ey namuslu kadınlar, beni dinleyin! Dinleyin hepiniz! Yine o pis karıya, köpek derili Liyuska'ya gidiyor. Eğer bu yılanı zehirleyip gebertmezsem şuradan eve dönmek kısmet olmasın bana. Zehir verin bana, zehir verin!»

Hızını alamayıp sokağa uğruyordu, belki zehir aramak için, belki Liyuska'yı bulmak için. Yufka yürekli komşu kadınlar ardından koşup tutuyorlar, bağırtı çağırta evine getiriyorlar, ellerinden geldiğince avutmaya çalışıyorlardı.

«Böyle ağlamayınız bayan Flax, yüreğimizi parçalıyorsunuz. Kendinize de acıyınız. Her erkeğin bir kusuru olur.»

Bayan Flax, bu kez:

«Annemi isterim!» diye tutturuyordu. «Anneciğim, ah anneciğim, koşun hemen telefon edin gelsin, numara beş. Sevgili kız kardeşim Bert de. Sofiyet Teyze'ye de. Borička'ma da, akıllıdır o. Haddini bil-dirsinler. Getirin onu bana, o rezil herifi, getirin çabuk, ne yapacağımı ben bilirim ona.»

Sonra kendini kaldırıp yere vuruyor, tepiniyor, acı çığlıklar atıyordu. Kadınlar koşuyorlar, kimi su, kimi valeryan yetiştiriyordu; sonunda beyaz bıyıklı, şişman, suratsız bir kocakarı ortaya çıkıyor, erkek seslerinin en kalınıyla:

«Kesin!» diye gürlüyordu. «Nedir bu şamata! Çingene pazarı mı burası be! Çabuk bir kova soğuk su getirip dökün şunun başından aşağıya.»

Ve bayan Flax o anda şıp diye kesiyordu bağıırıp çağırmayı, yalnız yaralı bir kuş gibi incecik, mırıl mırıl sızlanıyordu.

«Yetti artık be!» diye gürlüyordu anacık. «Nedir

çektiğim bu deli karıdan! Şu surata bak, Saralı. Neye benzediğini biliyor musun? Kalk yüzünü yıka, bir daha da sesini işitmeyeyim, aptal.»

Bir iki saat geçer geçmez, bir de bakarsınız, avluda, tam da benim penceremin altında aile mahkemesi kurulmuş. Sevgili kız kardeş Bert ve akıllı küçük Borička da içlerinde, hepsi bir tamam hazır.

Ne akıl ermez ve ne iğrenç bir şeydi avluda, herkesin gözünün önünde, aç ve meraklı bakışlar altında aile girdi çıktılarını ortaya yaymak.

Avluda bir masa, üzerinde tıgla işlenmiş bir örtü, çevresinde sallantılı hasır iskemlelerde yargıçlar. Abraham da orada, ama aralarında değil de biraz alargada, sanık o çünkü.

Haham daha gelmediği için oturma ya da duruşma gecikiyor. Herkes susuyor, arada bir suçluya kötü kötü bakıyorlar.

Abraham bu toplantılara hiç bir zaman katılmamazlık etmedi; üst baş paramparça, yaka bağır açık, bağırsız pabuçlarla gelir otururdu. Belki yargıçları kendine acındırmak için, şu halimi görün gibilerden; belki de aklınca pişmanlık getirmiş gibi görünmek için. Pişmanlığını, eskiler gibi başına kül serpererek değil, işte böyle yırtık pırtık şeyler giyerek gösteriyordu.

Sonunda ihtiyar, yumuşak yaratılışlı haham gelip kumaş kaplı koltuğa yerleşiyor, önce bütün avluyu zangırdatarak bir güzel sümkürüyor, sonra geniş damalı mendiliyle uzun uzun ağzını burnunu ve sakalını silip temizliyor, hiç telaş etmeden, ağır ağır: «Bakalım yine ne maskaralık var?» diyordu. Ve yargılama böylece başlamış oluyordu. Yiddiş dilinde konuşuyorlardı ama yine de Rusların hepsi büyük bir merakla, hatta coşkuyla dinliyorlardı.

Duruşma, uzlaşma ile bitiyordu. Her zaman ve

her zaman. Hahamı içeri buyur edip yemek veriyorlardı ve yeni bir olaya kadar ortalık yatışmış oluyordu.

Nev-Vilde fabrikasında iş azdı. Eve erken dönüyordum. Boyuna yazıyor ve okuyordum.

Belediye Kitaplığı'na abone olmuşum. Özel dolaplarda Çehov'un armağan ettiği kitaplar vardı. Çıkarıp vermiyorlardı, ancak ara sıra gösteriyorlardı.

Bunların çoğu, adı sanı kalmamış yazarların kitaplarıydı: Potapenko, Şçeglov, Ertel, İsmailov, Barantzeviç, Mujel. Her birinde ya yazarın 'ithaf'ı var ya da Çehov'un elyazısıyla yazarlardan birine sesleniş. Çehov'un yazısı incecik, hekim reçetesi gibi.

Rahatım yerindeydi. Yazılarımı evde yazıyor, okumak için limana, topu tüfeği sökülmüş korvetlerden birisine, genellikle Zaporog'a gidiyordum.

Bekçiyle aram iyiydi. İstedğim zaman gidebiliyordum, hatta sıcak gecelerde Zaporog'da yatıyordum.

Lagunov'dan bir sandal kirılıyor, gemiye kadar kürek çekiyordum. Orada kayığı dik gemici merdivenine bağlayıp güverteye çıkıyordum.

Yiyecek de alıyordum yanıma. Çayı bekçiyle birlikte pişiriyorduk.

Bana güneş ve sanırım biraz da açlık (o zamanlar karnım hiç doymuyordu) yarıyordu, daha sağlam olmuşum; belki gerçekten böyleydi, belki bana öyle geliyordu.

İşim gücüm okumaktı. Kitaplıktan emanet olarak aldığım kitapları hatmediyor, şiirler ezberliyordum.

En çok şiirin müziksel yapısı etkiliyordu beni. Rus dilinin güzelliği en çok şiirde belli oluyordu bence. Bir söz şiir içinde geçtiği zaman, yeni bulunmuş gibi, ilk olarak duyuluyormuşçasına, yeni bir ses uyumu kazanıyordu. Anlamı, anlatma gücü ve sesi derinden kavıyor, etkiliyordu beni.

Zaman zaman sevdiğim bir dize dilime dolanıyordu. hep onu söylüyordum. Sonra onun yerini bir başka dize alıyordu.

Lermontov,

«Step mavileşiyor gümüş bir taç gibi
Kafkaslar çevresinde,» diyor.

Puşkin'den bir dize:

«Her geçen gün ömrün bir yongasını alıp gidiyor.»

Tiuçev'in ilkbahar şimşeklerini ve gök gürültülerini anımsıyorum:

«Uçarı Hebe, Zeus'un kartalını yerken güldü ve yeryüzüne bir tas dolusu kaynar gökgürültüsü döktü...»

Ya da Fet'in ilkbaharı:

«Senin bu mayıs ayın ne kadar arı, ne kadar taze fışkırdı fırtınalar, karlar buzlar ülkesinden...»

Şairlerin arasındaydım, onlarla konuşuyor, onlarla düşüp kalkıyordum. Kafam onların düşünceleri, benzetmeleri, betimlemeleriyle dolup taşıyordu. Nereden çıkıyordu bu dizeler? Hangi aydınlık ve sıcak ruhların derinliklerinden kopup yükseliyordu?

Büyük hazinelerin sahibi olarak görüyordum kendimi. Leconte de Lisle ile Heine, Verhaeren ile Burns bende anlaşır kaynaşıyorlardı. Ve söyleyebilecekleri en güzel şeyleri söylüyorlardı bana. Bu mutluluk değil de neydi? O zamanlar şaşardım insanların bunun farkına varmalarına, şimdi de şaşıtığım gibi.

Bir de yabancı şairlerin Rusça çevirileri kendi dillerindekinden daha güzel geliyordu bana.

İşte Heredia'nın dizeleri. Azak denizi kıyılarının yalıyarlarına, steplerine ve eski çağlar havasına ne

kadar uygun düşer o dizeler! Bu dizeleri ezbere bili-
rim ve şuracığa yazmadan da geçemiyorum:

Yıkılmış dik burunun ucundaki tapınak
Ve ölümle yoğrulmuş bu yaban toprak,
Mermer tanrıçalar, tunç kahramanlar ölü
Zaferleri örten otların altında gömülü.

Ve hemen arkasından çoktan unutulmuş olan
Mey:

«Ateşten bukleli Phebus dövme altın kalkanını attı deni-
zin ötesinden ve tanyeri, mermerin üzerine ilkbahar sedefleri
serpti.»

Ve Alexandr Blok'un sabah yeli gibi ışıklı dize-
leri,

Ey ilksiz ve sonsuz ilkbahar
İlksiz ve sonsuz rüya!
Seni tanıdım, yaşamsın sen! Ve seni alıyorum,
Ve selamlıyorum kalkanımın çınlayan sesiyle.

Hava, güneş, fabrikadaki işim ve yediğim ekmek
nasıl bir gerçekse, şiir de öyle bir gerçektir benim
için. Beni sürekli olarak, görülmemiş, olağanüstü bir
dünyada, her an uyanık olarak yaşamaya zorluyordu.
Köpüklü bir selin bir ağaç dalını alıp götürüşü gibi
o da beni kapmış götürüyordu. Ona karşı duramıyordum.

Çevremdeki her şeye onun arı özünün prizmasın-
dan bakıyordum. Önceleri şiirin dokunduğu her şeyin
ansızın ölçüsüz bir parlaklık kazandığını, daha önce
taşımadığı yeni bir anlam kazandığını sanıyordum.

Gençlik yıllarımın bu tutkusundan ötürü, o zaman-
ki gibi, bugün de hayıflanmıyorum. Biliyorum, şiir ya-
şamın en uç aşamasıdır; evreni tembel bir gözün kap-
sayamayacağı bir genişlikte görmek ve kavramaktır.

Denizi ilk olarak Taganrog'da yaşayabildim doğru dürüst; bir yolcu gibi değil, deniz kıyısında oturan birisi olarak. Algılarım gelip geçici kısa izlenimler olarak kalmadı; her gün yenileri ekleniyordu bunlara, ayrıntılar ortaya çıkıyor, belirleniyordu. Ve beğenim deniz kıyısındaki yaşamı işleyen şiirlere doğru kayıyordu. Çevremde olup bitenlerle şiiri birleştiriyor, birbirine bağlıyordum.

Çoğu kez akşamları, işten sonra kayıkla denize çıkıyordum. Güneş denizde batarken kayığı durduruyordum, küreklerden damlalar dökülüyordu.

Güneşin batışını seyrederken unutulmuş bir söz geliyordu aklıma:

«Güneş, altın çember, mavi çölü bırakıp yavaş yavaş dalgaların aydınlık koynuna giriyor.»

Bu sözün anlamındaki açıklık, kolay anlaşılabilirlik hoşuma gidiyordu. Gerçekten güneşin altın çemberi gökyüzü çölünü bırakıp yavaş yavaş dalgaların arasına dalıyordu. Öyle gösterişli, inceden inceye araştırılmış sözcükler değildi bunlar, ama büyük, yüce bir imgeyi yansıtıyordu. Ben bir an ortaya çıkıp hemen kaybolan bu yüceliği bir türlü yakalayamamışımdır.

Limandaki vapur acentelerinin duvarlarına tarifeler asılmış, tütün dumanı dolu bürolarına bayılıyor-
dum. Buralarda çoğunlukla Rumlar çalışırdı. Elimde olmayarak romantik bir hava içerisinde görürdüm bunları:

«Sık sık, bir şey arar gibi dikkatli dikkatli bakıyor ve bir şey arar gibi dikkatli dikkatli bakan gözlerle karşılaşıyordum vapur acentelerinde, Ulysse'lerin, birahanelerde Agamemnon'ların gözleriyle...»

Bu adamlar arasında önünde sonunda Ulysse'i bulacağımı sanıyordum. Buldum da. Adı Yorgi Syrigos' du. Bir deniz acentesi. Esmer, kuru bir adam, kara gözleri melankolik. Ve elinden hiç düşürmediği bir kehribar tespahiyle...

Hava iyiymiş kötüymüş hiç aldırmaz, küçük kayığına biner, açıkta demirli gemilere giderdi. Azak denizini onun kadar bilen yoktur, derlerdi. Gökyüzüne bakıp rüzgarın yarın hangi yönden eseceğini söyleyebiliyordu; bundan da ringa sürülerinin Don ağzına akıp akmayacağı anlaşılıyordu. Rüzgarın kaç derece eseceğini de biliyordu. Ölçümle bile bu kadar kesin söylenemezdi.

Bir kızı vardı, harika. Babasının bürosuna gelip, pencerenin içerisinde oturup kitap okurdu. Öyle daldardı kitaba ki, çağırdıkları zaman birden toparlanamaz, derin bir uykudan uyanıyormuşçasına kalkardı başı kitaptan. Hiç gülmeyen mavi gözleri vardı. Uzun kara saç örgülerinden lavanta kokusu yayılırdı. İnce bileğinde kalay bir gemici zinciri vardı. Gelen kim olursa olsun, hiç kimseyle konuştuğunu görmemiştim.

Limanda rastlardım ara sıra. Dalgakırana oturup bacaklarını sallandırıyor. Kıyıda savrulan dalgalar kara entarisinin eteklerine sığıyordu; bütün Rumlar gibi o da karalar giyerdi. Çok denizci almak istemiş, ama kız razı olmamış.

Syrigos ve kızı beni uzun süre ilgilendirmişlerdir, hem de çok. Ve Tanrı bilir nice romantik düşler uydurarak kendileriyle düşsel ilişkiler kurduğumu.

Kıydan bir mil kadar açıktaki sığılıkta bir şamandıra vardı. Balıkçılar «Kaplumbağa» derlerdi ona.

Sık sık oraya gidiyor, kayığı şamandıraya bağ-
lıyor ve balık tutuyordum. Balık dedimse, ağızlarının
biçiminden ötürü «Bıyıklı» dedikleri cinsten başkasını
gördüğüm yoktu.

Sığılığın bulunduğu yerde su duruydu. Uzakta,
dik bir burunun üzerinde katedrali ve feneriyle Ta-
ganrog görünüyordu.

Bir gün yine kayığı şamandıraya bağlamış balık
tutuyordum. Farkına varmadan akşamı etmişim. Ar-
kam açık denize dönük oturuyordum; birden sağır bir
gürültü yaklaşmaya başladı. Dönüp baktım, işler kö-
tü... Açıktan doğru bir kasırga patlamış, üstüme ge-
liyor. Ufukta kalın gri bir perde. Ve şimşek parıltıla-
rı...

Durgun sular bir anda kapkara oldu, kaynamaya
başladı.

Hemen palamarı çözüp çalakürek kıyıya kaçma-
ya başladım. Rüzgar adamakıllı serinlemişti. Birkaç
dakika geçmeden dalgalar kayığı dövmeye başladı.

Denizde, hele bu Azak denizinde her zaman rast-
landığı gibi, rüzgar birden döndü; şimdi kıyından doğ-
ru esiyor ve beni açığa atıyordu. Hemen yanı ba-
şımdan ısıklık gibi bir hortum geçip hızla uzaklaştı.

Hava kararıyordu. Taganrog feneri yanmıştı.

Bu fener öyle ayarlanmıştı ki, ayrı uzaklıklara
ayrı renkte ışık gönderiyordu. Şimdi aklımda kalma-
mış bu renk sıralaması; ama sanırım limanda kırmızı,
açıkta yeşil, büsbütün açıkta beyazdı.

Dönüp baktım. Işık beyazdı. Demek ki limandan
çok uzaktayım.

Rüzgar kudurmuş sanki. Bastırıyor, atlıyor, vuru-
yor, küreklerde çirkin bir sevinçle ısıklık çalıyor...

Her dalga bir kamçı olmuş. Kayık karanlıklar içeri-
sinde uçuyor; iri dalgalar arasında çalkanıyorum.

Su ayak bileklerimde. Boşaltmalı. Yoksa fena. Kürekleri bırakıp çamçağı aramaya başladım el yordamıyla. Ama dalgalar ve rüzgar kayığı hemen yolundan saptırdı. Sağa sola döneniyorum, iri bir dalga bindirse devrilmek içten değil.

Yine küreklerle yapışıp bütün gücümle asıldım. Islak gömlek derime yapışıyor, üşüyorum, canım yanıyor, avuçlarımın derisi kabarmış, belki de yarılmış.

Omuzumun üzerinden şöyle bir göz attım, fenerin ışığı yeşil. Demek biraz daha yakınıma limana. «Ha gayret!» diyorum, «biraz daha, az sonra kırmızı yatacak. Davran, kurtulacaksın!»

Zaman kavramını yitirmişim. Belki gece yarısı olmuş. Karanlık ayağa kalkmış çevremde, döneniyor, şeytan gibi uğulduyor, gürüldüyor. Dalgalar bile görünmüyor karanlıktan.

Kürek çekiyordum. Harcadığım çabadan dolayı ağızımdan iniltiye benzer sesler çıkıyor. Islak saçlarım yüzüme gözüme düşüyor, ama küreği bir an elimden bırakıp arkaya atamıyorum. Küreği bıraktığım an fırtına kaptığı gibi götürecekt.

Başımı çevirip bir daha baktım ve ağızımdan bir sövgü çıktı. Işık gene beyazdı. Akıntıyla rüzgar kayığı sürüklüyordu. Böyle bir rüzgara karşı güç yetirmek elde değildi.

Kürekleri bırakıp sandaldaki suyu boşaltmaya koyuldum. Artık tuhaf bir kaygısızlık çökmüştü üzerime. Suyu boşaltırken, niçin bilmiyorum, annem, Galla, Lublin'de Lula için soğuk leylak dalları topladığım daracık sokak, Baranoviçski yolundaki iri yağmur bulutları, yanağımı okşayan el, Kobrin sinagogundaki odun ateşi geçiyordu gözlerimin önünden.

Aralarında bir bağ bulunmayan tek tek anılar.

Sonra birbirine giriyor, çekişiyor, biri öbürünü atma-ya çabılıyor. Bir süre kör ve sağır gibi kaldım.

Başımı kaldırdığımda fenerin ışığı ufukta sönmek üzere olan bir yıldız gibi kalmıştı.

Küreklere yapışıp yavaş yavaş çekmeye başladım. Yavaş ve düzenli. Bir çeşit dalgınlık içindeydim. Niye hâlâ boğulmadım diye şaşırıyordum. Fırtına canımı çıkarmıştı, şu anda hiç bir şeyin farkına varabilecek durumda değildim.

Bir ara yine başımı çevirdim. Işık yeşildi. Duyduğum sevinç değil, hayır, aşırı öfke, kudurganlık gibi bir şey. Kürekler neredeyse kırılacak, öyle kuvvetli asılıyorum. Ayakta çekiyor, gövdemin bütün ağırlığıyla yükleniyorum. Kısık çenelerimin arasından «yürü», diyorum, «yürü, bırakma kendini!»

Vakit geçiyor, hiç sabah olmayacakmış gibi.

Birden ensemde öfkeli bir uğultu duydum. Döndüm ki ışık kırmızı. Liman hemen yakınımda. Dalgalar güm diye çarpıyor dalgakırana, kırılıyor, geriden gelen dalgayla çarpışıyor, kara su direkleri fışkırıyor gökyüzüne doğru. Limanın ağzı en belalı yerlerden biri, balıkçılar «Cadı kazanı» derler buraya; kaynayan, gürüldeyen bir su duvarı burası.

Dalgakıranın ucundaki ışıklardan yana çevirdim kayığı. Can korkusu yeniden sarılmıştı boğazıma. Bu ışıklara bakarak rüzgarın beni hangi yöne attığını şavulladıktan sonra yeniden delicesine küreklere yapıştım. Bir yandan da bağıriyorum. Ne diye haykırıyordum, şimdi bilemiyorum.

Kayık, bir çağlayanın ortasına düşmüş bir mantar parçası gibi dönenip duruyordu. Dalga çarptıkça dip-ten doğru kırılıyormuş gibi sesler geliyordu.

Başımın üzerinde ansızın beyaz bir ışık parladı.

Dalgakırandan içeriye girmiş olabileceğimi aklıma bile getirmiyordum tabii.

Yanı başımda kara bir duvar gibi dalgakıranlar yükseliyordu. Deniz birdenbire yatışmıştı. Dalgakıranın üzerindeki ışıklar yavaş yavaş arkaya doğru kayıyordu. Artık sallanmıyordum. Önümde iki korvetin bildik pruvaları yükseliyor, sularda ışıklar hareleniyordu. Bir ses:

«Heh, kayık, kayık!» diye bağırdı,

Rıhtımda fener sallıyorlardı. Kayığı oraya çevirdim, taş merdivenlerin yanına varınca kürekleri bıraktım.

Liman kolcuları aldılar beni kayıktan ve götürdüler. Aydınlıkta baktım, üstüm başım param parça olmuş, kemiklerime kadar ıslanmışım; ellerim çürümüş, kan içinde.

Kır saçlı, kalın kaşlı hoş bir adam, liman başkanı:

«Talihiniz varmış,» dedi, «öğleden sonra saat ikide fırtına işareti çektik. Görmediniz mi? Niçin çıktınız denize?»

«Fırtına işaretini tanımıyorum ki,» dedim.

Gümüş tütün tabakasını uzattı:

«Öyleyse öğreniniz, fırtına işaretlerini herkes bilmelidir. Hem denizde hem de kendi özel yaşamında, kendini her türlü beladan koruyabilmek için.»

BADANA

Neve-Vilde fabrikasından sonra Vaxov tereyağı fabrikasına geçtim. 1916 yazı sona eriyordu.

Bu tereyağı yapım evinin sahibi, irice bir adam,

genç, azıcık da salak; Taganrog'lulara bakılırsa milyarder. Sırtında havı dökülmüş eski bir tûsor ceket, hiç değiştirmez; bir eli kırmızı sakalında, kaşır durur. Çabuk çabuk konuşur, ne dediği anlaşılmaz, abuk sabuk herifin birisi.

Tereyağı yapımeline bir idrolik pres kurdurup obüs kovani yapmaya kalkmış. Amacı yurtseverlik taslamak. Ama hevesi kursağında kalmış. Kurduğu pres çalışmıyor.

Bu Vaxov'u daha ayrıntılı anlatmalıydım; değerdî doğrusu. Ama daha önce yapmıştım bu işi **Bir Denizin Doğuşu** romanımda. Bir daha yazmak olmaz.

Bu fabrikada yapacak bir iş yoktu. İekaterinoslav'daki şefim: Yüzbaşı Vilyaminov'a yazıp beni serbest bırakmasını istedim. Sekiz gün sonra cevabı geldi. Olur, diyordu.

Fabrikayı bırakmamın nedeni şuydu: Taganrog çarşısında Mykola adında yaşlı bir balıkçıyla arkadaş olmuştum; Petruşin dil'inde balıkçılık yapıyordu, beni yardımcı olarak yanına alacaktı, öyle konuşmuştuk.

Beni Petruşin dil'ine kadar babacan, neşeli bir adam götürdü. Bilmem hangi cenabet kulübeye gidiyormuş öküz arabasıyla.

Arabanın tekerleri dingillere kadar toza batıyor.

«Cenabet toz, toz gibi senin... Bakın size söyleyeyim bu cenabetin çaresini.»

«Neymiş?»

«Tuzlu su. Tuzlu su ile sulayacaksınız, o kadar. Tuz tozu emer, çimento gibi. Bizde kadınlar kulübe-lerin içine tuzlu su dökerler. Çiğnenmiş toprağın üzerine deniz suyunu döktün mü taş gibi olur. Harman yerine de deniz suyu dökeriz. Bütün iş, toprak sağlam olsun. İşte böyle sayın baycığım! Bu dünyada

işini bilmek gerekir. Bilemedin mi, başın beladan kurtulmaz.»

Beni Petruşin dil'ne inen yolun başında bıraktı; düşünceli öküzlerini tembel tembel haydalayarak kendi yoluna gitti.

«Yürüyün ulan cenabet hayvanlar, öküz oğlu öküzler!» diye bağıırıyordu.

Bulunduğum yer bir dik bayırın tepesi; aşağıda kumluk bir dil uzanıyor. İnsanın gözlerini alacak kadar beyaz birkaç kulübecik. Kıyı boyunca hafif pembe ağlar, kazıklara serilmiş, kurusun diye. Duru suların üzerinde kara tekneler, bayda'lar, hafiften baş kış vuruyorlar.

Bunları saymazsak, çivit mavisı bir gökyüzü, deniz, güneş ve rüzgarda sallanan sarı otlar. Başka bir şey yok.

Dik bayırı inerken yalınayak, sapsarı iki oğlan gördüm. Bir de sekiz yaşlarında kız; o da öyle sarı. Koşa koşa bana doğru geliyorlar. En önde kız koşuyor, dönüp küçüklere bağıırıyor:

«Vituuu! Vituuu! Çabuk saklanın! Vituuul!»

Birden üçü de yok oluverdi. Az ilerideki çalı kümesinin yanından geçerken incecik ağlamaklı bir ses, bir de fısıldama: «Sus ağlama! Tonton duyacak. Ben çıkarırım sonra dikenı.»

Çocuklar çalıların arkasına saklanmışlar. Ben geçtikten sonra çıkıp uzaktan ardıma takıldılar. Oğlanlardan biri topallıyordu, demek diken ayağına batmıştı.

Durup çağırdım. Yavaş yavaş geldiler, çekinerek ve burunlarını çekerek. Gözleri yerdeydi. Kız önden geldi, oğlanlar arkasına sindiler.

«Günaydın,» dedim. «Mykola Baba nerede oturuyor?»

Kız yüzünü kaldırıp baktı; gözleri derin, aydınlık, maviydi. Gülümsedi.

Bu gülümseme kızın güneş yanığı yüzünde güzel olan ne varsa hepsini birden yansıtıyordu: Tatlılık, cana yakınlık, kurum ve utanma!

Kurum, çünkü bu kentten gelen gizemli adam, oğlanlara değil kendisine soruyordu.

«Geliniz Tonton,» dedi. Bir güven gelmişti üzerine, yüzü kızarmış, mutlu, beni elimden tutup en son-daki, hemen deniz kıyısındaki kulübeye götürdü.

Bir anda bütün kapılarda, bir kumanda verilmiş gibi, genç yaşlı pek çok kadın beliriverdi.

Acele acele başörtülerini düzeltiyor, gülüyor, selam veriyor ve birbirleriyle konuşuyorlarmışçasına laf atıyorlardı:

«Hey, Nataalka, nereden buldun böyle yakışıklı delikanlıyı? Bak hele ne talihli kız. Biz de meraktaydık kimi getirecek diye. Kerç'in kaptanı olsa gerek.»

Kerç, Rostov ile Mariupol arasında işleyen yandan çarklı küçük vapur. Arada bir, ama pek seyrek, önemli yük olursa balıkçı kulübelerinin önünde de duruyor.

Çocukların gözünde Kerç, cennet gibi bir gemiydi.

Nataalka, kadınların şakalarına, takılmalarına aldırmış etmeden kurula kurula yürüyordu yanibaşımda. Yalnız yanaklarının kırmızısı açığa vuruyor sevincini. İki oğlan hiç ses çıkarmadan ardımızdan geliyor.

Mykola'nın evine geldik böylece. Orada Nataalka beni, yukarıdan aşağı, inceden inceye süzen kara kuru bir ihtiyar kadına teslim etti. Mykola'nın karısı Yavdoka'ya.

İşte böyle uğurlu bir başlangıçla açılmış oluyordu Petruşin kumsalındaki günlerim.

Mykola Baba pek sevindi. Eli iş tutacak bütün erkekler cepheye sürülmüştü. «Köyde çalışacak hemen hemen hiç adam kalmamıştı.» Mykola baba bu 'hemen hemen' lafını yerli yersiz, gelişigüzel kullanıyordu. Bu söz ağzında hem 'şöyle böyle,' hem 'büsbütün,' hem 'çok,' hem 'az' anlamlarına geliyor, genellikle de 'evet' yerine kullanılıyordu. Aşağı yukarı her soruya 'hemen hemen' diye karşılık veriyordu.

Ben boğaz tokluğuna çalışacaktım. Bunun anlamı, boğazımı o doyuracaktı, balık satışından bir payım olmayacaktı. O kadar boğazsızdım ki, benden ucuz bir yanaşma bulamazdı.

Benim paydan vazgeçmem pek şaşırtmış olmalıydı Mykola Baba'yı. Karı koca, Tanrı'nın aptalı yerine koyuyorlardı beni.

Oysa benim derdim başka, ben balıkçılığı öğrenmeye bakıyorum. Aslında bir çeşit fen, oldukça karmaşık bir sanat. Uzun bir deneyden geçmiş pek çok bilgi var öğrenilecek; yazılı olmayan, balıkçıların kuşaktan kuşağa aktardıkları bilgiler.

Mykola Baba beni iyi yetiştirdi, hem her balıkçının bildiği, hem de kendi deneyleriyle edindiği bilgileri öğretti.

Yavaş yavaş Azak denizinin balıklarını, nasıl yaşadıklarını, belli başlı su altı kanallarını, derinlikleri ve sığılıkları öğreniyordum. Havanın, balığın nasıl olacağını gösteren belirtileri, Azak'ta pek değişik yönlerden esen rüzgarları, yıldızı, borayı, doğudan dağlardan esenleri, ayrıca Don ağzından, öbür ırmakların ağızlarından esenleri ve daha az rastlanan başka rüzgarların hepsini bellemiştim.

Her balıkçının denizde ağılarını attığı özel bir yeri vardı. Bu yeri kesinlikle saptamak gerekirdi.

Mykola Baba, ilk önce açık denizde yönün nasıl kestirileceğini öğretti. Bu, kıyıda belli noktalara bakarak yol almak, yani balıkçı ağzıyla «nişan almak, nişan koymak»tı. Gemicilikte 'kerteriz' dedikleri şey.

«Şimdi bak, şuradaki kuru ağacı görüyor musun, Taganrog katedralinin haçı bu ağacın arkasına gelince, işte yolumuz odur. Hep bu çizgiyi kolayacaksın, ip üzerinde gider gibi, arkadaki kurgan şu öndekinin solunda görününceye kadar böyle gideceksin. İki çizginin birleştiği yer, bizim av yerimizdir. Ağları oraya atacaksın.»

Deniz durgun olunca kerteriz almak kolay. Ama biraz rüzgar, biraz dalga olunca yerimizi bulup ağları atıncaya kadar canım çıkıyordu.

Ağları akşam atıyor, tanyeri ağarırken çekiyorduk. Hava nasıl olursa olsun. Balıkçılar yalnız büyük fırtınalarda çıkmıyorlardı denize. Ama hiç bir zaman 'korkudan' demeye dilleri varmıyordu. Hayır, deniz çok çalkantılı olduğu zaman balık siner, denizde dolaşmaz, tutulmazdı, onun için çıkmıyorlardı.

Deniz üzerinde günün doğuşunu seyrediyordum.

Serin ve tatlı sabahlar... Gecenin sessizliği içinde inceden şafak söküyordu. Önce doğudan bir mavi kalkıyor, yıldızlar gölgeleniyor; birdenbire sönmüyor, inceliyor, soluyor, yukarılara doğru çekiliyor. Berrak, duru suların üzerinde hafif buğu sütunları kalkıyor yol yol.

Biz ağların yanına vardığımızda güneş de doğmuş oluyordu. Teknenin gölgesi yanımızda; bu gölgede su, bakır taşı rengi alıyor. Ortalık öylesine sessiz ki, küreklerin şıptırtısı, sanki kapalı bir yerdeymişiz gibi, uzaklara kadar gidiyor...

Gün doğuşlarının böylesine «Meleklerin Uyanışı» diyorlardı balıkçılar.

Ama başka türlüleri de vardı; sert, kapanık ve ıslak olanları. Deniz bulanık, dalgalar kırmızımsı oluyordu. Ufukta akçıl bir sis dolanıyordu.

Karanlık sabahlar da vardı; gökyüzünün dilim dilim yarıldığı fırtına sabahları. Sonra insanın yüzüne köpükler saçılan yeşil-mavi karışımı sabahlar.

Gökyüzü erguvan kırmızısına bürünerek alev alev yanmaya başlayıp da acı bir rüzgar çıkınca hava bozuyor demektir.

Ama kapalı sabahlar çok seyrek. Ağustos ayındaydık, Azak denizinde havaların en tatlı gittiği dönemde.

Mykola Baba, balığını pazarda balıkçılık yapan çenesi düşük becerikli kadınlara satıyordu. Yalnız pazar günleri Taganrog pazarına kendisi götürüyordu.

Ora balıkçılarının tersine, sessiz, biraz da surat-sız bir adamdı. Yavdoka Ana'ysa hastalıklı, uysal bir kadıncağızdı; kocasının yanında ağzını açmaz, ama o yokken demediğini komaz, en çok da adamın cimrilüğünden yakınırdı.

Petruşin dil'inde bir gelenek vardı, kulübelerini imeceyle badana ediyorlardı. Sık sık. Bayram arefelelerinde ve yağmurlardan sonra.

Kadınlar sabah erkenden toplanıp kireci hazırlıyorlar ve en sondaki kulübeden, yani Mykola Baba'ninkinden başlayarak bütün evleri bembeyaz yapıyorlardı.

Sevinçli bir gün oluyordu bu: Eteklerini bellelerine dolamış kadınlar... Güneş yanığı, sağlıklı, güçlü bacakları meydanda, yanakları al al, dişleri bembeyaz, boyunlarında kolyeler şingırdıyor, ellerini boru gibi ağızlarına tutup birbirlerine sesleniyorlar... Bir gürültü patırtı ve şakalar, kahkahalar, uzun kirpikler

arasından gizli, çapkın göz kırpmalar... Sözün kısası, Yavdoka Ana'nın dediği gibi, büyü yapıyorlardı.

İçlerinde en beceriklisi Kristina'ydı, Nataalka'nın annesi. Zayıf, hoş bir kadın. Esmer boynunda mercan bir gerdanlık. Kocasını askerde. Küçük bir teknesi var, kızıyla birlikte çıkıyor balığa.

Pencerelerin kenarındaki yeşil, mavi bantları o çekiyordu; kocaman, kaba bir fırçası vardı.

Arabacının tuz konusundaki sözlerini anımsayarak kirece tuz katmalarını söyledim kadınlara. Kireç daha iyi tutar, duvarlar kirlenmez, dedim. Hoşlarına gitti; Kristina, sevincinden Mykola Baba'nın fırınına koca koca horozlar ve mavi güllerle süsledi.

Pazar günleri Nataalka ile o iki oğlanı alıp balığa gidiyordum. Aramızda alçak sesle konuşuyorduk. Nataalka'nın çenesi düşük, boyuna bir şeyler anlatıyor fısıllı fısıllı: Kendi başından geçenleri, ya da dil'de olup bitenleri, söz gelimi step yolunda gezinen demir gözlü kadını... Kadın kime bakarsa, yakınlarından birisi savaşta ölüyormuş. Ya da mezarlıkta her gece kırmızı alevler saçarak yanan çalıyı...

«Ben görmedim ama, herkes söylüyor.»

Mariupol'dan bir gemici varmış, üç rubleye bahse tutuşmuşlar gidip o yanan çalıdan sigarasını ateşlemek için.

«Yaktı mı?» diye sordu oğlanlar korkuyla.

«Elbette yaktı,» diye karşılık verdi Nataalka. Önem-siz bir şey söylüyormuş gibi. «Hem ölmedi de. Gemic-i o, ne isterse yapar. Sonra dün sessiz şimşekler çaktı bütün gece. Şimşek değil ki onlar. Savaşta ölenlerin ruhları. Canlılarla konuşmak istiyorlar. Annem dedi ki, belki babanın ruhu da yanıyor orada, dedi, gözyaşları döküyor, dedi; ama ben onu yatıştırdım, ben ona dedim ki, hiç bir kurşun, dedim, babacığa iş-

leyemez, dedim, çünkü dedim, ben dedim, boynumdaki demir istavrozu stepteki taş kadının altına gömdüm, sonra tek ayağımın üzerinde üç kez dönüp 'Mirlisi'li Mykola Baba'mız, denizcilerin atası, ölüm palamarı babama bağlamasın!' dedim.» Sonra biraz kaygıyla sordu: «Yalan mı söylüyorum sanıyorsunuz? Ni, ni! İşte nah şu kadar yalanım varsa, Tanrı beni bildiği gibi yapsın.»

Çarçabuk haç çıkarıp iki elinin parmaklarını çenesinin altında birleştirdi. Oğlanlar da korku içindeydiler; hemen onlar da haç çıkardılar.

Ekim ayında bir gün Mykola Baba bana Taganrog'dan üç mektup getirdi. Birisi annemden, birisi Romanin'den, üçüncünün üzerindeki yazı pek acemi-ce, tanımadığım bir yazı.

Mektupları açmadan önce epeyce sallandım. Odesa'da hastane gemisine yazılmaya kalktığım zamanki gibi yine kendimi hain sayıyordum. Herkesin savaşta can derdine düşmüş olduğu, ufuklarda felaket bulutlarının biriktiği bir zamanda ben burada rahatıma bakıyordum.

«Evet, deniz kıyısında yaşamak, balık tutmak, güneş banyosu, yeyip içip can beslemek, güzel kitaplar okumak... Daha iyisi can sağlığı. Sanki bütün dünya sütlimanmış, herkes keyfindeymiş... Yok, ben istedim ama cepheye göndermediler; yok, ilerde yazar olmak gibi büyük bir göreve hazırlanıyorum filan diye avuntular uydurmak. Boş şeyler bunlar.»

Polonsky'nin dizeleri düştü aklıma:

«Eğer yazarı dalga, Rusya'yı da Okyanus sayarsak, doğa ayaklandığı zaman onun da ayaklanmaması olanaksız.»

Hakkı vardı. Eğer gerçekten yazar olmak istiyorduysam, yerim steplerin yalnızlığında, doğanın

şiiirsel müziği içinde değil, yaşamın, olayların bağrındaydı.

Moskova'ya dönecektim. Mektupları açmadan önce karar verdim buna.

Deniz kıyısına, teknenin yanına gittim. Yarisına dek karaya çekilmişti. Arkasına oturup mektupları açtım.

Bizim sağlık postasını Minsk yakınlarındaki Molodeçno'ya vermişler. İş azmış; ama Romanin ayrılmayı düşünmüyormuş. Ona göre kötü günler yaklaşıyor (bu sözcüklerin altını çizmiş). Kendisinin orduda kalmasını gerektiren nedenler varmış.

«Size gelince, şu sırada sizi yeniden alacaklarını sanıyorum. Moskova'yı biraz zorlarsanız olur. Gronskey iyileşti, yine bizimle birlikte. Eski canlılığı kalmadı. Kedrin, Minsk'deki yönetim merkezinde. Her zamanki gibi saçma sapan konuşuyor. Siz nasılsınız, nerelerdesiniz?»

Annem ve Galia, Kopayn'dan çok hoşlanmışlar; toprakla uğraşıyorlardı, beni de yanlarına çağırıyorlardı.

Üçüncü mektup Liyuba'dan. Harkov'dan yazılmış.

«Size post-restant bir mektup yazıyorum, Taganrog'a, belki elinize geçer. Orada olduğunuzu Faina Abramovna söyledi. Duruşmada sizin söylediklerinizi de okudular. Teşekkür ederim sevgilim. Beni suçsuz buldular, yalnız bir ay kilisede kalacakmışım, öyle dediler. Ama benim rahibeye benzer yanıml yok, siz de biliyorsunuz. Grişa Amca öldü. Zavallı çok acı çekmiş. Ben yokken gömmüşler. Ben şimdi Harkov'dayım. Sinemada seyircilere yer gösteriyorum. Eğer şu anda nerede bulunduğunuzu bilsem hemen yanınıza gelirdim, bir gün için bile olsa yine de gelirdim, konuşurduk. Yalnızlık bitiriyor insanı, iki lakırdı edecek

kimse yok. Hiç bir şeyi unutmadım ve unutmayacağım. Eğer Harkov'd'an geçecek olursanız bana yazınız. Hemen gara koşarım; ister gece olsun, ister gündüz. Sizi öpüyorum. Hep sizin olarak kalan Liyuba.»

Kerç'e atlayıp Mariupol'a geçecek, oradan Moskova trenine binecektim. Öyle karar verdim.

Bu demekti ki, buradan ayrılmayı biraz geciktirmiş oluyordum. Bu güzel yerleri bir daha ne zaman görecektim! Ekim ayının son günleriydi; öyle aydınlık, öyle tatlı ki... Yazıktı, çok yazıktı buradan kopup gitmek. Hatta bu mutlu güzün bir anını bile yitirmek...

Gün artık öyle çarçabuk, saydam ve çınlayarak ve bütün parlaklığıyla doğmuyor. Sabah, sis içerisinde uzun uzun yanıyor; sonra akşama dek sürecektim, hafif serin bir ışık halinde yağıyor.

Deniz üzerindeki sessizliğin içinde her ses ayrı bir çınlamayla uzuyor. Yazın tersine, güz hafif seslerle dolu. Kuru otların ayaklar altında çıtırdaması, uzaktan geçen geminin gürültüsü, kadın sesleri, birden susmayan, ağır bir çan sesi gibi uzayan, incele incele sönen sesler.

Sanki hava, sesin bu üstün ve duygulu iletkeni her saat, her dakika yeni fısıltılar peşinde koşuyor. Sanki güz bu yerlerden, kitap okutup dinlemeyi bu kadar çok seven insanlardan bir türlü ayrılıp gidemiyor.

İki ayrı olay, güz sonunda buradan ayrılma kararımı büsbütün perçinledi.

Bir gün, pazardan dönen balıkçı kadınlar Taganrog'da karışıklıklar çıktığını söylediler. Çocuklarını alan aç kadınlar fırınlara, bakkallara, mağazalara saldırmışlar; Kazaklar bunların üzerine ateş açmak istememişler.

İkincisi bunun yanında pek önemsiz kalır.

Bir sabah Mykola Baba'nın ağlarını meremet ederken Ivan Egoroviç gelip yanıma oturdu. Sırık gibi, upuzun bir ihtiyar. Birer sigara yaktık.

«Epeyce zamandır sizinle konuşmak istiyordum. Kusura bakmayın, siz okumuş adamsınız, belki bizim düşündüğümüz gibi düşünemezsiniz.»

«Nedir?»

«Şöyle ki, bu iş pek o kadar haklı değil. Bizim gençlerin hepsi cephede. Karıları burada, tabii çocukları da. Kıyıya vurmuş balık gibi çırpınıyorlar zavallılar, bir lokma ekmek yiyebilmek için. Balığa kendileri çıkıyorlar. Ama ne de olsa kadın, elinden ne gelir ki. Oysa siz, güçlü kuvvetli bir delikanlı, Mykola Baba'ya çalışıyorsunuz. Onun yerine, söz gelimi Kristina'ya yardım etseniz daha iyi olmaz mı? Elbet daha iyi olur. Bizimkiler şaşıyorlar doğrusu. Mykola Baba sizin sırtınızdan para kırıp kesesine altın dolduruyor.»

Yüzüme kan yürüdüğünü duyuyordum. İhtiyar haklıydı. Nasıl olmuştu da düşünememiştim bunu! Ivan Egoroviç'e bunları düşünemediğimi, zaten buradan ayrılacağımı, onun için yapacak bir şey olmadığını söyledim.

«Ya, vah vah, bizimkiler sizi sevmişlerdi. Kalmanız iyi olurdu.»

«Yo, hayır, kalamayacağım.»

«Eh, ne yapalım! Kusura bakmayınız, canınızı sıktımsa!»

Kalktı:

«Karar sizin tabii. Kalın sağlıcakla!»

Bu konuşmadan sonra Mykola Baba ile Yavdoka anadan uzaklaşmıştım. Hemen ertesi sabah Tagan-

rog'a gitmeye karar verdim. Ama talih yardım etti, **Kerç** o akşam çıkageldi.

Ayrılış içten, üzüntülü oldu. Sağlık, mutluluk dilediler, yolun güzel, uğurun açık olsun dediler. Teker teker —ağızlarını önce kollarına silerek— öptüler, uğurladılar.

Gemiye beni Kristina ile Nataalka götürdü. İki küçük oğlanı da almışlardı. Kristina'ya açmadım Ivan Egoroviç'in söylediklerini. Düşüncesizliğimi açığa vurmak hoşuma gitmiyordu.

Ot balyalar yüklü güverteye tırmandıktan sonra küpeşteye gittim. Gemi, boyuna bosuna uymayan öfkeli bir bas sesle gümbürdemeye başladı. Çarklardan köpüklü, yeşil sular saçılıyordu. Nataalka ayakta duruyor. Küçük yüzü acınacak halde. Birden kolunu yüzüne kapadı. Annesi gülerek çıkışıyor kızına.

Kıyı uzâklaşıyor, kadınlar beyaz atkılar sallıyorlar, tut ki kumsalda martılar uçuşuyor. Nataalka da rengi kaçmış yeşil atkısını sallıyor. Yüzü gözyaşları içinde.

Vapur beni almış kaçıyordu bu güzel, alışılmış yerlerden, sarp kıyılardan. Ömrümün her dönemecinde olduğu gibi heyecanlıydım. Duyduğum acı o kadar büyük ki... Sanki varlığım boşuna akıp gidiyor, parçalar arasında hiç bir bağlantı yok. Bir an bakıyorum, birtakım insanlar çıkmışlar karşıma ve yine bir anda bir daha dönmek üzere yok olup gitmişler.

Mariupol'dan Harkov'a tel çektim. Teli verir vermez de pişman oldum, ama iş işten geçmişti.

Tren bir sabah erkenden Harkov'a girdi. Liyuba beni bekliyordu. Üzerinde kısa bir ceket, başında ince bir başörtüsü vardı. Üşümüştü. Dudakları mosmordu.

Bana doğru koştu, öpüştük. Sonra dikkatle yü-

züme, gözlerimin içine bakarak elimden tuttu, ses çıkarmadan yürüdük. Köhne bir duvarın arkasına geçtik:

«Bir şey söylemeyin,» dedi.

Kollarını omuzlarıma dolayıp başını göğsüme bastırdı, bir şeyden kaçır gibi, korunmak istermişcesine sokuluyordu. Bir şey söylemiyordum. Gittikçe daha çok sokuluyor, yaklaştıkça başı titriyordu.

Böyle birkaç dakika geçti. Üçüncü zil çaldı. Liyuba başını kaldırdı, çarçabuk haç çıkarıp beni kutsadı ve döndü. Rıhtım boyunca çıkış kapısına doğru yürürken başörtüsüyle yüzünü siliyordu.

Vagona çıktım, tren kalktı.

ISLAK BİR ŞUBAT

Moskova'ya gelir gelmez Belediyeler Birliği'ne koştum. İlk karşıma çıkan adam Kedrin oldu. Pek sevindik, sarılıştık. O da Minsk'ten yeni gelmiş, görevli olarak.

Ben yeniden bizim sağlık postasına dönmek istediğimi bildirdim.

«Biraz nazik bir iş,» dedi. «Hele bir bakalım.»

Ve «bir bakmak» için gitti. Epeyce bekledim. Döndüğünde sıkıntılıydı. Orduda durum karışıkmiş, oraya dönmem doğru olmazmış, şimdilik cepheye sokulmamalıymışım; Belediyeler Birliğinin yöneticileri böyle diyorlarmış.

Kolum kanadım kırılmıştı.

Kedrin gözlüklerini çıkarıp sildi, yeniden taktı, beni yukardan aşağı şöyle bir süzdükten sonra konuştu:

«Sarsılmayınız. Nasıl olsa bir iş bulursunuz. İyi yazı yazıyorsunuz. Romanın bana ‘Mavi Kaputlar’ yazınızı okudu.»

Elime bir mektup verdi, Moskova gazetelerinden birinde bir tanıdığı varmış, ona gönderdi.

Gazetede adamı buldum. Eski aktör suratlı, dazlak kafalı birisi. Toz içinde bir oda. Oturmuş yazı yazıyor, maşasında provalar yığılı.

Karşısındaki koltukta ufak tefek, şişman bir adam. Bakışları şen, şakacı, kurnaz bir adam; Zaporog’vari düşük, kır bıyıkları var. Beli büzgülü gri pardesüsü, astragan kalpağıyla tıpkı Taras Bulba.

Dazlak kafalı adam Kedrin’in mektubunu okudu ve şaştı:

«Bu adam daha ölmedi mi yahu!» dedi. «Biraz bekleyiniz.»

Mektubu provaların arasına sokuşturup yazısına döndü.

Taras Bulba, cebinden bir gümüş enfiye kutusu çıkardı, karşısındaki yazara kötü kötü bakıp enfiye kutusunun üzerine bir fiske attıktan sonra açarak bana uzattı:

«Kullanır mısınız? Bu güzel kutu bana General Skobelev’in armağanıdır, bizzat kendilerinin elinden aldım, Plevne savaşından sonra.»

«Teşekkür ederim,» dedim, «kullanmıyorum.» Taras Bulba başparmağının tırnağı üzerine olağan üstü bir ustalıklarla biraz enfiye koydu, burun deliğine götürüp çekti ve hemen arkasından kulak zarımı patlatacak bir gürültüyle aksırdı. Öbürü başını kaldırıp bakmadı bile.

Taras Bulba, yazarı göstererek göz kırptı, masanın üzerinde duran at biçimindeki küçük bir kağıt

baskısını alıp kolaylıkla büktü, açtı. At, ince uzun bir demir çubuk olmuştu.

Öbürü başını kaldırdı:

«Bu numaralar sökmez artık,» dedi, «beni bunlarla kandıramazsınız. Şimdi savaş zamanı, avans mavans yok.»

«Birisi bekliyor da,» dedi beni göstererek Taras Bulba, «onu hatırlatmak istemiştım, başka bir şey değil.»

«Pekâlâ» dedi yazar tembel tembel. Gözlerini bana çevirdi. «Pekâlâ, biraz kendinizi anlatınız. Benim adım Mikhail Alexandroviç, bu da Moskova muhabirlerinin şahı, şair, güreşçi, aktör ve başkentın ayakta-kımını en iyi tanıyan adam. Çehov'un ve Kuçrin'in yakın arkadaşı. Yani kısaca ünlü Gilai Amca, Vlademir Alexandroviç Giliarovsky.»

Kafam karışmıştı.

«Bunlar bir şey değil daha, o kadar şaşırmayınız,» dedi Giliarovsky ve elimi sıktı. Kemiklerim kırılıyor sandım.

Kapıya doğru yürüdü. Eşikte döndü, başıyla beni göstererek:

«Başaracak gibi görünüyor,» dedi ve bir türkü mırıldanarak gitti.

Dazlakkafa beni kendi ekibine aldığını belirtip kutlu olsun dedikten sonra şunları söyledi:

«Çalkantılı bir dönem geçiriyoruz, yarın ne olacağı belli değil. Görünüşe göre Rusya'da ikinci bir karışıklık dönemine tanık olacağız. Görünürde sanki hiç bir şey yok ama, alttan alta kaynıyor. Hükümet kazanın kapağını ne kadar sıkı bastırırsa, alttan gelen baskı da o kadar artıyor. Bizim işimiz. bu kaynamayı izlemek. Moskova ne düşünüyor ve ne diyor, bunu bilmeli, öğrenmeliyiz. Tiyatrolarda, evlerde, çar-

şıda pazarda, fabrikalarda, hamamlarda, tramvaylarda neler konuşuluyor? İşçiler, arabacılar, kunduracılar neler söylüyorlar? Sütçüler, aktörler, pazarcılar, mühendisler, yüksek okul öğrencileri, profesörler, askerler, yazarlar... Şimdilik bunlarla ilgilenin, sonrasını düşünürüz.»

O gün Narlıbahçe sokağında küçük bir oda kiraladım; yirmi üç yıl önce bu sokakta doğmuştum.

Rusya, trenlerde ve içki de verilen aşçı dükkanlarında rahat konuşuyordu. Daha eskiden dikkat etmiştim buna. Onun için doğru banliyö trenine gittim; bu gürültülü ve sigara dumanı kokulu trenler, Moskova'nın altmış verst çevresinde işliyordu. Birinden öbürüne geçe geçe son istasyona kadar gidip yine dönüyordum. Böylece oldukça kısa bir süre içerisinde Moskova'nın çevresindeki küçük kentlerin hepsini teker teker görmüş, gezmiş oluyordum. Meğer başkent hâlâ eski zamanlardaki görünüşünü koruyan ve sürdüren bir sürü taşra kentinin göbeğinde kalıyormuş da haberimiz yokmuş. Hem yalnız benim değil, birçok eski ve yaşlı Moskova'lının da haberi yokmuş.

Başkentten ayrıldıktan sonra ellinci verste her şey değişiyordu. Eşkiya yatağı ormanlar, adım atılamayan yollar, kurt yeniği kasabalar, sıvası dökülmüş kiliseler, sağırlarına kurumuş hayvan tersi yapılmış kura beygirleri, dövüşen sarhoşlar, haçları devrilmiş mezarlıklar, içlerinde koyunlar gezinen izbalar, sümüklü çocuklar, manastırlar, kilise merdivenlerinde bekleyen Hazreti İsa meczupları, domuz yavruları dolaşan, saman artıklarıyla dolu çarşılar, arabacıların sövgüleri, hırsızlık, açlık, yoksulluk, çürüme!..

Ve rüzgarın kayın ağaçlarında ısıklar çaldığı bu yerlerde, Moskova'yı çevreleyen bu geniş topraklarda, kısık sesle, titreyerek, inleyerek, boğula boğula

kadınlar ağlıyorlardı. Erkeksiz kadınlar; anneler, karılar, kız kardeşler, yavuklular gözyaşı döküyorlardı. Beli bükülmüşlerin, umutlarını yitirmişlerin çığlıkları, artık hiç bir yandan sevinç ışığı beklemeyenlerin hıçkırıkları sarmıştı ortalığı.

Toprak donuyordu. Dizi dizi kararmış köknar ağaçları güz sonu akşamının açık pembe kuşağına doğru uzanıyor, mevsimin ilk buzları çıtırdıyor ayaklar altında, şeker gibi. Isınamayan, üşüyen köylerden cıvıltı dumanlar yükseliyordu. Blok'un dizeleri bir falcının sözleri gibi geliyor şimdi:

Rusya, canım, hep beraber mi ezileceğiz?
Çar, Sibirya, Ermak, mahpusane...

Konuşulanlara kulak kabartıyordum: Sarhoşlarınkine, ayıklarınkine... Çekingen sözler, atak sözler, kadere boyun eğen ya da eğmeyen sözler dinliyordum. Hepsinin birleştiği nokta, «Yurdumuzun barışa kavuşması»ydı. Askerler dönsünler artık, geride kalmış açların, sefillerin yükü azalsın. Yoksa halk acından ölecek...

Halkın öfkesi batıda, ordunun üzerinde toplanıyordu. Kırılık yerlerde sabırsızlık vardı; bu öfke ne zaman boşanacak, bu iğrenç yaşama ne zaman son verecek, yoksulluğu ne zaman ortadan kaldıracaktı? Köylü, işçi, emekçi ne zaman haklarına sahip çıkacaktı?

Ancak o zaman yeniden yaşamaya başlayabileceklerdi. Bir an önce çalışmaya başlamak için sabırsızlanan eller ancak o zaman işleyecekti, bütün ülke çekiç ve testere sesleriyle çınlayacak; bu sesi artık kiliselerin çan sesleri de boğamayacak, örtemeyecekti.

Ne garip bir varlık şu insanoğlu! Başımı ne ya-

na çevirsem ulusun başına çökmüş olan bir başka bela ile karşılaşırıyordum; bununla birlikte içimde gizli sevinç uyandıran bir şey de vardı: Halkın konuştuğu dil. En yalın bir sözün halkın dilinde kazandığı büyük anlatım gücü ve halk dilinin anlatma, betimleme, imgeleme yeteneğı karşısında her gün biraz daha şaşırıyordum. İlk olarak bu kadar yaklaşımtım halk diline.

Turgenyev'in sözü geliyor aklıma: Böyle bir dil ancak büyük bir ulusun ağzına yakışır, diyor. Bu sözde hiç abartma yok. Bu söz gerçeğın ta kendisi.

Moskova'da durum değışikti; bir çıkış yolu aramak için boş yere soluk tüketenler vardı. Kimisi o çıkış, kurtuluş yolunu bulduğuna inanmış, sessiz sadasız hazırlık yapıyor, kimisi de hâlâ yükünü tutmaya çalışırıyordu. Kâr peşinde koşan, tuttuğunu koparan, her işe el atan, gözü doymaz, katı yürekli, paragöz iş adamları türemiştı. Bunların başta geleni, kuşkusuz, Sibirya'lı sanayici **Votorov'du**. **Çehov'un Vişne Bahçesi'**ndeki Lopakhin'i alıp binle çarpın, işte ona benzer bir şey.

Ve bütün bu karışıklığın üzerinde Rasputin'in gölgesi! Bir açığöz, okuması yazması bile olmayan bir at hırsızı, leş kargası, sömürücü; çapul, vurgun peşinde, tükürük dolu bir üçüncü mevki vagonun tah-ta sıraları altında saklanıp Moskova'ya kadar gelmiş ve kısa zamanda bütün Rusya'yı pençesinin içine almış, çarın sağ kolu olmuş. Sarayın en güzel kadınlarından dilediğini çekip haremine kapatıyor. Görülmüş, işitilmiş şey değil; bütün Rus tarihinde yok böyle bir kepezelik.

İmparatoru, aristokratları, bakanlarıyla bütün Petersburg, dayak yemiş köpekler gibi, Rasputin'in

ayaklarının dibine yatmış, önündeki tabaktan artan kemiği bekliyor.

Böyle bir rezillik, böyle bir utanç daha görmemişti ülkemiz. Vakit saat gelmişti artık, daha fazla gecikemezdi. Herkes büyük bir bunalım içerisinde işin sonunu bekliyordu.

Ve bu son başladı. İlk Rasputin düzenbazı gertiidi, leşi Küçük Neva'nın buzlu sularına atıldı. Önce zehirlemişler, sonra kurşullarla delik deşik etmişler, daha sonra da boğmuşlardı. Ama, hekimlere göre, buzlu suyun içerisinde bile yüreği hâlâ çarpıyormuş. Rasputin'in yaşamı da ölümü de her at hırsızının ki gibi sert, katı olmuştu.

Bu arada Moskova'da karışıklıklar çıkıyordu.

Sırtlarına ince cellaba'lar giymiş binlerce Özbek geçiyorlardı Moskova sokaklarından. Orta Asya'daki ayaklanma bastırılmıştı. Özbekleri Orta Asya'daki yurtlarından Kuzey Buz Denizi'ndeki Murmansk'a sürüyorlardı, yaya olarak. Orada kuzey demiryolu yapımında çalıştırılacaklardı, yani öleceklerdi. Gümüş işlemeli takkelerine kışın ilk karları düşüyordu. Ölümüne adanmış bu geçit gösterisi günlerce sürdü.

Eski Moskova'yı Polonya, Baltık ve Beyaz Rusya göçmenleri doldurmuştu. Moskova diline gitgide kısa ve hışırtılı heceler musallat oluyordu. Sokaklarda, kar altında şemsiye açıp dolaşan haham kılıkli Yahudiler türemişti.

Bütün gerçek duygusunu yitirmiş olan sembolist şairler, belirsiz tutkulardan, uydurma görüntülerden, dünya üstü tatlardan dem vuruyorlardı. Ortılığı saran düşünce ve duygu kargaşalığı içerisinde artık kimsenin kulak astığı yoktu bunlara. Herkesin başka dertleri vardı.

Bizim Yazı İşleri'nde gece gündüz demeden ça-

lışıliyordu. Gazeteciler boş zamanlarını tartışarak, e-
kişerek ve olayların gelişmesini bekleyerek geçiriyor-
lardı.

Petrograd'dan telaşlı haberler geliyordu. Oradan
gelenler fırınların önünde uzayan kuyrukları, sokak-
larda, meydanlarda yapılan kısa ve öfkeli mitingleri,
fabrikalarda başlayan karışıklıkları anlatıyorlardı.

Rasputin öldürüldükten kısa bir süre sonra daz-
lakkafa beni çağırdı.

«Yazılarınız beğeniliyor. Bir şeyler yakalayabili-
yorsunuz. Halkın hoşlanacağı şeyler. Düşündük ki,
gözden uzak kalmış birkaç merkeze gidip Turgenyev'
in Rusya'sında şimdi insanların nasıl düşündüklerine
bir baksanız iyi olacak. Ne dersiniz?»

Olurdu olmasına ama, hem Moskova'ya yakın,
hem de gözden uzak kalmış olan bu merkezler nere-
lerdeydi? Biz bunları düşünürken ünlü bir tiyatro eleş-
tiricisi ve Çehov uzmanı olan, herkesin yüzüne karşı
bile ve büyük bir sevgiyle «Yuruka» dediğı Yuri So-
bolev de oradaydı.

«Çehov, 'Rus ihmalciliğinin en belirgin olduğı
yer Tula ilindeki Efremov kentidir,' der. Eletz yakınla-
rına düşer. Turgenyev'in sık sık gittiğı yerlendendir.
Güzel Mea ırmağının kıyısında. Bence en iyisi ora-
ya gitmek.»

Efremov'a gece vardım. Sabah oluncaya kadar
gar büfesinde oturdum. Duvarları kirli bir mora boyan-
mış büfe buz gibi soğuktu. ay da soğuktu ve ie-
cek başka şey de yoktu.

Gaz lambaları tütüyordu. Nöbetçi jandarma, sa-
kallı bir adam birkaç kez geçti mahmuzlarını şıkır-
datarak, kötü kötü baktı suratıma.

Gün ıştırken bir kızağa atlayıp kentin tek oteline gittim.

Kış sabahının kirli aydınlığında kent bana çok küçük ve çiçekbozuğu gibi göründü.

Tuğladan bir mapushane uzun, ince saç bacalı bir rakı yapımevi, nemrut suratlı bir kilise ve bir de temelleri taş, üstyanı ağaç, birbirinin tıpkısı ev bozuntuları...

Daha sönmemiş olan sokak fenerlerinin uyuklu ışığında bütün bunlar insana pek keyif verici şeyler olarak görünmüyordu. Az çok bir şeye benzeyen tek yapı, pazar meydanındaki hal'di; sütunlar ve kemerlerle örtülü, eski zamanlardan ses veren bir yapı.

Islak havada saksağanlar uçuşuyorlar. Tezek ve at sidiği kokusundan geçilmiyor.

«Ne biçim kent burası,» dedim sürücüye. «Hiç bir şey yok, başını çevirip bakmaya bile değmez.»

«Neye bakıyorsunuz öyleyse? Buraya kimse bir şey görmek için gelmez. Moskova değil burası.»

« Ya neye gelirler?»

«Buğday ve elma için. Dev tüccarlar var, yüz binlerce rubleyle geliyorlar. Doğrusu bizim elmanın üzerine yoktur. Antonovka elması. İsterseniz sizi de götürürüm, Bogova köyünde istediğiniz kadar elma bulabilirsiniz, üstelik kara kışta bile.»

Otel karanlık, sessiz bir yer. Kaldığım oda, pencereleri sokağa baktığı halde loş ve sıcaktı. Alt katteki yemek salonundan ekşi lahana çorbası kokusu ve semaver buğuları tütüyordu.

Sanki hep bir şeye şaşıyormuş gibi alt dudağı sarkık, hafif çiçekbozuğu, gençten bir adam, bizim katın garsonu, odada durmuş, suratıma bakıyor, bir türlü çıkıp gitmiyordu. Kim olduğumu, buralara niçin düştüğümü mü merak ediyordu acaba?

Fazla oyalanmasına bırakmadan yol verdim. Pişkinliğe vurdu ve kapıdan çıkmadan önce şunları söyledi:

«Biliyor musunuz, geçen gün bir albay vardı, şimdi de bir falcı var, bayan Troma! Görseniz ne kadar sıksa, derisi yüzülmüş kedi gibi. Günde üç paket İra içiyor, parmakları yüzükten görünmez. Hepsi pırlanta. İnsan burada hiç sıkılmaz. Bu akşam dans var aşağıda. Bizim patron düzenliyor, para vurmak için.»

Gece trende uyuyamamıştım, uyku gözümde a-kiyordu, oda sıcaktı, gerine gerine soyunup yattım.

Bir zamandan beri kendimi iyice yorgun duyuyordum zaten. Şimdi de üşüyor, hatta titriyordum. Konuşacak, kımıldanacak halim yoktu.

«Bir bu eksikti, bu berbat yerde hastalanmasam barıl!»

Hastalık düşüncesi, hep kafamdan atmaya çalıştığım bir başka şeyi, yalnızlık korkusunu ortaya çıkarıyordu. Annem ve Galia uzaktalardı, Romanin cephe- de, Lula ise öldü. Hasta olsam, başıma bir hal gel-se elini uzatacak kimsem yok. Kısacık süreler için yüzlerce insanla tanışmıştım, ama uzun ilişkilerimiz olmamıştı. Hoş bir durum değildi bu, haksız bir şey-di.

Kendimi avutmak için düşündüklerim de işte böy-le şeyler. Uyudum. Bir düş, ama bir tek düş sürüp gidiyor. Düz bir ova, kar altında, aralıklı telgraf di-rekleri, göz alabildiğine uzanıyor çit parmaklıkları gi-bi. Uyanıyorum, sonra dalar dalmaz aynı tekdüze ova ve telgraf direkleri... Neresi, niçin? Köy, kent gibi bir şey yok; yalnızca soğuk ve kar...

Yatağımın üzerinde bir şey zıplıyormuş gibi bir duyguyla uyandım. Gözlerimi açıp da daha ne oldu-

ğunu anlayamadan tulumbacı mızıkasını andıran bir gürültü doldu kulaklarıma.

Pencerelerin camları zıngırdıyordu. Koca koca sandıklar neşeyle inatla güm güm ötüyordu.

Aşağıda balo başlamıştı.

Giyinip indim. Efremov'da oturanları görmek, tanımak için bundan iyi fırsat olamazdı.

Alçak tavanlı, loş bir salon; duvarlarında yol yol rutubet izleri var. Orkestra bir ötüyor ki, korkunç. Gıcırtilı iskemlelere oturmuş asık suratlı kızlar, ellerindeki küçücük mendillerle yüzlerini yelliyorlar.

Hırpani kılıklı, sıksası çıkmış, sarı benizli bir adam, boş pistin ortasında tek başına oyun oynuyor. Kafası upuzun, su kavunu gibi, saçlarına kır düşmüş, taranmamış. Resmen sarhoş, ama Rus oyununu güzel oynuyor. Topuklarının üzerinde dönerken:

Hey Niyurka! Ta ta ta!
Bir böyle dön, bir öyle.

diye haykırıyor.

Kapı eşiklerinde adamlar birikmişler. Hepsi de yaşlı başlı adamlar, yalnız birkaç hastalıklı delikanlı, uzun boyunlu, gözleri sulu, bir deri bir kemik zavallılar; belli ki askere alınmayanlar.

Kara kuru bir kadın, değnek gibi, baştan aşağı kara boncuklarla kaplanmış sanki. Garsonun söylediği falcı olacak. Yanında basık burunlu, kızıl keçi sakallı bir adam. Ayak ayak üzerine atmış, keyifle oturuyor, başında geniş kenarlı kara bir şapka. Uzun saçları damalı reglan pardesüsünün yakasına dökülmüş. Dizlerinin üzerinde bir baston, gümüş sapına dalgalara uzanmış çıplak bir nereid işlenmiş. Bir yandan bastonuyla oynuyor, bir yandan da burundan sıkma göz-

lüğünün arkasından sırtıkan bakışlarla sağı solu süzüyor.

Beni görünce kalktı, ortada oynayan adamın uzağından dolanarak geldi, başından şapkasını çıkarıp tiyatro oyuncusu gibi eğildi:

«Özürler dilerim, otel defterinde gördüğüme göre edebiyatçısınız, buralarda her zaman rastlanmayan bir konuk. Ben de bir kalem adamı, bir meslektaş olarak kendimi size tanıtmak cüretinde bulunuyorum: Rüyalar Prensesi.»

Epeyce şaşırmıştım. Adam bundan hoşlandı:

«Böyle gelişmemiş bir yerde benim gibi birisine rastlayabileceğinizi sanmıyordunuz, değil mi? Sevgili anneciğim burada oturuyor. Arada bir görevimi ve ruhumu dinlendirmek için buraya gelirim.»

Rüyalar Prensesi! Ucuz kadın dergilerinde görmüştüm galiba bu imzayı, «Bayan okurlarımızla» köşesinde. Pek nazik konularda pek kişisel sorulara tam yetkiyle renkli, duygulu, kıvrak cevaplar veriyordu: «Falancaya kendimi beğendirmek için ne yapmalıyım? Aldatılan kadın ne yapmalı? Platonik aşk nedir? Kara sivilcelerden nasıl kurtulmalı?» cinsinden sorulara...

«Asıl adım Migel Raçinsky. İzin verirseniz sizi bayan Adelaid Tarasovna Troma'ya tanıştırayım. Ünlü iskambil kağıdı falcısı. Şu günlerde buralarda bulunuyorlar kendileri.»

Kadın hiç önemsemeden ve pek ilgisizce uzattı elini, yapay elmaslarla süslü kemik bir el, takır takır. Boğuk bir sesle homurdandı:

«O, ooo! Pek mutlu bir delikanlı! Sizi çok güzel şeyler bekliyor gelecekte. Uğurlu bir yıldız altında doğmuşsunuz.»

Daha konuşacaktı ama, elindeki kara mendili ağ-

zına kapayıp öksürmeye başladı, boğulacak gibi öksürüyor, bütün gövdesi sarsılıyordu. Entarisinin açık yakasından görünen çıkıntılı köprücük kemikleriyle kuru memeleri titremekteydi.

Öksürük nöbeti uzayınca bayan Troma kalkıp gitti.

Migel Raçinsk 'birlikte şarap içelim' diyerek beni büfeye buyur etti.

Ve şişenin karşısına geçip oturunca kentin bütün girdi çıktısı önüme seriliverdi.

Ortada oynayan adam, hem Rus oyunlarında büyük artist, hem de kentin tabut yapımcısıydı. Otelci havayı canlandırmak için içkiyle kandırıp çekiyordu adamı buraya. Yoksa madmazeller bütün geceyi oturdukları yerde, şakayıklar gibi kızarak ve küçük mendilleriyle yelpazelenerek geçirmek zorunda kalırlardı. Kapılara biriken kavalyeler bir süre sonra çekip giderdi, içlerinden pek azı büfeye sabaha kadar sürececek dev içki âlemlerine oturabilirdi.

Raçinsky'ye göre kentte aydın kişi olarak kendisinden sonra iki kişi daha vardı ve başka hiç kimse de yoktu. O ikisi de kız lisesinin edebiyat öğretmeni Osipenko'yla vergi memuru —ünlü yazarın kardeşi— Bunin'di. Ama bu Bunin pek sokulgan bir adam değildi, bilim ve hekimlik dışı yollardan hasta bakan, ilaç düzen kimselerin yaptıklarını araştırıyor; büyülü reçete, üfürükçülük, şeytan kovma, büyü bozma gibi şeyleri inceliyordu.

O akşamdan sonra bu Raçinsky'yi her gün görür oldum; bu adamın büyük bahtsızlığı bayağı şeylere ve palavracılığa, kendini övmeye, kolay etkilemeler peşinde koşmaya meraklı olmasıydı. Hemen farkına varmıştım bunun.

Akılsız, daha doğrusu saf bir adamdı, ama iyi

yürekli ve çabuk kanan bir yaratılışı vardı. Söz geli-mi falcı kadına acıyordu verem olmuş, kocası onu bırakıp gitmiş diye. Kadın, yemeklerini Raçinsky'nin annesinde yiyiyordu ve bundan dolayı da Raçinsky, annesini özel ve besleyici yemekler pişirmeye zorlu-yordu. Çünkü, bir yerde okumuştı, veremlilerin ci-ğerleri yağ içinde yüzmeliydi.

Sonu gelmez bir bayağılıklar kumkumasıydı. Bu bayağılığı politikaya ve Rusya'nın geleceği konu-su-na kadar uzatıyor, hoş sözler söylemek çabasıyla tat-sız tutsuz gevezeliklere düşüyordu. Bir gün Rasputin'den konuşulurken «iyinin, güzelin sınırındaki utan-mazlık» dedi. Sudan uyaklar, yavan özlü sözler uy-durarak konuşuyor, dinleyeni kendi tüyüne sıvanmışa döndürüyordu.

Kendisine sorarsan pek dikkatli bir adamdı. Bak-tıkça, bu yolunu bulamamış adama karşı içimde bir acıma uyanıyordu.

Benim de yemeğimi annesinin evinde yememi istedi. Bu işime gelirdi, çünkü kentin tek yemek ye-necek yeri olan otelin mutfağı pisti.

Annesini görünce şaşırdım. Tatlı, zeki, akıllı bir ihtiyarcıktı; eski bir ilkokul öğretmeniymiş. Oğluna karşı çok hoşgörülü, adeta sakat bir insanmış gibi davranıyor, acımalı bir sıcaklık gösteriyordu.

Her gün yemek odasındaki masanın çevresinde toplanıyorduk; Falcı kadın, Osipenko ve ben. Raçins-sky'nin deyişiyle «Sofra arkadaşları.»

Benim gördüğüm kadarı ile Osipenko tutkulu ve güzel konuşan, canlı bir adamdı. Tartışmayı, edebiya-tı seviyor ve Raçinsky'nin estetik sürçmelerine kızı-yordu. Böyle zamanlarda ev sahibimizin elinden göz-lüklerini silmekten başka bir şey gelmiyordu. Bir öğ-retmenle çekişmeyi gözü kesmiyordu.

Iskambil falcısı bayan bir şala bürünüp hiç ağzını açmadan kenarda oturuyordu. Yalnız Raçinsky'nin annesi Varvara Petrovna'yla, o da erkeklerin kendilerine kulak vermediklerini sandığı zamanlar, üç beş söz konuşuyordu.

Belki işinden utanıyordu. Yemeğe genellikle gözleri kızarmış olarak gelirdi. Petersburg'lu olduğunu ve eski kocasının avukatlık yaptığını biliyordum, o kadar.

İşinin dışındaki zamanını hastanede, yaralılara bakmakla geçiriyor, hekimlere ve hemşirelere yardım ediyordu. Hastanenin bulunduğu yer eski bir okulmuş.

Çevre köylerinin durumunu ve köylülerin neler düşündüklerini araştırmak üzere bir gün Bogovo'ya gittim.

Bogovo, Turgenyev'in adını duyurduğu Güzel Meça'nın kıyısında kurulmuş. Irmak donmuş, yalnız değirmenin yanındaki uzun olukta akarsu sesi duyuluyor. Eriyip kopan buz sarkıtları büyük bir gürültüyle sulara düşüyor.

Şubatın ilk buz çözülme dönemi, sis ve fırtınalar, sonra duman kokusu, damlardan düşen damlalar.

Bogovo'da bir şeyle karşılaştım. Önce sıradan bir olay gibi gelmişti bana, ama birkaç gün sonra simgesel bir anlam kazandı.

Bogovo'luların da, istedikleri tek şey bütün Moskova çevresinde oturanlarınkı gibi, savaşın sona ermesiydi. Peki sonra? Sonrasını bilen yoktu. Ama inanıyorlardı ki, bunun birtakım sonuçları olacak ve bunca çileden sonra adaleti yerini bulacaktır.

«En büyük sorun Rusya'da adalet olmaması,» diyordu köyün ufak tefek, çökük göğüslü, cılız kunduracısı. «Bütün Rusya'yı gez, dolaş, sor soruştur, gö-

receksin ki adalet deyince herkes başka bir şey anlıyor. Her yerin görüşü ayrı. Bütün bu birbirinden ayrı görüşleri, düşünceleri bir araya getirirsen asıl gerçek adaleti bulursun; bütün Rusya için geçerli olan adaleti.»

«Peki sizin burada nasıl? Siz ne anlıyorsunuz adaletten?»

«İşte bizim adaletimiz orada,» dedi. Irmağın üzerindeki tepeyi gösteriyordu.

Usta elinden çıkma bir konak vardı tepede, elma ağaçları ortasında yarı yarıya yıkılmış, pek büyük değil, ama Rus ampirinin, I. Alexandr zamanının özgün örneklerinden biri. Yer yer sıvaları dökülmüş sütunlar üzerine oturtulmuş bir alınlık, üstleri kemerli dar uzun pencereler, iki yanında alçak iki kanat gibi uzanan yuvarlak iki pavyon ve az rastlanır güzellikte dövme demir bir parmaklık.

«Açıklayınız, rica ederim. Ne gibi bir ilişki var bu konakla sizin adaletiniz arasında?»

«Gidip kendi gözünüzle görünüz, sahibiyle konuşunuz, o zaman anlayacaksınız, kendi kendinize bir sonuca varacaksınız. Bu konak, bu elma bahçesi ve çevresindeki topraklar, yani iki hektardan fazla toprak kimin olmalı? Eğer adalet varsa. Ama sahibi pek başkalarına benzemez. Şuisky. Eşi görülmemiş bir bitli. Zaten sizinle görüşür mü bilmem. Konuşabilmek için ilgisini çekecek bir şey uydurmalı en iyisi.»

«Nasıl bir şey?»

«Nasıl olacak, diyelim yazlık bir yer arıyorsunuz, kiralık. İşte böyle bir şey.»

Kar altında kalmış belli belirsiz bir keçi yolundan tırmanıp eve ulaştım. Pencereler çürük tahtalarla kapatılmış. Giriş kapısının önündeki kar bozulmamış.

Arkaya dolandım, yırtık keçe asılmış dar bir ka-

pı. Vurdum, cevap yok. Kulak verdim, içerden çıt çıkmıyor.

Derken kapı açıldı. Eşikte minnacık bir adam belirdi; sırtında uzun bir zıbın hırka, eski, dökülüyor. Kemer diye beline el bezi gibi birşey dolamış, tepesinde ipek takke. Yüzüne kirli bir bez sarılı. Bezin altından tentürdiyotlu pamuklar görünüyor.

Çocuk gözleri gibi bir çift tertemiz mavi göz dikiydi üzerime. ince, keskin bir ses, öfkeli:

«Ne arzu ediyorsunuz efendim?»

Kunduracıdan öğrendiklerimi söyledim.

«Bunin ailesinden değilsiniz ya?»

«Yoo, hayır efendim.»

«Geliniz.»

Bir odaya girdik ki felaket. Eski püskü şeylerle dolu. Evin oturulan tek odası herhalde. Ortada küçük bir demir soba yanıyor. Rüzgar estikçe öksürüyor, ağzından kara dumanlar saçılıyor.

Bir kenarda üzeri resimli güzel bir çini soba. Çinilerin yarısından çoğu eksik, düşen çinilerin boşluğu raf gibi kullanılarak bir şeyler tıkıştırılmış. İlaç şişeleri, sararmış kutular... Hepsi toz toprak içerisinde... Yerlerde buruş buruş olmuş kurtlu elmalar sürünüyor.

Yer yer tüyleri dökük bir koyun derisi atılmış keşmetin üzerinde ağır, yaldızlı bir çerçeve. Mavi entarili bir kadın portresi; saçları dikine taranmış, karşımadaki ihtiyarinki gibi mavi gözler.

Sanki geçen yüzyılın başlarındaydık, diyelim Gogol'ün **Ölü Canlar**'ındaki Pluşkin'in evinde. Rusya'da hâlâ böyle konakların ve böyle adamların bulunabileceği aklıma bile gelmezdi.

«Soylular sınıfından mısınız?»

Yaradana sığınıp attım, evet, dedim.

«Ne iş yapıyorsunuz? Çünkü ona göre. Şimdi

öyle işler uyduruyorlar ki, jandarma olsan ayağın kırılır. Dikkat ettiniz mi? Vergici filan diye birtakım işler. Saçma bir iş, Romanov'ların saçma işlerinden birisi. Ev için, evet, olabilir, yazın. Yalnız keçi istemem, kesin olarak istemem. Üç yıl önce Bunin diye birisi oturdu. Karışık bir adam, ne idüğü belirsiz birisi. Bir hain. Tuttu keçi getirdi, bütün elmalarımı keçiler kemirdiler.»

«Hangi Bunin? Yazar mı?»

«Kardeşi. Vergi memuru. Yazar olanı da geldi bir kez. O memur kardeşinden biraz iyice, ama o kurumları nedir, anlayamıyorum. Oysa kendileri küçük soylu takımından.»

İhtiyarı biraz kızıştırmak için;

«Yapmayın,» dedim, «soyları eskilere dayanır.»

«Eskilere mi?» diye haykırdı. Kudurmuş gibiydi. Acaba aklından zoru mu var gibilerden bakıp başını sallıyordu.

«Eski ha! Eski aile bizimkisi. Benim ailem. Ben Kadife Defter'de yazılıyım. Eğer Rus imparatorluk tarihini iyi incelemiş olsaydınız benim armamın ne kadar eski olduğunu görürdünüz.»

O zaman aklıma geldi birdenbire; kunduracı, 'Şuisky' diye adını da söylemişti. Sakın bu adam o eski hükümdar soyu Şuisky'lerin sonuncu evladı olmasın? Bak şu şeytanın işine!

«Elli rublenizi alırım. Bütün yaz kalabilirsiniz. Önemli bir para, biliyorum. Ama benim de ona göre masraflarım var. Geçen yıl karımdan ayrıldım. Şimdi Efremov'da oturuyor, büyücü karı, arada bir beş on ruble sökülüyorum. Hem niçin, biliyor musunuz? Dos-tuna yedirsin diye. Asacak olsan çekecek doğru dürüst ağaç bulamazsın.»

«Kaç yaşında?»

«Yetmiş geçti alçak!» dedi öfkeyle. «Burayı kiralamanız konusuna gelince, bir anlaşma yapıp imlayacağız. Başka türlü olmaz.»

Olur, dedim. İlginç bir oyun seyreder gibiydim.

Kötü bir sumenden üzerinde kabartma iki kartal başı bulunan sararmış bir kağıt çekti, yazı kalemini aldı, kırık bir çakıyla ucunu kazıdı ve tentürdiyot şişesine batırdı.

«Bak hele! Niçin? Çünkü bu Vasilisa sersemi hiç bir şeyi yerli yerine koymaz.»

Bundan sonraki sözlerinden anladığıma göre Vasilisa yaşlı bir manastır rahibesiydi. Haftada iki gün Bogovo'dan gelip evi üstünkörü topluyor, kaşa pişiriyor, odun yarıp gidiyordu.

Şuisky araya taraya küçük bir **métamorphose** kavanozu buldu, ufacık bir güzellik kremi kavanozu; mürekkep onun içindeydi, kalemi batırıp yazmaya başladı. Bir yandan yazıyor, bir yandan da yeniye ve yenilere atıp tutuyordu:

«Şimdi artık Rusça da kalmadı. Yazıp konuştukları Kırgızca sanki. Bu saçma sapan sözleri hep bu Romanov'lar çıkardılar. Vergiciler, ucuzcular... Nikola, sofrasına rezil bir köylüyü oturtuyormuş, diyorlar. Sonra da kendisine çar diyor. Çar değil acemi çaylak.»

«Neden yüzünüze pamuk koyuyorsunuz?»

«Tentürdiyot sürüyorum. Tabii üstüne pamuk koymak gerekiyor.»

«Niçin?»

«Sinir için,» deyip kapadı bu konuyu. «İşte tamam. Okuyunuz ve imza ediniz.»

Kağıdı uzattı. Eski biçim bir yazı. Bu yıkık evde oturmak için uyulması gereken koşullar teker teker yazılmış:

«Ben, yukarıda adı geçen Paustovski, bahçedeki yemişleri koparıp yememeyi kabul ve taahhüt ederim, çünkü bu bahçenin bütün yemişleri toptan olarak Efremov'lu küçük soylu Gaby'ye satılmıştır.»

İmzaladım ve peşin olarak ne kadar istediğini sordum. Gereği yoktu, nasıl olsa burada oturacak değildim, ama oyunu sonuna kadar oynamak istiyordum.

«Ne peşini? Gerçek bir jantiyom böyle sözleri nasıl ağzına alabilir! Geldiğiniz zaman görürüm hesabı. Şimdi güle güle. Sizi uğurlayamıyorum. Biraz üşütmüşüm. Lütfen kapıyı iyi kapayınız.»

Efremov'a yaya döndüm. Bogovo'dan uzaklaştıkça bu olay bana bir masal gibi görünmeye başlamıştı.

Evet, bu adam son Şuisky prensiymiş, Raçinsky'nin annesi söyledi. Bir oğlu olmuş, ama kırk yıl kadar önce oğlunu on bin rubleye çocuksuz bir Polonyalı Magnat'ya satmış. Adama bir evlat gerekiyor, geniş toprakları var, şunun bunun elinde kalıp dağılmasın, ziyan olmasın, bölünmesin, bir tek kişinin elinde kalsın istiyor. Kurnaz soy sop tellalları adama bu Şuisky'yi ayarlamışlar, Magnat da bunu satın almış, evlat edinmiş.

Karlı, rahat bir akşamdı. Tavana asılı lambanın içerisinde bir şeyler vızıldıyordu.

Yemekten sonra Serggev-Zensky'nin Kır Melankolisi'ne dalmış, Raçinsky'lerde biraz gecikmiştim.

Raçinsky yemek masasına oturmuş, kadın okurlarının sorularına cevaplar yazıyordu. Birkaç satır yazıyor, sonra geriye yaslanıp ağzı kulaklarında okuyor. Belli, pek beğeniyor yazdıklarını.

Varvara Petrovna yün örüyordu. Falcı kadın bir koltuğa büzülmüş, ellerini dizlerine koymuş, gözleri yalancı yüzüklerinde, ses çıkarmadan oturuyor.

Ansızın birisi telaşla pencereye vurdu. Hepimiz yerimizden sıçradık. Öyle hızlı vurmuştu ki, önemli bir şey vardı herhalde.

Raçinsky kapıya koştu. Varvara Petrovna istavroz çıkardı. Yalnızca falcı kadın yerinden kımıldamamıştı.

Osipenko girdi içeriye; paltosunu, şapkasını, hat ta ayağındaki içi kürklü lastiklerini bile çıkarmamıştı.

«Petersburg'da ayaklanma var. Hükümet devrildi.»

Sesi kırıldı, bir iskemlenin üzerine çöküp ağlamaya başladı.

Bir an kimsenin sesi çıkmadı. Yalnız Osipenko'nun hıçkırıkları... Çocuk gibi, titreye titreye ağlıyordu.

Yüreğim deli deli çırpınmaya başlamıştı. Gözlerimden yaşlar boşanıyordu.

Raçinsky, Osipenko'yu omuzundan tutup sarstı: «Nedir, ne olmuş? Ne zaman? Anlatınız!»

«İşte, işte!»

Paltosunun cebinden bir telgraf şeridi çıkardı:

«Postaneden geliyorum, hepsi yazılı, hepsi.»

Şeridi alıp yüksek sesle okudum. Geçici Hükümetin bildirisiydi.

Demek... Ellerim titriyordu. Son birkaç aydır bütün Rusya'nın beklediği şey, demek sonunda... Ansızın olmuş gibi, sanki bunca zamandır beklenmiyormuş gibi.

Burada, gübreli ve uyuklu Efremov'da her şeyden uzaktaydık. Moskova gazeteleri üç günde gelebiliyordu, zaten bir şey yazdıkları da yoktu. Akşamları kentin kapılarında köpekler havlıyor, bekçiler istemeyerek sopalarını vuruyorlar. Sanki onaltıncı yüzyılday-

dık, ne demiryolu gelmişti, ne telgraf, ne savaş, ne de Moskova... Sanki hiç bir şey olmamıştı.

Eh, demek ihtilal! Kafamda karmakarışık düşünceler kaynaşıyor. Belli ki büyük, önemli bir şeyler oluyor, kimse artık önüne duramaz. Kimse ve hiç bir şey. Ve böyle saçma bir günde oluyordu yüz yıldan beri bunca insanın beklediği bunca büyük bir olay!

«Ne yapmalı? Gecikmeden bir şey yapmalı,» dedi Osipenko. Raçinsky, bunun üzerine bütün günahlarını bağışlatacak bir şey söyledi:

«Bu bildiriye bastırıp kentin her yerine asmalı. Moskova'yı arayalım. Geliniz.»

Üçümüz birlikte çıktık; Osipenko, Raçinsky ve ben. İki kadın evde kaldılar. Varvara Petrovna gidip ikonların önünde diz çöktü. Üst üste istavroz çıkarıyor ve:

«Tanrım, geldi sonunda. Tanrım, geldi sonunda!» diye mırıldanıyordu.

Falcı kadın hep öyle oturuyordu koltuğunda.

Sokaklar boştu. Ansızın bir adam belirdi karşıdan, koşa koşa bize doğru geliyordu. Sokak fenerinin sarı ışığında gördüm, şapkasız, gömleği kolunda ve yalınayaktı. Kolunda kunduracı forması vardı.

Üzerimize atıldı:

«Arkadaşlar!» diye bağırarak kolumu yakaladı. «Duydunuz mu? Çar yok artık. Yalnız Rusya var.»

Sarıldı öptü hepimizi ayrı ayrı, bir şeyler mırıldanarak. Koşa koşa gitti.

«Ya biz?» dedi Osipenko. «Biz neden kutlamıyoruz?»

Durup öpüştük.

Raçinsky, Petrograd ve Moskova'dan gelecek haberleri izlemek üzere postaneye gitti; Osipenko ile

ben ise asker emirlerini, bildirileri, afişleri basan küçük basımevine doğru yürüdük.

Kapalıydı. Biz asma kilitle uğraşırken birisi geldi, telaşla anahtarı çıkarıp açtı, ışıkları yaktı. Efremov'un tek mürettibi ve basımcısıydı bu; biz kimdik, burada ne arıyorduk, sormadı bile.

«Şunu dizin çabuk,» dedim.

Petersburg'un bildirisini yazdırmaya başladım. Sık sık durup kolunun tersiyle gözlerinde biriken yaşları siliyordu.

Az sonra yeni bir telgraf getirdiler. Geçici hükümet ulaştırma bakanının buyruğu: «Her yere, her yere, her yere. İmparatorun trenini durdurunuz, nerede olursa olsun, durdurunuz.»

Olaylar çığ gibi büyüyordu Rusya'nın üzerinde. Bildirinin provasını okudum. Harfler gözlerimin önünde oynuyor, birbirine karışıyordu.

Atelye dolmuştu. İhtilal bildirisinin basılmakta olduğu duyulmuş, kimbilir nasıl! Bildirileri kapıp götürüyor, sokaklara dağılıyorlar, duvarlara, fener direklerine, çitlere, buldukları her yere yapıştırıyorlardı.

Saat gecenin biri olmuştu, Efremov'un çoktan yatıp uyuduğu saattı bu.

Birden, gecenin bu saatinde, katedralin çan kulesinden kısa bir çan sesi... Sonra bir ikinci, sonra üçüncü... Çanlar hızlandı, küçük kenti doldurdu ve arkasından da bütün kiliselerin çanları çalmaya başladı.

Evlerin ışıkları yanmıştı. Sokaklar kalabalıklaşıyordu. Dış kapılar açılmıştı. Tanıdık tanımadık herkes birbirine sarılıyordu.

Gardan lokomotifin neşeli düdüğü duyuldu.

Sonra uzakta, bir sokağın ucundan doğru bir

marş koptu, önce çekingen sonra yükselip hızlandı
Rus **Marseillaise**'i:

Bırakıyoruz eski dünyayı
Tozunu silkeliyoruz ayaklarımızla.

İnsan seslerinin arasına şimdi mızıka sesleri de
karışlıyordu:

Koşalım ezilen kardeşlerimizin yanına,
Koşalım aç halkımızın yanına.

Mürekkep lekeleriyle dolu masanın başında
Osipenko, Efremov Kenti Geçici İhtilal Komitesi'nin
ilk buyruğunu yazlıyordu. Böyle bir komite yoktu. Bu
komitenin üyelerini kimse öğrenemeyecekti. Çünkü
böyle bir komite zaten kurulmamıştı. Osipenko ken-
diliğinden yazlıyordu bunu.

«Yeni ve özgür Rusya'nın yeni iktidarı kuruluncaya kadar
Efremov Geçici İhtilal Komitesi, bütün hemşerilerini, kenti ka-
rışıklıktan korumaya çağırır ve şunları bildirir:

Kentin ve bölgenin sorumlusu, Yönetim Kurulu ile onun
başkanı Yurttaş Kuşelev'dir.

Yeni bir karara kadar Yurttaş Kuşelev, Hükümet Komiseri
olarak görev yapacaktır.

Polis ve jandarma, elindeki bütün silahları en kısa za-
manda Bölge Yönetim Kurulu'na teslim edecektir.

Yolları halk milisi denetleyecektir.

Hükümet dairelerinde işler eskisi gibi yürütülecek, çarşı
pazar açık kalacaktır.

Garnizon (bir yedek bölüğünden ibaretti), Petrograd, Mos-
kova ve öbür kentlerde olduğu gibi, yeni hükümete bağlılık andı
içecektir.»

Sabaha karşı, yorgun, sararıp solmuş, ama ka-
rarlı bir Raçinsky girdi basımevinin kapısından. Par-
desüsünün yakasında kocaman kızıl bir kokart vardı.

Girdi ve bir tiyatro oyuncusu gibi masanın üze-
rine küt diye bir jandarma kılıcıyla kılıflı kocaman bir

tabanca attı. Demiryolcular gardaki nöbetçi jandarmasının silahlarını almışlardı. Raçinsky de ihtilalin ilk ganimetleri olarak almış, İhtilal Komitesi'ne getiriyordu.

Uzun boylu, ak saçlı, yüzünden iyilik süzülen bir adam girdi içeriye. Bu, yeni seçilmiş olan Geçici Hükümet Komiseri Kuşelev'di. Böyle önemli bir göreve nasıl olup da kendisinin seçilmiş olduğunu sormadı bile.

Hemen yeni bir bildiri yazıldı ve bu kez yeni komiser, kendisi imzaladı. Rusya, yüzyıllardan beri boyunda taşıdığı boyunduruktan kurtulmuştu; komiser, hemşerilerini kutluyordu. Efremov halkının bütün katlarından seçilecek temsilciler öğleden sonra saat birde toplanıp yeni durumun ortaya çıkardığı sorunları görüşecekti.

O günkü kadar çok sevinç gözyaşı döküldüğünü bütün ömrümce bir daha görmedim. Kuşelev de ağlıyordu bildiriye imzalarken.

Kızı da birlikte gelmişti; koyun postundan kısa gocuk giymiş uzun boylu, çekingen bir kız. Babası bildiriye okuyup imza ederken onun ak saçlarını okşuyor ve titrek bir sesle:

«O kadar heyecanlanma baba,» diyordu.

Kuşelev, gençliğinde on yıl kuzeyde, sürgünde kalmıştı. Suçu, yüksek öğrenim gençleri arasında kurulmuş olan bir ihtilalci gruba girmiş olmaktı.

Karışık, gürültülü ve mutlu bir dönem başlıyordu.

Yönetim Kurulu salonunda yirmi dört saatte yirmi dört saat toplantı vardı.

Kurul kürsüsüne «Konvansiyon» adı verilmişti.

Salonun yüzlerce kişinin soluğuyla dolu havası iyice ağırlaşmıştı.

Şubat yelleri kızıl bayrakları dalgalandırıyordu.

Kır, kente dökülmüştü; haber soruyor, 'biz ne yapacağız' diyerek yönerge istiyorlardı. Köylüler, «Toprak işi ne olacak?» diye soruyorlardı.

Konvansiyon'un çevresindeki yollar, kızaklar ve arabalarla dolmuştu. Ortalıkta samandan geçilmiyordu. Herkes topraktan, çalıştığı toprağın sahibi olmaktan, birlikten beraberlikten söz ediyordu.

Dört yol ağızlarında, kollarında kızıl kolluk, bellerinde tabanca, halk milisi nöbet tutuyordu.

Birbiri ardından şaşırtıcı haberler yağıyordu. Nikola, Pskov garında çarlıktan vazgeçtiğini açıklamıştı. Bütün yurttan yolcu trenleri yasak edilmişti.

Efremov kiliselerinde **Te Deum** okunuyor, yeni hükümet kutlanıyordu. Hemen bütün tutuklular salıverilmişti. Okullarda dersler kesilmişti. Lise öğrencileri oradan oraya koşuyor, komiserin buyrultularını dağıtıyorlardı.

Beşinci gün Konvansiyon'da Bogovo'lu kunduracıya rastladım. Şuisky, haberi alır almaz kaçmaya kalkmış. Gitmeden önce büyük çini sobaya merdiven dayamış, en üstteki çinilerin altındaki altın kesesini almak için tırmanmış, basamaklardan birisi kaymış, aşağı yuvarlanmış. Akşama çıkmamış, ölmüş. Kunduracı, parayı getirmiş Geçici Hükümet Komiseri'ne teslim etmiş.

Sanki kent de kentliler de değişmişti. Rusya, konuşmaya başlamıştı. Bütün çenelerin kilitli durduğu Efremov'da hatipler türemişti. Çoğu demiryolu deposunda çalışan işçilerdi. Kadınlar bunları dinlerlerken iki göz iki çeşme ağlıyorlardı.

Daha düne kadar Efremov'luların suratlarından

düşen bin parçayken, şimdi o hırçın, üzgün ve bıkkın hava kaybolmuş, yüzler gençleşmiş, bakışlara yeni bir ışık, zeka ve iyilik dolu bir aydınlık gelmişti.

Artık keyfine düşkün, dar kafalı burjuva yoktu. Yalnız yurttaşlar ve yurttaş olmanın doğurduğu sorumluluk vardı.

Sanki bu yeni duruma uymak için havalar da çok iyi gidiyordu. Güneşli, buzlar eriyor, saydam damlalar süzülüyor, kentin üzerinde ılık bir rüzgar kızıl bayrakları dalgalandırıyor. Her şeyde, mavi gölgelerde ve insan seslerinin doldurduğu ıslak gecelerde bile yaşanan baharın soluğu duyuluyor!

Biraz şaşkın, biraz sarhoş, dolanıp duruyordum. Sonradan neler oldu, şimdi pek iyi çıkaramıyorum. Bir an önce Moskova'ya dönmekti derdim. Ama trenler işlemiyordu daha.

«Durun bakalım, bu daha işin başlangıcı. Daha neler olacak! Şimdilik başınızı serin, yüreğinizi sıcak tutmaya bakın; gücünüzü boşa harcamayın,» diyordu Osipenko.

Moskova'ya kalkan ilk trenle yola çıktım. Cebimde Geçici Hükümet Komitesi Kuşelev'in verdiği izin belgesi vardı.

Kimse geçirmeye gelmedi beni istasyona. Herkesin işi başından aşkındı.

Tren yavaş yavaş ilerliyordu. Uyumuyordum.

Bütün ömrümü yıl be yıl, ay be ay, yeniden yaşıyordum. Bu son yıllardaki yaşayışıma yön veren özlemin ne olduğunu araştırıyordum. Ama bulamıyordum.

İyice bildiğim bir şey varsa, o da bütün bu yıllar boyunca hiç bir zaman kendime iyi bir yer edinmek, geleceğimi güven altına almak derdine düşmemiş olduğumdur. Tek isteğim yazar olmaktı. Şimdi şu

trende giderken anlıyordum ki, artık duygularımı, düşüncelerimi, Güzellik ve Adalet anlayışımı, Mutluluk, İnsanlık ve Özgürlük özlemlerini dile getirebiliyor, bunları başka insanlarla paylaşabiliyordum; işte bütün ömrümce varmak istediğim amaç da bu paylaşmanın gerçekleşmesiydi. Bunu o güne kadar böyle açıkça görebilmiş değildim.

Şimdi ne olacaktı? Bilmiyordum. Bildiğim tek şey, bütün gücümle yazar olmak için çalışacağımdı. Ve bunu halkıma hizmet etmek uğruna, güzel yurduma ve güzel dilime karşı duyduğum sevgi uğruna yapacaktım. Elimde kalem tutabilecek gücüm kaldığı sürece, yüreğim çarptığı sürece bunun için çalışacaktım.

Sisli bir mart sabahı Moskova'ya indim. Moskova ışıklar saçıyordu; her şey, herkes ayaktaydı. Göz alıyor, göz korkutuyordu.

Bu kitabın başlarında yazdığım gibi, «gelecekteki günlerin benim için nice güzel şeyler, nice mutlu rastlantılar hazırladığını içimde duyuyordum. Önümde sevgiler, acılar, sevinçler ve üzüntüler vardı. Gençliğimin büyük mutluluğu bu bekleyişti. Umduklarımı bulabilecek miydim? İlerisi gösterecekti bunu.»

Ve ilerde, yani işte bugün, gençliğimin büyük mutluluğu gerçekleşmiş oluyordu.

İKİNCİ CİLDİN SONU

konstantin
paustovski

BİR HAYATIN ROMANI

2. TEDİRGİN GENÇLİK

roman